

Къуекъо
Асфар

ОЩХ Къэгъагъ

Усэхэр

Мыекъуапэ
Адыгэ Республикэм итхыль тедзапІ
2021

УДК 821.352.3-1
ББК 84(2=602.2.)6-5
Къу 15

Кук А. С.

Къу 15 Цветы дождя. Стихотворения. – Майкоп:
Адыг. респ. кн. изд-во, 2021. – 416 с.

Къуекъо Асфар лъэныкъуабэкIэ щыIэныгъэм хэщэгъэ хъугъэ, ащ елътыгъэу ищыIэныгъи гъэ-пысгъэ. ИцIыкIугъом щегъэжьагъэу спортым ишгып-къэу пылъ, гъэхъагъэхэр зиIэ бэнакIу, СССР-м спор-тымкIэ мастер, филологии шIэныгъэхэмкIэ доктор, Адыгеим изаслуженнэ журналист, тхакIо, общественнэ IофшI. Жанр зэфэшгъафымэ арылтыху тхылъ шIы-кIутIу къыдигъэкIыгъ, повестхэр, рассказхэр, эссэхэр, художественнэ публицистикэр ахэмэ альапс.

Поэзиemi бэшIагъэу дэлажъэ, нусэ пчъагъэ радиом къыIуагъ, гъэзет-журналмэ нэкIубгъо-нэкIубгъоу къыхаутыгъ, ау джыры ныIэп ахэр зэхэубытагъэху тхылъеджэмэ апашъхъэ къызырилхъагъэр. «Игъом игъор мэтэджы, – еIо, – прозэмрэ поэзиemрэ ренэу шыгъачъэ хэтых. Ау сэ сишхэр зэпачъэхэрэп, зэдачъэх нахъ, зэнэкъокъу азыфагу илътэп, зэгурэIох. Шъхъадж итеуцогъу ежъ нуахътэ къынэсы...». «Ощхъ къэгъа-гъым» нибжыкIэ усэхэр, уахътэм дэчъэпхыгъэхэр, Iопшынхэр, нарт гушпысэмэ афэгъэхыгъэ поэмэху ижъырэ адыгэ усэ зэхэлхъакIэм илхъери дэтых. Тхылъеджэ нэутхэм ежъ шIогъэшIэгъон пчъагъэ тхылъым дигъотэшт.

ISBN 978-5-7608-0948-3

© Адыгэ Республикэм итхылъ тедзапI, 2021

ПЭУБЛ

Яцэнэрэ классым сисэу усэхэр стхэу езгэжыагъ. Хэт усаkюу, тхакюу усэkIэ, поэзиеkIэ езымыгъа-жъэрэр. Апэрэ усэхэр сабыим kIуакIэ зэригъашIэ хъумэ, щыпэ лъэбэкъухэр лъэпэрапэзэ зэридзырэм фэдэ хъазыргъэх, усэ пIонкIэ джыри жыIуагъэ, ау сыд фэдэми сэсыягъэхэба, сэрыба тхьапэм щызэ-згъэкIугъэхэр. Илъэс зытIукIэ шIукIаеу къыздэхъоу къыздеджэрэмэ алытэу, анахъэу типшгъашгъэмэ агу екIухэу, «тэри зыгорэ кытфэтхыба» аIо зэхъум, нахъ сиггэгушхуагъ, сыфиггэчэфыгъ.

Тяни, тяти еджагъэхэу, гъэсагъэхэу щытыгъэх, сятэшгъы хысапымкIэ нахъ Iазэ Бжъэдыгъу исэп аIощтыгъэ, сшынахъыжъи, адрэ сшыпхъуи, сшынахъыкIэхэми а хысапыр дэгъу дэдэу къапкы-рыхъэгъагъ. Сэры ар зылэкIэзыгъагъэр. Ар зилэжъа-гъэр... Дюма, Александр Дюма, ежъырырэ имушке-терхэмрэ. Библиотекем ащ ытхыгъэу сызэмыджа-гъэу макIэ кычIэнэжыгъагъэр, лъэшэу сыгу еIугъагъ, етIанэ ыбзэ псынкIэу, еджэгъошIоу, узIэ-пищэу зэрэщытым пае псым фэдэу сырыкIощтыгъэ.

Тиунагъо нэхъоу Iужъугъэ. Тянэжъ, тят, тян, тятэшпыхъум ипшгъашъ, тэ, тыкызэтэхъухагъэхэу

зэшиллIрэ зы шыххурэ тыхуцтыгъэ, ау тызэгур-
рыюу, тинахыжъ иуагъэ Iуагъэу, адыгэгъэшхо щызэ-
рахъэцтыгъэ. Ащ фэдизым чыиф унэ тIу зэпытым
тизэрэгъафэцтыгъэх. Тятэ хъакIэщым мафэрэ изактоу
исыцтыгъэ, егъашIэм тыдэшхагъэп, дыщысыгъуи
тиIагъэп, кыюмыджагъэу ыдэжъ уихъан е уисынэу
щытыгъэп. Къытфэнэжыщтыгъэр пцэрыхъапIэ
хъоо-пшаур ары. Олахъэ гуIэтыпIагъэкIэ.

Нэужым пэIульашгъом дэпкыххэр фэтшIыжыхи,
джыри унэ цIыкIуитIу тилэ хъужыгъагъэ апч хъэгъэ
инхэр ахэлтыххэу, мафэрэ зэпэнэфыжыххэу, чэщырэ
мазэрэ жъуагорэ къарыпсэу, ау ахэмэ фабэ арыты-
гъэп. Тыгъолыжын хъумэ тынэ пIэмэ грелкэ стыр
ахилъхъэти, кIо, етIанэ чыхIэн Iужъу шIагъом
узщыфэбэжырэм чыIэ щылэжыгъэп. ТицIыкIу-
гъом щегъэжыагъэу тятэ спортым тыпищагъэу, тпкы-
шбол тпсыхъанэу тигъэшIагъэу, кIымэфэ осым игъом
лъэгущым тпкыы щызэкIэдгъэкIыщтыгъэ тыбг нэс
тышцIанэу, тычыIалIэщтыгъэп.

Мыщ фэдэу чIыпIэр зыщызэжъугъэм о узэрэфаем
фэдэу зыбгъэгупсэфынышъ, Дюма уеджэн пIуагъэкIи,
амал шыIагъэп. Анахъ гъэшIэгъоным сыкынэсыгъэу
еджэныр зэпызгъэун фае зыхъукIэ, ащ кыкIэлты-
кIорэр зэрэсымышIэрэм пае симыгъэрэхъаты зэхъум,
еджапIэм Дюма итхылтхэр дэхыххэу езгъэжыагъ, ащ
сыщеджэцтыгъэ. Анахъэу хысапым иуроным. Гъыщ
Арамбий, ыпэрэ классмэ хысапымкIэ щезгъа-
джэщтыгъэр ятэ фэдэу набгъэу щытыгъ, тэрэзэу
ылъэгущыгъэп, къыпкIэрымышъапэмэ укъышIэ-
щтыгъэпти, тхылтыр партым кычIэзгъэпшызэ седжэ-
щтыгъэ. Д'Артаньян, Атос, Партос, Арамис зыфэ-
пIоштмэ уагъэрэхъатына, агъахъэрэ-ашIэрэм икуупIэ
сызынэсыкIэ, сыздэщыIэри, хъурэри сщыгъупшэжы-
щтыгъэ, кIэлэегъаджэм сэ зыкысфигъазэми зэхэсхы-
щтыгъэп.

ЕтIанэ джащ фэдэу сызщеджэрэ мафэ горэм
блэгъабзэу кыIухыи, тхылтыр кыылъэгъугъ. Зэ-

кІэмэ хысап горэ атхы, сэ ащ сыпымыльэу седжэ. Тхылъыр сІихыгъ. Сыгу пипІыртІыкІыгъ, ау сыд есІони сятэ илэгъум, ари тятэжъ имэхульгъу икІалэу. Гъэсэпэтхыдэ дахэ кысфеджагъ, цІыф шырытыгъ Арамбый, Тхъэм джэнэт кырет, цІыфышІугъэ. Ащ нахыбэрэ кыдэсымыхыжыныр ары кызгуригъэІуагъэр. ЕтІанэ анахъ кыхыгъэщыгъэр хысапым изэкІэльтыкІуакІэ зыгорэхэр зыдэбгъэзыхэкІэ, нэужым зэрэзэпымыуцожыщтхэр ары.

Ау «унэхуцтым ытхыакІумэ куо макъэ иОжырэп» зэраІоу, ащ кысиІуагъэми сыкыгъэуцугъэп, кІо, есагъэм зэсагъэр ауқодыеу пфыхинэна, джащ фэдэ хъазырыгъ сиІоф. Джыри тхылъыр дэсхыщтыгъэ, ау нахъ сызфэсакыжыщтыгъэ, кІэлэгъаджэр Іэгъо-благъом кызыхъэкІэ парт чІэгъым чІэзгъэцохъожыщтыгъэ. Ау етІани, ящани сыкыубытыгъ. Арыти кысиІуагъ, тхылъыр кыдэсхы къэс тІу зэрэсфигъэуцущтыр. Ащи сыкыгъэуцугъэп, лыми иІо ыгъэцэкІэжыгъ, ситІухэр кызэпэбгъачъэхэмэ хъунэу сидневник дизы къэхъугъэх, лыыкІуати, четвертым тІу хысапымкІэ кысфикІыгъ.

Ятэ хысапымкІэ кІэлэгъаджэу еджапІэм чІэтэу икІалэ тІур кыыригъэтэкъоу хэт ыльэгъугъ? Сэ сыдым сигъэшІэни Арамбийрэ тятэрэ мы Іофым рыгушыІагъэхэу щытыгъэмэ. Тятэн фае тІухэр кысфигъэуцунэу езыІогъагъэр, мы гушшысэр нахъ тесэгъакІо. СыукІытэжыгъ, сІошт-сшІэщтыри сшІэрэп. ЕтІанэ тятэ шэн пытэ зэрэІыгъэу, иІо заІоу, ишІэ зашІэу щытыгъ, кызиІокІэ пиупкІыгъагъ нахъ нэмыкІыгъэп. Ащ иутыни сшхынэу сапэ ильыгъэти, Дюма сшгъхэ ильыжыгъэп, мушкетерми загъэшэхъугъ.

Ау сэ сызэремынэгугеу тятэ кысэцІэцІагъэп, кысэшхъэшъоуагъэп, кысаджи, ыпашгъхэ сыригъэуцуи, кысиІуагъ:

– Непэ щегъэжыагъэу ильэсыныкъо нэс узэреджэрэ тхылъымэ анэпэмыкІ къэпштэщтэп, унэм

кыпхыштэп, художественнэ литературэм ылъэны-
кьокIэ школым кыщыуатырэ урокымэ анэмыкI зи
кьэбгъэхъыещтэп. Джыдэдэм зи уасIорэп, ау джыри
мыр кызыпхафэкIэ, етIанэ IофышIу уиIэп...

«IофышIу уиIэпыр» ары анахъ Iофыгъэр. Арыти,
джащ щызэпызгъэуи Дюма итхылгымэ сяджэныр,
нэужым, илъэс заулэ тешIагъэу кьэсыублэжыгъ
ныIэп. ЗэкIэ ытхыгъэмэ сяджи, сыгу згъэрэхъати,
етIанэ Кавказ кызыэрэкIогагъэм сыхэджихъанэу
кызыэрэсштэжыгъэм нэмыкIыкIэ седжэжыгъэп.
Сыда седжэжыгъ, сэ стхыгъэм фэдэу итыр зэкIэ
сшIэщтыгъэмэ. ГъэшIэгъоныр, нэужым сишгъауи
джа гъогу дэдэм рыкIуагъ, ицIыкIугъом щыублагъэу
Александр Дюма ытхыгъэмэ зэкIэмэ зэ-тIо яджэ-
жыгъ, непэ кызнэсыгъэм икIасэх. Джауштэу мы
тхакIор джыри загъорэ тихъакIэщ кьэблагъэ, Кавказ
дахэкIэ фэтхэгъагъэшъ, тэри дгъэхымэрэп...

Тятэиунашгъо елыгыгъэу художественнэ тхылгэмэ
яеджэн щызгъэтыгъ, ау хысапым сылгъыкIэхъажырэп,
арыти, мыщкIэ нахъ кыстелункIагъ. Урокхэр сэгъэ-
цакIэх сэлэ шгъхъае, а блэзгъэкIыгъэ купыр сфыпы-
гъэуцожырэп, хысапхэр сфэшIырэп. Сшынахъыжъ
Руслъан сыд фэдэ предметкIи пхъэшагъэ, ымышIэрэ
щыIагъэп, псым фэдэу еджэщтыгъэ, дышгъэ медаль
кыхъыным пылгыгъ. Тятэа сшынахъыжъ кысипхыгъ,
ынаIэ кыстетэу нэмыкI урокхэри сэшIыжыых,
хысапым изакъоп. ЕтIанэ сянэ, ари дэгъоу еджагъэу,
хысапыми хэшIыкI дэгъу фыриIэу щытыгъ, сеуплгъэ-
кIужыи, зыщыфаем хэо-хапкIэу сяти кысэупчIы.
Джауштэу нэдэплтыпIэ кысамыгъэу, анаIэ кыстетэу,
сэри сыкызыхэшхъожыи, зышапхъэ ситэу седжэжыныр
езгъэжэжыгъ. Шъыпкъэ, хысапыр а уахътэми,
нэужыми зыпкъ сфигъэуцожыгъэп, Арамбий
кысиIогагъэм натIэкIэ сеутэлIэжыгъ, а зэпытхы-
гъэхэр кIапсэп ныIа зэпыпшIэжыынхэу, зэзгъэкIужы-
гъэхэп...

Хысапыр хысап, литературэри литератур, ау ахэмэ адакЮу тянэ музыкэми тыпигьэлтыгь, хэшЫкІ дэгьу фыриІагь, ары сээгьэшІагьэр бала-лайкэм, мандолинэм, гитарэм кязгьэІонэу. Мэкьэ дахэ иІагь, дахэуи оред кьыІоштыгьэ. Мэкьэмэ шыабэхэу зыпкь итхэр нахь икІасэщтыгьэх, нэшхьэй нэф зыхэлъхэми ядэІуштыгьэ, дунаим идэгьурэ идэирэ зэблэкІыхэ хьумэ адэ зыгорэми зэгорэм уигьэнэшхьэишт, ау нэшхьэир гуаоу, кьыоонтэгьокІэу шымытэу, нэшхьэй нэфымэ нахьышІути ары. «Шьютэ оред кьэІонкІэ сэщ фэдэу Іазэп, – ыІошти, сэмэркьэуштыгьэ. – «Подмосковные вечера» егьэдэІуи, чэщи, мафи езэщыштэп, зэкІэмэ апэ регьэшъы. Ау ащ иорэдыри, имэкьамэри, иусэри хысапыр ары. ХысапыкІэ усэ аусыштыгьэмэ боу дахэу зэхилъхьани...».

Усэхэри тянэ икІэсагьэх, поэт цІэрыІомэ аусыгьэмэ кьытфяджэщтыгьэ, библиотекэм тхылъхьэ тыкІо хьумэ, прозэм дакЮу усэхэр зыдэтхэри кьытигьэхьыштыгьэх. Тэ тяджэщтыгьэ, ежь ахэджыхьажьыштыгьэ, ащыгьозагьэти, зыгорэхэр ыгу кьыгьэкІыжыштыгьэх. «Цыфым ыгу илъыр усэм анахь кьыреІотыкІы, ар етІани оред шыуашэм илъы зыхьукІэ фэдэ щыІэп», – ыІоштыгьэ.

Нахь тычъэпхьыгьэу литературэмкІэ кІэлэегьаджэу Хьаудэкьо Шыхьамызэ чылэм кьызэкІожьым, литературэм шІулъэгьоу фысиІэм фэдэ пчъагьэ хэхьуагь, адрэ кьыздеджэхэри сэщ фэдагьэх. Ухигьэплъыхьанэу цІыфыгьэшхо хэлъыгь, спортым зэрэпылтым пае ищыгьэу пкьы дахэ иІагь, тэри а уахьтэм зэкІэми спортым тыпыщэгьагь, ащ фэдэ тыхьуным тыкІэнэцІыштыгьэ. Литературэр дэгьоу ышІэщтыгьэ, урокхэр кьыІуатэ хьумэ тшІогьэшІэгьонэу тедэІуштыгьэ. Тхылъымэ арыт тхакІохэу тхьэ тшІошІырэмэ аІукІагьэу, ахэхьагьэу щытыти, шъхьэкІафэу фэтшІырэм нахь хахьоштыгьэ.

Апэрэ сиусэ цІыкІухэу зэзгъэкІуштыгъэмэ Шыхыамызэ зызгъаджэкІэ, тхыкІэ-шыкІэр, нахь узкІырыплъыпхъэр, усэ зэхэлъхъаным ишапхъэхэр, нэмыкІэу бэ кысыфиуатэщтыгъэр. Сэри литературэр шІу дэдэ зэрэслъэгъурэм, сыпыгъэнагъэу седжэжыын амал зэрэзгъотыжыгъэм пае ащкІэ зызгъэшхэкІыштыгъэп, чэщи, мафи седжэщтыгъэ, ау адрэ урокмэ язгъэгоожыштыгъэп. А тятэ ыпэ итын фаер, нэужым шІапхъэр дэгъоу кызызгурегъаІом, зызэкІэсыугъоежынымкІэ гъогу кызысегъэлъэгъум щегъэжыагъэу, джа шыкІэм егъашІэм сытекІыгъэп, нэужым шыІэныгъэм ар лъэшэу кышчысшъхъапэжыгъ. ЛитературэмкІэ сызщыгугъыжъэу, нахыжъи, нахыкІи ыкІыб сидэуцонэу Къунчыкхъохъэблэ школым кышчыздеджэрэм ахэт слъэгъуштыгъэп. КІо, ари гушхогъэ Іоф нахь, Іазэхэр, еджагъэхэр тымІагъэхэ хъуна.

Ау усэ зэхэлъхъанымкІэ Шыхыамызэ апэ сыригъэуцонштыгъэ, седжэфэ нахь хъэзгъахъозэ икуупІэ хэщагъэ сыхъуштыгъэ. «О щысэ зытепхын усэкІо шІагъо уиІ, пшынахыжъ, – кысиІоштыгъэ кІэлэегъаджэм. – Налбый фэдэу гупшысэ куухэр хэлъэу бэ тхэрэп, кІырыплъ, нэмыкІхэми акІырыплъ, усабэмэ узэряджэрэр дэгъу, ау плъэгъун фаер дахэу ясатырхэр зэрэзэрагъэкІурэм изакъоп, купкІэу акІоцІылъыри ары. Уемызэщ, «зибэ пшІэрэм урыІаз» зэраІоу къэуубытынышъ, «ар тэ едгъэджэгъагъ, гъогу тедгъэуцогъагъ» тІоу, тыпщыгушхукІэу лъэгапІэ узэрэнэсыштым сицыхъэ телъ. Ау мы еджапІэм кычІэпхырэ шІэныгъэр ащкІэ икъуштэп, сэрэмэ, Мыекъопэ кІэлэегъэджэ институтым иадыгэ отдление ушедженэу учІахъэмэ дэгъу сэлэ, уяни сидэгущыІагъэти кызыдыригъэштагъ. Налбий, сэри, Нэхэе Руслъани, Мэхъош Руслъани, ЩэшІэ Казбеки, нэмыкІэу литературэм хэщагъэхэмкІэ мыры къэтыухыгъэр. Уяти зэо ужым ары

кыухыгъэр, ащ иЮф лыбгъэкЮатэмэ дэгъу, шыуашэ».

Сэ хыдзэлI сыхъунэу сЮштыгъэ, хым сытетын симурадыгъ, ау тятэ джыри школым сычIэсэу идунай ыхъожьыгъагъэти, тянэ сышЮкIалэу ситIупщыгъэп. Нэужым къухъэ ситIысхъэ зэхъум, хыр зэрэуальэрэм сыгуи гумэкIэу дэуалгъэ зэхъум къызгурыЮожьыгъ мыщ сиЮф зэрэхэмылтыгъэм. Ау ар къызызгурыЮожьыгъэр нэуж, адыгэр аужырэ акъылба. ЕтIани сшыпхъу-сшынахыкIэхэр бэкIэ сэцнахь цIыкIух, ахэми зыгорэ афэсакъын фае, тянэ зэкIэмэ афырикъуна, сшынахыжъ тятэ игъогу рыкIуи, Краснодар университетым физикэмкIэ ифакультет чIэхъагъэу щеджэ. Арыти, зы илъэс горэм джыри чылэм сыдэсын, хъури къэлъэгъон, етIанэ зыгорэм сычIэхъан сIомэ, илъэсырэ улэжыагъэ хъумэ конкурс ухагъахъэрэпти, ари къыдэслъытагъ.

Зы илъэсырэ джауштэу колхозым сыщылэжыагъ, шым сытесэу сыпочтальонэуи мээ зауэрэ къэсхыгъ. Налбий а лъэхъаным Тэхъутэмыкъуае гъэзэгъагъэ, Теуцожь районым игъэзетэу «Знамя коммунизма» зыфиIорэм иотдел ипэщагъ. Зы мотоциклэ джадэ горэ люлькэ готэу къыратыгъэу, ащкIэ районыр къычыхъэшттыгъэ, журналистыр арыба ихъалыгъу къызэригъэхъэнэу щытыр, зэ чылэм къэкIуагъэу тадэжъ кыIулъэдагъ. Iушыгъэба, Iупэ-бзэпагъэ, мытхытхъэу джа зэрэгущыIэрэ хабзэм тетэу, гупсэфэу, шырытэу, тянэ имыхъамел хэIэфэ нэс еджакIо Мыекъуапэ зызгъазэмэ зэрэнахышIур къызгуригъэIуагъ, мыщкIэ Шыхъа-мызэ къызэрэдэгущыIагъэри кыIуагъ. «Институтым иадыгэ отделение кIэлэегъэджэ шIагъохэр Iутых, ащ шIэныгъэ дэгъу щыбгъотын, усэ тхыкIэри нахь кыпIэкIэхъан, сыусакIу, сытхакIу зыIохэрэр къалэм дэхэшъ, ахэри пшIэных...», – кыпыигъэхъожьыгъ.

Тяни кыдыригъэштагъэти, тыдэ сыкЮжын, сыфэгуйтЮкЮаеми Мыекьюапэ сыкЮи, институтым тхылъхэр чІэслъхьагъэх. СыкЫзэкЮжым сянэ сигъэтІыси, кыысиЮагъ:

– Джы кыызэкІакЮ уиІэжъэп. Чылэмэ ашІэ Мыекьюапэ узэрэкЮагъэри, тхылъхэр зэрэчІэплъхьагъэхэри, экзаменхэр зыщырагъажьэрэ уахътэри, о уизакъоп ныІа чылэм щыщэу а институтым чІахьэрэр. Уятэ римыгъэджагъэрэ, ымыгъэсагъэрэ мышц дэсэп, чылэр зегъасэм ежъ икІалэ фэгъэсагъэп аЮмэ, ышъхьэ къебгъэпхъотэжынба. ЧІэхьэшъугъэп, щеджэшъугъэп, цубжъэ зэрынагъи зэрихынэп пфаломэ, уятэ ыгу къеон, сэри сыгу къеон, унагъомкІи, лІакъомкІи шыуашэп. Арышъ, гъогумаф, егугъуи чІахь, сэ зэрэслъэкІэу уезгъэджен...

Джары филологииер сисэнэхъат зэрэхъугъэр. ШъыпкъэмкІэ, Шъхьэлэхъо Абу фэдэ кІэлэегъэджэ шІагъохэр тиІагъэх, тапІугъ, талэжыгъ. Дэгъоу тикурскІэ теdjэщтыгъэ, щы къэзыхьырэ тхэтыгъэп. Нэбгырэ тЮкІэу исым ызыныкъо фэдизмэ диплом плъыжъ къахьынэу гугъэщтыгъэ, ягугъи гугъэ-ІэнэкІыгъэп, сэри ахэмэ захэслъытэжышщтыгъэ. Тхэныри мышц нахъ кыыщысІэкІэхьагъ. Чылэ еджапІэм сычІэсэу стхышщтыгъэхэри, апэрэ курсхэм сыкъэлэмыпэ кыычІэкІыгъэхэри усэ гъэшІэгъоныгъэх, чъэпхъыгъагъэх, ыкІэ нэгъэсыгъагъэх пІонэу щытыгъэхэп. КІэлэкІэ усэхэр нахьыбэм зыфэгъэхьыгъагъэхэр ны-тыхэр, чылэ гупсэр, ащ кыыкІэрылъ мэзыр, псыхъор, зыкІи хэны мыхъушщтыгъэр шІульэгъур, ныбжыкІэмэ агу дахэу зэфилъыр ары.

Тызэреджэрэм дакЮу сэщ фэдэу тхэным фэщагъэхэм хэпшІыкІэу хагъахъошщтыгъэ, литературэмкІэ кружокэу тиІэм чанэу тыхэлажъэшщтыгъэ. Мыр тэ тапэкІэ зэхашэгъагъэ, джы зычІэ раЮорэ тхакЮмэ, усакЮмэ мышц зыщапсыхъэшщтыгъэ. Тэ такъыкІэлъыкІуагъэти, мы Юфыр лъыдгъэкЮотагъ, тиусэмэ та-

кыпщеджэмэ, шъхьадж игупшысэ кырихьылIэзэ зыкътIэтыгъ.

Зы мафэ горэм KIэрэщэ Зэйнаб кыоджэ аIуагъати, ыдэжъ кафедрэм ськIуагъ. Бзыльфыгъэ рэхъатэу, шъабэу гушыIэу, ау иIo пхыригъэкIын хъумэ иабдзэхэ шэн пырацэ кыыхэщыцтыгъэ. Дахэу кыиддэгущыIэщтыгъэ, ау адыгабзэм ылъэныкъокIэ тызэреджэрэр дэгъу-дэим лъэшэу ынаIэ тетыгъэти, къэзылэжыирэм кыылэжыщтыгъэ, дэгъу зэриIорэм игопэшхуагъ.

– КъаKIo, къаKIo, Асфар, боу игъо дэдэу укычыIэхъагъ, – Зэйнаб къэтэджыгъ. Адыгэ хабзэр кIэгъэкIэу ыIыгъыгъ, ськIалэми, сыхъульфыгъэба, щысыныр зэрипэсыжыгъэп. СыфэтIысыгъэпти, ежыи щытэу джауштэу кыыздэгущыIагъ. – О уусакIу, укIалэми дэгъоу тхакIэр кыпIэкIэхъагъ аIoшъ, зы лъэIу пфысиI.

– КъаIo, Зэйнаб, сфэлъэкIын щыIэмэ сыхъазыр.

– Адыгэ хъарыфмэ афэгъэхыгъэу усэ птхы сшIoигъу. Хъарыф пэпчъ «А»-мкIэ ебгъэжъэнышъ, «Я»-м нэсэу уафэтхэн фæе. Ахэр о зэрэплъэгъухэрэм фэдэу къэтыжых. Уиусэ факультетым ипхъэмбгъу зэкIэми алъэгъунэу къетIулIынышъ, ерэджэх, зэрарэгъашI. Экзамен аIысхы хъумэ ащыкIэ сяупчIыжыщт, о, KIo, уихъупхъапкIэу, уиусэкIэ экзамен птыгъэхэу зыщыгъэхэу.

СыщыукIыти, «бзыльфыгъэм кыуиусэирэр уихьылъ» аIo сIуи, зыфилогъэ усэм изэгъээфэн сыфежыагъ. Усэ тхы аIуагъ шъхъаем, джы нэс сэ зэхаслъхэрэм ныбжыкIэм ыгу илтыр ары ылъапсэ хъурэр – кIэлэгъу, шIулъэгъу, нэплъэгъу – сэшIа. Мыдрэр хъарыфмэ языхт ашъокIэ, макъэу акIэ-лъымкIэ къэбгъэнэфэнхэ фæе – жыы зыкIэти, зыкIэ-мыти, кIэшъуикIи, цапэм фэмыеу кыдэшши, зызгъэчани, зызгъэдэгуй дэгъоу зэхэмыфыгъэхэ хъуштэп.

Ау сиІоф кІэкІырэп, хьурэп, зыр сэтхы, хэсэцІэлэжы, нэмыкІым сыфежэ, уахътэри макІо, ыщыпэ кьэсыубытышьурэп. А уахътэм Кобл Якъубэ бэнэным тыфегьасэти, тренировкэм сыкъэкІыжымэ, тхьапэм пчыхэ кьэс сыкІэлъырытІысхэ зэхьум, кІалэмэ агъэшІэгъуагъ.

– Сессиер чыжэ, сыд мы пшъхэ хэгъэзыхьагъэу птхырэр? – кьысэупчІыгъэх.

Арыти, ясІуагъ КІэрэщэ Зэйнаб пшъэрылэу кьысфишІыгъэр, сиусэ зэпыфэу ыкІэ нэзгъэсымэ, ежъхэри фэе-фэмыехэми зэреджэнхэу хьуштыри ясІуагъ. Арыти, Лэшэпсынэ кІэлэшІоу КІэрэ Лъэшшъ, сэмэркъэушхо хэлъыгъ, кьысэлэІугъ:

– Тхъэм укыгъэшІыгъэмэ жьы пхырыкІэу, тыгъэ хапсэу, хапсэмэ итыр плъэгъоу, плъэгъумэ гурыІо-гъошІу, кьэІотэжыгъошІу хьунэу тхы, зэхэмыунан. Кьин лые кьытфэмыхъ.

Сыдэуштытэми стхыгъэ, Зэйнаби, нэмыкІ кІэлэе-гъаджэми агу рихыгъэу аІуагъ. Мыдрэ сыздеджэхэу еджапхъэхэри фэе-фэмыехэми заулэрэ рыкІожыгъэх, кьысщытхьугъэр макІэп, ау «кІыхьащэ, зэкІо-цІыутІэрэхъагъ, нахъ ІэпІокІэ-лъэпІуакІэ пшІын фэягъэ» зыІоу гъумытІымыгъэхэри кьахэкІыгъэх, адэ зэкІэмэ зэфэдэу уалгъэгъурэп ныІа. Ау Зэйнаб зериІуагъэу экзаменхэм кьашъхъэпэжыгъ, сэри сиусэ тфы кьыхыгъ, ащ дакІоу птхырэм еджэхэу, уасэ фашІэу цІыфмэ ахахъэмэ зэрэдэгъур зэхэс-шІагъ.

Ныбжым зэрэхахъорэм елытыгъэу сиусэхэри нахъ кьэчъэпхыгъэх, гъэзетмэ кьыхаутэу, адыгэ радиом кьытыхэу рагъэжыагъ. Ахэр щыІакІэм ылгъэ-ныкыо зэфэшъхьафымэ афэгъэхьыгъагъэх, щыІэны-гъэм щыскІугъэу зигугъу кьэсшІыгъэхэми, кьэсы-мышІыгъэхэми чІышІэ шагыотыгъ. ЦІыфыр унагъом кьехъухэ, лІакыо горэм кьыхэкІы, зыщыщ лъэп-кыым хэуцо, лъэпкы горэм щыщышъ, цІыфымэ

ахэтэу зы хэбзэ-унашъомэ арэгъуазэ. Сяадыг пIомэ ащ имэхъанэ нахь сегупшысэу сыхъугъ, мыщ фэгъэхъыгъэ усэхэри мымакIэу стхыгъэх. Усэным, тхэным зэ уапыщагъэ хъумэ апыкIыжъыгъуай, седжэ зэхъуми, кызысэхуми, нэужы лIыпкы сызеу-цоми зы мафэ кыхэкIыгъэп Iоф сымышIэу, сымылажъэу, джащ фэдэуи тхэным сыдэмылажъэу.

Журналистикэм, прозэм нахь сазэрэфэщагъэм елътытыгъэу тхылъэу кыдэзгъэкIыгъэмэ зэкIэ пIоми хъунэу альапсэ хъугъэр а прозэм ишъуашэхэр арых. Ау поэзиери сыбгынагъэп, сидэлэжъагъ. «Зимэкъу Iатэ зышIомылъагэрэ зисабый зышIомы-дэгъурэ» щыIэп аIо, сэри стхыхэрэр сикIэсагъэх, сшIолъэпIагъэх. Ау о ахэр уикIэсэныр шъхъафы, нэмыкIмэ аIорэми адыгэр ренэу шIолIыкIыба, еджэхэрэмэ яшIошI зыщызгъэгъуазэщтыгъэ, сшынахъыжъ Къуекъо Налбый упчIэжъэгъу бэрэ сшIыштыгъэ. Ащ икълэмыпэ зэкIэ сикIэлэкIэ усэмэ арыкIуагъ, «ут зытыридзагъи» кыхэкIыгъ, нахы-шIум фищагъэх. Тигупшысэ зыщызтэкIи кыхэкIыгъ, ащ фэдэ хъумэ, сэ зэрэсIоу кыгъганэщтыгъэ, джауштыгъэ еIэпэлэсэкIызэ хэти дэлажъэщтыгъэ, ары Налбый ытэмэ чIэгъ кычIэкIыгъэхэмкIэ тызкIы-фэрэзагъэр.

ЕтIанэ непэ адыгэ усакIохэр бэшIагъэу зэрымы-кIожьырэ лъагъом сытехъагъ – ар ижъырэ адыгэ усакIэр ары, ащ ишъуашэ зыгъэфедэжъырэ щыIэп, ар лъэпкыымкIэ чIэнэгъэшху. Тэ зыдэтшIэжъырэп нахь, мы ижъырэ усэкIэ-зэхэлъхъакIэм узыумэ-хъырэ кIуачIэ хэлъ, тыбзэкIэ зэкIужъэу къэIуагъэ хъугъэ пщыналъэхэр, орэдыжъ зэфэшъхъафхэр, Iопщынхэр лъым хэхъэх, гум нэсых, уагъэгущо. «Мыщ узэрэпылтым мэхъанэшхо иI, – кысиIо-штыгъэ Налбый. – Ащ иIэшIугъэ уауж кыкIхэрэмэ зэхябгъэшIыкIымэ, лъэпкыым мыри фэулэжъыгъэм изы Iахъэу лъыгъэ». ШъыпкъэмкIэ, а пэсэрэ адыгэр

зэрэусэщтыгээр, иггыбзэ-орэдхэр, пшыналхээр
зэрээхилххэщтыгээм ишЫкІэ-амал кыпІэкІа-
хэмэ, гуІэтыпІэ мэху. Мы шыуашэм илтых лъэпкь
Іофмэ, нартмэ афэггэххыггэ гупшысэхэу, Іопщынхэу
мы тхылтым дэхьаггэхэр.

Іопщыныр анахь макІэу усэмэ кьахэнагь,
тижэрыІо усэ изы Іахымэ ащыщыми, тІэкІэ-
зыжыггэ нахь. Мы жанрэр лъэныкьо зэфэшъ-
хьафхэмкІэ гошчыггэ – кьэбар шыуашэу ара-
ггэххырэр, орэдымэ арылтыхэу, жэрыІо усэкІэ
зэхэлхьаггэхэу, зэфэусэр ыльапсэу, нэмыкІхэри.
ЕтІанэ ахэр гуІэн зыхэлъ Іопщынхэр, зыхы-
ижынхэр, зыщиггом аггэххырэр, джэгукІэ-сэмэр-
кьэу шыуашэмэ, нэмыкІхэми арылхэр аІозэ зэты-
рафыжыщтыггэх. Нэшхэиггом, кьиныгьо Іоф
фэггэххыггэ Іопщынмэ, мэкьэггэІумэ шыуаджэхэр,
афэггээзггэаггэх, мыхэр зы хэбзэ гьэнэфаггэ рыкІо-
щтыггэх. Дахэ зыфаІопщы ашІоиггом ыдэжъ
орэдусхэр аггакІохэти, ахэр ащ фэусэщтыггэх.

Іопщыным ижанрэмэ усэкІэ зэхэлхьаггэр анахь
кьыхаггэщыщтыггэ. Ащ дэггукІэ ухэхьаным
мэхьанэшхо иІагь, дэйкІэ хэфэнхэми лъэшэу зыца-
дзыештыггэ. Мыри лъэпкь Іофым зэу щыщэу
сэлбытэти, ащи зыфэггээзагь. Усэ шыуашэм илхь
Іопщыным изы Іахымэ ащыщ ар шэпхэ гьэнэфа-
ггэкІэ зэраухырэр. «Мыщ фэдэм сфешгуІожь...», –
джары сыд фэдэми икІэух. Ау сэ зэкІэ Іопщынмэ
мыр ахэггэххыггэп, апэрэм кьыщезггэжыагь, аужы
итым щысыухыжыгь, джауштыггэу зэкІэмэ анэсыгь,
зи хэныггэ хьуггэп.

Нартмэ афэггэххыггэ гупшысэхэри тхылтым
дэхьаггэх. Нартмэ кьэбарыбэ апылхь, ахэр еггашІэм
адыггэ хьакІэщмэ ащаІуатэхэу, нарт хабзэмрэ адыггэ
хабзэмрэ зыщызуалІэхэрэм ипчгэ кьопс лЫпкь
зэтэкІ пчггэггэхэр щызэІукІаггэх. Лъэпкь заул

ныІәп эпос зиІәу дунаим тетыр, тә, адыгә ябынкІә, ащ тызәрәхәфагәм пае тынасыпышІу, тызәрәнасыпышІомрә тызгәнасыпышІомрә джы бәрә тегушшысәжыырәп нахь.

Гупшысәр ары сыдигъуи нартыми, ахәмә ауж мы чІыгум къихьәгә адыгәхәу ахәмә къатекІыгәхәр дунаим щызгәгәгуазәщыгәхәр, тезгәтыштыгәхәр. Къәхьущт-къәшІәщтым щыгәуазәу ахәтмә, цІыф губзыгәхәу Усәрәжъ фәдәхәмә къытпыщылтыр занкІәу къытамыІоми, къытаІокІыми («къыозыІокІырәм къыуеІо, къыозыІорәм къыуеІуапә» аІоба) тәри зыгорәмә тягупшысә ашІои-гуагә, гупшысәр арышъ дунаим иІункІыбзәр.

Нарт къәбармә бәмә урагәгупшысә, дунаим икІуакІә уагәашІә, ар щәу зәрәгощыгәри, лъэныкъо пәпчә ежъ щыІәкІә шъхәф зәриІәри, ахәр зәрәзәгурыІохәрәр, зыщызәгурымыІохәрәр, мыхәмә афәдәу узгәгәзән закІәу зәхәт. ЕтІанә дунаим тет цІыфым ищыІәныгә икІуакІә, лъәпкъым игупшысә, изәхашІә зәрәзәтеуцохәрәр, зыщызәтеуцохәрәр, эволюцием ыльэныкъокІә зыщыхагәхьорәр нафәу ахәолъагә. Жъыибгәу нартымә яжъыхәр зәрәдзыхьжыштыгәр мыщкІә щысә, къәбар зәкІәлтыкІомә къахәщых нартымә яжъыхәр ауқІыжъыхәу зәрәрагәжъагәр, зыкІырагәжъагәр, уахьтә къәси, зыкІыханәжъыгәр.

Цыф лъәпкъым ыкІугәм иуахьтә зәтекІмә мы Жъыибг щыхьущтыгәмә афәдәмә нәмыкІ лъәпкъхәри хәщәгәгәх. Японымә, гушыІәм пае, жъы дәдә хьужыыхәрәр унәм къырахыти, шьофым рагәәтІысхәщтыгәх хьәкІә-къуакІәмә акъузынхәу. Мыр жъалымыгәм егукІәгъунчәгәм кыхәкІыштыгәп, цІыфәу дунаим ехыжыырәр зәгорәм кытехәжъы, жъы дәдәу, амалынчәу щыІәнхәм ычІыпІә нахыжъәу ләхәмә нахь пасәу къәхьужыштыхәу ахәмә къашІошІы, японмә ядин ишІошІмә зәу ащыц.

Нартмэ яІоф шъхьафыгъэ, мыр дин е зы дунэе зэхэшІакІэ епхыгъагъэп, щыІэкІэ кыным кыпкыырыкІыгъ, ау нэужым акъылым нахъ бай, нахъ лъэш, нахъ зэшІокІ зиІэ мы дунаишхом зэрэтемытыр игъом къагурыІожьыгъ, жъыукІ Іофыри ащ щыханэжыгъ. Нартмэ, етІанэ адыгэмэ яакъыл уцугъэ Дунэе акъылым хэщагъэ хъугъэ, мыр Чъыгуащэм фэгъэхьыгъэ къэбарым нафэу кыххэщы. Лъэпшырэ арырэ яшгъэожьые мы дунаим щызэфыхьысыжыгъэ акъылыр янэ кыххелъхъэшъ, нартмэ къареты. ШъущыІ, мыщ шъуигъэгъозэшт еІошъ, джары нартмэ ягенофонд кыраухъумэн амалэу Тхъэм къаритыгъагъэр.

Мы гупшысэм Тибет уещэ. Ащ игъочІэгъ куухэу хэти нэсын ымылгъэкІынэу цІыфым иакъыл зэфэхьысыжыгъэ зыхэлъхэр, хэтрэ цІыфи, дунаим апэ кытехъуагъэмэ къащегъэжъагъэу непэ щыІэмэ анэсыжъэу ягенофонд къагъэгъунэу соматийхэр (зыгъэчъыежыгъэхэр) щыІэх. Зэгорэм дунайр ахэмэ афэныкъо хъумэ, мыщ щигъотыжыбщтых. Мыр Тхъэшхом ыутхъабзыгъэ Іоф. ЗэрэхъурэмкІэ, соматиймэ ягъочІэгъ цІыфышгъхь, акъыли чІэлъых бгощыны икъоу, тэ тинарт гъочІэгъи кынынэси акъыл кыычІэкІыгъ...

Нартмэ афэгъэхьыгъэ гупшысэхэу непэ тхыльджэ нэутхэмэ адэзгощы сшІоигъомэ ахэтхэр джа тинэІосэ нарт лІэбланэхэр, ябзылъфыгъэ дахэхэу, анахъэ янысэхэу, кІэлэ нэкІушгъаплъыхэмрэ пшгъэшгъэ дэнэгъо шгъхацхэмрэ къафэзылгъыхэрэр, шІур зылэжырэр, ер езыутырэр, ошІурэ уаерэ зэблэзыщырэр, зинурэ тыгъэм фэдэу зэпэлыдыжырэр арых.

Сэ нартмэ сягупшысэ хъумэ, джа ХъэдэгъэлІэ Аскэр ыІоцтыгъэм сэри сытет: «Унэм сыкыикІымэ нартхэр кыыздекІых, ІофышІэ кыыздэкІох, сызкІожьыкІэ унэм кыыздехъажьых...». Нартхэр сэри

ренэу сигъусэх, сидунай хэщагъэх, сиуни къыз-
дисых, унэм сыкыкIэу дунаим сыхэхъагъэми къыз-
дыхахъэх, згъээжъымэ сиунэ къыздехъажъых,
сиджэныкъо машIо къыздыкIэрысых. Къыздэмыгу-
щыIэхэми тызэгурэIо, тымыгушчыIэу тызэдэгущыIэ.
Ащ фэдэ зыхъурэр гукIэ зэдэгущыIэхэ хъумэ ары...

ЦокъашIэм иIашэр дыды, усаком ыжабз. Хэт
сид ышIыгъэми цIыфмэ дахэкIэ ахахъэ шIоигъу, тэ
тхыхэри ахэмэ зэу ащыщ. Сэ стхырэмэ апэрэ
гъогумэфэ дахэр къатезыIуагъэр сян, ащ итхьэлъэIу
инэхъой джыри ашъхъэрыт. Рассказхэмрэ повесть-
хэмрэ зыдэтхэ сятIонэрэ тхылъхэу «Синьбджэгъу
ынитIу» зыфиIорэмрэ ащ кыкIэлъыкIуагъэ
«Чыгъэе пкIашгъэмрэ» зэдэгъэхъазырыгъагъэх, ау
зэу кыдэкIынэу хъугъагъэхэп. Тянэ а уахътэм
джыри тиIэу, ау сымэджэ онтэгъу хъазырэу, иузи
кыфыригъашIэу, имафи ичэщи зэжъупIэ ригъафэу
щытыгъ. Чылэм дэс фельдшер бзылъфыгъэр чэщым
заулэрэ къатщэу, мастэкIэ едгъаохэу бэрэ кыхэкIы-
щтыгъэ. Сэ тхъемафэм тIо чылэм сыкIожьыти, амал
зэриIэу чэщырэ сыкIэлъырысыщтыгъэ.

Джауштэу зэ сыкIожьыгъэу остыгъэ шъхъэтетыр
пызгъани, Iанэм сиIэпэрытхэу хаутыгъэхэр тесль-
хъагъэх, кыкIэлъыкIорэ мафэм сяджэжъыгъэу
ястыжъын фэягъэ. Чэщыр ыбг шъхъэрыкIынкIэ
джыри шIукIае иIагъ, тyani чъыещтыгъэп.

– Сид узаджэрэр, сикIал? – кысэупчIыгъ.

ЕсIуагъ.

– Апэрэ тхылтым кыдэхъагъэхэр сыгу рихъы-
гъэх, мы джы бгъэхъазырхэрэми кысфядж, чэщыр
тапэ илъ, сизэщи стыригъэун,– ыIуагъэти, нахъ
благъэ зысшIи, сакъыфеджагъ.

Нэфшгъэго атакъэри бэшIагъэ кызыджагъэр,
нэфылъри кызэкIичынэу енэцIы, Мыекъуапэ сы-
кызыэрэкIожьыщт автобусыри сыхъат горэмкIэ
къэсыщт, ащи зыфэзгъэхъазырыжъын фaes, ау

аужырэ повестыр сымыухэу сыкъэтэджыжына, ыкIэ нэзгъэсыгъ. Джащ фэдиным тынэ узи кышчыш-хагъэп, къэгумэкIыгъэп, Iазэхэми талычыагъэп, чыыагъэп, кысэдэIугъ. ЕтIанэ сызэричалIи, ыпэкIэ ащ фэдэхэр кызхимыгъэщыгъэу сынапэ Iэ кышчы-фагъ.

– ЗэкIэ сыгу лъэшэу рихыгъ, сикIалэ тхэкIо дэгъу зэрэхъугъэм сегъэгущо, – кысиIуагъ. – Уятэ боу игонэни мыхэр зэхихыгъэмэ. Тхэ, сикIал, тхэ, уемызэщ, хэгъахъ, апшгъэ щыIэмэ узэрэхэуцонщым сехъырэхъышэрэп. Мыхэр сэ къэслъэгъужыныныхэп, ау тхылъ дэгъу, еджэрэм тхъагъо, гуIэтыпIэ хигъуатэу зэрэхъущтым сэ сицыхъэ пытэ телъ. Гъогу маф, сикIал...

Нахъ дэгъоу хэт кыпфэлъэIон, ным игушчыIэ пэшIын щыIа, джары непи сянэ кысиIогъагъэхэр сыгу зыкIилъхэр. А чэщым ыуж илъэс щэкIым ехъу тешIэжыгъ, а илъэс щэкIым кIалэр мэчъэпхъышъ Iы мэхъу, «хъэм игъэрищ, шым игъэрибл, лIым игъэ щэкI» зиIокIэ анахъ яшIупIэр ары, сэри сиусэхэри щыIэныгъэм дэчъэпхъыгъэх, тхылъ пчъагъэ кыдэ-згъэкIыгъ, ау тынэ кысиIожыгъагъэ осыетым джыри сытет. Мары джыри ситхылъ кыдэкIы, сиусэхэр сянэ фэсэгъэхых, адрэ дунаими гъашIэ щыIэшъ, агъэгущIон сэIо...

Расул Гамзатовым «поэзиемрэ прозэмрэ шыгъа-чъэм зэдыхэтых, ыпэ ишъыщтыр къэшIэгъуае» ыIощтыгъэ. СипрозэкIэ сиш дэгъукIаеу нэмыкIмэ адэчъэ, джы сипозэиу шыгъачъэм кыхэуцуагъэми ыгъахъэрэр къэлъэгъон, сигуапэ хъун зыфэгъэза-гъэм щытхъухъэ рыхъумэ.

Гъатхэ

Гъэтхэнэ хьохъу

Ра, адыгэ ябынэу куп маф,
Зимафэ мэфишгъэ хъун!
Къыжъудэхъурэр нахьыбэу,
Зибэу шъулэжърэр шIушIагъэу,
ШIушIагъэу шъуиIэр гъунэнчъэу,
Гъунэнчъэу тэрэ ти Тхъэшхо,
Ыгъэгущхорэмэ ащыщ шъухъун!
Мыхъуным Тхъэм шъущиухъэу,
Къышъухахъэрэм дахэ пэжъугъохэу,
Пэжъугъохырэ Iанэр нэхъоеу,
Нэхъой лэжыгъэр шъуиконычIэу,
ШъуиконычIэ ушъагъэу,
ШъуиIэщ бэгъагъэу,
Тхъагъор шъуигъогоу,
Гъогогъумэ шъуамыгъапцIэу,
ПцIырэ хылагъэрэ шъущаухъэу,
Шъуиунэ къыхъэрэм къырихъэу,
ИкIыжърэм къыринэу,
Гум ранэрэ къышъухэмыкIэу,

ШъуикIи, шъуижъи зэдатхъэу,
Шъо шъутхъырэм тэри тыхафэу,
КIэлэ хафэхэр шъуиIэгу кыдэкIэу,
КIэрапкIынэр шъуипшъашъэу,
Дахэу Iушъашъэу, шъабэу щызекIоу,
КъэкIо-накIо псэлтыхъомэ Iэгур аубэу,
Зибэ идахэ Iутмэ ащыщ шъуфэхъун!
Хъуни мыхъуни Тхъэшхом егощы.
Ыгощрэм ренэу ишIупIэр шъуиIахъэу,
Iахбыл-лыщыщмэ яхъяр шъульэгъоу,
ШIу шъульэгъурэр шъуибынэу,
Къобын-шъэбыныр шъуинысэу,
Нысэ хъупхъэкIэ хэти къетэн!
Тхъэ зэтагъэ купэу зэхэсым
Ыгу нэсэу непэ чэфынэу,
Зэрэгъэчэфэу адыгэ ябын
Бын дахэ кыкIахъоу,
Хъохъубэр кыфаIоу,
Aлорэр хъишъэм кыханэу,
Ханэ имыIэу гъэтхэпэ уц,
Уцы нэхъой кызфыхэкIытмэ
Тхъэм ащыщ тишIын!

2018

Укъэгужъуагъ, гъатхэр, укъэгужъуагъ

Укъэгужъуагъ, гъатхэр, бэрэ тыожагъ,
Уижэгъуф къэгъагъымэ тафэзэшъу.
Къэзыщагъи, кIэлакIи о кыппэплъагъ,
Игугъэ хэти хэтышъ гъатхэр.

Тиогуи гумэКэу бэрэ типлѡагъ:
Гѡоцагъа титыгъэ пщэсмэ ахэсэу?
Ау кѡесымэ кѡесэу гъэтхапэр кІуагъэ,
КІуагъэ, кІуагъэ тигугъэ ылѡахъэу.
Укъэгуужъуагъ, гъатхэр, укъэкІэсагъ,
Ау мысагъэу ар пфэтлѡэгъурэп.
Гъунэ зимыІэ дунаим ущыгъоцагъ,
Огу пщагъомэ бэрэ уалъэхъагъ,
Ау лѡахъэр зытезыгъэ шы кІалэу
Губгъо улэугъэмэ уакъырычъагъ.
КІэлэхъумэ ялѡэрычъэхэр загъэтІылѡыжъым,
Лажъэр зытелъыр къэтшІагъ –
КІэлэхъумэ гъатхэр къагъэгуужъуагъ...

2000

Гъатхэр къэсыгъ

Гъатхэр къэсыгъ,
Гъатхэр къэсыгъ,
Ос цІынэр джыри мыуцуми.
Псэм лъыІэсыгъ,
Сыгу къынэсыгъ
Гъатхэм илѡэтегъэуцо.
Ныбжыр лѡэкІуатэ,
Илѡэсхэр мэкІуатэх,
Ау гъатхэм теумэхъы.
Гъэтхэ орэдхэр –
Хъытыу нэдхэр
ТэркІэ нэпІэхъых.
Сэхъыр мѡжъужъы,

Гум зеужыжы –
Тыгъэ нэбзыир ыIап.
ТапэкIэ щыIэр,
Гур зыфыщыIэр
Гъатхэм фэдэр зынап...

1977

Чэщы гупшысэхэр

Гупшысэр ренэу къыддэшэсы,
Чэщи, мафи ренэу гъогу тет.
УкIалэмэ ахэр къызэтешасэх,
КIасэ лъыхъурэр анахь Iоф хэт.

Псэ лъыхъурэм джэуап ыгъотмэ,
ШIу ылъэгъурэр гум щыщы мэхъу.
А зызакъор инэплъэгъу итмэ,
Дунаир дахэу ренэу къыщэхъу.

А зызакъом ежъ инэплъэгъуи,
Игупшыси, ыгу илги пегъохы.
Гъэтхэ къэгъагъэу кIасэр елъэгъу,
Мэкъамэ пэпчъ ымакъэ щызэхехы.

ШIулъэгъур гукIэ зэхапшIэмэ,
КъыбгурэIошгъ, ори удэчъэпхъы.
Огупшысэ бэрэ – сшIэн сфашIэрэр
СишIулъэгъу мыхъунэу нэпIэхъы.

Угу илгыр пфэхъу пкIыхъэлтъэгу,
Чэщы пкIыхъапIэмэ ахэмыкIэу.

Бэрэ джири кIасэм ыIэгуи, ынэгуи
Уащылъэхъужьы икIэрыкIэу.

Гум Iаджи кыпцэкIы, шэкIуасэ,
ЗэкIэ зэхэпхырэр ордэ мэкъамэп.
Сикъэлэмыпэ тхьапэм щэIасэ,
Тыритхэрэр щыхъурэп бзыу тамэ.

Сыдахъэ Iэгум. Дахэ чэщы огур,
Мазэри нэфынабзэу кыкыокIы.
Къегъалэ тыжынышъокIэ Iэгур,
Жъуагъохэри огум кыщекIокIы.

Ащыщ жъогъохэчъэу къефэхмэ,
КъыхэустхъукIы зэпэнэфыжьэу.
Зыгорэм ыпсэ ащ щыфэхыгъа,
Хъаумэ зыгорэм игъогу къэнэфыгъа?

Зэхэфыгъуаех чэщы гушшысэхэр,
Чэщ мэзагъом ар бэрэ кыпцэхъу.
Нахыбэр гум зэхапшIэу кынынэсы,
Ори чэщ огум уитыгъэу кыпцэхъу.

Мытхъытхэу пцэсхэр ом къекIуатэх,
Зыдежъагъэхэр тэд, зыкIакIохэри сыд?
Чэщ рэхъатым щычъыхэмэ дэгъуба,
Ау зымыгъэрэхъатхэрэр хэт е сыд?

ГъогурыкIор зэгорэм зыгорэм нэсы,
Ау мыхэмэ язекIо гъуни, цыпи имыI.
Ар кыызхэкIрэм тишIэныгъэ нэсрэл,
Тхъэшхом нэмыкI ащ цыгъуазэ цымыI.

Жыыбгъэ тІэкІу чэщым кыкІэхъэ,
Ари зымыгъэгупсэфрэр хэт ышІэн.
Сеплъмэ, пщэхэр тамэкІэ зэрехъэ,
Ом рищыцтых бэ шІэн, макІэ шІэн.

Нэтхъэ-патхъэ пщэхэр зытекІым,
Жъуагъохэри зэужэ кыхэпсыжыгъ.
Джашыгъум хъугъэр кызгурыІуагъ –
Жыым жъогъо гъэрхэр хищыжыгъ...

Огур къэрахытыжы, кІым-сым,
Мытхъытхъэу нэфылтыр къэкІуатэ.
ЗэхэсшІэ – неущ сыгукІэ сикІасэм
СыІукІэщтэу жъуагъомэ къаІуатэ...

ЛъэкІуатэ чэщ гупшысэр джауцтэу,
ЕшІэ – нэфылтыр мары кызэкІечы.
Жъуагъомэ садэбзэхын ыІоу щтэрэп,
МэфакІэми гупшысакІэр кыщэкІы.

Гум къэкІы Іаджи, ау джы сырэхъат,
Нэфыльэу зэкІичрэм сыдэгупсэфы.
Сигупшысэхэр нафэх, ор сишыхъат,
Сигъогуи, сільагъуи орыкІэ нэфых.

...Чэщ гупшысэмэ зызэкІаугъоежы,
Нэфылы бзымэ яорэд едэІухэу.
Чэщэу икІрэм мыгуІэу дежъэжых,
Ау яджэрпэджэжъ джыри бэрэ кысэІу.

1988

Ощх кьэгъагъ

Фыжыбызэос фэсэтхы

Онтэгъоу тхьапэм зеуфэ пшъыгъэу –
Къещхы.
Ощхыцэр IэгукIэ пIыгъэу –
Ощхы.
Папэхэр чьыIэх, тыгухэр фабэх –
Зы машIo тэхъу.
Нэплъэгъухэр фаеу гукIэ мэIабэх –
Тапэ – ар дэгъу.
Iэхэр зэфэкIох, Iупэхэр фаблэх –
ШIулъэгъум.
Нэплъэгъухэр шъабэх, Iупэхэр фабэх –
Сесты нэплъэгъум...
Ау кыиттельэразэ жьыбгъэ гуаор –
Фэбэжьэп.
Пшупэ кыырэчъэ гумэкIы макIэр –
Ущхыжърэп.
УокIотыжы, усшIокIодыжы –
Сыкыплъыхъущта?
Щыбзэ нэдым пхырыплъэу жьыбгъэм,
Ощхыр кьегъэжы.
Пщэсыр пэIут нэплъэгъу набгъэм –
МэгоIэжы.
Уцым щэткIушъ, уилъэуж мэкIоды,
СипсэкIода?..
Шыблэр губжыгъэу огум щэхъушIэ –
Зыфаер къашIэ.
Сыкъаплъэмэ, оцх нэгъыфым чыжъэу
Укыщэлъэгъоужы.

Іэрамэу пІыгъ къэгъагъ плъыжъыр –
Сыгу зехъожъы.
– УкІожъыгъэу сІуи,
СыгуІэгъагъ...
– Жъыбгъэм риутыных сІуи,
СалъыкІогъагъ...
Къэгъагъ Іэрамэу къэпхыгъэр
Бгъэгум щыпІыгъ.
Ощхэу непэ къещхыгъэр
Къэгъагъэу кызэІуихыгъ...
Онтэгъоу тхьапэм зеуфэ пшъыгъэу –
Джыри къещхы.
Къэгъагъ Іэрамыр бгъэгум щыпІыгъэу
Ощхы...

1989

ЗыкызэІуехы си Мыекъуапэ

Гъатхэм чыгым тІэмыгъэу зырещы,
Огу хъоо-пщаум илгъагъо пхырещы.

Къэгъэгъэ напэу, гъэтхэпэ Іапэу
ЗыкызэІуехы си Мыекъуапэ.
Гъатхэм чыгым тІэмыгъэу зырещы,
Гупшысэ-гугъэм къалэм сыдещы.

Мэз Іэпчгъэ Іужъур зэфэдэу шхъонтІабз,
Чыг тхьапэ пэпчгъы пигъохрэр гъэшІуабз.

Чыгаер, сеплгъмэ, лгъэубабэу къашгъо,
Шгъабэу мэжгъыу ыкІышгъо – ашгъо.

Тфэир нысакІәу ащ кыкІэрыт,
Ипчәгу макІә зыми римыт.

Джащ фэдәу хәкур зәикІәу сәлзәгъу,
Ащ кыщәтІәмышъ, орэдыр кьэхъу.

Сихәку кІасә ар фәзгъэхьыгъ,
Ащ сыкІәхъопсәу бэрә кьәсхьыгъ.

Гъатхәм чыгым тІәмыгъәу зырещы,
ЧІыгу хъоо-пщаоми лъагъор пхырещы.

Къэгъэгъә напәу, гъэтхәпә Іапәу
ЗыкыизәІуехы си Мыекъяупә.

1987

Чыгыр гъогу зытехъәкІә...

Мафәр рәхъат, ошІу гъэтхә огур,
Чыгы тІәмыгъәмә агъэдахә Іәгур.
МыІәрысәм итхъәпә шәплъ
Чыгыр кьешІы нәкІушъхьаплъ.

Чэрэзыр пІонышъ, кьэгъэгъә мәІу,
ЗыслъэгъукІә сыгу кыщәІу зы лъәІу –
ШІэхәу итхъәпә фыжъхәр шәсыщтхәшъ,
Сыздарәщ, сигуапәу садәшәсыщт.

Тыдә агъазәми, сьд ягъогуми,
Сафәхъун слъәкІыщт гъогогъу.
Хәт ышІән гъогум щыхъуштыр,
Хъумә зыгорә ащысухъумән.

Ау чыгыр гъогу зытехъкІа,
Дунаим шэхъухэшъ хъакІа,
ЫгъашІоу игъогу тырешъ,
Фэхъу ежъ гъатхэри хашъ.

Ар щэхъу уахътэм иуахътэ,
Джащыгъум кытекІы итахътэ.
Ау кыхэкІы имыгъоу ращажъу,
Ар тэшІа, тыфэгусэ зи имылажъу.

Непи ары зэрэхъугъэр, тыдэ ежъагъ,
Хэт иорэд ыумэхъи джы рищэжъагъ?
Пчыхъэр къэсы, тыдэ сыщылтыхъун,
Сыд силажъу сыгу гумэкІ кыщыхъун?

Гупшысэхэр гучІэм кыщыхъытагъ,
ХъампІырэшъо нэфхэу зыкъапхъотагъ.
Тыдэ сукІон, сыд лъэныкъо згъэзэн,
Хэт джэуапэгъу сфэхъоу сигъэгъозэн.

Зихъэ кІодыгъэми лыхъухэу хабзэ,
Чыгым зиІэтми джащ фэдэкъабзэба.
Мыдырэ дэтхэри ыуж имыхъагъот,
ГумэкІы лые тыхамыдзагъот.

Сыгу игумэкІау сызхэты гугъум,
Агъэнэшхъеу мазэр ом щесы.
Угугъэ хъумэ улъэхъу дэгъум,
Гупшысэм сыхэтэу чэщыри къэсы.

Жъыбгъэр шъабэу кысэбгъучъагъ,
Сигъэблагъэу сишІыгъэп шІонапІа.
Тхъэпэ жъгъэйхэр къэІупчъэпчъагъ,
Къызэлъысысыгъэх пшгъэшгъэ напІау.

«Ащ фэдизэу умыгумэкI, – кысаIo, –
Иуахътэ кьэсми ари кьэкIoжбын.
Дунаим игьогу ежъ фаеу техьагъ,
Игьо кынынэсымэ кыгьгээжбын.

Ар дунаир егъашIэм зэрыкIoрэ хабз,
Унэм икIыгъи, щагу дэкIыгъи,
Гьогууанэ техьэ ыгу кьэкIыгъэу.
Ау кьеггээжбы щагоу зыдэкIыгъэм».

Чэщы рэхьат, атэкъэжыр кьэIуагъ,
МэфакIэр игьогу кытехьагъэшъ.
Саггэгупсэфи чыгымэ сафэлъэIуагъ,
Дунаир зэрэкIoрэр саггэшIаггэшъ.

1997

Гьэтхэ уай

Тыгъэбзыйхэр щызэпыкIхи огум,
Жьогьохэчъхэу чIыгум тетэкъуаггэх.
Зэуж итхэу кьэгъагъ лъэгум,
Жьым ыIэтхи, зэльырихьыжъаггэх.

Ащ ыужы псы ткIопсыцэ жьгъэйхэр –
Щыгъыжъыеу оцхым иIумэтхэр,
Мэфэ огум кьелъэрэзэхыггэх,
ЧIыгу шхъашъом кыщыткIуггэх.

Ащ ыужы жьыбггэр хэгубжыкIи,
Чэрэз чыгыр лъэгум щиутыгъ.

Ащ фэдиэу кыфилыгыгъэп мыкИ,
Сыда кыгъагъ цыкIухэр пиутыгъ?

1974

Зэрэдунаеу кыгъэгъэ мэIу

Зэрэдунаеу кыгъэгъэ мэIу,
Мэз Iапчы, гъэхуни зэфэдэ.
Гъэтхэ мэкыамэхэр кыэIух,
Ащ фэдэ зэхэпхрэк бэдэдэ.

Гъэтхэ оредхэр хэт зимыкIасэр,
УкIалэ хъумэ ар ренэу кыюIу.
ЕтIани анахъэу уигъусэмэ кIасэр,
КIэлэкIэгуми дахэу кыщэIу.

Ащ фэдэ хъумэ IокIы гумэкIыр,
Бгъэгур ебгынэшъ, гур еунэкIы.
Нэфынэ закIэу мэхъу гукъэкIыр,
КIэлэгъу мафэхэр гум щызэблэкIых.

Ащ фэдэ хъумэ чIыгум шъхьэрэкIышъ,
Гум зырещае огур иплъапIэу.
Тыгъэр мытхытхъэу ыбгъукIэ блэкIы,
Кыитфегъэфабэ гум игугъапIэ.

Сырэллэ огум, сиплъэпIэ гъогум,
Сыфещэ тыгъэм, сылгэкIо гугъэм.
Сыплгэмэ, чыжъэу кIасэр кыэлыгъо,
КыырэкIо рэхъатэу пчыхъэм илыгъо.

СыкышІэжыгыэшъ, дахэу Іэ кьешІы,
ГушІор кыыкІэщы кІасэм ынапэ.
Мыщ фэдэ хьумэ гум кыызэхешІэ –
Гьатхэм телъэгъушъ, кыыщэхъу гуапэ.

1975

Мафэр дахэшгы дахэ

Гьатхэм ижъ шьэбэ фабэ
Нэгъушъхэм зыкырещэкІы.
Сыплъэмэ, чыжъэкІэ сапэ,
Чыыгыр лъагъом кыыщэкІы.

Мафэр дахэшгы дахэ,
ИІуплъэ гур ешІы махэ.
ЦІыфхэр рэхьат, агу тІупщыгъ,
Ягугъэ гьатхэм кыыдэушыгъ.

ТыдэкІэжыы гьатхэм, тыдэкІэжыы,
КІымафэм гум пыкІыгъэр пэкІэжыы.
Гум зеІэтыжыы, нэплъэгъур огум ит,
Мэфэ ошІум тыгъэр кыышъхьэщыт.

ЦІыфи, чыыги, шъхьанди, уци,
Мы блэчъыгъэ хьэжыы пыраци,
Гьэтхэ мафэм идахэ еумэхъых,
Тыди кьэгъагъхэр кыыщзэІуехых.

Лъагъом чыыгыр сапэ кыыщэкІы,
Пшгъэшгъэ пчанэр гум кьегъэкІы.

Уфэ-упцІэ ищыгъэшъ, дахэ,
ИпкІэшъэ Іушъашъэ зэхаха?

Огум ськІэо чІыгум сытетэу,
СІэгү щэигъэхэр гугъэм ытамэу.
ЗэкІэ дэхагъэр сапэкІэ къэтэу
Къысщэхъушъ, сыгу мэтэмао.

Сырэплъэ огум, шхъонтІэбзэ гьогум,
Ошъуапщэ щыІэп, ошІа, мызыгъэгум.
Мафэри пчыхъэри джауштэу итщын,
Чэщым инэшІуи тыхерэмын.

Гъатхэм ижъ шъэбэ фабэ
Нэгүшъхъэм зыкъырещэкІы.
Сыплъэмэ, чыжъэкІэ сапэ
СикІасэр чъыгмэ къахэкІы...

1979

ГъашІэр гъатхэм къыщежъэ...

ГъашІэр гъатхэм сыдигъуи къыщежъэ,
Еумэхъхэшъ чъыгхэр, нысакІэу ефапэх.
ЧІыгуи, огуи афэгумэкІхэу адежъэх,
Ежъагъэмэ къарыкІошттым егъапэх.

Тэ ежъагъэх, зыдакІохэрэр ашІа, амышІа?
Къэгъэгъэ минхэр ялъагъо къытыранагъ.
Сыда нэмыкІмэ алъыкІонэу гу амышІрэ? –
Къэгъагъэ зимыІэр губгъом бгъэу къынагъ.

Зыгорэм ежыагъэр зыгорэм нэсышт,
Чъыгыри макІо, уахътэм щэкІуатэ.
ЗынэскІэ кыпыкІапхъэр пизы хъушт.
ЯІэшІугъэ тыди агъэшІагъоу щаІуатэ.

Сэтэнэе гуащэ идышгъэ чыгы ахэт,
МыІэрысэу пытхэр нэхъоеу къэкІых.
Ахэмэ ямэхъанэ зышІэжырэр хэт?
Джауштэу, сикъош, зэманхэр блэкІых.

Сэтэнае имыІэрысэ кІэлакІэу кыуегъэхъы,
ЗыІуфэрэрэр мэкІэжы, жыгъом ІэпэкІы.
Адрэ мыІэрысэм шъэохъу къарегъэхъы,
Пшъэшъэ дэнагъуи кыфигъэхъун елъэкІы.

Дышгъэ чыгым нартхэр бэрэ щигъэІагъ,
Ау емрэ шІумрэ язэо мыухыжъ хэкІодагъ.
Щагъэбыракъэу нартом иуахътэ щыІагъ,
Ащыгъум, сикъош, нарти, адыги тызэфэдагъ...

Джыри тыщыІ, тичъыги дахэу къэтІэмы,
ЧІышъхъашъуи, чІыгу лъахи гъатхэр анэсы.
Саусэрыкъуи чІычІэгъым кыщцэгурымы –
Ащи дунаим инэф зыфекъудыи гъатхэ къэс...

Аузэ гъатхэр къэчъэпхъы, гъэмафи кыльэкІо,
Ащ чыгхэр тІыргъуагъэхэу кыгтфещэжъых.
Джауштэу дунаим икущэрэхъ чэрэгъузэ макІо,
ТэшІэ, гъашІэр гъэтхэ къэгъагъым кыщцежъэ...

2002

Чыгы лъагъу

Марых, марых сичыгы цIыкIухэр!
Гъэтхэпэ мафэм ижъ чэфы IэшIу,
Шъабэу егъэIушгъашгъэ тхъапэхэр,
Дунаир дахэ, огу зэикIым щыошIу.

Сыгу щыгупсэф, мафэм дэрэхьаты,
УкIалэ хъумэ дунаим Iае иIэп.
Жъы макIэм тхъапэр къеIэты,
Ау узфэгумэкIын ац пае щыIэп.

Жъы кIапщэкIэ чыгымы сыд ришIэн,
Гъэтхэ жъыбгъэр хъурэп зыкIи гуао.
Жъы щымыIэу тауштэу Iушгъэшгъэн,
Олъэгъуа, комэ жъгъэир мэтэмао.

Марых, марых сичыгы цIыкIухэр,
СэгъашIох, сагъашIо, зэщыщ тыхъугъ.
НыбжыкIэгъум игъогумыкIухэр
РыскIунхэу лъагъо ядэжъ къащыхъугъ...

Ины сыхъугъ, сыныбжыи лIыкум ит,
Ау чыгы лъагъом джыри сыгу тет.
Сыщыдэхыгъэп, зыпкъ джыри сит,
Сичыгмэ жъы садэхъунэу сапэ къэт...

2002

Гъэмаф

Гум щыІурэ орэд

Тихэку кІасэ тыфэчэф,
Тыфэныкѳу имэфэ нэф.
Тыгу ар щыІурэ орэд,
ПсынэкІэчѳы ІэшІум фэд.

Ны шІульэгѳум ифэбагѳ,
Ны нэплъэгѳум ишгѳэбагѳ.
Чэщы гѳогум щыостыгѳ,
Кѳин пхырыкІрэм изы лѳыгѳ.

Гѳэмэфэ мэзым иІушгашгѳ,
КѳежѳэгѳакІэу ар зы пшгашгѳ,
Кѳушгѳхѳэ осэу лыды-пкІыд,
Пэчыжѳэ тыхѳунэу Тхѳэм ерэмыд.

1975

Дунаим иохътэ зэблэкIхэр

Дунаим иохътэ зэблэкIмэ –
КIымафи, гъэтхэ кIэракIи,
Гъэмэфэ стыри, бжыхъэ гуапи,
Сигуапэу бэрэ сащыкIуагъ.
СкIугъэ гъогумэ фыртыни,
Гум кIынэу гъэтхэ мэ IэшIуи,
ЛэжыгъэшIу зиIэ гъэмафи,
Зимафэ мэфишъэ хъун бжыхъи,
Гум рихъи, римыхъи ащыслъэгъугъ.
Слъэгъугъэр зэкIэ къэсIожына,
Пожьын-пIотэн дунаим боу тет.
Гъэмэ ятетыгъо зэкIэ гум икIас,
УикIасэхэр плъэгъумэ уагъатхъэ.
Гъэтхэ дахэм ащ пае сыфэуси,
Усэу сыусыгъэм сыфеджагъ.
Уфемыджэу мэхъуа, гъатхэба,
Гъэтхэ къэгъагъмэ амэ IэшIу,
ЩытэгъашIомэ бгъэгум дизэу.
Гум щиз хъумэ дунаеу,
Дунэи нэфэу кIэракIэр,
ИкIэрыкIэу гъэ къэс къэкIэжы.
ДэкIэжы зэкIэ: ижъи, икIи,
ГухэкIи, гукъауи щегъэзые.
Зи лые иIэп мы дунаим,
Дунаим шыбэрчэт ибжыхъи,
Бжыхъэ лэжыгъэм коньчIэр,
Конь лъэчIабгъор еушъэ.
Еушъэ цIыфым ыгъатхъэу ыгуи,
Гур мэушъэбыба гъот иIэмэ.
ЩыIэм уыразэмэ ущыI,
ЩыIакIэр джауцтэу макIо.

ЗэлъэкІох чэщхэр, мафэхэр,
 Шъэо Іумафэмэ къахэхъо,
 Зихэхъогъум хэхъо, зеІэты,
 ЗыкъеІэтышъ, лъэпкъым кІэуцо.
 КъиуцукІэу лІыгъэм енэкъокъу,
 Нэкъокъоныр лІыгъэмкІэ дэеп,
 Дэина, уепсыхъэ, очъэпхъы.
 Хъуни, мыхъуни зэхэошІэ,
 КъэошІэ мыр дэи, мыр дэгъу.
 Дэгъубэ хэлъ тикІымафи,
 КІымафэм иос гъэбэжъу нэхъой,
 Нэхъой ешІых чІыгуи, къытекІи,
 ЗэтекІэу къыщыкІырэр зэкІэ.
 ЗэкІэ къыдэхъоу хэт шыІэр,
 ЩэІагъэ уиІэмэ улІыкІотэн,
 УзкІэкІотэн, узфэкІотэн уиІэмэ.
 ТиІ, шыкур, тиІэшъ кІымафэр,
 ИмафэкІэ, шыпкъэ, ренэу тфэзафэл.
 Зэ зыкъефапэ ос джанэкІэ,
 КІэракІэу тыгъэм пэжъыоу.
 Зэпэжъыужьырэ мыл джыджыохри,
 Щыджэгунхэу къегъэпсы.
 Къыщепсы кІымафэми тыгъэр,
 Тыгъэ нэбзыйхэр имыІэми.
 ИІэр имэшІо нэфышъ,
 Дунаир къытфегъэнэфы.
 Къытфегъэнафэ кІымафэм уахътэ,
 Уахътэм дэкІоужьышъ ренэу.
 Ренэу гъатхэр къызлъещэжъышъ,
 Гум зеужьыжъы, етІанэ,
 ЯтІуани, ящани зэблэкІых...
 – Сыда укъызблэкІырэ сэ адэ,

Зэфэдэу дунаим тытетмэ,–
 Гукъанэ иІэу кьеІо гъэмафэм.–
 Сызхэтымэ ауж сыпшыгъ,
 ОсшІагъэ шыІэмэ къаІо.
 КъэмыІуапхъэ шыІэу сымышІ,
 СымышІэрэм сыхІэупчІэмэ
 УпчІэ тыным хэлъэп емыкІу.
 – ЕмыкІур оІон, гъэмэфэ дахэр,
 Бгъэдахэу ахэтэп уиуахътэмэ.
 Уахътэм зэрэхэбгъээрэр тэрэзэп...
 – Ари тэрэз, гъэмаф, къысфэгъэгъу,
 Къысфэгъэгъу пІоныр лІыгъэм шыщ,
 Тызшыщ адыгэмэ ары аІорэр,–
 Гъэмафэм ыІуагъэм сых епІолІэн,
 (ЕпІуалІэми сыхкІэ ухэкІыжын).–
 Гукъао, гъэмафэр, о къысфэмышІ.
 СымышІэ мэхъуа гъэмафэм исанэ,
 Исанэ стыр лъэгур кІистыкІэу,
 ТыхигъэпкІыкІэу псыхъом тегъачъэ.
 Тызфачъэрэр сых, тыздачъэрэр тэд?
 Узфэчъэн шыІэмэ, тэшІэ, ар тхъагъо.
 Тигъатхъэу типсыхъо тынэсы,
 Гунэсы тфэхъу ичыІэтагъэ.
 Тхъагъо, ушыІэмэ тхъагъо,
 Ущэтхъэ кІымафи, гъэмафи,
 Гъэтхапи, бжыхъапи ащ фэд.
 Сых фэдэ уахътэ ухэтми,
 Плъэ утетмэ, Тхъэм ишыкур.
 Шыкур шыпІомэ уимафэ,
 Пфэмэфэн сых фэдэ уахъти.

2017

ТызышІрэр бэгъашІэ

Мэээгъо чэщ, щагу рэхъатыр зэгъокІы,
Жъогъо нэфхэр зепэлыдыжых.
Мазэр мыгуІэу нэфылъым пэгъокІы,
Гъэмэфэ мафэхэр дахэу зэхъожых.

Хъэренэ кІапсэу жъуагъор кыххэчы,
ГъэшІэ нэпсыцэу уахътэм щыкІодыгъ.
Джащ фэдэу цІыфми игъашІэ блэчы,
Ащ сьд дгъашІэми тешІы зэфэдэ.

Мазэр аупІыцІэу пщэсыхэр есых,
Ауштými мазэр ахэм къахэпсы.
Щэхъазэ-уазэх гупшысэхэр огум,
Щымыгупсэфхэу чэщым ыбгъэгү.

Дунаим уеплъымэ, сьд тэ тигъашІэ,
Сьд гъашІэ тиІэми зэгорэм тэухы.
Тигукъэбзагъ тызышІрэр бэгъашІэ,
ЦІыфыгъэм лІэшІэгъум тахехы.

1988

Къетэгъэщхы

Огъушъы огъу, чІыгур чагъэ,
Огуми ошгуапщэхэр икІыжыгъ.
Чылэм ышІэщтыр ымышІэу гуІагъэ,
Бэрэ гъэбэжъур гум къэкІыжыгъ.

45

Лпыжы, ньюжы, кІэлакИ, бзылъфыгъи
Тхър ажэ дэКІрэп кырагъэщхынэу.
Ау мэфэ стырмэ сыд фэдэ гугъи,
Гугъэнчъэ ашІышъ, хэткИи шэІэгъуае.

Пчыхьэшъхьапэм ижъ стыр джыри гуао,
 Ау, сыд тшІэн, шъхьадж иЮф ыужы ит.
 Чыггэежъу къоджэ гъунэм Іутым ижъау
 ЛЫжъэу чІэсмэ кІалэхэмкІэ ташъхьэщыт.

– Хьанцэ гуащэр къэтэща,
Ошхыр быбэу кьерэщха! – къэIу.
Макъэр хэт кыхэзыщырэр?
Чылашгъхэм жьынчэу кышщIу.

Къызди IуK IырэмK Iэ тэлгъэшъ, тэлъэгъу,
Хъанцэ гуащэр а Iыгъэу куп къыщцэ Iо.
Пшгъэшгъэжъый, нахъ такъыри, тилэгъуи,
Здрагъаштэу «Хъанцэ гуащэр» къа Iо.

Шагу Іупэм кышчэуцхэшг кызэдаІо,
Псы шальгэр ыІыгэу бзыльтфыгэ кыдэкІы.
Хьанцэ гуашэм иорэд джыри кьаІо,
Шальгэм ит псыр кьатрекІэшг, еунэкІы.

ІэнэкІәу ІуигъэкІыжыынха, къятэ,
Шухъафтынхэр Іалъмэкъым екІу.
Купым хъанцэр ыІыгъәу лъэкІуатэ,
Пшъашгъэмэ яорэд дахэ тыгу екІу.

– Хъанцэ гуащэр къэтэща,
Ощхыр быбэу кьерэщха! – макъэр еГыхы,

Хьанцэ гуащэр чылэм щызэращи,
Купыр зэрэгъэчэфэу кІэим ехы.

Хьанцэ гуащэм ошх кыщэу хабзэ,
Типшгашгэмэ игъом игъор ашІагъ.
Тятэжъмэ тапэкІэ хахыгъэ хабзэм
Тырэгъуазэшгъ, тигъашІэ ари хэщагъ.

Хьанцэ гуащэр чылэм кыщекІокІи,
Ошхыр ылъакъо тыригъэуцагъ.
– Адэ сыд, сикІалэхэр, ащ шІокІэу
Шъо шъушІэнэу кышгъуфэнагъ?

Тигъунэгъу лІыжъэу щысыр къэплъэ,
ИупчІэ иджэуап сыдым тигъэшІэн.
ЛІыжъхэр кытхэплъэх гуфалпъэу,
Ау тшІэрэп, лІы тыхъумэ тшІэн.

– Хьанцэ гуащэр псыхъом ащагъ,
Ар ишІухъафтын Псыхъо гуащэм.
Чылэм агъашІоу щызэращагъ,
Ипсы Іахъ хэрэІаб псым игуащи.

Типшгэшгъэ купы кыгъээзэжын,
«Шъо сыд шъушІагъэр?» – ыІонышгъ,
Шъо кІэлэ хъупхъэхэм кышгъоупчІын.
ЯшгъуІон шгъумышІэу шгъугуІэжын.

– Адэ сыдым, тэтэжъ, теусэн,
ХэкІыпІэу щыІэр кыгъашгъуІу?
– ХэкІыпІэу щыІэр шгъуфэдгъэнэфэн,
ЗэкІэми шгъо шгъукъэдаІу.

Огъу хъоу къемыщхы хъумэ,
Хъанцэ гуащэр кыращэкIы,
Тхъэм чылэр елъэIумэ егугъоу,
Огум оцхыр ищэсы кыхэкIы.

Ау къемыщхымэ, огъум иуахътэ,
Саусэрыкъо икъэбар къэIуати,
Оцхы быбым огур кыухъытэн,
Ары ыIорэр тиIорыIуатэ...

Саусэрыкъо зэ машIор къехъы,
Зэ Емынэжъ кыитрехыжы гъажъор.
КъэбарышIур лъэшэу тыгу рехъы,
Хэти зыми джы гужъожьрэп...

КъыдэкIыжых кIэим пшгъашгъэхэр,
КIэлэ купымкIэ ахэмэ тапэгъокIы.
Зэхэплгъэжых, зэIушгъашгъэх,
Анахъ чаныр псынкIэу къахэкIы.

– Тэ Хъанцэ гуащэр чылэм щызетцагъ,
Шъо сыд шъушIагъэр? – кытэупчIы.–
Ошгъуащэхэр, шъуеплъ, кызылгытцагъ,
ШъулIымэ, къешгъут джэуап тиупчIэ.

– Тэри а оцхыр шIоу къэтцагъ,
Олахъэ, кыиттенагъэ тэри щымыI.
Шъо Хъанцэ гуащэр зешгъуцагъ,
Тэ кыитшгъэпагъэр гущыI...

АфэтэIуатэ Саусэрыкъо икъэбар,
АшIоггъэшIэгъонэу къэдаIох.
Кызытэухым нартым икъэбар,
Зэдраггъашту дахэу къаIо:

– Хьанцэ гуацэр къэтэща,
Ощхыр быбэу кьерэщха!
Саусэрыкъуи кърэкIуа,
Къызлъерэща оцхыр!

Огъушгъы огъу, чIыгур чагъэ,
Огуми ошгуапщэхэр икIыжыгъ.
Ау зэхэтэхы Шыблэр кърэгъуагъо,
Оцхыр къызлъещэшъ, тыIэсэжыгъ...

Къедгъэщхымэ, тыгушIоу тыщхэу,
ТицIыкIугъуи, тыкIэлэгъуи кIуагъэ.
Чылэу тигупсэм кIалэхэр щэщхы,
Къедгъэщхыгъэти, кытлтыкIуагъэх...

1985

Оцхы быб

Гъэмэфэ кIасэр оялэ,
Лыеуи оцхыхэр къещхы.
Шыблэр ом кыщцэIэлышъ,
Зэтэчэчычэу къэщхы.
Къещхы, къещхы оцхыр,
Гъуанэ хъугъэ уашъор.
Шыблэр джыри мэщхы,
Огур къызэлъегъашъо.
Къамыщышъо ышIэу,
ПчыкIэр пцэм тесыхъэ.
Адрэм зэхимышIахэу,
Нахъ лъагъэу ом есыхъэ.
Ора, хъаумэ
Чъыг ищыгъа,

Къыгъэлыдрэр пчыкІэм?
ГушІуа, хьаумэ гугъа,
Тызхэтыщтыр пчыхъэм?
Ощхы гъогум, сэшІэ,
О укыгъэщтагъэп.
Гъогу зэхэкІми
О уащыгъошагъэп.
Сыкыгуажэ...
Джыри укъэкІуагъэп.
Шыблэ макъэр джыри
КъафызэкІэкІуагъэп.
Шъхъаныгъупчъэ шынэм
Ощхыр щэтэмао.
Жъыбгъэр къетхьо унэм,
КъырешылІэ заор.
Гъэмафэр къынэсы гъунэм –
Бжыхъамэр зэхапшІэу къэу.
Ау джэныкъо хъакум
МашІор щызэкІэблэ.
КъекІутэхми уашъом,
ТекІо ащ пхъэ ІаплІыр.
УкъэкІуагъэп джыри,
Адэ сыдэу сшып.
ШхапІэр къэзэгъокІы,
Ощхыр пшы, езэци,
КъэІэсагъэщтын...
Хъэрэ бгъэрэ ппылъэу
ПчъэІум укъебакъо.
Жъыбгъэр къыпкІэлытхъозэ,
Садэжы укъакІо.
Къещхы джыри ошхыр,
Гъуанэ хъугъэ уашъор.

Ау шыблэ гъуагъом ищх
ЩэІэсэжы машІом.
Джыри тІэкІурэ тыщысын,
Уаери ошхы быбышъ
ШІэхэу зэпыун.
Тэ тыщысын,
Тызэфэзэщыгъэшъ...

1989

ПкІашгэмэ зыгорэ къаІуатэ...

Гэмэфэпэ пчыхъэр рэхъат,
Дунаир дахэшъы дахэ.
ПкІашгэмэ зыгорэ къаІуатэ,
КІасэр ядэІушъ, сыгу агъэмахэ.

Ау пчыхъэм ирэхъат къэтэмао –
Адыгэ пщынэм ымакъэ къэІу.
Пчыхъэм итынч къызэхао,
Тыдэ къыщыІурэ? СэдаІо.

Пчыхъэ джэгур къызэхахъэ,
ПкІашгэмэ къаІо: «Шъеуеужбыр!»
Тигопэ дэдэу тэри тахахъэ,
Чъыгым къыфэнэ тилъэуж...

ПщынэІапэр къешІэ лъэпэчІасэ,
Хъоо-пщаоу пчэгур икІотыгъ.
Хэтми къекІоІагъэм иІ зы кІасэ,
Джащ пае къашъом зыритыгъ.

– КъылтыкІуат, сикъош, ущымыт,
Угужъуагъэп джыри, еблагъ!
ХъатиякІом кІуапІэ къысымыт,
Пщынэми сыгу зэкІигъэблагъ.

Къызыхещым дахэу ислъамьер,
ХъатиякІом пчэгур къыситыгъ.
Къэшъо шІагъом хэт фэмыер?
Сэри сыгукІэ ащ зестыгъ.

Пщынэм имэкъамэ теумэхъы,
НэмыкІ макъэ тэ къытэмыІужъ.
Тэщ нэмыкІым пай зызэблехъу,
Ау тэщ паер тыгу имыкІыжъ...

ТакъхэкІыжъы. Пчыхъэм зеужыжъы,
Тилъагъуи тичъыг екІолІэжъы.
Дунаир дахэшъы дахэ,
ПкІашъэмэ зыгорэ къаІуатэ...

1977

Пщыщ

Иуаныкъо Нурбий фэсэтхы

– *Пщыщэ псы нэшхъо псы шкуашку,
Псышхо дэдэуи щымыт,
УеплъынкІэ псы Іумаф,
КІалэу икІырэр римыхъыжъ,
Ежъагъэм къыримыгъэгъэзэжъ.
Къыхахъомэ хъуаоу мээекІу,*

*КІэй дахэхэр екІухъэ,
 Зыдахъэрэм пэгошхохэр кыыденэ.
 Нацъу Іутыр пцелыб,
 МыжъокІэ жъгъэибэр кыылонс,
 Псымэ ялыеу къаргъо,
 Псымычъэп,
 Псычъэрэп,
 ПсынэкІэчъыбэр къеІушъашъ, –
 ОІо Цыгъоу Тхъэмэтэ маф.
 Ау, лЫжъ Іумаф, кыытаІоба адэ,
 Адэ а Пщыцэ къеІушъашъэу,
 Пшъэшъэ Іушъабэу ипсынэкІэчъмэ
 КъакІэчърэ псы ІэшІур, Цыгъу,
 Цыгъоу тхъэмэтэ маф, тэ щыІ?
 Тэ щыІ кІэй ныбэм имыжъуакІэ
 КъыпыІукІырэ мэкъэ такъор?
 Зэзакъо амал бгъотыжыгъэмэ
 Таушцтэу джы ар къэптхыжыны?
 ЖъаупІэ мафэхэу пцел дахэхэу,
 Пшъэшъэ дахэм ыпчанэ псыгъо
 Икомэ псыгъохэр фэдгъадэу,
 Зафэдэхэу псыІум Іутыгъэхэр теІ?
 Ахэр джы, ошІа, Цыгъу, афэдэжъхэп,
 Афэдэнха, зырачынэу хъурэп,
 Хъуна, Пщыцэу псыхъо нашхъор
 Зыгъэнашхъорэ псыр щыІэжъэп.
 Джы щыІэр Шъхъэгъуащэ ипсы чъэр,
 Шыгъачъэм хэтым фэдэу къехы.
 Къехырэм пцел цІыкІухэр еуты,
 Зыгу раутырэм икъын зэхашІэ...
 ЗэхашІэшъ, ащэчы, тэри тэщэчы,
 Умышцэмэ адэ сыд непэ тыфит.*

Гуфит, шгъхьэфитэу ти Пщыщэ,
 Пщыщэу псыхъо нашхьом,
 Псыхъо шкуашком иIуплъэ
 Iуплъаджэ бэрэ джы мэхъу.
 Мэхъу ипсыорхэр мэхъаджэу,
 Агъотрэр ахъаджэу къехъу.
 Мыхэр зытлъэгъукIэ джы, Цыгъу,
 Цыгъо маф, гур цIыкIу мэхъу.
 ОшIэ, кыдэхъу цIыфым Iаджи,
 Iаджи кыдэхъурэп зэрэфаеу.
 Ау зэрэфаеу дунаим хэIабэрэм,
 ХэIабэу итет зэзыхъокIырэм,
 ЗызэрехъокIышгъ Тхьэм ыпашгъхьэ,
 Ыпашгъхьэ зихъажьрэм мэпщынэжьи.
 Ар мэпщынэжьи, ау тэ типсы лъакъо,
 Пщыщэ лъакъор тыдэ кыитхыжьи?
 Кыитфэнагъэр хэткIи гукъэкIыжь,
 Ау гукъэкIыжьи уахътэр экIещэжьи,
 Хэт ар зэгорэм кыизэкIищэжьи?
 КыизэкIэпщэжьи сыхъатыр зы уахътэ,
 Охътэ гъэнэфагъэ теогъэуцожьи.
 Ау зэтемыуцожьрэр зэтезрэр ары...
 Джары, тхьэмэтэ маф, ти Пщыщэ,
 Пщыщэ псы нэшхъо псы шкуашком
 КъехъулIагъэр. Ар джы тигукIай,
 Мы гукIаем дэгъу зэрэпщиухъагъэр...
 Гум бэрэ къехъэх гъэмэфэ стырым,
 Исэпэ стыр лъэгур кIистыкIэу,
 КъыкIэттхъоу тызэрэфачьэрэр.
 Мачъэ уахътэр, ау тыкIэхъопсы,
 Типсыхъуи дгъотыжьи нэу, тимэзи,
 Тыгу зыгъэузрэ шьоф зэикIи –

ЗэкIэ гум кьегьэкIы Пщыщэ дахэ.
Анахь дахэу, анахь кIасэм,
Тыгу щымыIасэу илыуэ зэхэтэшIэ.
ТэшIэ – кьыгъэзэжырэп уахътэм,
МакIо уахътэр, мачъэ псыхтор,
Псыхъоми ежъ гъогу шъхьаф иI.
ТеIэфэ Пщыщэ ащ тэ тырикIал,
ТикIэлэгъу ащ щыдгъэкIуагъэшъ.
Загъорэ джыри Iушгъашгъээ зеукъэбзы,
Къэбзэ-лъабзэу кIэири кьеукъэбзы.
«МыжъокIэ жьгъэибэр кыIопсы» –
Псыр зэкIэкуапэшъ, къэуцэнджы.
КъызкIэуцэнджырэр дэгъоу тэшIэ,
ТымышIэрэ лъагъоу ежъ иIэр
ТиIэ гупшысэмэ ахэлъынэу ары.
Гум илтыр ренэу къэнэжы...
Пщыщэ псы нэшхъо псы шкуашку,
Псышхо дэдэуи щымыт...
Уизэрэщыт зэрахъокIыгъэми,
ТэркIэ о сыдигъуи упсы Iумаф.

2012

СэркIэ ны Iэгу

Уцыр мэшгъхьалтэ,
Губгъор мэуалтэ –
Лъэгум щыкъэтаб.
Мэщыр мэбагъо,
Тегъэунагъо –
Тыгу гугъэр щыфаб.

ГъашІэр лъэкІуатэ,
Уахътэр кытэтэ –
ЩыІэп хъазаб.
Лъэпкъым игъогоу
Тыгу щыогур –
Гугъэ тэмаб.
Тиогуи лъагэ,
Тикъушъхы пагэ –
Адыгэ альэгу.
ЛПыхъур кыщэху,
ЛПыгъэр кыдэху –
Аслъан кІэлэгу.
ЧІыгур кытатэ,
Гур щэрэхъаты –
Ар сэркІэ ны Іэгу.

1991

Тыгъэр псашъо кІуагъэ...

– Тыгъэр псашъо кІуагъэ,
КъэкІожьымэ тыуджын, тыджэгун!
Тэджэгущъ тыдэс Пщыщэ ныбэ,
КІэй ныбэм ипшэхуалъэ.
Зитху-зитлъэу псыми тыхэпкІэ,
ТызэпапкІэ, тызэпесы,
ЧІэгърысэ тешІэмэ, тызэблэкІы,
ИкІэрыкІэу кытетэгъэзэжы...
Ащ фэдиным тыгъэр кытэжэ,
Кытэжэшъ, тэджэгугъэ огум ит.
ЗэрэкІотэн фаер ымышІэ хъуна,
Дунаим щыхъурэм ари хэцагъ.

Тыгу фэцагъэшъ, тыгъэм зетэгъэу,
Зетэгъэу тЮзэ зедгъэстыжъэу мэхъу.
Ащ фэдэ хъумэ кытфэсакъэу еЮшъ,
Шъабэу огум щэкЮатэ, пщэс лыхъоу.
Ащ нэс тэ къэбар къэтэЮатэ,
ЗэрэлъыкЮотагъэм гу лытымытэу.
Огум итэу тэЮшъ, джыри тэджэгу.
– Джэгуныр кІалэм иЮфышІэн, –
Тятэжъ Іушым бэрэ кысеЮ, –
А ЮфшІэныри дэгъоу гъэцакІи,
Зыцэ ощ фэдэу кыптемыкІон.
УтекІон щыІэныгъэм икъини,
Къиныгъохэр лЫгу зиІэм зэпечых,
Ори зэпыпчын Іаджи урихъылІэн.
Джы зыгъэлІ, зыгъэлІи, апес,
ЧІэгърысыкІи апэ зыгъэхъу.
Укъэхъумэ лЫ ухъун, сикІэлэхъу,
Укъысфэхъун, сэри сІотэжъын.
Ау гум игъэлъ – джэгурэ заорэ зэфэд,
Ощ фэдэмэ уафэдэу уадэчъэхъы,
Къыбдэчъэхъых ахэри, шъузэщыщышъ...
Тызэщыщ закІэу тызэхэтышъ,
Къытхэты пэпчъ тэгъэшъэогъу.
Шъэогъур шъэогъу, ау зэнэкъокъум,
ТызэнэкъокъукІэ, емыгъэхъым тыхэт.
...Къэт тыгъэр псашъо кІуагъэшъ,
КІуашъи, ошъопщэ къогъу зишІыгъ.
ЗишІыгъэшъ зегъэпсэфы, псы ешъо.
– Шъори зыжъугъэпсэф, псы шъуешъу,
ЗыдгъэшъокІмэ тызэрэгъотыжъын, – еЮ.
Ау тэ тыгу кыддеІэу тыкъеджэжъы:
– Тыгъэр псашъо кІуагъэ,
КъэкЮожъымэ тыуджын, тыджэгун!

Тэ тихыжбын, тыгэм тырикІал,
КІэлэ купым кытхэуцожы.
Ошъогум ышгъапэ кьеуцожы,
Тэуцэфэ тыгэм джири тегъэджэгу,
Тигъэджэгузэ, джауштэу лІы тыхбугь...

2000

БЖЫХЬЭ

Чыгы тхып

Тхыпэр пшгыгъэу кьефэхы,
ПкIэшгэкIыр щэигъэ Iэгу.
Псым хафэрэр гуIээ Iуехы,
Хэт ышIэн ащ джы игъогу.

Кьефэхы жьы кыкIэуагъэу,
Чынэ-чэрэгъоу кьегъашъо.
Ари зэгорэм зыгорэм фэягъэу,
А зыфэягъэр джыри егъашIo.

Жьыбгъэм тхыпэр Iуелъэсы,
Зыдихърэр тэд, ежъ ышIэн.
Хэти иуахътэ кынэсы,
Къызнэсырэм къызэхэпшIэн...

1976

Огъа, ошха

Огъа, ошха?
Сыд уигукIай, сидах?
Къеса, къещха?
Гугъэр орыкIэ сшIомах.
ТитIо язэу хэта
Гъогум щыгъощагъэр?
СыпIукIэнэу сапэ къэта –
Тэ гъэзагъэ о уилъагъо?
Хъугъэр сэшIэ –
ТитIукIи тилажъ.
Гугъэр, ошIа,
ХэткIи Iэпэзал.
Непэ огум,
Бжыхъэ нэгум,
Инэплъэгъу
Къэнэшхъэи.
Джэфы къэхъу
Губгъо лъэгур,
Мафэм ыгуи
Къэушкъои.
Пшъэшгъэ бгъэгум
Сыда щыхъурэр,
Пшъэшгъэ бгъэгум
Сыда щыIурэр?
Сэ зи слъэгъурэп,
Зи зэхэсхырэп,
Гугъэм набгъэ сехъулIагъ.
Огъа, ошха?
Сыд уигукIай, сидах?
Къеса, къещха?
Гугъэр орыкIэ сшIомах.

1974

Бжихьапэм тырещажьэ

Чыжъашэшгь дэири дэгъури
ЗышIэрэ гъатхэу ныбджэгъур,
Тылъыхъоу тежъэ гупшысэ нэф,
КъекIэсы ошхыри ишы лъэкъоф.

Жъыбгъэм ытамэ тесыхэу,
Псы гъоткIо кIыфхэр зэпачъэх.
ПкIашъэм кызырэнэхэу,
Чыгым фашIых пэIапчъэ.

Чыжъэу Iудзыгъэ чыгыхэр,
Сатыр зэхэмыфхэу къэлыагъох.
Зырызы дэдэхэу бзыухэр,
Ашъхьапэхэм апыолъагъох.

Дунае нэгоу ошъогу шъорыогум,
Ошхыцэ жгъэйхэр щынэпс чыIэх.
Зыфэгърэр о къашIэ, ар мызыгъэгум,
Ари, ошъогуми, гухэкIыхэр иIэх.

Бжихьапэм тыгу тырищажъэу
Iэгү хъоо-пщаум тыдищымэ,
КъызхэкIыри сшIэрэп, зи имылажъэу,
Огум тыщэхъэ ошхыр кыыхищымэ.

1978

Бжыхъэ

Непэ огум, бжыхъэпэ нэгум,
Дунаир зэлыубытыгъ.
Жьыбгъэ кІэим,
Гъожьышэ лъэгум,
Сизыщагъэр сигугъу.
Огъа, ошха,
Унэпс чІыгум иуаеу?
Оса, ошха,
Тапэ илгыр нэхаеу?
ТитІо язэу хэта
Гъогум щыгъошагъэр?
СыпІукІэнэу джыри къэта –
Тыдэ уищэра уилъагъо?
Огъа, ошха?
Сыд уигукІай, сидах?
Къеса, къещха?
Гугъэр орыкІэ сшІомах.
Хъугъэр сэшІэ –
ТитІукІи тилажъ.
Гугъэр, ошІа,
ХэткІи Іэпэзал.
Непэ огум, бжыхъэ нэгум
Дунаир зэлыубытыгъ.
Сыда щыхъурэр
Пшгъэшгъэ бгъэгум? –
Сызыухырэр орыкІэ сигугъ.

1975

Бжыхъ пчэдыжъ

Бжыхъ нэфыр тыгъэпс нэгу,
Гум кӀиубытэу зызэкӀещы.
Къушъхъэ сыджыр къэмэ Іэгу,
Огу нэфынэм лъагъо хещы.

Мэзы ІапчӀэр пщӀэсым щесы,
ПчэдыжъыпӀэр къэхъугъакӀ.
Чъыгы шъхъапӀэм нэсышъ,
Мэзы чӀэгъыр чъэпы закӀ.

Тыгъэр огум кызыхэкӀым,
ПщӀэсым машӀор кыкӀэнагъ.
Хъоо-пщаоу губгъо нэкӀым
Бзыйхэр бзыухэу кырынагъ.

Атэкъэжъым зэкӀэ зэпигъаджэу,
ЧӀэум макъэр кыщишъыгъ.
Сэ сигупсэу сиӀэ къуаджэм
Пчэдыжъ нэфыр кыщышъыгъ.

1984

Бжыхьэр ытх шгъхьарыкIыгъ

Бжыхьапэр дыджы-псыдж,
ШхъонтIэрымэр ом тырехы.
Тыдэ къота тыгъэм илъэмыдж?
Зэпымыоу оцхыр къехы.

ЧъыIамэр тырихэу мэфэ гомыIу –
Бжыхьэм ыкIуачIэ ктыхьагъ.
Мэфэ нэхаем щыхъугъэу бзэмыIу,
Сигугъэ-гумэкI кыхэнагъ.

Псы лъэбанэр хыор фэхъугъэу,
ПкIэшгъэ бгъушыр жым зэрехъэ.
Сыд ышIэн, ау зэ кэхъугъэм
ИкIожыгъо джауцтэу къехъэ...

Псэ зыпыти, зыпымыти зэ ежъэжы –
Мы дунаир ежъ игъогу ренэу тет.
ШIу зышIагъэр чIыпIэ регъэфэжы,
КъышIыжынэу дахэу осыет...

ПкIэшгъэ бгъушэр жыбгъэм ыхъзэ,
Джауцтэу чыгыр къышгъукIыгъ.
Уаеи осыр къызылтыхъзэ,
Бжыхьэр ытх шгъхьарыкIыгъ...

1984

ЗиутхыпкЫжыыг чыгаем

ЗиутхыпкЫжыыг чыгаем,
Куамэхэр ыугъойжыыгъ.
Ышгуи шІуцІабзэ уаем
ЫшІи, зыкъыхъожыыгъ.

Мафэм ыІэгү зэкІици,
Ахъшамыр лъигъэкІотагъ.
Уаем орэдыр къыхици,
Пчэгум зыкъыщипхъотагъ.

Къефэхы чэрэгъузэ пкІашгэр,
Фэд ишгэбагъэ пшгашгэм.
Къухъэ лъэчІабгъоу псы чъэрым
Рехыжьэшъ, щесы иор.

Къыбгыни джауштэу иогу
ПкІашгэр игъогу техъагъ.
Тыдэ гъэзагъэ игъогу?
НэмыкІхэри ыуж ихъагъ...

1983

Ошъогуми гухэкІыхэр иІэх...

Бжыхъамэр къэу, бжыхъапэр къэкІо,
КъекІэсы оцхыр ишы лъэкъоф.
Джауштэу дунаим икуцэ макІо,
Сыд хэпІухъан, Тхъэшхом иІоф.

Бжыхьапэм тыгу тырищажьэу
Іэгу хьоо-пщаум тыдищмэ,
Ошъогум сыда илажьэр,
Ощх чьыІэ огум къыхищмэ.

Чыжьэу Іудзыгъэ чъыгхэр
Сатыр зэхэмыфхэу кълъагъох.
Зырызы дэдэхэу бзыухэр
Ашъхьапэмэ апыолягъох.

Жъыбгъэм ытамэ тесхэу,
Псы гъоткІо кІыфхэр зэпачъэх.
Чъыгышхом къызэрэнэхэу,
Ащ щэхъух огум пәІапчъэ.

Дунаим ынэгу шъорыогу,
Ощхыццэхэр щынэпс чьыІэх.
Зыфэгъырэр о къашІэ, иогу,
Ошъогуми гухэкІыхэр иІэх...

1981

Ощхы щагу

Огу кърго чэфэп
Къытэубгъохыгъэр.
Гъэтхэпэ Іапэп
Къытфэццигъэр.

Ошъогу гомыІу
Зынэгу мыкъаргъор.

Зигъогъо макъэ
Фэдэрэр благъом.

Шыльэмакъэ дэгур
Шыблэм къегъэтакъо.
Чъыгъэ оцхы шагур,
Пэдыикъы лъакъор.

1978

Сэхъы

Сэхъыр губгъом иухъытагъ,
Хъытыу шъуамбгъоу иубгъуагъ.
Гъогу утехъагъа, кIымаф,
Зафа, кIымаф, уимафэ?
Зэ кIэупчI, е зыплыхъ,
ЗипхъэIаплI имыкъуи щыI.
Зимэкъу Iатэ зышIоцIыкIуи,
ЦIыкIуи, ини учыгъэIэ анэсы...
Къэсы кIымафэм иуахътэ,
Уахътэр итахътэ щэгупсэфы.
Мэгупсэфы гупшысэр, мэгупсэфы,
Чъыгъэ лIэрэп, джау зегъэгупсэфы.
Игъэмафи ибжыхъапи зэрадзагъэу,
Къэдзы-нэдзым тIэкIуи ыутхыпкIыгъэу,
ЫутхыпкIи пкIэшъэ бгъушэу къыгъэшъуагъэу.
Сэри чыгы къашгъом сыхэтыгъ,
Сыхэтыгъ мэзыр гъатхэм сикIопIагъэшъ...
Джы кIымафэм дунаир зэлъебгъэ,
Угу ебгъэкIэ сыд, сыдыр илажъ?

Илажъа яуахътэ кыынэсышъ,
 Осыцэхэр кыызэкІэшасэмэ.
 Яонэш джэфхэр чынэ зэдешІэх,
 КъыщешІэх кІымафэр ямафэшъ.
 Мафэр зимафэм игоузишъ,
 Гоузишгэр зимафэр, тэшІэ, ар лІы,
 ЛІы фэдэр бэдэд, лІы дэдэр зырыз,
 А зырызымэ ясатыр тыхэфэцта?
 Тыхэфэцта Тхэ зэтагъэ купым,
 Купэу куп зэкІужьым?
 Джауцтэу гупшысэр мэшэсы,
 Къесыми, къещхыми гьогу тет.
 Итетыгъу гупшысэм, мэлтызае,
 КІымафэм имэзае зыщеушху.
 Гушхо сегъэшІы зызгълІынэу,
 УлІымэ, еІо, уахътэри гьогу.
 Гьогу техьэрэр зэгорэм нэсы,
 Къесыми, къещхыми дахэ.
 Дахэ, щыІакІэ уиІэмэ,
 УиІэм угу пыкІэу хэпхымэ.
 Зыхэпхырэм къыхэхъожьыцт,
 Зыхэмхъожьыцтыр чъэным исэхъ...
 Сэхьыр тэ хъугъэ адэ?
 Ары, сикъош, ары,
 Джары дунаим икІуакІэ.
 МэфакІэри мары лъэкІуатэ,
 ДэкІуатэ уахътэм кІымафэр.
 СэхьыкІэ кыыригъэжъагъ,
 Сыдежъагъ сэри гупшысэкІэ.
 Джэныкъо машІом сегупсэфылІэ,
 ЗегълІышъ гупшысэм кьерэкІухъ.

КъерэкIухъ огуи, чIыгуи изэфэдэу,
Сэщ фэдэу хэкIуатэмэ кыыгъээзжыщт,
Кыыгъээзжыщт сэхъ пишIыхагъэу.
Ары, сикъош, ары,
Гупшысэри жъы мэхъу, сыд пшIэн.
КъэпшIэн, сикъош, къэпшIэн,
УмышIэрэм укыщыуцумэ...
Укыызетеуцумэ сэхъым лыхъужь,
Лыхъужь игъогу къэбзагъэшъ.
ИгъашIэ кIакоу, тыгъэм ыстыгъ,
Ыстыгъэми чIыгум гъэбэжъу кыыритыгъ...

2014

Тыдэ уежъагъ, ситхъэнэ цIыкIу?

Тхъапэхэр пшгыгъэу къефэхых,
ПкIэшгэкIыр щэигъэ Iэгу.
Псым хафэрэр гуIээ Iуехы,
Хэт ышIэн ащ джы игъогу.

Къефэхы бжыхъэжъ кыкIэуагъэу,
Чынэ-чэрэгъоу жыыбгъэм къегъашъо.
Ари зэгорэм зыгорэм фэягъэу,
А зыфэягъэр джыри егъашIо.

Дунэе акъылым чыгыр щэгъуазэ,
Ащ ымышIэрэ тетэп дунаим.
Тэ тымышIэу ащ егъэгъуазэ,
ШIэныгъэ лыхъурэр, ыгукIэ фаер.

Тхьапэр кѣфэхы, ебгынэ чыгыр,
– Тыдэ уежыагъ, ситхьэпэ цІыкІу?
– Акъылэу щыІэр фэсэхы чІыгум,
Щыжъугъотыжыщт шъуигъогумыкІу.

1983

* * *

Бжыхъэ нэфэу тыгъэпс нэгү,
Гум кІиубытэу зызэкІещы.
Къушъхъэ сыджыр зы шы лъэгү,
Огу нэфынэм лъагъо хещы...

1976

КІымаф

Илъэсышгъхьэ зэблэкIыгъу

Адыгэр цIыф гумэкIыл,
Лыеу бэмэ ренэу агъапэ.
Тызгъапэрэр непэ Iофышхоп,
Зэтэгъэпэшы Iэнэ шыгъэр.
Iанэ шыгъэм хэт зыхигъээр?
Тыфэразэу тыщытхъэ тшIоигъу.
ТшIоигъор зэкIэ къыддэхъурэп,
Ау хъури, мыхъури тэтый.
Тимыем сыда тылгыIэбэн,
КъэIэбэнхэшгъ тIахыжыщтмэ.
Джащ фэд икIуакIэ дунаим,
Уиунаер о зэубытылI.
ЛышIумэ ялыIо-лIышгъо
ЯшIушIагъэкIэ непи аушэты,
Тызыушэтырэр адыгэ хабз.
Хабзэр зибзыпхъэм дахэ игъашIэ,
ТигъэшIэ гъогу тэри тыцэкIо,
ЗэльэкIох джаушгъэу илъэсхэр.
Алъэсыхъагъэх тигугъи, гушшыси,
Ос фыжыбзэу тшгъхъацхэр алагъ.

Зызэхаблагъ тимэфэ чьэрмэ,
 Зэпачьэхээ Іуащыгъ кІэлэгъур.
 КІалэ зэлэгъухэм тхэмытыжьми,
 Жьы ткІэтэу джыри тээкІо.
 ТизекІо гьогуй мымакІ,
 Ау тІэкІу макІэу кьытхаІэ.
 КьытхаІэ ныбжьым ыІэгу,
 Гур джыри кІалэ, мэгугъэ,
 Гугъэр хэты чІинагъ?
 ЧІэтынэрэр ныбжьым имафэх,
 Ахэр шыгъачъэм хэхьагъ.
 Хэхьагъэхэшъ кьыздэушгъых,
 Ушгъым езэщрэм зыреты хьапкІэм.
 ХьапкІэкІэ уахътэр зежьэрэм,
 Сыдежьэн пІоу уемыжъэжъ.
 Ежъ зэрэфаеу ар кІошт,
 КІотэ-мыкІуатэм жьы тыдэхъу.
 Ау жьы хъугъэу хэт ыІон –
 Хэти гугъэр икІэгъэкъон.
 Ахъри зыхъыри мэгугъэшъ,
 Тыщэгугъы тэри илъэсыкІэм.
 ИлъэсыкІэр мафэ тфэхъунэу
 Тыхъохъонэу тызэхэхьагъ.
 Кьытхахьэрэ щыІэмэ, еблагъ,
 Блэгъабэ о зыфэхъун.
 Хъуни, мыхъуни зыщэчрэр,
 Тхъэшхом иІэ щэчалъ.
 Щэчалъэм дгъэшІагъэр екІужьы,
 ТекІужьы тэри ыпашгъхэ.
 Тшгъхэ тлътэгъэу тэпсэушгъ,
 Тыпсаоу бэрэ тыщыІэн,
 ТыщыІэмэ джыри тыхъохъон!

2015

Апэрэ осыр

Апэрэ осыр кѣфэхы огум,
Кѣфэхы шѣабэу, кѣынэсы нэгум.
Чыгум щэтЫсышг, егѣалэ Іэгур,
Фыжыбзэосэу ефапэ лѣэгур.

Кымафэм ышІыгѣэшъ джэгу,
Нахъ регѣэкІоты ипчэгу.
ЗеІэтышъ, еухъытэ огур,
ПкІыхѣапІэр джы Іэшкэ нэгу.

Зыкѣухъытагѣэми огум,
Джыри шІуцІэп ынэгу.
Сабыир ебакъошъ пчѣэшъхѣаІум,
Осыцэр реубытэ ыІэгу.

1990

Кѣесы

Кѣесы, кѣеухъушъѣэхы,
Рѣхъатыгѣор огум кѣыдехы.
Зыкѣырехы дунаим, зыкѣырехы,
Илъэсышъхѣэр мыгуІахэу блехы.

Кѣеблагъ, ИлъэсыкІэр, ухѣакІ,
УиІуплѣи уигѣатхѣэу кІэракІ.
УикѣакІо ымакѣэ боу макІэ,
Ау тІотѣжыщт уикѣэкІуакІэ.

1993

Хьот-хьошгай

Хьот-хьошгай...
ТичІыгуи тиогуи зэхэфыгъуай.
Жьыбгъэ Іэлым дунаир къепхъэнкІы,
Сыдэу лъэшэу зыкърихра мыкІы?

КІымафэм зи имылажъэу
Хьакъынчъэу сыгу ебгъэнкІи хъун.
Хьугъэр сэрэу зилажъэр,
Сыдэуштэу шІу кыздэхъун.

Хьот-хьошгай...
Джэныкъо машІом пэлъыр чъыгай.
Итэп нэф хьакум щэшІушІэ,
Іэгум жьыбгъэр щэхъушІэ.

Телефоным иодыджын макъэ
Гупшысэхэр щэпкІэтэльтатэх.
СекІуалІэ, къэсэштэ сакъэу –
Пшъэшгъэ макъэм сегъэрэхьаты.

Хьот-хьошгай...
ТичІыгуи тиогуи зэхэфыгъуай.
Жьыбгъэ Іэлым дунаир къепхъэнкІы,
Ау сцыхъужьрэп нахьыбэ гухэкІы.

1999

Огу нэшхэим

Огу нэшхэим, огу шъорыогум
Зызэхуухытээ пцэсыхэр щесых.
Нэплъэгъур сшIудэхъэ Iэгум,
Чъыг пцIанэм щэтIысы осыр.

Kымэфэ чъыIэм, мэфэ щтыргъукIым
Гум игукIаемэ бгъэгур зэлъабгъэ.
Усимыгъусэу къэсэхъы мыкIы,
Гъоцагъэшъ гур, зеплтыхъэ набгъэу.

Щагум оредхэр къыщэхъух чэфхэу,
ГушIо акIэлгъэу нэплъэгъухэр маджэх.
Сэлъэгъух непи унэ нэфынэхэр,
О уцымыIэми къысаIо Iаджи.

«Уфита шIулъэгъум уебэныжбын,
УикIасэм джэуап къетыжъмэ?
Зэгорэм утхъагъэу о пIотэжбын,
Игъом угу зиIэтыжъмэ...

Сэщ фэдэу гумэкIрэр рыбгъэIэсэнэу,
Сыд пшIагъэр гум къэкIыжынэу?
Уинэплъэгъу зэхэмыфхэр ренэу,
Щычъыгъэх сыгу мыжъосынхэу...»

Бгъэбылхэу нэпсыцэ нэфхэр,
Угу игукIае къэоушкъои.
ПцэIагъэх гушшысэ шгъэфхэр,
Илъэс пчъагъэрэ уагъэнэшхэеу.

УЮкЮтыжы...
 Сигупшысэ уауж зыкыредзэ,
 Ары нэмыІэу тыдэ ухъугъ?
 Сыгу гъоцагъэу гумэкІым зэредзэ.
 СшІагъэп гупшысэр мыщ нэсэу чыІэми,
 Мэфэ гомыІум узэриукІри.
 О узыІукІрэм дунаир щыІэми,
 Сигъэнэгъуаджэу спкы зэрэхэкІри.
 ГугъэпІэ мафэхэр сыгу игъогух,
 Сыкыплтыхъуцта усцыхъоу огу?
 Умэкъэ дахэ ижъынч орд
 Адыиф ыІапшъэу сфишІыцта гъогу?
 Огу нэшхъэим, огу шъорыогум
 Зызэхаухъытзэ пцэсыхэр щесых.
 Ау хэсэлъагъо кІымэфэ нэгум
 Гъатхэм иІуплъэу сыгу игунэхэр.

1974

КІымафэмрэ сэрырэ тызэнэкъокъу

КІымафэмрэ сэрырэ тызэнэкъокъу,
 Нэкъокъон хэты хэмылъ?
 Загъорэ сэ кысфырекъу,
 СытекІонэу сэри сыпылъ.
 Зэтетхырэр сурэтышІын:
 ЧыІэм ипчэдыжъ сэхъ
 Фэдэ сэри сфэшІын,
 СэЮо, ау сыд сымыхъыми,
 Итхыпхъэ хъурэп пэсшІын.

– Адэ о шьохэр уихьой,
Сэ афэдэ тыдэ кьэсхын?
Папэ зынэсрэр нэхьой,
Сищытхьу сыд хьумэ блэсхын.
Хьау, зыкьэстыгьэп сэ джыри,
СкIуачIи из, сльи сытет,
Хьырахьишгьэу сурэт Iаджи
Чым щысшIынэу сыгу тет...
Зысэплыхьэ: тыгьэу зызIэтыгьэр
Мэфэ гьогум техьажьы.
Сэхь сурэтэу кIым ышIыгьэр
Псы ткIопсыцэу чIым хэхьажьы...
AI-анасын, тхыпхэ шIагьор
Сыдэу хьумэ сIэкIэкIыгь,
КьызгурыIуагьэп: мы IэшIагьэр
БлэзгьэкIыгь, сыгу хэкIыгь.
КIым итхыпхэ гьунэ иIэп,
Мафэ кьэсы сурэтышI.
Ащ пэшIынэу фэдэ щыIэп,
Сэ нэмыкIэу кьысшIомышI...
Гьатхэ мафи, щылэ мази,
Бжыхэ дышгьи тизэфэд.
СурэтышIэх, зэкIэ Iазэх,
ЯIэшIагьэ дэхэ дэд.
Ау кIымафэм исэхь тхыпхэ
Сыдым джы сэ езгьэпшэн?
Бжыхэ бэджэу бэджы хьупхьэм,
Ибэджыхьы фэзгьэдэн.
КIыр егугьу исурэт,
Сэри ары, зэрэслъэкI.
Нахь дэгьухэр тапэ кьэт,
Джары непэ сигукьэкI...

Джауштэу тэ тызэнэкьокъу,
Нэкьокъон хэты хэмыль?
Непэ ар сэ кыысфырекъу,
Ау сытекӀонэу сэри сыпыль.

2015

Уахътэ зимыӀэ зи щыӀэп

Уахътэ зимыӀэ зи щыӀэп,
ЩыӀэми Тхьэшхом ышӀэн.
Тэ тшӀэрэр бжыхьэм иуахътэ,
Иуахътэ кыынэсышъ, мэкӀожьы.
Тэ кӀожьырэ, тэ щыӀ ыдэжъ?
Ядэжъ щымыӀэмэ тыдэ кыикӀыжьырэ,
КыикӀыжьэу кызытфэкӀожьырэм?
ЗыфэкӀожьын иӀ, зэрэхъурэмкӀэ,
ЗэрэхъурэмкӀэ, Ӏахыли, благъи иӀ.
Хэт иӀэхэр аӀоу къэупчӀэхэмэ,
УпчӀэм щыгъуазэр джэуап афэхъун.
Хъуни мыхъуни щэхъу дунаим,
Дунаир шӀу закӀэу зэхэлъэп.
Тигухэлъхэр япхыгъэх Ӏаджыми,
Ӏаджыми тахэкӀы, тахахъэ.
Тызхахъэрэм акъыл кӀэрытхыгъэмэ,
Кыыхэтхыгъэр федэ тфэшӀыгъэмэ
Фэигъу тиуахътэ, ау теӀ ащ итахътэ?
Мары бжыхъэр итахътэ тесэу
Къесэу регъажьэшъ зыкьеӀэтыжы.
Еужырышхорэп, сыда гуӀэн,
ГуӀэнкӀэ пшӀэрэр ренэу дэгъушхоп.

Дэгъоу щыIагъ бжыхъэр иуахътэ,
Зигъатхъэу мэщым итыгъ.
Къыратыгъи къылэжьиIэм,
КонычIэ лъачIабгъом изы ышIыгъ.
Пчъэр зэфишIыжьи зиутхыпкIыжьиIэм,
БутхыпкIыжьиIэм ишгъхъанди ичъыги.
Чъыгмэ апытыри ыугъоижьиIэм,
Джы ежъэжьиIэм, игъогу техъажьиIэм,
Тыдэ ыхъыжърэ икIэн зэгъэкIугъэ?
Бэ ыкIугъа, макIа, ар нэсыжьи,
Ядэжъ нэсыжърэр мэгуIсэфы.
Щэгупсэфы иджэныкъо машIо,
МашIор шIагъошъ, егъатхъэ.
Тхъагъоба уиIоф уухыгъэу,
Iофым уимыхыгъэу укIожъмэ!
Уахътэ зимыIэ зи щыIэп,
ЩыIэми Тхъэшхом ышIэн.
Тэ тшIэрэр бжыхъэм иуахътэ
Иуахътэ къынэси, кIожьиIэм.
Зэужы итхэу джауштэу дунаим
Дунэе нэфым щэкIох зэманхэр.
Зэманмэ гъатхэ къыздахы,
Къыздахы бжыхы, кIымафи.
Непэ кIымафэр итахътэ тес,
Зэрэщысэу къытфырегъэсы...
Къэсы, гуIшысэри къызэтешасэ,
Самэу щагум ари щызэтырихъагъ.
Къыхъагъ джауштэу кIым иуахътэ,
Осы тахътэм джы щыгуIсэфыгъ.
Тэри тэгуIсэфы, тэшIэ, чъыIэм
ИчъыIалIэ ащ фэдизэу Iофэп.

Юфыр тиджэныкьо машЮ,
МашЮр кЮэлъмэ тыгу фэбэн,
Зыщыфабэм гури мэрэхьаты,
Тыгу рэхьатмэ гьатхэри кьэсын.

2007

* * *

КЮмэфэ осыр чынэ-чэрэгъу,
Урам остыгъэм зэлыегъэнэфы.
Тыдэ ущыЮ о, сикЮэлэгъу, –
СигъашЮ ишы лъэкьоф?

2000

НыбжыкІэгъур тхъагъо

Пщынэ

Пчыхъэм уашъор кызыжъыукІэ,
Мазэр пшъашъэу огум щесы.
Пщынэ макъэр лъэхъу жъыум,
Сиорэди уадэжъ кынынэсы.

Сыкыщэшъо пчыхъэ Іэгум,
Пщынэ макъэм ештэ пчэгур.
Тхъэпэ шхъуантІэу чъыг бырабэр
Сэ кыыздэшъо, чІисэу лъапэр.

Къытэхъуапси, иш мэзагъо
Къепсыхыгъ пчыхъэшъхъэ шІагъор.
ЖъогъохэчъкІэ ац илъагъо
Пхырищыгъ ошъогоу къаргъом.

Чъыгым пчэгум зыщыритІи,
Комэ псыгъор кыситыгъ.
Къэгъагъ закІэу кыгъэтІэми,
КъыздикІыгъэм иуцожъыгъ.

Пчыхъэ нагъори шэсыжьи,
Чэщы гъогум техъажьыгъ.
Жъогъо нэфхэр ыІэтыжьи,
Огум лъагэу хищхэжьи.

Ар сикІасэр къэлъэгъуагъэшъ,
Пчэгур дахэу кыфзэІуахы,
Сиорэди къафэсІуагъэшъ,
ЗэрагъашІэу зэІэпахы.

Чъыг бырабэм икъэгъагъ,
Орэд макъэм сэ хэсІагъ.
Пчэгур пщынэм зэлъиштагъ,
Ащ сикІасэ кысфицагъ.

1973

Пшъашъэ ус

Сидэнэ джанэ кыздэчэрэзы,
Гъэтхэ къэгъагъыр ащ тетэкъуагъ.
Псэлъыхъо кІалэр кыгъетлъэрэзэ,
Ащ сикъэшъуакІэ ыгу хэпкІагъ.

Шъхъацы утысэр жьым зэрелъасэ,
СикІасэр къэшъошъ, сыгур къэчэф.
Адыгэ джэгум купыр хелъасэ,
Сыогупшысэшъ, сыгуи щынэф.

1973

Сыд?

Сыд кѣхѣулІагѣэр чѣщы огум,
Ащ ынапѣ жѣогѣо закІ.
Шѣхѣац утысѣу мызыгѣэгум,
Пщѣсы пщагѣохѣэр щымакІ.

Сыд узфѣщхѣрѣр, чѣщы нѣгу,
Чѣым кѣипщаѣу жѣогѣо Іѣгу?
Сыд гушІуагѣу, мѣзѣ лѣагѣу,
Кѣытпѣбгѣохѣрѣр, чѣщы нагѣу?

Непѣ пчыхѣѣм сѣ сѣзѣщы,
КІасѣм, ошІа, сыфѣзѣщы.
Ау нѣшхѣѣп сигупшысѣ,
Джащ паѣ сыфѣусѣ.

Ау сыд огум кѣырычѣагѣѣр?
Кѣыздихѣыгѣ нѣхаѣу пщагѣор.
Шѣорыогу зыкѣышІыгѣ,
Мѣзѣ нѣфыр ыупІыцІыгѣ.

Жѣогѣо быным пщѣсы кѣогѣу
ЗыкѣысфишІи, синѣплѣэгѣу
ІѣкІѣкІыгѣ, сыгу хѣкІыгѣ,
Сыда ауштѣу джы кѣѣхѣугѣ?

Пчыхѣѣр макІо укѣѣмыкІоу,
Чѣые гугѣуи кѣысѣмыкІу.
Кѣѣнѣшхѣѣи сигупшысѣ –
УкѣѣкІуагѣѣп, хѣта мысѣр?

Сѣрмѣ шІѣ, орынкІи мѣхѣу,
Ар сыдѣуштѣу зѣхѣсфын?

Сигупшысэ мэдэЮхъу,
Чэщыр тауштэу сэ исхын?

1974

Къытебгъээзжын...

О зызакъом сигупшысэ лъыхъоу,
Чыгуи огуи бэрэ сащычъагъ.
Сыкызэсым уадэжбы псэлтыхъоу,
КъыПухъагъэмэ сигугъэ алъэхъагъ.

Іупэ бзапэм игущыІэ есы,
Сыдэу хъумэ ащ сэ сыдэхъун?
Шэбатныкъоу зым ипч къычІесэ,
Адрэми уигъэплъэхъун.

Зы псэлтыхъор екІышъ, адрэр къехъэ,
Ар адыгэ шэныжъ.
СэрэкІожъа? Сыгу гумэкІыр къехъэ,
Ау сфаІонба кІэлэ фэмыфыжъ.

Унэ ихъэ-икІым гу сигъэшІрэп,
ПсэлтыхъуакІэр пчъэІум Іут.
СІоцтыр сфызэкІэубытэжърэп.
СехъулІэшт мы Іофым сэ пыут.

Сыдыр сшІэн, сытэджныны фай,
Сауж итым гъогу естын.
Ау сигупсэ сыкышІагъэн фай,
КъысеІокІы: «Къытебгъээзжын...»

1978

Къангъэбылъ

Къангъэбылты ешIэх кIэлэцIыкIухэр,
Ячэф макъэ къуаджэр щэгупсэфы.
Сэ пчыхъапэм сигупшысэ мыкIухэр,
Зэуж итхэу кыщыизэлъефы.

КъэошIэжъа Пщыщэ инэпкышхъэ,
ТыщзэIукIи, бэрэ тыщытыгъ.
Джыри ипсыорымэ сапашхъэ,
КIэлэ джэгум чэфэу зыщратыгъ.

Ау дунаир къэучыIыгъ джыдэдэм,
Пщыщи ичэф макъэ кыкIичыгъ.
Мыжъо жыгъэим иорэд бэдэдэ
Ытэмабэ уахътэм зэпикIыгъ.

Сыгу щэлъахъэ щэхъу чэщым,
ЧъыIэтагъэр ренэу зыдиIыгъ.
Хэт ышIэрэ, о джыдэдэм оцхы,
Сэрэп, нэмыкI горэм пIэ ыIыгъ.

Сэри сешIэ непэ къангъэбылты,
КIэлэцIыкIу джэгур сикIэсагъ.
Уигъогупэ сэ зысшIуегъэбылты,
КъеIом фэд: «О укъэкIэсагъ».

СешIэ къангъэбылты, сэ сэлъыхъо,
Хэт сызлъыхъурэр: ора, хъаумэ сэра?
СыкъэкIонышгъ джыри сэ псэлъыхъо,
Къыхэпхыщтыр къаIo: сэра, ара?

Сапэ илтыр сшІэнэу сэ сыфай,
Чэщыр икьурэп, гупшысэр нэхай.
СэшІэ, сигупшысэ о зым пай,
СэшІэ, сызыухрэр – сигукІай.

Кьалбытэфэ сыречъэкІы ыбгьукІэ,
СикІэсагь сешІэнэу кьангъэбыль.
Сигупшысэ зэрэщытэу гукІэ,
Сэщ нахь шІуІоу зигъэбыльыгь.

Сыкьэтэджы, зысэщэи сапэ,
ЦыкІу-цыкІоу чьэныр езгъэжъагь.
Нахьы лъэшэу пкьыри гури мапэх,
Ахэри гугъэ гьогум кьыздежъагь.

СэшІэ – гугъэр гьэтхэ льыхъу,
СэшІэ – гугъэр кьэгъагь мыхъу.
Кьангъэбылтыр цыкІумэ аухыгь –
Сэри кІасэр гукІэ згьотыжыгь...

1974

ПцІашхъо

Пчыхъэпэ огур кьызэхэштауи,
Пцэс шІуцІэр техъоу зэкІищыгь.
ПцІашхъо цыкІур кьэтэмауи,
Огу лъагэм лъагьо пхырищыгь.

Ое уахътэм пцІашхъор кьекІотэхы –
Дунаим икІуакІэ ар ихабз.

Тамэр кИгъэкъуагъэу пцэсыр Іуехы,
Хъанцэ цІыкІум фэдэкъабз.

Сыд мы пцІашхъор зылтыхъурэр,
Сыда огум лъагэу непэ ит?
Зынэсынэу ац кыщыхъурэр,
Хэт ышІэн, ежыр шгъхэфит.

Пцэсы чІыпцІэм пхыратхъэу,
Бзыум бзыур кыгохъуагъ.
Пцэсыр ашІи нэтхъэ-патхъэ,
Сыгу къаІэти сщиз схэхъуагъ.

СимыкІасэу щытэп пцэсыр,
Гъэбэжъу оцхыр ац пышІагъ.
Ау сз ренэу сигунэсыр,
Пцэсы нэфти, ар къашІагъ.

Огум ынэ джы кыххэщы –
Пшгэшгэ нашхъоу пцэсым хэт.
ПцІашхъом лъагъор джыри хещы,
Ац рицэщтыр сшІэрэп, хэт?

Хэт мы бзыур джы зылтыхъурэр,
Сыда огум лъагэу ит?
Зынэсынэу ац кыщыхъурэр,
Хэт ышІэн, ежыр шгъхэфит...

1996

* * *

Дунаим икущэрэхъ мытхъытхъэу мэкIуатэ,
КъэкIуатэ илъэсмэ ячэзыу зэблэкIхэр.
ЩызэблэкIы Iаджи дунаим игъогу,
Гъогогъу кышщытфэхъух, кыддэкIох.
ТызэдэкIох – тыдэ тежъагъ, хэты кыIон,
КыIомэ хэт зэхихын, непэ даIорэр макIэ...

1997

* * *

Игухъа-гужъ ыбгъэгу ренэу щышхагъ,
ЗыкыизешIэжъым – шкафэу къэнагъ.

Зыгорэ мыхъугъэмэ ащ земыгъэст,
МашIо хэкIыжърэп, зэгъашIэ, стафэм.

УмышIэрэ щыIэмэ кIэупчIи нахъышIу,
ШIу угу игъэлъи, пфаIон о: «ЦIыфышIу».

Тыгъужърэ хъэрэ дунаим щызэблэкIы –
ОшIурэ уаери зэблэкIэу кыхэкIы.

«КIэр къэкIуатэ, жъыр IокIоты»,
Нахъыжъым нахъыкIэм гъогу реты.

«Нахъыжъым едэIу, нахъыкIэм ышIрэр шхы»,
ПщэрыхъакIи пшIэн, ау хэт бгъэшхэщтыр?

1989

* * *

Тэ ущыІ о, сикІэлэгъу –
СикІэлэгъоу силэгъу-пкъэгъу?
ГъашІэм о ущыкъунаныгъ,
ИгукъэкІыжъ укъхэнэжыгъ...

1992

Усэхэу орэд къэзылхэрэр

Адыгэ орэд

Орэд макъэм жьыбгъэ макъэу зыкъеІэты,
Къушгъхъэ дысхэм пщэсы фыжъэу ар ахэт.
Бгъэжъы инмэ огур лъагэу къабыбыхъэ.
АдыгэчІыр къагъэгъунэу зэпаплъыхъэ.

Хъугъэ-шІагъэу тхьапш а бзыумэ альэгъугъ,
Шъхъэфитныгъэм апсэ тхьапшымэ фатыгъ.
Къушгъхъэ осыр нэпс гукъаом ыгъэткІугъ,
Лъэпкъ гухэкІым адыгэчІыр зэлъикІугъ.

Къушгъхы, чІыгуи, хыгъэхъуни захъожьыгъ,
АдыгэлІхэр хэку кІасэм икІыжъыгъ.
ЗиІэтыни къушгъхъэ фыжъри ежъэжъын,
Ау сыдэуштгэу ар хы ШІуцІэм зэпрыкІын?

Лъэпкъы дахэм тамэу готхэр гуаупкІыгъ,
Комэ гъугъэу чъыг бырабэм готэкъугъ.
Гугъэр бэрэ адыгэчІым щаукІыгъ,
Ау мылІэнэу ар дунаим къыщыхъугъ.

АдыгэлІыр, чІыгоу уянэм кыфэкІожь,
Насып шыбгыотыжыгыгъэу шыІотэжъ.
АдыгэчІыр, быны инэу зыІэтыжъ,
Нэпс гукъао ащ нахыбэ емгъэхыжъ.

Орэд макъэм жьыбгъэ тамэу зыкьеІэт,
Къушъхъэ дысхэм пщэсы фыжъэу ар ахэт.
АдыгэчІым ар сыдигъуи фэшъыпкъагъ,
Ащ идахэ тыди ренэу кыыщиІуагъ.

1980

Кавказ иосхэр

Кавказ къушъхъэтхымэ яос шІэт
Сэ сыгу егыашІэм имыкІын.
Хэхэс шыІакІэм сэ сыхэт,
Хэты ишІуагъэ кысэкІын?
*Кавказ иосхэр, Кавказ иосхэр,
Джэныкьо машІом иІугъу.*
Сыда, гупшысэр, силъэгъо лъэсхэр
СфэтиІыгъ егъэшІэрэ гугъу?
СыкІэрычыгъэу сихэгъэгу
Гугъэ закъом сырыщыІ.
Сыфай сихэку игъэтхэгу
Щызгъэфэбэнэу сэ сыбгъэгу.
*Кавказ иосхэр, Кавказ иосхэр,
Джэныкьо машІом иІугъу.*
Сыда, гупшысэр, силъэгъо лъэсхэр
СфэтиІыгъ егъэшІэрэ гугъу?
СихэгъэгукІэ сишІульэгъу,
СыщэІэфэ мычъэкъон.

СыкІэхъопсы инэплъэгъу,
Ар сэ сфэхъу кІэгъэкъон.
*Кавказ иосхэр, Кавказ иосхэр,
Джэныкъо машІом иІугъу.
Сыда, гутшысэр, силъэгъо лъэсхэр
СфэтиІыгъ егъэшІэрэ гугъу?*

1989

Ипытагъэ чІым фэд

Хы кІышгъор шІуцІабз,
Иормэ якІуакІэ зэфэдэкъабз.
Ныджышгъхэм кыызэдычІаох,
Слъэпкъ иузхэр сэри кыысхаох...

Чыжбэу маплъэ сынитІу,
Хымэ чІыгур сфэгуитІу.
Слъэпкъы щыщы орд,
Щызэхэсхырэм фэд.

Къушгъхэ фыжбэу шгъхэфыжъ,
Пыир тхьапшрэ епфыжъ.
Жъалымзехъэу пыигу,
Къехъопсагъ о унэгъу.

Къушгъхэм лІыгъэр щалІыгъ,
Ау лІыр лІэу къэнэжыгъ.
Иогу пае фэхыгъ,
МылІэжыынэу къэхъугъ.

Ацунтхъагъэх къушхъэхъухэр,
АукIыгъэх кIэлэхъухэр.
Ау орэдыр къэнагъ,
Ибыракъ гъэIэгъагъ.

Псыкъефэхыр къечъэхы,
Гъэхъунэкхэм заблех.
Ау ошIу щимыгъот,
Мафэ къэс ыгу щыжъот.

ШъукIужыгъ гугъэ фалIэу
Хы ШIуцIэшхом ыIаплIы.
Ау ащ ыгу чIы шъуфэхъуна
Шъуирэхъат къыгъэгъунэу?

Хы ШIуцIэм щыуай,
Ар сэ сыгу игукIай.
Уинэкъ нэу тхьапш щыгъыгъ,
Нэпсы тхьапш пщыщы хъугъ?

ШъукъэдджэкIых шъо джыри,
ХычIэм щэкIо цIыфыгури.
Уиор блэрэу къысэт,
Хыр, адыгэ орэд.

Агу щышIагъэр къэIуат,
Теф хъазабым нэлат.
Тэ щыкIыгъ цIыфы уз,
Угу кIэхъанэу иуз?

Тщыгъушагъэп тэ зыкIи,
ЧIыри, цIыфри заукIыр.
Сиадыгэ орэд,
Ипытагъэ чIым фэд.

Тызэбградзи шъуадзыгъ,
Гум хымэчІ зыцидзыгъ.
Ау адыгэ орэдыр
Тэ кытфэІу зэфэдэу.

Тщыгъушшагъэп зыкІи,
ЧІыри, цІыфри заукІыр.
А лъэхъанхэр гуузых,
ЗэхэтэшІэх лыузэу.

Чыжьэу маплъэ сынитІу,
Хымэ чІыгур сфэгуитІу.
ЗаІэтыгъэхэу сІитІу
Адыгэгухэр кьалъыт.

Мамыр огур ташъхьагъ,
Гъэтхэ маф икъэгъагъ.
Тильэккъэгъумэ яорэд
Гугъэ лъапІэм непэ фэд.

Къэнагъэр щыІэны фай,
Тыадыгэнэу тэри тыфай.
Сиадыгэ орэд,
Илъэгагъэ ом фэд.

ЛІэшІэгъу хъишъ имэкъамэ,
Ичаныгъэ фэд къамэм:
Ипытагъэ чІым фэд,
Сиадыгэ орэд.

1973

Джурт хэгъэгум щыхэхэсхэр

Ошхы жьгъэим къоджэ гъунэр къеухъытэ,
Огуи чЫгуи псы нэгъыфым зэлъеубыты.
Хымэ чЫгоу джурт хэгъэгум щыхэхэсхэу,
Сиadyгэхэр щэпсэху сигунэсхэу.

Пщэсы джэфхэр огу лъхъанчэм къыщэхьарзэх,
Жьыбгъэ кІалэр кои пчэгум къытехьарзэ.
ТимычЫгум тичъыг лъапсэ къыщыдэчы,
Мытхытхыхэу Кфар-Камэм уахътэр блэчы.

Жьыбгъэр къепщэ, осы цІынэр щызэрехъэ,
Рейхъанием илъэсыкІэр джы къыщехъэ.
АдыгэчІым шъупэІапчъэу гъакІэр къакІо,
ТышгъуфэгүІэзэ тигъашІэ джауштэу макІо.

Кавказ къушгъэмэ ашыгүхэр шъо къышгъожэх,
Псыкъефэххэр къышгъуфэгүІэу зэтраІажэх.
Ти тхъэ закъо къыддеІэнба шъутщэжъынэу,
ТышгъуфэлъаІо къиныр хъяркІэ шъуІотэжъынэу.

Щылэ мазэр ое закІэу зэпэкІэкІы,
Огуи чЫгуи псы бэрчэтым егъэшъокІы.
Хымэ чЫгоу джурт хэгъэгум щыхэхэсхэу,
Сиadyгэхэр щэпсэху сигунэсхэу.

Израиль, Кфар-Кама, 1992

Быбыжырэ бзыухэр

А сишъау, умычтый,
Зэхэоха бзыу макъэхэу
Огум кьиIукIхэрэр?
А нынэ,
Джы сэ къэсIон,
О къедэIу.
Чыжьэу, чыжьэу
Мэбыбых бзыухэр,
Хы кIыбым нэсых,
Ащ къыщетIысэхых.
Быбыжырэ къолэбзыумэ сядэIу къэс,
НэмыкIрэ макъэ сэ къыслъэIэс.
Сыдэплъыемэ, пщэсым щэкIуатэх,
Огум екIуатэх цIыфы зэхэтхэр.
Мары дзэлIыхэр шымэ атесыхэу блэкIых,
ЧIыгоу абгынагъэм къыфызэплъэкIых.
Ахэм зэхаха чIыгу джэмакъэр,
Къанэса ахэм ащ илгъэIу макъэ?..
Джы мары хыр рэхъат,
Иорхэр зэрэблых.
МыжъуакIэр мэжтынчы,
Чэщы мэкъамэм жбыбгъэр щэтынчы.
Ау гукъэкIыжхэр къызыфэкIожьрэм,
Хыр мэгурымы.
Иорхэр мэхъаджэу,
КъыпшIошIых къаджэу.
Игъыбзэ макъэ укIэдэIукIмэ,
Сыда къэпIощтыр,
Сыда къэбарэу ащ тигъэшIэщтыр?
ЧIэу абгынагъэм,
Къушгъхэу къэнагъэм

Ягъыбзэ хъуцта?..
А сишъау, унэпс
Нэгум тесэгъэх.
Гъатхэр кызысырэм
Тикъолэбзыухэр
ЯчІыгу къекІужьыцтых...

1974

Дышгъэ мэлъу

Сыда непэ тищыІакІэр?
Хъалыгъу тэшхышъ, унэм тис.
Тигулытэ джыри макІэ,
Хъуцтым тежэшъ тэ тыщыс.
Мыжъо жъгъэхэр псым Іуелъэсы,
Чъыгыр ехы, нэпкъыр гуех.
Тиадыгэ гъунэм нэсы,
Езхыжъагъэр псыкъефэх.
О ухэт? Сэ сыхэт?
Ори сэри тыадыг.
– Сыд орэд уиорэд?
– Ар адыгэ орэд.
– Уиорэд сиорэд,
АдыгэчІым пай орэІу.
Ори, сэри тиорэд
Щыфэрэхъу ац дышгъэ мэлъу.
КъыддеІэнэу хэта щыІэр?
ТигумэкІхэм хэт апылъ?
АдыгэчІым пай гушыІэ,
КъыфиІонэу хэт ыгу илъ?

Къушгъхи, псыхъуи апэIапчъэу,
Адыгабэ чIыгум тет.
Хымэ чIыгум щыIупчъапчъэу,
Къытщыгугъэу тхъапш ахэт!
– О ухэт? Сэ сыхэт?
– Ори сэри тыадыг.
– Сыд орэд уиорэд?
– Ар адыгэ орэд.
– Уиорэд сиорэд,
АдыгэчIым пай орэIу.
Ори сэри тиорэд
Щыфэрэхъу
Ащ дышгъэ мэIу.

1985

Сыд адыгэм иорэд?

Сыд адыгэм иорэд?
Ори-да-да-орида.
Огу шхъуантIэм ар фэрэд,
Ори-да-да-орида.
Псыкъефэхым ижъынч макъ,
Ори-да-да-орида.
Осы пхъапхъэм игъогу сакъ,
Ори-да-да-орида.
Гъэтхэ губгъом иIуплъэгъу,
Ори-да-да-орида.
Бжыхъэ дышгъэм инэплъэгъу,
Ори-да-да-орида.

1995

Шьозэбэн

Гьогуонэ сапэр кьаІэтэу,
Шьумэ чІыпІэ зырачы.
Щагъдый лъэкьофэу сызытесым,
КІырэушгъ, шхомлакІэр сІэпечы.

Апэ итхэм сакъыкІэхъэ,
Сызылтыхъурэр нэкъокъогъу.
Непэ сыкъежъагъэшъ шъуахъэ,
УлІмэ, укъомыхъ о къогъу.

Ей, ей, си Тхъожъый,
Непэ сышыуш.
Тызахэтыр шьозэбэны.
Гей, гей, си Тхъожъый,
Зэ етІупщ,
Жьыбгъэри кьытэбэны.

Шьу пэрытым сыголъадэ,
Іэр гъэІагъэу шъор ыІыгъ.
СытекІощтба мыщ сэ адэ?
Сыгу гумэкІым зэлъиІыгъ.

Тызэбэны, ау кьытІупщрэл,
Уанэм исыр боу лІэблан.
Ау Тхъожъыем кьыретІупщышъ,
Сыкыыхехы тизэбэн.

КъыткІэхъагъэх нэмыкІ шыухэр,
Зэнэкъокъух, сІэхэр патхъ.
Цапэм дэлъэу шъор къэсэхъышгъ,
Акъудыйзэ, сцэхэр Іуатхъ.

Слъэдэкъапэ шым хэсэІу,
Къыхегъахъо ащ ичъэн.
– Модэ ехы! – сэ къыслъэІу,
Ау джы бэрэ шъо шгъуджэн.

Къуаджэм апэ сыкъынэсы,
Цые фыжым лъыр къечъэх.
Пшъэшъэ дахэу сигунэсы,
Шъоу къэсхыгъэр пэсэгъох.

Ау гушІуагъоп ащ ынапэ.
Сэ къысфаеп Дэхэос.
Ау слъэкІыщтымэ джыри апэ,
Сыкъэсыщт тыкъачъэ къэс.

1975

Телефон

Уадэжъ непэ сыкъызэкІом,
Угубжыгъэу укыкІыгъ.
– Сыд узфаер? – къызыоІом,
Згъээзжынынэу сыгу къэкІыгъ.

Огум мазэр къыщытакъуи,
ЖъогъохэчкІэ бзэхыжыгъ.
Сыфэежъэп гугъэ закъуи,
Сыгу гумэкІыр къыщыкІыгъ.

Сыфэмыеу сыкъэкІона,
Мазэ хъугъэшъ унэм сис.
Ауцтэу щыткІэ угу къеона,
Уипсэлтыхъор унэм из.

Орэд макъэр зызэхэсхкІэ,
ГукъэкІыжъхэр огум ит.
НэмыкІ кІалэ кызыхэпхкІэ,
УдэкІощтымэ уфит.

Къысфытеошъ телефоныр,
Сыфэмыеу къэсэІэт.
Сыкъежагъэп укътеонэу,
Сыгу кыыхедзэ иорэд.

Жъогъохэчъхэр ыугъоижи,
Огум мазэр ыщхэжыгъ.
Сыгу гумэкІыр кышчыжъужы,
Узгъотыжи, сІотэжыгъ.

1975

Умынэшхъэй

Налмэс-налкъутэу псы гъоткІо нэфхэр,
Чъыг шъхъэбырабэм ыІэгу кыщепсых.
Тхъэпэ макъэм иорэд шъэфхэр
Мэфэ дахэм тыди щесых.

Ау къэхъугъэр сэри кызгурымыІоу,
Пщэсы нэгукІэ огур зэлыубгъагъ.
Сыды пае зи сэ кысэмыІоу,
Унэшхъэй сыгу укъхэуІагъ?

Умынэшхъэй, гупшысэм уиухэу,
Оры ошъогу сыгу изыдзагъэр.
КъыплъыкІожыщт гъусэ уишІынэу,
Ежъ кыгъэшІагъэм оры зэжагъэр.

Тыдэ сыкІона, огур боу ины,
Ащ шыгьоощагъэу гупшысэр къысаджэ.
Папэ къысэт, гъогур згъотыжърэп,
Дунаир ины, тыщэкІэ Іаджи.

КъакІо садэжъ, оры синурэр,
ШІулъэгъу орэдыр гум шыкъэгъагъ.
Дунэе нэфым гъогоу сэ щыскІурэр,
О уибыракъэу лъагэу згъэІагъ.

Сыд уигукІаеми умынэшхъэй,
Чэщы мэзагъор оркІэ нэхъой.
Мафэми чэщыми уряорэд,
Ахэм яусэ гъатхэм фэрэд.

1974

Пшъэшъэ нагъор

Бжыхъэ пчыхъэм мэфэ нэфыр къеумэзэхы,
Жбы рэхъатым чыгы пкІашъэр релъэсэхы.
Ау сыда джы охътэ гъушъэм сыгу щыющха?
НэмыкІ кІалэм уригъусэу чэфэу ощха?

Пшэсы джэфхэм мэзы Іапчъэр къаухъытэ,
Сигупшысэ къысэупчІы: «Сыд къэхъущта?».
Ау сыдэуштэу ащ джэуапы сыфэхъуна,
Мафэ къэсы сыгу къыщэхъумэ агъунэу...

Бжыхъэ пчыхъэм жъогъо хэчъхэр ихъаринэх,
Кондэ жъыгъэхэр чІыгу бэрчэтым шыбаринэх.
Чыгы тхьапэр Іэпэ дахэм шыкъэгъагъэу,
КъысфэкІожбы сэ сигупсэу пшъэшъэ нагъор.

1974

Гум орэдыр кыIo кьэс...

Жьыбгъэ макIэм тынчэу зыкьеIэты,
Огу кьабзэм мазэр кьыщэшIэты.
Шульэгъу зиIэм ыгу орэд кыIo кьэс,
Чэщ мэзагъом титIo бэрэ тыщэрэс.

Зэхэоха, гум илгагъо гъогу мыкIу,
Сигупшысэ, ошIа, джыри кьэгъагъ цIыкIу.
Зэхэоха, къушгъхэ сыджмэ тапэблагъ,
Чъыг бырабэм мэээ бзыйхэр зыхиблагъ.

Гъэтхэ пчыхъэр нэр пIэпихэу дахэ,
Гур рэхъатышъ уахътэм дэхъу махэ.
Орэд тамэу джы тэ титIo зытэIэт,
ГушIo Iаджи тинасыпэу тапэ кьэт.

Лъагэу, лъагэу жьогъо нэфхэр огум из,
Сиорэди тIурытIу кьашгъор тхъапэу пиз.
НыбжьыкIэгъур гумэкIыгъом ренэу хэт,
Ау сигугъэ лъэпэнэфэу кьэкIo пэт.

Сэри сэкIo, сишIульэгъу сыпэгъокIы,
Пчыхъэ гъогур уигъэрэхъатэу зэгъокIы.
СэшIэ, сигъогу мыкIу Адыифэу уIусыщт,
ТитIo тиеу гъогу лъагъо пхырытщыщт.

1999

КлэлэцЫкIумэ сафэусэ

Нанэ икушгэ орэд

Чъые, чъые, цЫкIужъый,
Угу гъэпсэф, сиIубыжъый.
ЗэкIэ цЫкIухэр чъыежъыгъ,
Хэти щыIэр Iэсэжъыгъ.

Дэнэ саер пфэсыдын,
Жъогъо цЫкIоу улыдын.
Кушгэ дахэр уипIэкIор,
ПкIыхэ нэфыр о уиор.

Нэфыр къэшъмэ, узгъэшхэн,
Мэфэ ошIур зэхэпшIэн.
Уицхы макъэ зэхэсхын,
Iэщым шынэр щыплъэгъун.

Уятэжъ жэкIэ-пакIэр,
Хэти фэцхы макIэу.
Ау о узилъэгъурэм,
Фабэ инэплъэгъухэр.

2000

Абэкъуш

Абэкъушыр сишы чъэр,
СишхомлакІэ жьогьо блэр.
Тэчъэ, тапэ етэгъэхъу,
Жьым тытечъэу сэ кысцэхъу.

«Тыкы» макъэр пымыІукІми,
Лъабжьэм чІыгур римыутми,
Абэкъушыр сигушІуагъу,
Тызытетыр жьогьо лъагъу.

Ахэр огум щэбыбатэх,
Мээныкъор гъупчъэ нэф,
Шъхьэрыхъонри мэбыбатэ,
ТикъэчъакІэ сэ сшІочэф.

Жьогьо быным ищхы такъо,
Къыщыжъыоу мазэр хэт.
Сянэ фэдэу ащ ымакъэ,
Дахэу хещы иорэд.

Шъхьэрыхъоным жъуагъор изэу,
Абэкъушэу сэку фыжбым
Сыкъехыжъы чъэпыр пизэу,
Сыкъехыжъы нэфыль плъыжбым.

1999

Адыгэр зэрапIурэр дэхагъ

*Сипшашъэ сабый IыгъытIэр къызеухым
зыгъэсагъэмэ ариIуагъэр*

Тхъашъуегъэпсэу шъуатIо тшIоигъу,
Гъогу дахэ тэ тытешъущагъэшъ.
ШIэныгъи, Iэдэби тхэлъы шъушIоигъу,
Адыгэр зэрапIурэр дэхагъэшъ.

KIэлэпIуи, тызгъашхи, хэти орэхъу,
Къыддэлэжъагъэм тэ тыфэраз.
Шъузфаер зэкIэ шъори къыжъудэхъу,
Шъуипсалъэхэр ренэу тигъуаз.

ЕджапIэм джы тэ тыкIон,
ШIэныгъэмэ ахэдгъэхъон.
Ау тызыщанIугъэ щагум
Къыдэтэнэ тыгу щыщ тIэкIу.

Тхэхъон, джыри зыкъэтIэтын,
ТыщыIэмэ, хабзэшъ, ины тыхъун.
Ау бэрэ джыри тыгу шъукъэкIын,
Шъукъытпылтыгъ тыжъугъэхъунэу.

ХъяркIэ отэIо, тиIыгъыпIэ маф,
УтикIэсагъ, тэри тыбгъэшIуагъ.
КъэкIощтыр пфэхъун о мафэ,
Тызэрэхъугъэр о уишIушIагъ!

1997

Кунац

Сыд фэдэ уидунай,
Сигунаеу сэ синэф?
Синэфынэу сиорэд,
Орэд чэфыр зигьогогъу.
Гьогогъу мафэр зипыщэгъу,
Хэты щыщых ахэр пІон?
КъыосІон: мышгэ пырац,
Кунацэу нысхьап, блэнэ сурэт,
Сурэтэу Нэфынэ икІэсэ дэдэр
Ежь фэдэу дахэу зэрытыр ары.

2016

Къытэплъышгъ, тыкъегъэфабэ

Сипхьорэлъф Алие фэсэтхы

Сыдым фэда уидунай,
Сигунаеу сэ синэф?
Синэфынэу сиорэд,
Орэд чэфыр зигьогогъу,
Гьогогъу мафэ зипыщэгъу.
Хэты щыщых ахэр пІон?
КъыосІон: мышгэу пырац,
Кунацэ кІэракІэу нысхьап,
Пхъэ унэ лъэчІабгъу,
Зыбгъухэр шгъхьангъупчгэ закІ –
А зэкІэ иджэгугаль Нэфынэ.
Нэфынэу пхьорэлъф цІыкІум
ЗэрэцІыкІузэ тшІоин иІуплгэ.

Къытэплъышъ, тыкъегъэфабэ,
Ифабэ гухахъо тцэхъу.
Къытцэхъу тигъэкIэжыгъэу,
Жыы ткIэтэу тегъэлъэразэ.
Тыфэраз тырикIасэу тэлъэгъушъ.
Iаджи тлъэгъугъэ, дгъэшIагъи щыI.
УщыIэмэ гъашIэр къэошIэ,
КъэошIэшъ, кыызэхэошIэ –
УмышIэрэр пшIэрэм нахъыб.
Бэрэ етIани дунаим щэхъу –
Къыдэхъурэр цIыфым шIомакI.
Хэт шIомакIэми, тэ тырыраз,
Тыфэраз Нэфынэ къытфепсышъ!

2018

Тыгъэбзый

ЛъэпэпцIыи зыригъэшIэу нэбзый цIыкIур,
Кушъэ натIэм къакIуи тетIысхъагъ.
Сикурацэу шъхъац пырэцэ цIыкIум,
Орэд дахэ шъэфэу къыфиIуагъ.
Iэпэ цIыкIукIэ нэгум зытеIабэм,
Чъыем хэтыр шъабэу къыгъэщхыгъ.
Сикурацэ гушIоу бзыи фабэм
КъылыIаби, IитIукIэ зырищхыгъ.
Ау Iэпызи джэхашъом тефагъ...
Жъынчы макъэр унэм къыщышъхъыгъ,
Игукъао цIыкIур къыгъэгъыгъ.
ЛъэпэпцIыи зыригъэшIэу нэбзый шэплъыр,

Кушгъэ чІэгъым чІэпши, тэджыжбыгъ.
Сикурацэу шгъхац пырацэр,
Ар ыльэгъуи, чэфэу къэщхыжбыгъ.

2016

Тэтэжъ ипшыс

Къедз лгъеоир гъогум,
Ор, тхэмэтэ маф.
Хэт джы мызыгъэгум
Уипшысэ щызаф?

ПкІэгъуалэу сэку утысэр,
ШхомлакІэм зэщэу егъу.
Сэ сыхэхъэ непэ пшысэм,
Лыхъужьым сыгу егъушъ.

Блэгъо шгъхыблым сэшхор
Ыгъабзэу пэІуидзагъ.
Орэд тамэу Іор
Ащ жъынчэу кыфаІуагъ.

Хэт, кысаІу, тэтэжъ,
Лыхъужьым игъусагъэр?
Лгъэпшъ ышгъыгъэ чата
Ащи ыгъэбзагъэр?

– Ора, сэІо, шгъэо маф,
А пшысэм хэхъэгъагъэр?
О уичэтэ зафа
Блэгъуапшгъэм рычгъэгъагъэр?

– Сэры адэ, тат,
Лыхъужым дэзуагъэр.
Лъэпшъ икIыщы уатэкIэ
ЗиIашэ афытагъэр...

Къысфелуатэ пшысэр
Пчыхъэ къэс тэтэжъы.
Зытесхыщтыр щысэ
Ренэу къэсэшIэжъы.

Сыкырэчъэшъ лъагъом
Пыир сэгъэнафэ.
Пхъэтэкъэжъы хъутгъэ благъор
ПсынкIэу хэсэгъафэ.

2002

Ныбжым
дэчъэпхъыгъэ
усэхэр

Ощх орэд

«Тып-тып, тып-тып, тып-тып, тып», –
Тып макъэм унашъхъэр къегъаджэ.
Къытэджа, хъаума джар иорэдэу,
Орэд кIыхъэ мыухыжъ джыри иIа?
ИI, олъэгъу, оцхыми ежъ иорэд,
Ридадэр сэркIэ кыхецы сшIошIы.
НэмыкIым шIошIы ежъ ылъэпкъ,
Илъэпкъ мэкъамэ ащ хигъуатэу.
Къытэтэ джауцтэу дунаир,
Дунаим егъашIэм ар ишIыкI.
ХъэкIакIо къэкIо оцхыкIэ,
Ки, жъи а мэкъамэм еумэхъы,
Уахътэм гур дэжърэп, ар тэшIэ.
ТэшIэми, ныбжъым кыхэIэшъ,
Нахъ шъабэ, гумахэ тIэкIу мэхъу.
ЩыIакIэм щыхъурэм ар иджэуап,
Джэуапынчъэ дунаим зи щыхъурэп.
Мэхъу, тэIо, мэхъу къыддэхъумэ,
Къыддэмышъумэ хъурэп тэIошъ,

Тыгушгъхъэ нэсэу тегъэчэфынчъэ.
 Ау учэфынчъэна ренэу, ар хъурэп,
 Дунаим сыд фэдэри щызэблэкIы.
 ЕтIанэ гум кыщэкIыжы гугъэр,
 Гугъу зиIэми зэгорэм еIотэжы...
 Ымыгъэжъэу оцхыцэр кытео,
 Кытемыоу кытырагъаоми сшIэрэп.
 Кытеоми, кытырагъаоми хэт ышIэн,
 ЗэкIэ ышIэу Тхъэм нэмыкI хэт щыI.
 ТыщыIэшъ, оцх макъи, хъэ макъи,
 Шы лъэмакъи, атэкъэжъым ымакъи,
 Сыд фэдэ макъи зэхатшIэу кытэнэсы.
 Щэсысых оцхым чыгы тхьапэхэр,
 Тхьапэм щыуджыныр оцхыцэмэ якIас.
 ИкIасэу ыгу илтыр хэти кыдэхъумэ,
 ЩыIэныгъэм щэхъу ари, ошIа, орэд...
 «Тып-тып, тып-тып, тып-тып, тып»,—
 Тып макъэм унашгъхъэр къегъаджэ.
 Иджэрпэджэжъ одыджынэу жъынчы,
 Кытэджа, хъаума, джар иорэдэу,
 Орэд мыухыжъэу тигъашIэ щэкIуа?
 ТыщэкIо тиухътэ джауцтэу дунаим,
 Дунаим тапэ щыкIуагъэр сыд фэдиз.
 Ау изырызыгъо пштэми оцх орэдыр,
 Орэд нэфэу, загъори джэфэу, нэгъыфэу,
 Зэ чэфэу, зэ чэфынчъэу хэти зэхихыгъ.
 «Тып-тып, тып-тып, тып-тып, тып»,—
 Тып макъэм унашгъхъэр къегъаджэ.
 Кысэджэн фае уитетыгъо имафэшъ,
 МафэкIэ о дунаим бэрэ джыри тет...

2021

ТыщыІэшъ, тыщыІ

ТыщыІэшъ, тыщыІ, ау тыхэт?
Тызхэт-кытхэтымэ тафэда,
Тызфэмыдэмэ тырягъогогъуа?
Гъогу зэдытехъэрэр зэкІэ зэп,
Зэп ямафи, ягупшыси, ягугъи.
Гугъу хэтмэ игъом талъэІэса,
КъытлъэІэсха тэри тафэныкъомэ?
Зэнэкъокъух мафэмрэ чэщымрэ,
Чэщы мэзахэм мазэр иостыгъ.
Тыгъэр щыІэшъ дунаир къегъэфабэ,
Ифабэ чІыгум ыгъатхъэу зыхещэ.
Къыхещы псыхъом ипс щыщи,
Гу щытфэу кытфырегъэщхы.
Къещхырэ оцхыр оцх быба,
Ибэ жьыбгъэм бгъэгукІэ зэрихъэу,
Къыздихъэу сыдигъуи гъэбэжъу?
Мыгузэжъуахэу ом къехмэ,
Мэфищ уая, мэфибла иуахътэ?
Итахътэ тесэу тыгъэр яжэ,
Ямыжэмэ адэ сыд ышІэн.
ЫшІэн ымышІэу щысэп ныІа,
Огум ошъуапцэхэр итышъ,
Етыфэхэ ежьи зегъэпсэфы.
Гупсэфы, рэхъат, зыпкъ ит,
Итетыгъо тхъэрэм иуахътэ.
Зыщиухъытэрэп ыгу гумэкІым,
Ыгу кышчыкІырэр дэхэ закІ.
УкІалэмэ тхъагъо сыд фэди,
Орэди бгъэгум чэфэу кыхещы.
КІалэхэр мәщых, мәгушІох,

ГушIonхэба, кIасэхэр кьагот.
 Щызэготхэу джауштэу дунаим,
 Зыфаем лыигьэIэсэу, нигьэсэу,
 Хэти щыIэмэ сыд фэIуагь?
 ЗыIотэжыгьэм ирэхьат нэхьой
 Хьоеу чIым щыбагьомэ дэгьуба?
 Дэгьу, ущыIэмэ, ар боу дэгьу,
 Кьыпфэдэгьумэ Тхьэшхоу зафэр.
 Узэфэныр сыдигьокIи кьин,
 Ащ нахь кьиныжь умызафэмэ.
 ТыщыIэшъ тыщыI, ау тыхэт?
 Тызхэтымэ тадиштэу тэзекIуа?
 Тызафэу тыкIоу бэрэ кьытцэхьу,
 Ау мэхьуба уилъагьо удэхьу,
 Уздэхрэм хэт кьыплъыIэсрэ
 Ыгу нэсэу гумэкI уиIэмэ?
 ЩыуиI зэкIэ мы дунаим
 Узыфаем ренэу улъэIэсмэ.
 Гур мэIасэшъ, огупшысэ –
 ОшIа, тхьагьо ущыIэныр!
 Джауштэу тыщыIэшъ тыщыI...

2016

Хьульфыгьэ зэтес

Илъясишгьэм ызыныкьор шъэныкьо,
 Шъэныкьо зыгьэшIагьэр етIанэ
 Кьыфэнэгьэ шъэныкьом егупшысэ.
 Угупшысэми, уегупшысэми зы гьогу,
 А зы гьогур ары дунаир зэрэкIорэр.

О пкІугъэр, пкІурэр, уапэ илтыр
 Угу илѳу зэпэпщэчхэмэ нахьышІу,
 ШІум сыдигъуи урыгъозэным пае.
 Фай джащ фэдэу гъашІэм игъогу,
 Гъогууанэу узэрыкІоштмэ яІоф
 ПшІоІофмэ, пкІугъэ шъэныкъом,
 Адрэ ныкъоу умыкІугъэр егъапш.
 Зэгъапшэр анахь тэрэз адыгэм зеІом,
 ЗыкІиІуагъэр щэчалгэм илтыр
 Гум илтым бэкІэ епхыгъэшъ ары.
 Ары, адыгэм хъульфыгъэ ныбжьыр
 Ныбжь Іахь-Іахьэу пчъагъэу егощы.
 А гощыгъэмэ аку мэхъу шъэныкъор,
 Шъэныкъорэ тфырэм ар икъежъапІ.
 Шъэныкъорэ тфырэр адэ сыд фэдиз,
 Сыд хъульфыгъэ ныбжьымкІэ?
 Мы ныбжьым адыгэм цІэ фыхихыгъ,
 Фыхихыгъэр – хъульфыгъэ зэтес.
 Сыда зэтес, сыд ащ имэхъан,
 Мэхъанэу иІэр хэты кышІэжърэ?
 ЗэкІэ зыщашІэрэр лъэпкы хъакІэщ,
 ХъакІэщым щаІорэр хабзэ мэхъужьы.
 Мэхъужьышъ Іотэжьым къыхэнэ.
 Къыхэнагъэмэ хъульфыгъэ зэтесыр,
 Зытесыри сыд, зыхэтыри хэт,
 Хэтыгъэха мы лІы зэтесхэр?
 Щызэхэсмэ хъакІэщым ариІон,
 КъащиІон куп зэхэтми ышІэу,
 ЫшІэу ежъ фэдэ лІымэ ашІэрэр,
 Джары тшІэрэр тэ лІы зэтескІэ.
 Хъульфыгъэм мыр ишІупІэ уахът,
 Уахътэр итахътэ текІэу икІымэ,

ЕкІышъ, шэсырэм ежы дэшэсы,
 Чылэм дэшэсышъ, зекІор ягъогу.
 ЯзекІо гъогухэр аухэу кьагъээжымэ,
 Къээзгъээжыгъэмэ джыри апэ ит.
 Джары зытетхэр, сикъош, Іофхэр,
 Оры зиІофыр удэшт-умыдэштыр.
 Іофыр джы ныбжбыр кІако хъугъэ,
 Щыхъугъ гумэкІыр кьебэкІышъ.
 КьебэкІми адэ сыд хэпшІыхъан?
 ХэпшІыхъан уахътэу узфимытым.
 Тыфит тыщыІэнэу, арышъ тыщыІ,
 ТщыІэрэр непэ нахъыбэу.
 Нахъыбэм ныбэпсыр кІекъузэ,
 Екъузы нэмыкІым ыгъотрэр.
 Сыд ыгъотми езэгърэп лІы зэтесыр,
 Зытес шыми джыри шхоІум егъу.
 ИкІо кІорыкІуа, лъэхъу-лъэушъа,
 Ушъагъа имафэхэр адыгъ гъогукІэ?
 Джыри игъогу еушъэу бгым фэкІо,
 А зыфакІорэм джыри нэсыгъэп.
 Нэсыгъэпышъ, пыщылъыри бэ,
 Нахъыбэр игушІогъонэу фэтІон.
 ФэтІуагъэр хъульфыгъэ зэтесым,
 Ыгу нэсын, зэхишІэн, тыщыгугъын,
 Узщыгугъын хъульфыгъашъхъэ,
 Шъхъэрышъхъэу зыкъэтлътэтэжымэ,
 Зытыужыжыным пае тыфэныкъошъ.

2016

Джары мэфэкІыр, джары тхъагъор

Хьалыжъом и Мафэ хъугъэ мэфэкІ,
ТимэфэкІмэ тигъатхъэу къахэхьагъ.
Тызэхегъахъэ, тызэІугъакІэ,
КІи, жъи тызэхещэ унэгъо шІагъоу.
БгъэшІэгъон екъу бысымымэ яІоф,
Іоф мыухыжъым мэфэкІхэри хащагъ.
Тызэхахьэшъ, адыгэ къужъым тыщэшхэ,
ЕтІанэ зыщытэгъэшхэкІы къэбым.
Мыр имыкъоу мары непи тагъашІо,
НэгүшІоу къытпэгъокІыгъ унагъор.
Адыгэ унагъом ренэу ары ихабзэр,
Хэбзэ бзыпхъэм дэмышхэу мыри рэкІо.
ТыкъэкІуагъ хъэкІакІо япщыпІэ,
ПщыпІэ мафэм цІыфыр щыжъот.
А жъотым къыхэжъынчы пщынэр,
Пщынауи, пхъэкІычауи яшгъыпкъ.
Зишгъыпкъэ дэдэхэр типхъу класэхэу
ТІыс амышІэу хьақум кІэрытхэр ары.
Джары мэфэкІыр, джары тхъагъор,
Тхъагъо, нэхъоишъ мэфэкІ шхыныр.
Шхыным хэтми зыІапэ хзыщэягъэм
Игъорэ ибжъэрэ егъашІэм зэтемызэу,
Зыфаер сыдигъуи зэригъотылІэжъэу,
Ижъи, икІи адатхъэу бэрэ щыІэн!
ТІон тэри тигуапэу ахэмэ ядахэ,
Дэхэ ІофкІэ Тхъэшхом тызэхичэн.
Тызэхичагъ непэ адыгэ хьалыжъом,
Хьалыжъом и Мафэ тхъагъо, нэхъой.
Нэхъоеу, къеблагъэр къебэкІэу,
Бибэ Мурат бэрэ къытпэгъокІыгъ.

Ащ игукъэкIышъ мэфэкI шIагъохэр,
ЫшIагъэм ишIушIагъэ ыгъотыжбын.
АIотэжбын лIэужэу кылытыкIорэмэ,
КъыплтыкIорэм къеухъумэ уихабзэ.
Хабзэ зыхэмылъ цIыфлэпкъ щыIэп,
УщыIэмэ шIыкIи, гъэпсыкIи пшIэн.
ЫшIэнэу бысымыр зынэмысыгъэмэ
Ягъо къынэсынышъ, ахэри тлъэгъун.
Непэ тлъэгъурэ мэфэкIэу тызыхэтым
Хэти зыфаер, Тхъэм ыIомэ, щигъотын.

2021

БлэкIыгъэр

Сыда блэкIыгъэр бгъэгумэкIыжбын,
ЕгъашIэм дахэу дгъэшIагъэ уахътэр.
Тижышъхъэм джы тызэфасакъыжбын,
Хъугъэр блэкIыгъэм тесышъ итахътэ.
Къэзгъээжбын щымыIэ зыхъукIэ,
ГукъэкIыжъ нэфым дгъашIоу тедэхашIэ.
Къыомыдаоу къыпщымышхэмэ гукIэ
Щыщ мэхъужы бгъэшIагъэм изэхашIэ.

2019

Хэти игугъэ ыгу кыщэкIы...

1

ЩыIэныгъэр Iаджэуи зэхэт,
Тызхэт-кытхэтмэ тэри тафэд.
Тафэд тэIоми тIэкIу тызэтекIы,
КъыхэкIы тэц фэди кыттекIэу.
КыттекIы, кыттеччы, лъэкIуатэ,
МэкIуатэшъ, нахъ лъэшэу кIырэу.
КIырэу, емыгъэхьым ишыгъачъэ хэт,
Зыхэтымэ апшгъэ кIуагъэу елътэ.
Ау игулътэ нэсыгъэп, ышIагъэп,
УмышIэрэм Iаджи уегъэплъэхъу.
Лъэхъу-лъэушгъэу ыпэкIэ зэчъэм,
Зыхэчыгъэхэр зэхэтэу къэнагъ...
Укыизэфэнагъэмэ унаIэ зэтет,
Къыпхэти, узхэти ауасэ олъэгъу.
Дэгъу, тэIо, тызхэтын тиI, тычыл,
Чылэр унэгъо цэрыцэу зэхэс.
Тызхэси, кытхэси тэркIэ зэфэд,
Ощ фэдэм цIыфыгъэ хэлъмэ уицхэпс,
Щхэпс хэмылъэу дунаим зи щызэпкIрэп.
КъэкIы гум бэрэ – чылэм ущыщмэ,
Узщыщмэ сыдигъуи ахэт, афэсакъ.
Сакъ – умысакъэу чылэм уепэгэкIмэ,
УзэпэгэкIрэм урегъэпсыхышъ, хабзэ.
Хабзэ зыхэмылъ щыIэп, дунаир ац рэкIо,
ТырэкIо тэри, хабзэр тибзыпхъ.
ТихъупхъацIэ ац бэрэ къыхэкIы,
Ау къыхэкIы кыттекIэу зышIошIрэм,
КъышIошIрэр ишIошIэу егъашIэ.

ИгъашІэ хъаулыеу шыгуІэу шэІэ,
ИИи, имыИи ахэкІыжы джауштэу...

2

Джауштэу, сикъош, макІо дунаир,
Узфаер экІэ ренэу кыбдэхурэп.
Кыбдэгъу пшІошІыгъэр нэпІэхъэу,
Ихытыу уигугъэ ылъахъэуи мэхъу.
ТыдэІохъумэ, тилъагъо тыдэхы,
Джащ кыщыддэхых, ауж тыкъенэ.
Тыкъенэшъ, тигугъэ гум тыкъыренэ.
Тыкъэнэ, ау ыпэ кІотагъэу джы хэт,
Хэт тиІоф, сикъош, зышІоІофыр?
УиІоф зымыІофым емыІу уикъэбар,
Уикъэбар зыутхыдзрэм иІо фэсакъ.
Сакъ, ренэу сакъ, бэрэ адыгэм еІо.
ЗыІуагъэр адыг, ау зэхэзыхырэр хэт?
Хэт ар шІоІоф, хэт къэдэІон?
ДэІотхэр нэмыкІмэ ядэІухэмэ.
Мэдэхъухэми, ахэр мыхъуми мэдаІох,
Іо зэмыІужьрэр ары унэхъурэр.
«Унэхъутым куо макъэ
ЫтхъакІумэ иІожьрэп», – зыфеІожы
ЗэгурымыІожьрэ адыгэм...
Зы адыгэр ыпэ ешъы, адрэр дэхы,
Хэт тыдэхмэ гъогоу тызтетым,
Кыыдготэу тытезщэжыщтыр?
Ухэзщыжыщтыр гъэнэфагъэ – адыг,
Адыгэ нэмыкІ гугъапІэу хэт тиІ.
ТиІэр тельхъапІэу адыгэмэ,
«ПІэ дагъэмэ пшъхъэ шыфэжъ»,
Гу зэщыфэжъ, адыг, зэ Іотэжъ,

Ютэжи, тыгу гъэпсэфыжъ,
Угупсэфымэ дахэ шыЮныгъэр.
... ШыЮныгъэр Юаджэуи зэхэт,
Тызхэт-кыытхэтмэ тэри тафэд.
Тафэд тэЮми тЮкЮу тызэтекЮ,
Ау хэти игугъэ ыгу кыыщэкЮ...

2015

Тызнэсырэм джыри теплгын

Куцэр теуцогъу-теуцогъу,
Игъогу дунаир рэкЮ.
РэкЮшъ, тэри тыздещэ,
Ау тыздищэрэр тыдэ нэс?
Къынэсых илъэс кЮалэхэр,
КЮалэхэу плгыр-стырых мафэхэр.
Юмэфэ закЮэхэу хъурэп,
Узэрэфаеу хъурэпышъ зэкЮ.
ЗэкЮ зыфаер мыхъуми,
Къыдэхъурэм рыразэр рэхъат.
Рэхъат идунаи, шыЮакЮи,
ШыЮэкЮэшЮу Тхъэшхом кыыреты.
Тетыгъо зиЮ кЮэлэ илъэсхэр,
Зэпесхэзэ ныбжым щэкЮуатэх.
КъэкЮуатэх илъэс чъэпхыгъэхэр,
Ущэчъэпхышъ дунаим ущыЮэмэ.
ТыщыЮ, щэЮагъэ тхъэлъымэ,
Тхъэлъыр шЮэхэу къэлъагъо.
Олъэгъу цу хъущтыр шкЮэзэ,
ШкЮэзэ жъы хъугъи кыытхэт.

Тызхэтымэ ащ фэдэр къахэщы,
Дэщэхыгъэу щыІакІэмкІэ къэнэ,
Къиныгъомэ ашъхэрымыкІрэр.
Куцэр теуцогъу-теуцогъу,
Игъогу дунаир сыдигъуи рэкІо.
Тэри тэкІо, ыпэ тылбэкІуатэ,
КъэкІуатэх лІыку илъэсхэр.
Илъэсымэ шыгъачъэу яІагъэр,
ЯмыІэгъэ тынчим щэрэхьаты.
Щэрэхьатых лІыхэр яхьакІэщмэ,
ХьакІэщэу лІы кІуапІэ хъурэм.
Къыпцыхъурэр дунаим ащ щашІэ,
ЕшІэшъ адыгэм дунаим икІуакІэ.
ТикІуакІэ джауштэу мэкІуатэ,
КъэкІуатэ къэсышъ тІурысэ уахътэр.
Уахътэм дэчъэнэу къытхэнагъэр хэт,
Хэт ишыу гъэхъушІакІэкІэ апшгъэр,
Апшгъэ итынэу джыри зынапшІэр?
УнапшІэ теплъхъанэу зэкІэ уемыжъ,
Уздежъагъэхэр зэкІэ лІы закІэх.
ЛІыгъэ зыхэлъыр джыри лъэш,
Тызщылъэш илъэсхэр блэкІыгъэми.
БлэкІы джауштэу дунаир, лъэкІуатэ,
КъэкІуатэх илъэс пІашгъэхэр.
ТызщыпІэшгъэн уахътэ тынэсыми,
Тызнэсырэм джыри теплъын,
Теплъын, гугъэр гъунэнчъэшъ.

2018

Тапэ итымэ такылыыкIуагы

*Кобл Якубэ ыцIэ зыхыырэ бэнакIомэ
иеджапIэ ыцIэ зыIэтыгэмэ афэсэтхы*

Адыгеим ыцIэ рязгьаIорэм
Щытхъу дахэр ыдэжь.
ДахэкIэ ядэжь кьагъээзэжьы,
Зэфэрээзэжьхэу тибэнакIохэр.
Тэбанэ, тигъашIэм тэбанэ,
Бэнэ закIэу гъашIэр зэхэт.
Къытхэтых мыбанэу атекIуи,
КъызтекIохэу апшгэ кIожьыгьи.
ЩытэIожьы гъашIэм «аI-анасын»,
Къытэнэсын Iоу тымышIэу.
Ау тэшIэ – шIушIагъэр кIодырэп,
КIодына, Тхьэм ар фэкIожьы,
ФэкIожьышгъ къытфегъээзэжьы,
Къытфегъээзэжьы тырыщыIэнэу.
«ТыщыI, – аIо бэнакIо ябынкIэ, –
Самбисти тхэт, дзюдоисти,
Ушуистхэри тауж къэкIыгъэх,
КъахэкIыгъэх тхэквандоисти.
Хэтыистыми ари бэнакIу,
МыбэнакIомэ ыгу фитэу зэуакIу.
КIо, а зэкIэмэ ягугъу тшIынэп –
ТшIыми дэй афэтIонэп.
ЯтIон тыгу щизэу: «Шъопсэу!
Шъопсэу, спортым шгъухэтышгъ!».
Тэ тызхэтыр бэнэн сэнэхьат,
Коблым иеджапIэ тыщыщ.
Тызщыщ лъапсэм текIужьы –
ТекIужьы бэнэкIо еджапIэм.

ТиеджапІэ щызгъасэрэмэ,
 Агъасэхэрэр сатырәу зэгот.
 Къыбготмэ уащыгугтынәу,
 Гугъәнчъэ умышъумэ огушІо.
 МәгушІо тибэнакІо пащэхэр,
 Упәщәныр, тәшІэ, Іофышху.
 Ау уегъәгушхо гъэхъагъэм,
 Мыхъэр узәгъусэмэ огъахъэ.
 Дгъахъэрэм ыльапсэр шъоры,
 Шъоры, нахыжъәу итхэр тапэ.
 Тапэ итымэ такъыльыкІуагъ,
 ТызлъыкІон, тызкІырыплъын,
 ТыкІырыплъымэ щысэ тфэхъун,
 БэнакІомэ ялъагъо тытетыгъэти.
 Джыри тытет, тызэдытет, тызэхэт,
 Тхэтымэ ащыщхэр тІәкІу дэхыми.
 Дэхырэм зыдэхыгъэр къышІәжъмэ,
 ЗыкъышІәжъмэ къыгъээзжын.
 Къээзгъээзжърэр Тхъэм ештәжъы,
 Тәштәжъышъ тәри, тылъәкІуатэ.
 Ыпә тәкІуатэ, таужхэр къәкІуатэ,
 УзлъыкІотәни, къыплъыкІотәни,
 Гъуазә пфэхъуни, уильәуж рыкІони
 УиІәмэ сыда нәмыкІ уфәен.
 Тызфае щыІәмэ Тхъэм телъәІун,
 КъысәлъәІу еІошъ, зыфәдгъэзән.
 Тыфәрэзән, амал къытитыгъәу тызәгъус,
 Тызигъусэмэ тафәд, ежъхәри тәщ фәд.
 Джащ фәд бэнакІо ябын ищыІәкІә,
 ТищыІәкІә зикІасәр тауж къерәхъ.
 Бәлахъы закІәхәу шъори шъухъун,
 Къыжъудәхъурэм тигъәгушІоу.

ШЮу шыІэр тэри, тапэ ити,
Зыуж тити, кыитлгыкІони,
КыитлгымыкЮу джау тигъусэни –
Гъусэ мафэ зэкІэми тызэдэхъун,
Тызэдэхъун зы лъапсэ тыкъекІышъ».
... Адыгеим ыцІэ рязгъаІорэм
Щытхъу дахэр сыдигъуи ыдэжъ.
ДахэкІэ ядэжъ къагъээзжымэ,
Тафэразэу ябыракъ къэтІэтын.

1988

Дунаим тыщышгъхьэрышгъхь

Унэм укыикІмэ уищагуи, уиІэгуи,
Урами, хэгъуашгъхьи, уикІэи, уилъэгуи,
Лъэгуанэу зейкІым икъогъуи, ишъофи,
КъыпфызэІуахы дунаим ишгъэф.

Чылэм удэкІышгъ, дунаим ухэхъэ,
Шыу зырызэу купыр зэхэхъэ.
Ащ о уичІыпІи улІмэ шыгъэпс,
Купым хэт пэпчъ адрэм ищхэпс.

ШІункІым ыбгынэу къэсмэ инэф,
ТфишІынба чІыгум гъогупэр чэф.
Пчэдыжъ атакъэм иІо жъэу къэІу,
Гъогу тытехъэшъ, Тхъэшхом телгъэІу.

Шыур зыфаер гъогум инэф,
Ащ щигъотынэу ыгукІэ гупсэф.

УкІалэ хьумэ улъэхъу гьогогъу,
Дунаим узщыкІэу тетыр шьэогъу.

Уипкъэгъу-лэгъумэ уахэтэу окІуатэ,
Дунаим щыхъурэр гьогумэ къаІуатэ.
ЩэІагъэ уиІэмэ яшгъэф о бгъотын,
Ощ фэдэ кІалэмэ афэдэ ухъун.

Гьогу тетыр зэгорэм зыгорэм нэсы,
Зым игьогупэ кІымафэу кыщесы.
Адрэр гьэтхапэм ижыбгъэ ІэшІу
Къещэшг мэтхъэжы, имафэ ошІу.

ШІу зыгу илтым игьогу егъэнафэ,
ЦІыфыгъэ зыхэлтым имафэ зафэ.
Узхэты купыр щыІакІэм щэкІо,
Уадиштэу уахэтмэ ащизэу окІо.

Унэсы зэгорэм бгъашІэмэ жьыгъуи,
Уилэгъумэ афэдэу хьакІэщ тІысыжыгъуи.
Зэ унэм икІрэр зэгорэм къехъажы,
Джэныкъо машІом кІэлърэтІысхъажы.

Шыури зэгорэм иш къепсыхыжы,
Иуани дэпкъым ыбгъу регъэкІужы.
ЫкІугъэ гьогумэ шы лъабжъэр къатенэ,
Хъугъи, мыхъугъи, Іаджи гум къенэ.

Хэти дунаим шгъхэрышгъхэу къытехъо,
Къэхъушг, щыІакІэм цІыф ар щэхъу.
Хэти дунаим шгъхэрышгъхэу ехыжы,
ШІушІагъэу иІэр джащ щегъотыжы...

2000

Испы ун

Къушгъхэ мэз лъэпэ дахэм испы унэр Iут,
ГуIэтыпIэ ренэу тфэху тлъэгъу къэс.
Тыкъэшэсэу тыкъызфакIокIэ хъэкIакIо,
ХъэкIэ лъапIэмэ афэдэу къытпэгъокIы.
КъикIрэн, къыдэкIрэн, чIыпIэ ренэу ит,
Щыт, ау икъеблагъэ ренэу ыпэ къешгъы.
Шгъф Iаджи иIэу загъорэ къысщэху,
Ащ фэди мэху, бэба адэ ыгъэшIагъэр.
БгъашIэмэ гъогум узщыIукIэрэ пэпчъ
УпчIэ горэ илъэуж сыдигъуи къытрэнэ,
Гум къенэ, емызэщэу къытрегъээзжы...
Езэщы шгуIуа ыгъашIэрэм, ыгъэшгъу:
«Спшгъэ къифагъэр икъун, зызгъэпсэфын,
Сынэ кIэкIыгъэр зэкIэ сыутхыдзыжын,
Утхыдзафэр шхъафэу, щыбзэр шхъафэу,
Сыгу шхъэфит охъуфэ сыщысын», – ыIоу?
АIо – чIыгуи, ащ тети, теси, хэти, сыди,
Сыдигъо уахъти дунаим игъогу тетхэу.
Щытхэ фэд, ау чIыгур мэхэрэгъушъ,
ЗэкIэ дэхэрэгъу, зэрэхъурэмкIэ, макIох.
МакIохэшъ, тыздыращажэ, тыздащэ,
Тезыщэжъагъэхэр тапэшъ, тыращэ ягъогу.
Гъогу убагъ, IонтIагъ, дэкIуае-къехыжъ,
Ыхэ щыI, ыпшгъэ щыI аIоу зэхадзрэн.
Къырадзэрэн оцхи, уайи, фыртыни,
Лыгъу-лысти, къэмыуцухэу дунаим щэкIох.
Джары зыкIакIорэр испы унэр, зэрэкIорэр,
KIорэр зэгорэм зыгорэм нэсышъ къэуцу,
Ау мыдрэм уцу иIэп, игъогу дэмышхэу тет.
Ащ зытетыр тхьапш, хэт ар къытиIон,

АЮ шІэныгьэлІмэ ильэс мин зыхыблэу.
 «Агу зэриблэу аЮ нахь, ащ фэдэ мэхъуа?» –
 ЗишІошъ хъугъуаеи еЮ, ыЮми ыІон фит,
 Ау хэт сьд ыІуагъэми тэ тшІэрэр зы –
 Нартмэ язэман мы унэхэр зыщыІагъэхэр,
 ЩыІагъэх, мыжъоми иІэшъ щэІагъэ.
 Ау адыщыІагъэхэр тыдэ джы щыІэх,
 Зиунагъэхэ испымэ тыдэ агъэзагъ яшыпэ?..
 Сэшыпыжъышъ сипгэдыжъ гупшысэ,
 СыкъекІы, сэкІо испы унэмди хьакІэшІ.
 СэшІэ, Іаджи кыфэкІо, зым ренэу икІас,
 ЗимыкІасэм, тэшІэ, сыдигъуи иджагъу.
 Ау хэти ыгъэнэгъуаджэрэп, имыжъо унэ
 Унэ мафэшъ, къеблагъэр Іэгум дэт.
 Хэт непэ адэ испы Іанэр къытфишІын,
 КъытфишІэу тигъатхъэу тызэхигъэсын?
 АІ-анасын, а зэманыхъым испы хафэхэр
 Ихьор зыдимыхъыжъыхэу щыІагъэхэмэ,
 Ахэмэ ялІыгъэ, яцІыфыгъэ, якъулай,
 Хьэлэлаеу лІыхъу орэдымэ къахэнэни.
 Гум къэкІых испи, нарти, иныжъи,
 Блэгъожъи, Емынэжъи, НэгъучІыци,
 Зыци хээрэп тихъишъэ, нартмэ яуахътэ,
 Итахътэ тесэу блэкІыгъэм зыфегъээзжы.
 АІ-анасын, къедгъэгъээзжын тлэкІыгъэмэ,
 БлэкІыгъэм лІы мафэхэр боу щытлэгъуни.
 Гъунэ зимыІэ чІыгуи, огуи, зэрэдунай,
 Зыфаер щашІэу нарти, испи бэрэ тетыгъ.
 Тетыгъ сэЮ шъхъай, джыри къытхэтых,
 Тэри тахэт тигурышэ-гупшысэмэ, ошІа,
 ЗэхатшІэхэу бэрэ джыри ацэшэсых.
 Гум нэсых язэхэтыкІи, ягъэпсыкІи,

Агу кѣкІи, агъэхъуи, къадэхъуи.
Мыхъужы зыщыхъурэм агу кІодрѣп,
Гур кІодмѣ шымы ылъѣ кІѣкІыжърѣп.
Гум Іаджи кѣкІыжы, узщыгъуази,
Узщымыгъуазѣу узхэгъошыхъагъи,
КъыуихъылІагъи, узѣрихъылІагъи.
Лыгъѣм енѣкъокъухѣрѣр адѣ тѣ щыІѣх,
Тѣ щыІѣх Хъымыщи, ыкъѣ Пѣтѣрѣзѣу
Гоузишъѣу зѣкІѣцІылтѣри, Испы гуащѣу,
Гошѣ гъѣшІуагъѣу Пѣтѣрѣз яни адѣ?
Тхъѣ дѣдѣр етагъ исп Іанѣм пѣсыгъѣм,
Гъѣ ренѣм хъѣкІѣр зѣблащѣу, агъашІѣу,
АнахъышІур хъѣкІѣм иІѣхъѣ мафѣу.
Ащ фѣдѣ мафѣхѣри мы испы унѣм,
Исп хафѣмѣ яунѣ Іупѣ бѣрѣ щыкІуагъѣх.
Тыдѣ щыхѣкІѣкІагъѣх ахѣмѣ ягъѣѣ?
Гъѣѣ техъѣхи, яунѣхѣр къагъѣнагъѣ.
Сыда къагъѣнагъѣх? Къагъѣнагъѣхѣмѣ,
Къызфагъѣнагъѣ щыІѣщтын, ау сыда?
«Сыд» гущыІѣр ренѣу фѣныкъѣу джѣуап,
Ау джѣуап тфѣхъущтхѣр адѣ тыдѣ щыІ?
ЩыІѣ закъѣр а уахътѣм щыгъуазѣу,
Гъуазѣ тфѣхъунѣу къѣнагъѣр испы ун,
Непи джары сыкъызкІыфѣкІуагъѣр.
СикъѣкІѣ гушшысѣмѣ, сигумѣкІѣмѣ,
Гур набгъѣ зышІыгъѣмѣ къахѣкІыгъѣ.
Сыд ащ фѣдизѣу угу хѣкІѣрѣр аІѣмѣ,
АфѣсІѣтѣн сыгу зѣкІѣ ымыштѣрѣр.
Ау о угу ымыштѣрѣр хѣты иІѣф,
Іѣф мыухыжъ тетмѣ мы дунаим.
Сызфѣмый, сызфѣий къѣсІѣтѣн,
Ау хѣт дѣІѣн, дѣгу хъугъѣр бѣ,

Ащ нахь бэжьых бзакори нэшъури.
 КЮ, Тхэм ынэшЮ къащыфэн,
 Къащыфэжьэу зыпкъ иуцожьхэмэ,
 Къытхэуцожьыных, тыгъэ нэфым
 Инэф шЮзафэмэ атырегуащэшъ.
 Огумрэ тыгъэмрэ ачЮгъ хэти,
 Хэт шэрэщ – цЮфи, хьэкЮ-къуакЮ,
 КъэкЮ, къызпыкЮ, Юахыжьи, аЮжьи,
 Гум щизэу жьи къыщашэнхэ фит,
 А фитныгъэр Тхэшхом итыны лъап.
 ЗгъэлъапЮу испы ун, непэ къысаЮ,
 О къысэмыЮжъмэ адэ хэт нэмыкЮу
 БлэкЮгъэм игугъу къышЮнэу тет?
 Тетыгъо яЮгъ нартмэ, яЮгъ испымэ,
 Амэ сыда къытэмыжэхэу, тызлъамыщэу,
 Тащыщхэри зыхамыщэу тыкъагъэнагъ?
 Гум тыранагъ сЮмэ тэрэзыЮ хъунэп,
 Къэмыхъугъэмэ ягъогу сыдигъо акЮн,
 ЗыдэкЮнрэ зыфэкЮнхэмрэ амышЮэрэмэ?
 ШЮныгъэ шъуфэныкъуагъэп шъо, акъыли,
 Гулъыти, къэхъущтыр зышЮэрэ Мамыщи,
 Мэщ зышЮи, былым зыхъуи, ор зэзыхъокЮи,
 ГъукЮ азэу Лъэпшъи, Сэтэнэе гуащи,
 Гоцэ дахэу нартмэ ягъуазэри щыЮагъэх.
 Ахэмэ таЮкЮжьиыгъэп, яжъау тычЮэтэп,
 Тызтет чЮгури, ащ титетыкЮи тшЮэрэп.
 ЗэхашЮ икъу шъоц фэдэу тиЮагъэмэ,
 ЛЮгъэр зыфэдэр тэри ядгъэлъэгъуни.
 Тыгъэм ычЮгъ зэкЮми тыщызэфэд,
 Тызэфэдэу дунаим тыщыкЮорэп нахь.
 Зыр анахь лъэшынэу ренэу фай,
 Зыфаем лъыбанэзэ игъашЮ къехъы.

Емыгъэхьым хэтым джар ищыІакІ,
ИщыІэкІэ-гъэпсыкІэ хэти зэрэбл...
Къызэрэтыублагъэр непэ сыхъакІ,
ХъакІэм пагъохрэр уиІанэ телъ.
Гухэлъ дахэ сиІэу сыкъэкІуагъ
(Испы унэм уекІумэ угу дэй илъэу,
Уигухэлъи ори уиштэрэп, уегъэхымэ).
КъэкІуагъэр къызкІэкІуагъэмкІэ,
ЗыгъэгумэкІырэм кІэупчІэхэрэп,
А упчІэр затрэр мэфищым ыуж.
Тауж къэкІрэмэ ренэу агъэшІэгъон,
ШІагъоу уизытет зэхъокІырэпышъ.
Шъыпкъэ, уаерэ осырэ, жьоркъырэ
Жъыбгъэ гуркъэрэ тІэкІу уагъуклагъ.
ТІэкІу щыкІлагъ уилъэгагы, уибгъагы,
Бгъагъэ пшъхъэрымытымэ сьд пшІэн.
Іаджи къыпфэкІо, узикІаси, узиджагъуи.
Уиджэгъогъухэр пшъхъэ къыдэкІуаех,
Ац дэкІуаехэмэ ины хъугъэхэу ашІошІы.
Ау амышІэрэр унашъхъэм зыщиІэтынышъ,
Ыпшъэ кІонэу фаер ошъогум ехъэ,
Ац хэти рагъахъэрэп, нагъэсрэп,
Иуахътэ къынэсэу къеджэжыфэхэ нэс.
Агу нэсрэп, ашІэрэп нахъ ахэмэ,
Мыжъуашъхъэм пкІашъэр тырахмэ,
Итхыпхъэмэ жьогъо быныр къахэщы.
Къыхэщы испы унэм дунаим ыкІуачІэ,
А кІочІэ нэфыр ежъ пхырэкІы,
ПхырыкІрэр чІыкъатиблым ехы.
ЫхэкІэ щыІэ кІуачІэри къычІещышъ,
Ыпшъэ къыдещаешъ, огум регъахъэ.
А кІуачІэхэр омрэ чІымрэ япчъэкъопс.

ГукІэ-псэкІэ мы гупшысэм нэсрэр
 Нэсы сакъэу ІэгүшъокІэ исп унашъхъэм.
 Шъхъэм ащ фэдэм Іаджи щызэблэкІы,
 Гум къэкІышъ, шъхъэм зеІэты, зеплтыхъэ.
 Къеплтыхъэшъ нэм ымыльэгъурэми нэсы,
 Ыгу нэсэу зэхешІэшъ, испы унэм едэхашІэ.
 ТэшІэ, ощ фэдэу бэ фэхыгъэр, акъутагъэр,
 А зыкъутагъэмэ ашъхъэ тетэкъожьыгъэх,
 Агу рагъэІэжьых гупсэф джы ямыІэжъэу.
 Шъхъэзакъоу укытенагъэп мы чІыгум,
 Ыбгъэгу ощ фэдэхэр джыри щегъэфабэх.
 Зыхэр ощ фэдэу мэз лъэпэ дахэмэ аІут.
 Адрэхэр ахэт мэз пырыпыщум е цуным,
 Хэти лыхъуми нэсын ымыльэкІынэу.
 БлэкІыгъэм исаугъэтэу ощ фэдэ унэхэр
 Ыхэ, чІычІэгъым, джыри щыщыІэх.
 ЩыІэх испы унэхэр, гугъапІи яІ,
 ГугъапІэ зиІэр гугъэмэ, игугъу хэкІы,
 Гум хэкІрэм фэдиз нэужым хэхъожьы.
 Зыщехъожьы сьд фэди дунаим, щыблэкІы,
 КІэр жьы мэхъушъ, нахьыкІэр къэкІуатэ.
 Джаушътэу мэкІуатэх илъэсхэр, зэблехъух,
 Зызэблэзымыхъурэр, испы ун, шъоры.
 Тэри шъуигъогу тытет, тыкышъгулъэкІо,
 УзлъыкІон гъуазэ щыІэмэ угъоцэнэп.
 ТэшІэ, щыІэщтых таужы нэмыкІхэри,
 Ахэри зэгорэм тауж кыхъажьыщтых.
 Тыщызэрэгъотыжьыщт нарт-испмэ ядунай.
 А тымыльэгъугъэ дунаиу блэкІыгъэм,
 БлэкІыгъэм щытэлъэгъух исп щэбзащи,
 Лъэшъ ицэбзищэу щэ мыохъури,
 ЗыкІи мыдэІохъухэрэ нарт шъаохэр,

А шъэхъумэ ягүпсэ нарт пшъашъэхэр.
ОшІэ о – испи, нарти зэгорэм яуахътэ,
Яуахътэ итетыгъо кытфигъээзжышт.
ЩытІотэжышт джащыгъум шъори, тэри,
Тэр-тэр закІэу тыкъзэхэнэжын зыщигъом.
Игъо къэсыгъ тІонышъ, уиунэ Іупэ Іанэ,
УиІэнэ шыгъэ испи, нарти, тхъэ пэлыти,
Тызэрэлъытэхэу сэнэшъуафэ щытшІыжын...

2020

ТхъэчІэгъ мэз ичыгъэежъ

*Шъхъэгощэ кІэим дэт тхъэлъэІупІэ чыгыжъэу
илъэсишъэ пчъагъэ зыныбжъым фэсэтхы*

ТхъэчІэгъ мэз хэт чІэмыхъагъэр?
Джы чІахъэрэр непэ зэкІэ адыгэп.
Адыгэ тэІоми, зэкІэ зэфэдэп,
Зэфэдэу паІо, гъончэддж тцыгъыми.
Адыгэм игугъапІэ мы мэзым хэт,
Ащ хэт чыгмэ ар бэкІэ япхыгъ,
Зэрепхыгъэм фэдэу сабыир янэ.
Ным ущэгугъы, тым ущэгугъы,
Уащэгугъы Іахъыли, лыщыщи.
Ау узщыщ лъэпкъым ичІыопс
Плъапсэ зэрекІужьрэр зэхэошІа?
ТизэхашІэ, ошІа, макІэ хъугъэ,
Ауштэу мэхъуми зым ышІэрэп,
ЗышІэнэу фэмыери макІэп,
ЗышІэу зэхэзымышІи щыІ.

ЩыІәми, ежъ гъошагъәм фэд,
 Зыфэдә хъугъәр ышІәжърәп.
 Ау лъәпкъым идунәеззәхашІә
 ХәпшІыкІ щыІәмә уегъәгушшысә.
 Гушшысәр акъылым икъәкІуапІәшгъ,
 ИкъәкІуапІәшгъ ар губзыгъагъәми.
 Адыгәм игъоу зыщәтым, бләкІыгъәм,
 Гъәм икъәкІони, кІым икІожьыни,
 ЛәжыгъәшІапІәм иІухыжыни,
 КъәкІожьынхәу зажәхәрә зекІолІхәм
 Ашгъхә яхәхыжыни ятхәлгәІупІәу
 ЧышІә мафәу Тхәм хихыгъәм,
 Агу ихыгъәу бәрә щызәбләкІыгъәх.
 Ау илгәсхәр зәбләкІхи, ханәжыгъ,
 Хәозгъәнән цәхъу апә къимыкІәу.
 КІәу кыхәпхырәр зәкІә мафәп,
 Мафә пфәхъуна уимьер, хымәр.
 Джаушгәу дгъәхымәхәу тыкъәнагъ,
 Тиadyгагъә къэзыухъумагъәхәр.
 Ахәр хәт джы ыгу къәкІыжърә,
 Мәз кІырым хәгъошыхъагъәу,
 Зигъогу зымыгъотыжърәмә тафәд.
 Тәщ фәдәу тхәпш джыри щыІәр,
 ЯщыІакІә адыгәр щымыадыгәжъәу.
 Тыгу теІәжышгъ загъорә тыдәкІы,
 Зыгу екІыгъә адыгәр, ошІа, макІәп.
 Сыгу макІәмә сәкІо Шгъхәгошә кІәй,
 КІәим ипсыхъуи, инәпкъ зәкІужыи,
 ЖәаупІәшІуи ащ ренәу щысәгъоты.
 Гъатхәм щыогъоты гъәтхә къәгъагъ,
 Огъоты гъәмафәм фабәр уигъәфабәу.

Тыгу шыфаб дышгэшго бжыхъэри,
Къыхъэмэ тилгэгу кIымэфэ осыри.
Ау сыдигго уахъти зэмышъокIрэр,
КIи, гъи зэхэзымышIэрэр чыгай,
Тичыгае тилгэкъы ичыгышгъ.
Чыгыр дунаим кызкIытехъорэр
Адрэ кытехъуагъэмэ афэдэу,
Зыфэдэн фаер къэмышъузэ ешIэ.
Мы зэхашIэр Тхъэм кыритыгъэшгъ,
Ащ кытитыгъэу чыгаер тэтый.
Тэтыешгъ, тыкъеухъумэ, тегъашIо,
НэгущIоу ренэу кытпэгъокIы.
Сыгу къэкIэу сыфакIомэ ыдэжъ,
Ижбау нэхъой щэтырэ сфэхъу.
ТызэдэгущыIэ, гушъыIэ хэмытэу,
Сыда хэтын, гукIэ-псэкIэ тыз.
Зэпэзырызэу чIым тыщэпсэуми,
ТипсэукIэ-щыIакIэ тегъэгумэкIы,
ТигукIаий зэтэIо, зэтэхъылIэ.
Хъылгъэ тфэхъурэп, тэ тIорэр,
ЗатIорэр тэшIэшгъ, зэхэтэшIэ.
Тидунэе зэхашIэ чыгаеу хэтым,
Ытх егъашIэм хэти фиуфагъэп.
ИцIыкIугъом Iаджи ышгъхъэпэ од,
ЫгъэтIыгурыгоу жъым зэридзагъ.
Ау къэдзэ-надзэкIэ сыд ащ епшIэн,
ЕшIэшгъ ылгъапсэ зыдэщыIэр, гупсэф.
Зыщыгупсэфым тыгъэбзыймэ адэджэгу,
Адрэхэми чыг тхьапэхэр якъангъэбылъ.
Агу илгыр зэраIо, шгъэфи зэфрямыI,
Зым иI бзий, адрэм ыIэгу шъуамбгъо.

Зеушъомбгъушъ, джау щызэхэсых,
 Зэфэхэхэсхэпышъ, чЫпІэр зэдырай.
 ГукІае сиІэми, сыгукІэ сызщытхъи,
 Мытхъытхъэу чъыгыр кыыспэгъокІы.
 Мыщи, ошІа, хъакІэр икІас,
 ЦЫфхэр зикІасэр ежьи якІас.
 ТызэфэкІасэшъ, тыкъэээрэшІэжьи.
 Ежъ Шъхъэгощэ кІэй ныбэм дэт,
 Дэтых нэмыкІхэри, ахэми зырачы,
 Чы псыгъо дахэкІэ лъэгур бгъагъэ.
 Ахэри мэгугъэхщтын чъыг хъунхэу,
 Сыда мыхъуных, ахэри дунаим щыщ.
 Сэ сыгу щыщым чыжъэкІэ къапљи,
 (Зыкысфиплтыхъэу кыычІэкІын)
 Ипуплъэ нэгущІоу кыыспэгъокІыгъ.
 КІыгъэ, кІыкІаеу кІыгъэ, лъагъ,
 Нахъ лъагэр ошъогур, тыгъэр, мазэр.
 Шъхъэр егъэуназэ, удэплъыешгъурэп,
 Къэуубытышгъурэп, джарэу пкъышхо,
 Уегъэгущхо, ІэплІэкІу пчъагъэ илъ.
 Зыгу шІу имылтхэр зэ кІэрыцуи,
 Ощыцэ шъомбгъо кІэлъыкІыгъэкІэ
 ЗэрафэлъэкІэу еохээз кырекІокІыгъэх.
 АфэлъэкІыгъэмэ а чЫпІэм щыраупкІыни,
 Ау пкІэ иІэпти, нэмыкІмэ зафагъэзагъ.
 Нэужым агъазэу мэзым хэкІыжыгъэхэп,
 Агу икІыгъэп зэрэпфыримыкъугъэхэр.
 Зыщыгугъыжхэу джыри къекІугъэх,
 Нахъ лъагэу, ашІоІэрфэгъоу дэІэбэягъэх.
 Агъэжъэу яощ чан ытхыцІэ кыырафэкІыгъ,
 Ыгу хэкІыгъ, сыдкІэ иягъэ якІыгъ,
 Сыда агу къэкІыгъ раупкІынэу?

Ар кыызхэкЫгыэр ащыгум хэт ышІэн,
Ины тызэхум тшІагъэ нэужым –
Урыс-Кавказ заоу зео мэхъаджэм
Мэзыри, цІыфыри чІым тырихыгъ...
Афытемыхыгъэу къэнагъ чыгэежъыр,
Жъы хъугъэми джыри лъэпытэу щыт.
Дунаеу тызтетым ищыкІагъэти,
Хэти зи кыыришІэн ылъэкІыгъэп...
Ау ылъэкІмэ илъэкІ рихьылІэнэу,
ЛыгъэшІапІэ зышІыни непи щыІ.
ЯІ ахэми а оц кІэлъыкЫгыэр,
ТыраупкЫгыэри, раупкІыри макІэп.
Тхъэм агу къерэмыгъэкІ нахъ,
Гунахъ тэшІэ аІоу мэхъэшэнхэп.
Ахэмэ тхъэлъэІупІ, чъыг маф яІэп,
Тэ тшІэм сыдкІэ ыгъэгумэкІыных,
Ялъэпкъ фэмыгумэкІыжыхэрэр...
Зыхэмэ унапхъэ боу ящыкІагъ,
НэмыкІым ищыкІагъ пхъэмбгъу,
Пхъэмбгъу фэмыер пхъэ лъэхъу,
Лъыхъухэзэ мыр агъотмэ рахын.
Дахымэ мыр Шъхъэгощэ ныбэм,
Ибэу псыхъори кІэйри къэнэнхэба.
«Мэзым кыыханэрэр ижъугъэкъу,
Шъуфэныкъомэ ащ шъукІу», – аІон.
Ар аІон, ау хэт ащыщэу егупшысэн –
Сигупшысэ мэхъаджэ сытекІодэжъын.
ГукІодыгъо щыІэп сэІо, Іэ щысэфэ,
Мэгупсэфышъ, сэри сегъэгупсэфы.
Мэгупсэфых тигумэкІ лыхэхари,
Ахэри, ошІа, рэхъатхэ ашІоигъу.

Дэгъу, сэЮ, джыри тызэдыщыІэшъ,
ТыщэІэфэ тынаІэ зэтетыжьын.
Гу зэщытфэн, ощ уж тыркьохэр
ХэмыкІокІэжьхэми, гоожьхэп,
Ахэр гукъэкІыжьмэ къахэнагъэх.
Тыкъзэфэнэжьыгъ тэ джыри,
Джыри Тхьэм ыІомэ тызэдэкІон,
Тыгу зыфэкІодын щыІэп ущыІэмэ,
Тэ тыщыІэмэ ори джыри ущыІэн.

Адыгэ къушъхьэхэр

Адыгэ чІыгум къушъхьэхэр ытамэх,
Бгъэжъ тамэхэу огум имытхэми.
Адыгэ чІыгум къушъхьэхэр итанджых,
Нарт танджыхэу тыгъэм пэлыдых.
Зэпэлыдыжьых осыци, тыгъэ нэбыци,
Зыцэ хэмызэу къушъхьэтхым екІух.
АщэткІух тикъушъхьэмэ осыжъы джанэхэр,
Анэхэр жьыухэу кыыхэплтых гъуаткІохэр.
Джауцтэу къушъхьэтхым иосы фыжь
Кыщырехыжьэх типсыхъо чъэрхэр.
Орхэр зэрэфых, нэпкъычІэм чІэох.
Чъыохым нэхэшъ, чІым къегъэтынчых.
Псы тынчим мыжьобгъум джы зырещэкІы,
КыдырещэкІы ипсы нэшъхъуантІэ.
Гъогу ІонтІэ-щантІэу лъагъо фэхъугъэм,
Зэрэфэгъэхъоу къушъхьэпсыр рещэ.
Кыттрищи чІым джауцтэу рицагъэм,
Зэрицэгъэ гъогум текІын щымыІ,
ЩыІэна, Тхьэм ар игъогумэ.

Тигъогухэр къушъхьэтхмэ къатекІы,
 Ежъхэри чІым къыхэкІыгъэшъ.
 Зэхэушъагъэхэу огу кІэсэнхэр
 ТикІэсэ чІыгум джыри ытамэх,
 Бгъэжъ тамэхэу огум имытхэми...
 ТыщыІ джауштэу, Тхъэм ыІуагъ,
 Тхъэм ышІагъ, Ащ тыкыгъэшІи,
 ЩыІэныгъэм тыхицагъэу зэтэІожы.
 ТІозэ, тІорэм инэфапІэхэр къэлъагъох,
 Дагъо зиІэр нахъ зыфэсакъыжы,
 Сакъыр хъакъышъ, ренэу мэупчІэ,
 ИупчІэ упчІабэу ренэу зэхэт:
 Хэт тиер, хэт адэ, ошІа, тимер,
 Ер къызпыкІрэр, адэ, хэт?
 Хэт ылэжърэ, ошІа, лажърэ,
 Ар игушъхьэлэжыгъэу?
 Дэири алэжы, шІури алэжы,
 Лажърэ зихъакъыр мэлщынэ.
 Мэлщынэшъ ренэу мэлщынэ.
 «Узщыщынэн щыІэп дунаим,
 ЩыІэр бгъэпщынэн»,– ыІуагъ усакІом.
 УсэкІо Іушым гур дэгупсэфы.
 Къушъхьэр гупсэфми, псыхъор рэхъатми,
 Рэхъатым итынч имэкъамэ къеІу.
 КъеІу адыгэм джащ фэдэу дунаим,
 Дунаеу зыхъатым итынч орэд.
 Оридадэр къушъхьэтхым щыхещы,
 Къыхещышъ, къушъхьэпсым пхырещы.
 Рырегъэцэхышъ чІылгъэ зейкІым,
 Шъофы зейкІым ипсыхъо гъогу
 Гум щизэу мыжъуакІэр щэджэгу.

А джэгум гупсэф хегъуатэ огуми,
ЧЫгуми, шьофми, мэзы гъэхъуни.
Ар кызыдэхъурэр къушъхъэм фэраз,
Фэраз къушъхъэхъум, фэраз къушъхъэпсым,
Къушъхъэ псы ІэшІум ыгу щизэу ешъошъ.
Адыгэ чІыгум къушъхъэхэр ытамэх,
Бгъэжъ тамэхэу огум имытхэми.
Адыгэ чІыгум къушъхъэр итандж,
Нарт танджыхэу тыгъэм пэлыдых.
Зэпэлыдыжъхэу нартмэ кьагъэзэжъмэ,
Агу щизэу къушъхъэпсым ешъоных,
Ешъонхэшъ, къушъхъэтхмэ ащизы хъужьын...

2019

Хъэшъаохэр хэт, хэтмэ ащыщых?

Сятэжъ Хъэшъэо Хъамедэ фэсэтхы

Хъэшъаохэр хэт, хэтмэ ащыщых,
Зыщыщхэр кьашІэжъых шъуІуа?
ЛІэкъошІу ущыщымэ дэгъу,
Нахъ дэгъужъ лІэкъолъэшмэ.
Зэкъошхэр зэкъотмэ фэдэ щымыІ,
УиІэщтымэ нэмыкІ улымыхъу.
Хъэшъаохэр шышъхъэмыгъазэх,
Зэфэдэ закІэх, гупцІэнэ лІакъу.
ЛІакъо хэкІыгъэр шІэхэу кълъагъо,
Тэлъэгъу – дахэ ямэфэ гъогу.
Гъогоу кьакІугъэм шыгъуазэр хэт,
Узгъэгъозэнэу кълэнагъэ щымыІ.

Къэнагъэу щыІэр лъэккы къэбар,
Къэбармэ хъугъэр тагъашІэ.
ТигъашІэ ахэр ренэу хэщагъ.
Зыщыщыр тянэ Хьэшъэо лІакъу,
ЛІакъо щымышц адыгэм хэта.
Ухэт о аІомэ, такІыб ар дэт,
Тызхэт-кытхэтмэ ар ашІэ.
«Тэ тшІэрэ щыІ, тымышІи щыІ,—
УщыІэмэ Іаджи зэхэпхын,
Зэхэпхрэм акъыл хэпхмэ улІ,
Лыхэр зэхахьэмэ япІон бгъотын,—
Гъэсептхыдэ кысеІо сянэ,
Ным игущыІэ нахь лъэш щыІа! —
Зыкъэбгъотыжмэ лІэужмэ алъыплъ,
Лъыплъ лъэужэу къагъэнагъэм.
ЩыІэныгъэр Іаджэуи зэхэт, сикІал,
УкІалэзэ ар зэхапшІэмэ дэгъу.
Дэгъу зыгъэхъуи, лІакъор бгъэдэхэн,
Бгъэдэхэн пхъорэльфэу узиІи.
Узипхъорэльф Хьэшъаомэ ягъогу
Гъогу зэхэкІыбэмэ къахэкІыгъ.
КъызэхэкІыгъэхэр шапсыгъэ лІакъу,
Сыд лІакъор ары пІомэ Тхьэкъуахъу.
(Тхьэкъуахъомэ ятхъэ папкІэу Ахын
Хиныгъэхэп егъашІи былымьшъхъэ).
Ашъхъэ алъытэу, цІыфми алъытэу,
Лъытэныгъэ икъу яІэу къахыгъ.
Ау уахътэм къыздыхыгъэ заом,
Къушъхъэ заоу лъэккыыр зыухыгъэм,
Щаухыгъ Тхьэкъуахъомэ ягупсэф.
Гупсэф зимыІэр гупсэфышІэ лъэхъу,
Лъымышъумэ адэ сыд ышІэн.

ЗэрэшIэхэу Тхьэкъяухъо зэшхэр,
Зыщыц Шапсыгъэр къабгыни,
Бги, къушъхыи, псыхъуи зэпачыгъ.
КIэрычыгъэ хъугъэми ячIыгу,
Агу икIыгъэп зыкIи, ау сыд ашIэн,
ПшIэн умышIэу укъанэмэ ухэхэсми,
Хэхэс щыIакIэр арми уеуцолIэн.
ЕуцолъапIэ афэхъугъ КIэмгуе,
КIэмгукIэ Джыракъые къыхахыгъ.
Хахыгъэ чылэм дахэ къариIуагъ,
АрагъэIуагъ ежъми кIэлэ мафэу.
Мэфэл тырамыгъашIэу заIэти,
КIуагъэх я Шапсыгъэ чIыгу.
ЧIыгу Iахъ зэряIи, зэрээзатхи,
Къарагъэтхи чылэм къагъээзэжыгъ.
Мыщ дээгъагъэр Хьэшгао хъугъэ,
Нахъ хъунэу гугъи зыш ахэкIыгъ.
Ыгу къэкIи Еджэрыкъуае кIотагъэ,
ЛъыкIотагъ адрэ акъоши,
Джауцтэу зэшхэр зэхэкIыгъ.
КъахэкIыгъ джыри кощыгъи,
Зыфэкощыгъэр хэт джы ышIэн.
Хэты ышIэн дунаим щакIугъэр,
ЫкIурэр гъашIэм хэт къылъытагъ?
Зыкъэтлътэжъымэ боу мэкIэ дэдэу,
Зэфэдэу щыIэхэмкIэ тэ тыкъэнагъ.
Ау тыкъэнагъ Тхьэм иIэмыркIэ,
ЗэкIэмэ янасып зэфэдэп, тэшIэ.
ТшIэрэр, ущыIэмэ уапэ егъэхъу,
Ебгъэхъумэ, ыпэ улъыкIотэн.
Тхьэкъохъо кIалэмэ ящысэ,
ЩысэшIу хэти джыри фэрэхъу.

Зэрэхъоу пшҭышт узэрэфаеу,
Узфаер кызыбдэмышукІэ.
Кыйддэхурэм пае Тхэм тыфэраз
Рээныгъэ фытиІэу кьэтэхы...» –
Джауштэу кыухыгъ игущыІэ тынэ,
Ным игущыІэ сыдыр ымыуас.
Джауштэу кьахы Хьэшгаомэ непи,
Непи, неуци ар джы ягъогу.
Гъогу мэфэ дахэ лІакъор рыкІон,
Ар рыкІомэ тэри тыдэкІотэн.

1997

Дунаим идахэр бзыльфыгъ

Дунаим идахэр бзыльфыгъ,
Бзыльфыгъэм игъатхэ кьэгъагъ.
Кьэгъэгъэ Іэрамэу зэхэлми,
БІгу илгъ шьыпкьэр тымышІ.
ЗэрэтымышІэрэр дэгъункІи хъун,
Мыхъунэу хэлтыр сыд шгъэфым?
Шгъэфэу ещыІэх типлгыры-стырхэр,
ГущыІэ styrхэу машІо зыкІэлтхэр.
Гум илгыр ренэу рэхъатэп,
Ау тигъэрэхъатэу гъогу кытфегъоты.
Ащ щытэгъоты тэри гупсэф,
Ущыгупсэфрэм насып зэхэошІэ.
КъэошІэ – сыд тІуагъэми,
ТІуагъэу тшІагъэми,
Бзыльфыгъэр зэкІэмэ апшгъ.

157

Къэмэ Iапшгъэу дахэу зэикI,
 Ыгу къэкIрэр мэхъу унашго.
 Къегъашго дунаир, зэрещэ,
 Зэрещэшъ, дахэу зэблещы.
 Зэблещхэшъ, зэманхэр егъакIох,
 КIохэзэ, зэ хэушгъыкIых.
 Ушгъ-ушгъым тырици ахэт,
 Зэхэтхэр купы зэкIужьэу.
 ЗэкIужьэрэ куп зэдэIужьэу
 Зыгъэпсырэр, ошIа, бзылъфыгъ.
 Лъфыгъэр зыпIу-зылэжърэр,
 Лажьэм Тхьэм щиухъумэн,
 Тыкыкъонэн тэри тикIасэшъ,
 ЗэфэкIасэхэр боу зэгъусэн.
 Гъусэ пшIыщтымэ бзылъфыгъ,
 Хад шIур зимэфэ нэфым.
 Нэфыр бгъэгум щиIыгъ,
 ЩиIыгъ гукIэ зэхатшIэу.
 ТэшIэ – Iаджи къыддешIэ,
 ТэшIэ – Iаджи къытфешIэ,
 ТэшIэ – дунаим идахэр бзылъфыгъ,
 Бзылъфыгъэр гъатхэ къэгъагъ,
 Къэгъэгъэ Iэрамэу зэхэль.
 Тыгу фильыр тэри къэтIуагъ,
 ТиIуагъэ анэсмэ сьд аIон?
 Дахэ тфаIонэу тэ тыгугъэн –
 Гугъэр тиIэшъ кIэгъэкъонэу.

2016

Джары, сшыпху...

Сшыпху Марет фэсэтхы

Джары, сшыпху, Ильэсышхъэу,
Ильэсышхъэ зэблэкЫгъор къэсыгъ.
Къэсыгъ ильэсыкІэр, жъыр щигъэзыягъ,
Ау щигъэзыягъэм дэгъуи дэи хэтыгъ.
Хэтыгъ мэфэ ошІуи, гомыІуи,
Гум шІогомыІоу дунаим икІуакІэ.
БлэкІы, гъэр екІы, тыгу къегъэкІы
КІэлэгъуи, гушІуагъуи, гукъэкІи.
Тыгу къэкІых тыкІэхъопсышъ дахэм,
Дунаим инэхэе зыщыгэдзыешъ.
Джары, сшыпху, Ильэсышхъэу,
Ильэсышхъэ зэблэкЫгъор къэсыгъ.
Къынэсы ильэсыкІэм иуахътэ,
Зигъэхъупхъэу чэщым щэкІуатэ.
МэкІуатэ уахътэр, щэгупсэфы итахътэ,
Мытхъытхъэу ильэсхэр зэблещых.
Гум пхырещых иошІуи, идыджи,
Щыдыджырыджэу мафэм ынэгу.
Къызэхихыжъмэ ынэгу тэгупсэфы,
Тегъэгупсэфышъ тыгъэм инэф.
А нэфыр, сшыпху, хэти фэмаф,
Мафэу щэзекІомэ мы дунаим.
Фаем зегъэдахэ, зегъэхъупхъэ,
Хъупхъэмэ анахъ хъупхъэр сшыпху.
Гум пыпхъуи типхъу зekoщыкІым,
ИкощыкІыгъ къырини лъэдэкъэ мафэ,
Щымафэу ылъапэ ридзагъ зэрыхъагъэм.
Зыхэхъагъэмэ насыпы афэхъуи, ямафэу,
МафэкІэ пэІэбагъ яджэныкъо машІо.

МашIомэ анахь фабэр гум щизэу,
 Пизыбзэу пхъэ Iушыр джэныкъом,
 Джэныкъо пашъхъэм зыкъыщырихыгъ.
 Угу зэIухыгъэшъ, сшыпхъу, огуIэ,
 УиIэ щыIэмэ, сэшIэ, гум пэкIы.
 Угу пыкIрэр шIэхэу пэхъожьы,
 Пэхъожьышъ, хэхъожьы, уегъатхъэ,
 Тхъагъор уигъогоу бэрэ ущыIэн.
 УзыфыщыIэн щыI, мэшэллахъ,
 Мэшэллахъ уибынкIэ угупсэфышъ,
 Гупсэф хэтрэ цыфи Тхъэм кыырет.
 Къытэтэ Тхъэр тыкъегъэхъушъ,
 Тыкъегъэхъушъ, тегъашIо, тырикIас.
 УзикIасэм адэ ренэу уигъэшIон,
 ШIу зыгу илъым ар сыдигъуи игъогу.
 ЩыIэныгъэм игъогу зэхэкIмэ татет,
 Тызтет дунаим тыщыхъакIэшъ.
 ИхъакIэгъу щеухы, олъэгъуа, илъэсыжъым,
 «Жъыр IокIоты, кIэр къэкIуатэ» еIо адыгэм,
 Адыгагъэр ары, ошIа, жъы мыхъурэр...
 Дунаим щыхъурэр Тхъэшхом иIоф,
 Iофи къытфехъы, тиIофи зэблещы.
 Тщыщмэ тафэд, тэщ фэдэх тщыщхэр,
 Зыщыщым нахь IэшIу хэт ылъэгъугъ?
 Щытэлъэгъу Iаджи дунаим, щытэлъэгъу,
 Дэгъу тэIо зэ, етIанэ тыгу емыIоу,
 Iор етэтIупщышъ, имафэ зэщытэфы,
 IуфэфыкIэу гунахъыр къынэсы.
 Тыгу къынэсы, тэри тегъэпщынэ,
 Ау щынэ ымышIэу хэт дунаим тет?
 Узфытетыр сид, шIу умышIэцтмэ,
 ПшIэцт-къэпшIэжъыщтым оры фитыр.
 Ау узфитыр зэкIэ пшIэн уфита,

Гуфит-шъхъэфитэу огум нэсрэр хэт?
 Тыхэт тэ, тэIo, бэрэ тызэупчIыжы,
 УупчIэжымэ джэуап зэгорэм бгъотышт.
 Тытет дунаим, Тхъэм тыкыгъэшIыгъ,
 Тыкыгъэшги, ыгъэхъугъэмэ тащыц.
 Гум щыщы хъугъэ, ошIа, илъэсыжъыр,
 Жъы хъутмэ ышIагъэп, ау кынынэсыгъ.
 Джы зынэсыгъэм игъогу щеухышгъ,
 ЗэкIэ зыщаухрэ дунаим мэкIожы.
 УмыгуIэжъ, илъэсыжъыр, умыгуIэжъ,
 ОгуIэжыкIэ сыд пкIэ джы иIэжъ?
 ТиIэжъыр оркIэ гукъэкIыжы закъу,
 Зизакъом угу егъэгъу, ар егъэзыгъ,
 О уегъэзыгъэп, илъэсыжъмэ уахэхъажы...
 Къехъажых унэм кIэлэ чэфхэр,
 Зэрэгъэчэфых, илъэсыкIэр ягушIуагъу.
 АщэгушIукIышгъ джэныкъо машIор,
 Тэпышэсхэр хъакум щегъэшэсах.
 Къесы, сшыпхъу, олъэгъуа, къесы,
 Къесы, къеухъушгъэхы, зыкырехы.
 Тыгу махэ ышIрэп, ошIа, унэр фабэ,
 Гури фабэ, гугъэр тапэ джыри къэт.
 Къэт ябгъэIуагъ, илъэсыкIэр, тыгуIагъ,
 Тыпфэгугъу бэрэ-бэрэ тыожагъ.
 Узэжагъэр зэ къэсмэ, ошIа, тхъагъо,
 Щэбагъо тыгу гупсэфыр, щэрэхъаты.
 Мэкъу Iатэу осыр тель унашгъхэм,
 Илъэсышгъхэр зэблэкIы, кIэр къэкIуатэ,
 ТыдэкIуатэ тэри дунаим тыщыщышгъ.
 Тщыц тызщыцмэ хъяры афэхъун,
 Техъохъун ти Тхъэшхо, сшыпхъу IэшIу,
 ШIу кыддигъэхъоу дахэу тыщыIэнэу.

ЩыІэныгээр, ошІэ, ренэу дэи хьурэп,
Къыбдэхьумэ узыфаер чьыІэ щыІэп.
ЩыІэп гүмэкІи, гукъауи, гүхэкІи,
КъыщэкІы гүм, къыщэкІы гүпсэфыр.
ГүпсэфыпІэ, сшыпхьу, зэдытиІэн,
Тэ тиІэмэ ос пхьапхьэм фэдэу дахэу,
Дунаир къыгъэдахэу шІур къыщедгъэсын.

2020

Елэмэ кІалэхэр

Енэмыкъо Моуллод фэсэтхы

Кымафэм илыгъу-лыст цІыфмэ заригъэутІыІоу,
Чъыгхэр ыгъэцІацІэу, кІалэхэр Іэгум къыдифхэу,
Зыщыщытым о зыкІи ар кыимыдзэу, зыхэмыІоу,
Елэмэ урамым укыщэкІо, зи мыхъугъахэм фэдэу.

Бэщ зыІыгъ лІыжъ жэкІэфхэр уапэ къыщэфэх,
Ощ фэдэу ахэри кІым игъогумэ бэрэ арыкІуагъэх.
Тхьэм ишыкур, джыри чылэм инэхъой гу шафэ,
ЛІыгъэ фэныкъохэпти, кІымафэми зыхиІуагъэх.

Зыоплыхьэ – адэ дэсыжьба кІэлэ кІан чылэшхом,
Лыгъу-лысти, хъот-хъошъаи ашъхъэрыкІынэу?
Ау урам зэгъокІым осыр щызэтель сэмэшхоу,
Хэти гу ышІрэп мэфэ чьыІэм унэм къыкІынэу.

«КІымаф джы, сиІэжъэп гугъапІэ!», – угу къео,
УакІэхъопсы нахьыпэрэ кІымэфэ чьыІэмэ.
Ащыгъум чьыІэм ижыкъащэ щытыгъэми гуао,
ПшІэщтыгъэ гъатхэри къызэрэкІорэр ущыІэмэ...

«Сабыймэ ашIэжърэп адыгэ джэгукIэ», – оIо,
Ар ошIа, сикъош, уахътэм ижызыэпео къыхьыгъ.
Хэти сыд фэди ерэIу, дунаим щыльтэшба Iор,
Адыгэм чIинэщтэп зи, ауцтэу егъашIэм къэтхьыгъ.

Урамым осыр ыгъэжъэу жьыбгъэм кыщепхъэнкIы,
Хъот-хъошгаем чылэгур мытхьытхъэу зэлыкIугъ,
«Мафэм иуахътэ джащ щеухын фай», – угу къэкIы,
Ау... кIалэмэ ящх чэф макъэ уаужкIэ кыщыIугъ.

«Ащыгъум чъыIэм ыстыщтыгъэми дунаир,
Зи мыхъуми, – оIо, – тыгу гъатхэм зидзыжыщтыгъэ».
Джы олъэгъу кIэлэхъумэ зэхашIагъэу узфаер,
КIымафэзэ гъатхэм лъэбэкъухэр кыырагъэдзыгъ...

2020

ШыIэхъогъу

Цуамыкъо Долэт фэсэтхы

Ошъочапэр чIым кыызщехрэм дэжъ,
Ямыдэжъыми, шыIэхъогъур макIо.
Сыда кIорэ, хэт ышIэн зыфакIорэр?
Ащ икIуакIэ бэрэ о уегъэгумэкIы.
ОгумэкIышъ, шылъэмэкъэ дэгур,
Шылъэмакъэу IукIотыжърэр угу пхырэкIы.
ЩызэблэкIы Iаджи гум, кыщэкIы, кыщэхъу,
Кыщэхъу ордэ ныкъо къаIоу гукъаом
Аркъэнэу пшъэм жьы кыыримыгъащэу.
Зэлъежъагъэх шыхэр тыгъэм икъохъэгъу,
Сыд къогъу зыздагъэзэщтыр, сыд ягъогу?

Зэгъогогъухэр мэхъух шыІэхъогъу,
 ШыІэхъогъум хэтыр сыд фэдиз?
 Гум щизэу шыІэхъогъоу уикІасэм,
 УикІэсэ тІэку – насып, пІэгу ифэбагъэу,
 Уигуфэбагъэу уагъэшІыгъэр дыІокІых.
 УигукъэкІыжы хэтых чэмыди, тхъуагъи,
 Узщытхъэу, уякІэсмэ зэ ушъ-ушъэу,
 Зэ ухэушъыкІэу, зэ кІорыкІоу,
 Зэ хъапкІэу о бэрэ уарычъагъ.
 Къэбгъэчъагъэр зэкІэ уицІыкІугъо,
 УицІыкІугъо ипсыхъо щыбгъэпскІыгъ.
 Ау сыд гукъэкІ шыІэхъугъур ещэжъагъэр,
 Тыгъэхъажъоу зыгорэ чапэм щэкІуатэ –
 МэкІуатэ шыІэхъогъур, уеджэ о угуІэу,
 УгуІэнба, шъузэщыщэу къэшъухъыгъ!
 Угу зыдихъыжърэм фэдэу чапэм екІу,
 Тэ кІорэ – шылъэмакъэ дэгур уиджэуап...
 «ШъудаІу зэ, – оІо, – шылъэмакъэ къышъоІуа?
 ШитІу къэкІо, чІым теубгъуагъэхэу къэбыбых».
 Мэбыбых, уцуи яІэп, чэщи яІэп, мафи яІэп,
 ЯІэр ягъогу, ащ егъашІэм щызэпэчъэх.
 Зэпэчъэх, ау хэт, къыпкІэхъащтыр апэ къашІэ,
 Ыпэ ишъырэр хэт – шы фыжъа, шы шІуцІа?
 ШІуцІэр гукъанэм иш, фыжъыр – гушІуагъом,
 УгушІоцта е гукъанэм уихъыцта – хэт ышІэрэ?
 О шІэрэр яз текІоцт, щэбзащэу къэбыбых,
 Щэбыбых гъашІэм, къэзгъэуцунхэ зи щыІэп.
 «Тхъапшрэ сыщыІэщт, – оупчІэ, – илъэса, мафа,
 Симафэ шы шІуцІэу, фыжъэу хэтыр сыд фэдиз?
 Сыд фэдизрэ чъэщтых шы шІуцІи, шы фыжьи,
 Шы фыжъа, шы шІуцІа апэ къыскІэхъащтыр?»

Джауштэу зэпэчтэх уимафэхэр, сиктош, мактох,
 Мактох, шытэхтогъур чапэм зэректурэм фэд...
 ...Долэт Тэхтогъур егъэкотэжышгъ, мэшэсы,
 Ар зышэсктэ, оштэ, шы штүцтэ, шы фыжы,
 Къезэрэфыжыагы, ктэханэу хэт къахэктын.
 Зылтэктэ къахэктэмэ гъогогъу фаемэ ыштын,
 Ыштын фитэу Тхэшхом амал къыритыгъэшгъ...
 Зыфити щыт, зыфымити щыт, ымыштэрэр зы –
 Ошгочапэр чтым къызщехрэм дэжъ,
 Ямьдэжымы, шытэхтогъур макто.
 Сыда кторэ, хэт ыштэн зыфакторэр?

2005

Тхэмэтэ маф

Лэутэктэ Нурбий фэстхы

О къеблагъ, тхэмэтэ маф,
 Лэупактэу пэктэ маф!
 Лтыгъэштаттэр уищытаттэ,
 Хэти ештэ – улты заттэ.

Адыгагъэр уигъогогъу,
 Цыхъэштэгъоу ушгъэгъу.
 Лтэпкъым ижъктэ итэштатгъэ
 Чтыгум уеттэ тэбгъэштатгъэ.

Адыгэм фэулэжыгъэр тэштэ,
 Тхэшхом уштын бэгъаштэ.
 Джауштэу ренэу лтыгъэктуат,
 Нахыжыштэу ти Тхэмат.

1997

165

Чыли, чыги заужыжбын...

Къунчыкытохъаблэ фэсэтхы

Щагу хъоо-пщаум гъатхэр щыхъакІ,
Дунаим идэхэгъу тхъагъоу зэхэошІэ.
Плъэгъурэ чыгыр зэкІэ кІэракІ,
УякІуалІэу Іэ ащыпфэмэ, укъашІэ.

УкъашІэнба, шІэныгъэ яІ, пси апыт,
Гъатхэм икъэкІогъу зыкІи благъэкІрэп.
Къэгъэгъэ мэІукІэ дунаир агъэдахэ зэпыт,
Хэти амэ ІэшІу зыІуимыщэу аблэкІрэп.

Щагу зейкІым чэрэзи, къыпцІи, пхъэгугъи,
Къэгъэгъэ фыжъхэр ягухъарэу щызэхэтых.
МыІэрысэр, къужъыр, айвар фэкуплъышъох,
Ахэри кІэракІэу фэпагъэхэу къаготых.

Сыдигъуи, сыди ежъ иуахътэ дэхэ зейкІ,
Джащ фэдэу гъатхэм изэтеуцогъуи зыкырэхы.
Ау шІэхэу жыбгъэ фабэмэ ягукъэкІ
Къарычъэшт чыг шъхъапэхэр зэпкъырихэу.

Осыцэ джэфхэу къэгъагъхэр къыригъэсышт,
Чыг лъэгухэр алрэгъу нэфкІэ зэлыбгъэу.
ЕтІанэ хэти къыпыкІэрэм иуахътэ къэсышт,
Гъэмафэм имэфэ фабэхэмэ ащыхъоу ягъо.

Чэрэзы плъыжыи, мыІэрысэ нэкІушъхъапты,
Къужъ дышгъашъуи, къыпцІэ хъурайи, ІукІыхыи
Зэрэбэгъуагъэхэр олгъэгъу чэум ушъхъарыплмэ,
КъытаІорэм фэд «еблагъ, ахэх угу рихъырэр».

Чэу ныкьо-тыкьом уфаемэ ебакьу, е шьхьэрыкI,
Гьонэ-санэшгь, чы Iапэхэр ерагьэу зэрыблыгьэх.
Щагу хьоо-пщаур бэшIагьэ зыхьугьэр зэгьокI,
Ильэс пIашьэхэр зэльыкIохэу щызэблэкIыгьэх.

Онджэкь кьощэ-нащэм бэшIагьэу Iугьо кьиужьрэп,
Кьиужьына, джэныкьо машIор зыкIосагьэр сыдигьу.
Сабый жьот макьэр бэшIагьэу щагум щыIужьрэп,
ЩыIужьына, хэкужьышгь, хэтми зыльэгьурэм игугьу.

Чылэ нэхьоим зэгорэм цIыфхэр дизэу, щыжьотэу,
Нысэшэ джэгуи, хэгьуашгьхэм кIалэу щыджэгуи,
Ячэф макьэ бэрэ дэIукIэу, кьащыхьоу апэкIэ кьэтыр
Ренэу охьтэшIоу, яуци кьашхьоу, шхьуантIэу яогуи.

Ау бжыхьэ пкIашьэу кьятэкьохыгьэх гугьэхэр,
Имыкьу-имынэм чылэм дэсым инахьыбэ дищыгь.
Джы бэрэ хэкужьы хьугьэ щагумэ ягугьухэр,
Гьыбзэ нэшхьэу тыгумэ чылэм кьыщыхащы.

Хьудымыжь иуджыпIэу нартыжьмэ якIуапIэр
Курбы пIашьэ хьужьыгьэу чылэгум зэрит.
Уахьтэр зэблэкIи нартмэ бэрэ агьэлэпIагьэр,
Ибэ хьугьэу, хэти щыуджын зэрэфаеу джы фит...

...Щагу хьоо-пщаум гьатхэр джыри щыхьакI,
Дунаим идэхэгьу тигьатхьэу джыри зэхэтэшIэ.
Тльэгьурэ чьыгыр зэкIэ джыри кIэракI,
Ау тьякIуалIэмэ джы тыкьашIэжьына?

Агу кьытэбгьэ сшIошIышгь, сагьэнэшхьэи,
Хэкужьы щагум щыибэх, хэт зищыкIагьэхэр?
Гугьэ-гупшысэу чылэм дэльыр кьэушкьои,
Нахьыбэ щэхушгь зиджэныкьо кIосагьэр.

Джэныкъо машIом кытекIыгъэ гъомлапхъэр
ЦIыфмэ аIуфэмэ афэхъу нэхъой, яхбалэл.
Джащ фэдэу чыгми ипкIышгъхъэ-мышгъапхъэ,
ЗыIуфэрэм хэтми, иIахъемаф, ари мэхъу хьалэл.

Чылэ чыгыжъмэ джыри къапэкIэ, мэтIыргъох,
ЗыгъэтIысыгъэхэр бэшIагъэу щымыIэжъми.
Тэщ фэдэхэшъ, ахэри джыри, ошIа, мэгугъэх,
Чылэжъым зэгорэм инэхъой зиужьыжбынэу...

2021

Шхъанчэрыхъаблэ гум кызыридзэрэм

Нэхэе Юрэ фэсэтхы

Сигъогу лъэмыджым зыщыритIагъ,
КIым-сымэу огур нэгугъэргъуагъ.
Сэ мы чIыпIэм бэрэ сыщыIагъ,
Джыри сыгу кысиIуи сыкъэкIуагъ.

Пцелы чыгхэр псыхъом теубгъуагъэу,
Итынчыгъэ къаухъумэрэм фэдагъ.
БжъэдыгъучIым ыбгъэ иубгъуагъэу...
ГукъэкIыжхэм ахэр къахэнагъ.

Ипсы къаргъо шъоф зэикIым
Псэкъупсэ бэрэ щырищагъ.
Ау зыгорэм ыгу кызэкIым,
НэмыкI гъогум тырищагъ.

Насып гъогоп зыфищагъэр,
ГъашІәу иІәр щихыгъ.
ТичІыгу уІагъәу тыращагъәм
ЗыригъәутІыІоу шъобж хихыгъ.

Псыхъо нәпкъхәр хъугъэх щІанә,
Псәу къихъагъәм кІәир ытхъэлагъ.
Чъыгы куамәр лъаІорәм фәдәу,
ЗыкъыхищәикІәу огум ищәягъ.

Хыр зәкІакІоу кІәир къызыхәщкІә,
Псыхъо нәпкъмә чъыгхәр къатехъажьых.
Чыләр маплъә, ахәр джы зилъэгъукІә,
Псыхъо кІасәр гугъәузәу гум къехъажьы.

АдыгәчІыр, псыхъор ренәу оуиягъ,
Сыда цІыфыр фаеу хәбгъәдагъ?
Сыда ауштәу шшІәзә фәудагъ?
Мы Псәкъупсә сьд фәдагъ!

Сигъогу лъәмыджым зыщритІагъ,
КІымы-сымәу огур нәгу къәргъуагъ.
Непи мыщ сыкъакІуи сыщыІагъ,
Ау Псәкъупсә изы гъуаткІуи сІумыфагъ...

1991

Рәдәд

Оридадәу Рәдәды маф,
Ра мафәкІә укъытфәхъугъ,
Укъәхъуи, уихәку лІы ущыхъугъ,
Къыбдәхъугъ щІә ябгъәІонәу.

Iом, ошIэ, ыкIуачIэ гъунэнчъ,
 Къэппчъын хъумэ бэ ащ хэтыр.
 Узхэтмэ уащизэу уадэкIуагъ,
 КъыбдэкIуагъэх ахэри, Iумафэх.
 Ра кIэлэ мафэхэр шэтапкъэ еуцох,
 КъиуцукI зырехьылIэм лъэпкъыр.
 Улъэпкъ хъумэ Iаджи ппыщылъ,
 Къыппыщылъыр хэт ышIэн?
 АшIагъэп адыгэм пый мэхъаджэ
 Темырым къикIэу къякIунэу.
 КъякIугъэр шгъхьащымэ ядз,
 Пхъэидзэр ублапIэ къашIы...
 КъешIэкIыгъ а уахътэм Iаджи,
 Iаджэуи зэтраIотыкIы.
 КъыкIаIотыкIыжы хъумэ,
 Зэрэхъугъэ шыпкъэр аушгъэфы.
 Ау шгъэфыр пцIымэ икIапсэ кIакIо,
 МакIо дунаим джауштэу иуахътэ.
 Уахътэр шыпкъаIошгъ, ар нафэ.
 Къэнафэ джащ фэдэу хъугъэр –
 Ра Рэдэдэу, ти Рэдэд маф,
 ЛIы мафэу кIэлэ ялыер
 КъумалыгъэкIэ Мстислав къыукIыгъ.
 Ра узыукIыгъэр нэпэнчъэу лIагъэ,
 О лIэу дунаим джыри укъытенагъ.
 Укъытфэнагъ тэ, тэшIэ, оридадэу,
 Джы орэдым сыдигъуи уригъус.
 Гъусагъэ тэри къыбдэтэшIы,
 ТэшIэ, тэщ пае ппсэ птыгъэ.
 Пти, пцIэ лъагэу пIэтыгъ,
 ЗыоIэтым огум лъагэу ихъагъ,
 Ихъи, оредэу ащи къынагъ.

Укътфэнагъ джауштэу, Рэдэд,
Ридадэу Ридэдэ мафэу Іумаф.
Іумафэу о бэрэ-бэрэ утиІэн,
УтеІэфэ тэ, адыгэм, тыщыІэн!

2002

Чэщы шыухэр

Зэхэоха, сикІал, умычъый,
Джы чъыегъоп.
Чэщ мэзагъом огум о дэплъый,
Хъурэм ухэнынэу сыфэмый.

О къэсІошттым зэ къедэІу,
ГукІэ къызэхашІ силъэІу.
Шыухэр чэщы огум щесых,
ШъхъэкІэ щцэсым нэсах.

Чэщы бзыухэр зыслъэгъукІэ,
Ахэр сэ къысцэхъух шыухэу.
Зыми ищэбзащэ изыогъукІэ,
Къыдэхъугъап ахэр къыриутэхэу.

Джауштэу зыкътцаІэты хымэ чІыгум,
Чэщы гъогур къызэпачы лІыгумэ.
ЧІыгу бэрчэтэу ти Адыгэ хэку
КъафзэІуехы ахэмэ ыбгъэгу.

Чэщым плъэгъурэ нэфапІэр
КъыппщыхъункІи мэхъу о пкІыхъапІэу.

Ау къэбыбых шыухэр чэщы кІасэм,
Ти Адыгэ чІыгоу ежьми якІасэм.

Шыухэр огум щызэблэкІых,
Цыпи яІэп, гъуни умылгъэгъу.
ОшІа, ахэр бэрэ сыгу къэкІых,
Атемых о шыумэ уинэплгъэгъу.

Зэхэоха, сикІал, умычъый,
Джы чъыегъоп.
Огум мазэр, еплъ, щыкъэбыжъый,
Ащи шыур, еплъ, иІубыжъый.

Чэщыр сыдэу адэ кІэко дэд,
Амыухыгъэ орэдым фэд.
Шыухэр щызэпэчъэх къушъхъэ лъапэм,
Ау утысэу щысысрэп гъогум сапэр.

Нэфылтым джэфым къызидзыхъэкІэ огур,
ЗаІэтыжъых шыухэм ренэу бзыухэу.
Къыщэушынэх нэхэр чэщы нэгум,
Агъээзжышъ ямычІыгоу Тыркум.

Щыгъыжъыеу огум жъуагъор из,
Мазэми ытамэ жъуагъор щиз.
ЗаІэтыжъмэ шыумэ нэфышгъагъом,
Къытыранэ огум шыу лъагъор.

Зэхэоха, сикІал, умычъый,
Джы чъыегъоп.
Шыухэр чэщы гъогууанэм
ЕкІых джыри чІыгоу янэм.

Ау къясышт ащ фэдэ уахътэ –
Хымэ чІыгур шыумэ къябгынэшт.
Тезыжынышг нэпхы нахътэр,
Жьыр ыгу щизэу кыыщищэшт.

Ауштэу зыхъукІэ чэщы шІункІым
Чэщ рэхъат кыыщыокІу, кІэлэхъу.
Ти Адыгэ хэкоу чІыгу зэикІым
ГупшысэшІур хэти кыыщдэрэхъу.

Ау джыдэдэм умычъый, сикІал,
Еплъ, ошъогум шыур из.
Хэти жъуагъор ыбгъэ щиз,
Чэщы бзыухэр сыбгъэгу диз.

Зэхэоха, сикІал, умычъый,
Джы чъыегъоп.
Шыум игъогууанэ
Джыри пэІудзыгъ ичІыгоу янэм...

1975

УичІыгужъ упэІапчъэмэ

Иорданым ис адыгэмэ афэсэтхы

Хэкум фитыгъуаджэу шъуикІыжыгъ,
Гъогу мыгъом адыгабэ кыытенагъ.
Хэти зы гугъапІэ горэ зыдиІыгъышъ,
Хэкужъыр гугъапІэу кыышъуфэнагъ.

173

Укощыныр сыдигъо ІэшІэхы хъугъэ,
Хи, къушгъхи, псыхъуи шъуахэкІыгъ.
ХымэчІым зэ нэсыгъэм къыдэхъугъэр,
Ыпсэ пытыжъэу хъадэгъум ІэкІэкІыгъ.

Адыгэм ылъапсэ хымэчІым джы щэкІы,
Ар зэо мыухыжъым хэтэу ыгъэпсыгъ.
Хэхэсым имафэхэр гъашІэм пхырэкІых,
Титыгъи, тимази зэфэдэу къытфепсми.

Сэ хэгъэгоу сыздэщыІэр ямышІыкІ,
Иорданым цІыфы хахъор игъэпсыкІ.
АдыгэлІхэр мы хэгъэгум щызэлъашІэ,
АдыгацІэр щыхъугъ мыщ бэгъашІэ.

Уахътэр макІо, псынэкІэчъэу мэбыжъуатэ,
Къини хъари здегъачъэх пкІэтэлъатэу.
Хэкужъым шъупэІапчъэу уахътэр макІо,
Ау сэшІэ, шъуилъагъо ащ факІо.

1994

Уадсир псыхъом икІэй

Жъыбгъэр мЭІэтхъо-лъатхъо,
Ехыжъагъэу кІэим къыщэчъэ.
ЗекІолІэу мыщ къыдэхъагъэу
Игъогу ныджым къыщечъы.

Пхъэшъабэр егъэІушгъашгъэ,
Дэшхор егъэутэралгъэ.

Лы хэкЮтагъэу чыгаем
ЗырегъэутЫгу нэкъуаем.

Хэт щыщми ыгъотрэм жэхатхьо,
Ыгу жьы дегъэкЫм фэд.
Джауштгэу мЭлтхьо-лъатхьошъ
Ючъыжъы, ау зыдачъэрэр тэд?

СыхъакІэми сыхэнрэп игуао,
Къытрегъазэшъ, къыскЫрэу.
Сыд шгугуа мыщ сэркІэ идао,
Зигъэшэнычъэу къызбгырэу.

ХымэчЫм ичъыІэ зэрэгуаор
Мыщ сыщыІэу сэри зэхэсІагъ.
Ар сэлъэгъушъ, лъэпкъ гукъаор
Мыщи щыІ, къызгурыІуагъ.

АдыгэчЫм ифабэ гур егъэфабэ,
ИчъыІи зыпкъ итэу макІо.
Ичъыгхэр гъатхэм щыбыраб,
Ибжыхъи итеплъэ гум факІо.

Мыщ сыщыІэу ар гум къызыкІкІэ,
СичЫгужъ сыфэзэщы, спсэ хэль.
ЗэхэсэшІэ хэхэсым игухэкІ,
Зэ кІожьыныр мыщи игухэль.

Уадсир псыхъом икІэй ныбэ
Ижъыбгъэ гуао джыри щэхъушІэ.
ЩызэблэкІыгъ мыщ лЫбэ,
Зыздагъэзагъэр хэти ымышІэу.

Жыыбгъэр мЭлтхъо-лъатхъо,
Зэтхъожьзэ кІѳим кыщцэчъэ.
ЗекІолІѳу мыщ кыдэхъагъѳу
Игъогу ныджым кыщцэчъы.

Тэ чъэрэ, сыд непэ игукІай,
Сыда мыщ фѳдизѳу адэ гуао?
Адыгъу сигъусэм еІо: «ДэхэкІай,
Ау хъаулыеу мэлъэкъуао.

Адыгэм мыщкІѳ сыд епшІѳн,
ЕшІѳ, ари зѳгорѳм Іѳсѳжын...».
Тѳ тпѳкІѳкІыгъэр хѳт ышІѳн,
Ау гугъѳ тиІѳшъ, тІотѳжын...

1994

Шъыгъо маф

Мѳфѳ нѳфы фѳд, ау мѳзахѳ,
Непѳ адыгэм ишъыгъо маф.
БлѳкІыгъѳмкІѳ тыгухѳр махѳ,
БлѳкІыгъѳр тѳркІѳ мызаф.

ЖъоныгъуакІѳр чІым идѳхѳгъу,
МѳфѳкІхѳми ар ащымыкІ.
Уц къашхъоми джы ихѳхъогъу,
Ау чѳфыгъор гум кыщымыкІ.

Гукъаом ыстыгъѳх шъофхѳр,
Къушхъѳхъури кызѳхѳуагъ.

Мэзыми игъогу шъэфхэр
АмышІэжьэу зэхэкІыхьагъ.

Бзыу макъэр шызэпэІужьрэп,
Мэз Іапчъэр ибэу къэнагъ.
Ащ, ошІа, зи едэІужьрэп,
Гуузэу кытІтэхэнагъ.

БлэкІыгъэм хъугъэм седэІумэ,
Хъаджырэтхэр сыгу къэкІыжъых.
Амакъэ ахэм кысэІумэ,
Якъинхэр сэ сэщэчыжъых.

Гукъаом ыстыгъэу шъофхэр
Джары сэ зыкІэслъэгъурэр.
Мэзыми игъогу шъэфхэр
Абгынагъэу непэ сщызгъэхъурэр.

Къини хъяри кум зэдыкІэшІагъ,
Ыпэ ишърэм итетыгъо маф.
Заор текІи, уахътэри тешІагъ,
Ау тІотэжынынэу джыри тимымаф.

Мэзхэр непи хэкум щыкІырых,
Къушъхъэ сыджри кытшъхъарыт.
ЛІыхъу чанхэр непи густырых,
Гъогу убагъэр джыри арамыт.

Лъэпкъым утынэу пэкІэкІыгъэм
КІуачІэу иІэр зэкІэ пэІухьагъ.
Ау тыфэныкъоуп джыри лІыгъэм,
Тэ тиуахъти къэси, кыІухьагъ.

Къины закІәу щыхъурәп мы дунаим,
Уаи ошІуи ренәу зәлгыкІошт.
ЩәІәгъуаеу щәхъу чІым нәкъуаер,
Ау тәшІә – ошІур кылыгыкІошт.

... Мәфә нәфы фәд, ау мэзахә,
Адыгәм непә ишгыгы маф.
БлэкІыгъәмкІә тыгухәр махә,
Ау щытыми кыэкІоштыр тимаф!

1999

Тыубых тә...

Ажъукъо унагъом фәсәтхы

Тыубых тә, Убыхые тыщыщ,
Тызщыщ лІакъор Ажъукъу.
Сә сы Мексан, Нюлифер сишгъхэгъус,
Шъхъэгъусәми сәри хъакІәр тикІас,
ИкІасәшгъ адыгәм бысымы Іофыр.
Мы Іофыри хабзәм щыщәу зы Іахъ,
Іахъ-Іахъәу тыхабзә, тәшІә, гошчыгъә.
Щыгошчыгъәх цІыфыгъәр, зэхашІәр,
ЗэхәмышІәжъымә узщыщыр таушчәу
Узщыщ адыгәм укъыхәнәжъын?
Къытхәнәжъыгъәр аушчәми макІә,
МәкІә ІәшІу тІәкІоу тыкъзэхәнагъ.
Ау къәнагъәр макІәми, джыри тылъәш,
Тылъәш, адыгәр гушхоу кыәрәкІошъ.
ЩәкІуашгъәх огум пщәсы нэгъыфхәр,
Ахәмә бэрә, ошІа, тырягъусагъ,

Тигупсэ чЫгум факIохэ хьумэ.
Хьоо-пщаоу губгьо зэйкIыр зыщыбэм
Бэрэ тыкIэхьопсэу тэ тыфэныкъяугъ,
Тыфэныкъяугъ, хэхэс тыхьугъэти...
Щэху дунаим ащ фэди, сыд тшIэн?
ТшIагъэл мыр зэгорэм тигьогущтми.
Ау гьогу тфэхьурэр Тхьэшхом иIоф,
ТиIоф ащ фэдэу чIым щигъэпсыгъ.
Тагъэгупсэфырэп гукъэнэ Iужьумэ,
ТызэдэIужьыгъэмэ сыд фэIогъагъ?
AIo-aIожьрэм егъашIэм тегъапэ,
Тызымыгъэпапхъэмэ ташIолIыкIыгъ,
ТашIолIыкIи, кIочIаджэ тыхьугъ.
Хьугъэр къэтшIагъ – тинэтIэрыу,
НатIэкIэ уеомэ акъыл огъоты.
Дгъотырэр тфэмафэу тыхэку тисыгъ,
Джы тимычIыгу тыщыхэхэсэу къэтэхьы...
Зетэхьэ джыри тышIолIыкIэу тыхабзэ,
Хабзэ рымыкIоу хэт джы щыI?
ТыщыI тэри гугъэр тигьогоу,
Ау гьогогъу тфэхьурэр ренэу тимафэп.
Iумэфэ закIэхэп тызэрихьылIэрэр,
КъытихьылIэрэм хабзэр етэхы,
Ау къытэзыхыжьрэр боу мэкIэ дэд.
Тафэд тэри нэмыкIы лъэпкъымэ,
Тылъэпкъынэу тэри, ошIа, тыфай.
Тыфай нэмыкI лъэпкъмэ агъэхьурэм,
Къадэхьурэм тэ ренэу тыфэныкъяу.
Унэкъокъонымр шэн дэймэ ащыщэп,
О пщыци, пщымынци ыуж уимыт.
Тхьэм къыуитыгъэ лIыгъэр уигьогущъ,
Гоузишгъэ купым о зыхэгъаф.

... Адыгэм хьакІэр ренэу икІас,
ИкІэсэ дэдэр бысымы Іоф.
Мы Іофыр кьыддэхъушъ, тэри тикІас,
ХьакІэу тиІэмэ тыгу ащэфы.
Умыщэфышъурэр псэпэгъэ Іоф,
Сыд фэдэ Іофи ар ашгъэ макІо.
ТэкІо тэри, гухахъуи тэгъоты,
Хэт ыгъотыгъи Тхьэм мафэ фишІын.
КъытфишІэрэм пае тэ тыфэраз,
Рыразэмэ хьакІэхэр – тыгу мэпсэфы,
ГупсэфышІэ хэти чІым щигъотын!

2018

КъыщыпІон джыри орэд

Къэзыгъэзэжъыгъэм я Мафэ инэгъокІ

ШышгъхьэІу мазэм изым
Изыбз тэркІэ гушІуагъор.
УгушІонба тызэрэгъотыжъыгъ,
Жъыбгъи, уайи шъуафэІэжагъэп.
Бэрэ тышгъожагъ, сикъошхэр,
Къош-Іахьылэу зэкІэ шъусиІ.
СиІ унагъуи, благъи, Іахьыли,
Лыщыци сиІ, шъэогъуи
СыкъамыгъэукІытэжъынэу.
Ау гукІаеу сиІагъэр шъоры,
Шъори шъусикъошышгъ.
Узэкъошмэ узакъоп, убай,
Тыбай, тицІыф хэхъожъышгъ.

Къытхэхъожьы, зытэужьыжьы,
Зеужьыжьышъ гури мэрэхьаты,
Тызгэрэхьатрэр шьоры,
Шьорышъ гухахъоу тэ тиІэр.
ТиІэр джы, ошІа, зэдытый,
ТиІагъэр арэп, гугъэр ары.
Джары, сикъош, ори, сэри,
Бэрэ джы гъашІэм тыцзэдэкІон.
КъыщыпІон джыри орэд,
Орэдэу шъуятэмэ къыщамыІуагъэр.

2020

ШыкІапщын

Иуахътэ къыщеІо шъхьадж иорэд,
Ори усабэ чІым къыщыпІуагъ.
Джы цундыжъэу палъагъэм уфэд,
Лые ухъугъэу ори пфаІуагъ.

ПкІышъо Іэгушъор къырычъэжърэп,
Уибзэпс гъыбзабзи пшІузэпачыгъ.
Бгъэгум дэмыфэу жьыри къэпщэжърэп,
Къыуагъэцэна, пкъы зэгучыгъ.

ПыичІым нэсэу зекІо щыІагъэм
Щытхъоу фэпІуагъ о уиорэд.
Лыгъэм, зэфагъэм, гум ыщыІагъэм
Афэгъэхьыгъэу пшІэрэр бэдэд.

Айдэмыркъани, Мыхъамэт гъуази,
Хъатх я КъокІаси уафэусагъ.
Къоджэбэрдыхъоу шышгъхэмыгъази
Адыгэм еІэфэхэ урягъусагъ.

Ау джы умакъэ пчыи икІыгъ,
Уныбэ пцІанэ жьыр кыщэдждэгу.
Бэрэ усакІэхэр гум кыщыкІыгъ,
Ау кыуатыжьрэл нахъыбэ пчэгур.

КъэпІонэу щыІэр, ошІэ, бэдэд,
БлэкІыгъэм икъин нэшхэй орэд.
Адыгэр щыхъуи хэхэс ичІыгу,
ЗыфэмІэтыжы хъугъэ илІыгу.

Чъыг бырабэм куамэр щыгъугъ,
Тыгъэжым нэпчы ышІыгъэу.
Ащ фэдэ дунаим хэт щилъэгъугъ,
Лъэпкъым ичІыгу зыщитыгъэу.

ИмышыкІэгъэжъэу ыбзи, ихабзи,
ЗэкІэ щыІэштэу зэфэдэкъабзэу...
Ащ фэди тичІыгу уахътэ къекІугъ –
Арти, пхъэпщынэр дэпкъым екІужыгъ.

Зипсэлъэ макъэ шІум кыфэджагъэу,
ЧІым рагъэхыгъ адыгэ Іаджи.
Шапсыгъэ шгъау ТІэшІу Мэдинэ
Фитыгъ лъэпкъым ищыІэныгъэ.

«...Къоджэбэрдикъом иныбджэгъушIумэ
Быракъыр зэлъагъэсысы...».
Мэдинэ игухэлтышIумэ,
Адыгагъэр гучIэм нагъэсы.

Иуахътэ кыщцеIо шгъхадж иорэд,
Ори гъыбзабэ чIым кыщыпIуагъ.
Джыри цундыжъэу палъагъэм уфэд,
Ау пIотэжыщтмэ, уиуахътэ къэкIуагъ.

Кыщценщэ джыри чIыгум нэкъуаер,
Щызэпыугъэп бжыхъэжы уаер.
Ау чыгым лъэпсачIэхэр кыдэчъэхыгъ –
Адыгэ мэкъамэхэр кызэхихыгъ.

Шапсыгъэ лIышIоу ТIэшIу Мурдинэ
Къыпехы дэпкъым ишыкIэпщынэ.
Ащ кIыгъоу ГъукIэмэ я Замудинэ
Адыгэ лъэпкъым фагъаджэ пщынэр.

Лъэпкъыр къэушчы, Хасэр еIэты,
Мэкъамэ пэпчъ адыгэ нэгъ.
Адыгэм ыгу орэдым къеIэты –
Ом ицэягъэшъ, лIыхъужъ Iэгъ.

ШыкIэпщынэм зэкIешчы ытамэ –
Мэкъамэр къушгъхэтхым нэсы.
Чыгъ бырабэм щэтIэмы куамэр.
Къэгъэгъэ мэIушъ, осэу кыщесы.

Иуахътэ кыщцеIо шгъхадж иорэд,
Ори усабэ чIым кыщыпIуагъ.

Джыри къэоЮ, бгъэжъ тамэм уфэд –
О уитетыгъо джыри къэкЮагъ.

ШыкЮпщынэм зэ шгукЮдэЮкЮ,
БлэкЮгыи, непи, неуци къафеЮ.
Лгъэхъанэ зэблэкЮмэ ар къахэЮкЮ,
Адыгэм иешъ, адыгэм къыфеЮ.

1989

Гупшысэм итетыгъо къынэсын

Тыгу нэсы тикЮасэмэ яЮф,
Юф мыухыжъ щыряЮ дунаим.
Зэрэдунаеу къэкЮухыи, адыгэм,
Адыгэм фэдэ къэгъот иЮу къэрар.
Къэрар зиЮм Тхър ыгу илъ,
Ар зыгу илгъым дахэр елэжы.
Къелэжыи ауштэу Тхъм ынэшЮ,
Тхъм ынэшЮ ыгъашЮу зэритрэм.
Нахъ тын лгъапЮ тыдэ къырихын,
Тэ къырихми, Тхъм ар ешЮ.
СэшЮ, зэкЮ Тхъм тырикЮс,
ТызэфэкЮсэу дунаим тыщэкЮ,
ТызэщыкЮфэ нэс, тыдэхыфэ.
Тыдифыхрэп хэти, тэ тыдэхы,
Къыщыддэххэшъ еТанэ, тилажгъэу,
Къэтэлэжыишъ, агу къызщытэггэкЮ.
Агу къыщэкЮ еТанэ гукъанэр,
Укъэнэ узизакгъоу, джауштэу къэохыи.

Ау сыда бэлахь кыызфэпхыжбын,
Пфэмыхыжбын гукъаор уихыльтэу.
Тэулэу бэрэ, улажьэмэ адэ улэжьэн,
Улэжьрэм илэжыгъэ фэдэ мыхъумэ.
Щэху дунаим Iаджи, ошIа, щэху,
Ащ фэди мэху, сикъош, мэху.
Зыгорэ кыддэхъумэ ренэу тикIас,
ТырикIас Тхьэшхом, тырикIас.
ТызфэкIасэмэ тафигъэкIасэмэ...
ЗэфэкIасэмэ джауштэу къахы,
Тэри тахахъэ, яшIушIэ тылэхъу.
Лтыхъурэм ешIэ зылтыхъурэр,
Зылтыхъурэм зэгорэм ешIэ нэсышт.
Гум кынынэсы, етIанэ гупсэфыр,
ГупсэфышIэ хэти Тхьэм кыритын...
Тыгу нэсы тикIасэмэ яIоф,
Iоф мыухыжъ щыряI дунаим.
Ау фаер, ошIа, дунаим щышыуш,
Шыхэр ренэу апэ ешъы, нэсы.
Ау улъэсми, лъагъор зыпкъ итмэ,
Гупшысэм итетыгъо кынынэсын.

2003

Ра! Шыу нэкъяукъоха!

*Адывгэ хасэм ишыукIэ кбалэхэу,
шгэо мафэхэу, онэ темыхэу
Адывгэ хэгъэгум изэтегъэуцон
фэбэнаггэмэ афэсэтхы*

1

Шхьэлахьомэ я Абу,
Ра, лIы икъугъа,
Къогъу къомыхъажъа,
Ежъэмэ кымыгъаза.
Зэуи кыщымыхъоу,
Псэкъупсэ зэпеча.
Ра, зэпичыгъэ гъогумэ
ИлъэужышIу ателъа.
Шгэогъу тельхъэ мафэу
КIэлэ куп игъуса.
Ра, игъусэ шыумэ
Гуштэ зи амышIа.
АмышIэ амышIуа,
АIорэр ашIэжъа.
Тызэдежъэ мафэхэу,
Тыкыызэдэлъэхъуа.
ТикIэлэхъу хъупхъэхэр
Ра, тауж кымына.
Емынэ нэкъяукъохэу
Ра, кыызэдэушгъа.
Ра, хэгъэгу мафэу,
Хэкур зэдытиIа.
Тимыеу кытхэтмэ
Ра, зыкыызэкIаща,

Ра, зыкѣаушѣомбѣуа.
ГѣогумыгѣкІо закІэхѣу
Ра, зѣкѣолѣдѣжѣха.
Дзѣ сатыры гүцѣхѣу
Ра, кѣызѣхѣуца.
Апѣуцужѣыгѣ гүцѣхѣмкІѣ
Шѣу щѣкІ тымыхѣуа.
Тадѣхѣунѣп тІоу
Щтѣ тыгу кѣэмыкІа.
Лѣэпкѣым фѣзѣуагѣэхѣр,
Гѣуазѣу ащ иІагѣэхѣр
ЗыкІи тыгу имыкІа.
Тфѣщальѣмѣ ягѣыбзѣ
Адыгѣм непи кѣыхѣщы.
«Бжыхѣ хѣумѣ,
Пѣчѣыхѣадзѣм тегѣэсты,
Гѣатхѣ хѣумѣ,
Стафѣр зѣІатшІѣу тѣпсѣу,
ТипсѣукІѣ хѣунѣп» – аІошѣ,
Шѣу куп макІѣу пыим ѣзаох...
Ахѣмѣ язѣуакІѣ игѣыбзѣ
ХѣакІѣщымѣ ащкІырагѣѣщы.
Щынѣ сыда тыгу илѣын,
Тѣщ нахѣ мѣкІагѣэх ахѣр.
А псѣембылѣжѣы заом
МинитІумѣ адыхѣхѣагѣэх.
Зыхѣхѣэгѣѣ купыр хѣѣ щтагѣѣу,
Гүщтѣ рахыгѣѣу зѣхѣт.
Ахѣтыгѣабѣ мѣщы упкІагѣѣу,
Зѣдыпѣбѣгоу щызѣпѣІуль...
Орѣдым кѣыхѣщых джыри
Лѣыхѣужѣ лІѣбланѣхѣр.

А бланэмэ щысэу яІагъэмэ
Ра, язэо мафэхэр ауха.
Дзэу аухыгъэм пэІульхэу
Ра, зэпэІульхэу
Шъофым кынагъэх.
Къэнагъэмэ ахэр
КъыІуахых заом,
Зэоныри зэпамыгъэу.
Гъунэ зимыІэ щыІэпти
Тфыщальэмэ заухыжыгъ...
Заухыжыгъэми тыгу щэнэфых.
Къытфагъэнэфырэ лъагъом
ЗэрэтлэкІэу тэри тырэкІо.
Ра, лІы икъугъэ закІэу
Тызгъэпыирэмэ тапэуцу.
Къытпэуцужыгъэмэ тяплтымэ,
ЛъыкІэ ткъоши ахэт.
ТызэхэтымкІэ жьау тфэхъунэу
Нахыжъ куп тымыгъота.
Гъотым Іэл ышІыгъэмэ
Ра, тапэІудзагъа.
Лъэпкъым пэІудзыгъэмэ
Щабзэр кызэдадзэ.
Тидзэ мэкІэ-тІэкІу
Къумалхэр къезаох.
Зэо мыухыжыым
Дзэпащэр хэмыкІа.
Ра, ащ ишыу гъусэхэр
Хэти фэмыгъащта.
Зы хъэ щтэгъэ купэу
Пыйхэр кыырамыдз.
Ра, резыдзэкІхэрэр

Хасэм илЫхъужьыхэу
Адыгэ кІэлэжьых.
«Сыд шъуишыу шЫкІ?
ЯмышЫкІэ шЫкІэр
Сэ шъозгъэлыэгъун! –
Ра, къызэреІокІышъ,
Пацэр пым фелъы.
Ра, имэІу телъэу
Щытхъур къыздехьыжы.
Ыуж иты кІалэмэ
Гъогур шІоу хагъэтхы.
Ратхыхыгъэ купыр,
КІэим зэдыдэль.
Тилъэпытэ шыухэр
Тэ кытхэуцожьых.
Ра, яжбаунІэ мафэ
Гупсэф кытфехьыжы.

2

Жырытэджы чылэм
Гъатхэр кыфэкІожы.
Жыы аІухъажыгъэу
Цыфхэр мэгупсэфых.
Мыгупсэфрэ шыухэр
Ахэм афэплъырых...
Чылэм лЫжъэу дэсхэр
Пчэгум кыщцэхахъэх.
Ячылзэхахъэ
Ащ кыщцызэІуахы.
Псалъэр зэІэпахэу
Тэ зыкытфагъазэ:

– Плтыры-стыры мафэхэр
Таужы кьэнагъэх.
Тэ джы кьытфэнэжьырэр
Уахътэм тыдэкІон!
ДэІон кІэлэ хъупхъэмэ
Ра, тащымыкІэн!
– Ра, онэтемыхыхэр,
Зэ шгукъепсыхыжъ!
Тэры-тэры закІэу
Тыкьзэфэнэжьыгъ.
Шгуйджэныкьо машІомэ
Ра, шгуягупсэфылІ.
Лыхъумэ агу кьинэнэу
Лыгъэ шьо зешгухагъ.
Ташгъагъы быбатэу
Ныпыр джы тижбау.
ШгуйжаушІу чІэтхэр
Джы зэдэрэлъэхъу.
ЛыхъужьыцІэр яІэу
Тхъэм терэгъэльэгъу!
Тлъэгъугъэ лыхъужьхэр
Хасэм кьыІэтыгъ.
ЗызІэтыгъэ лыхъухэр
Лыпкыи иуцуагъэх...
Шыу уцогъэ купымкІэ
Ра, зыжгъугъэгупсэф.
ГупсэфыпІэ мафэ
Хэкур шьо шгуфэрэхъу.
ТикІэлэхъу шІагъомэ
Іаджи кьадэхъун.
Мыхъуи щыІ, кьыбдэхъуи,
Бэ дунаим щыхъурэр.

Кыддэхугъэ хъярмэ
 Непэ тарыраз.
 Тызфэрэзэ шыухэм,
 Шьо зыжугъэгупсэф.
 ГупсэфыпІэ дахэ
 ЗэкІэми терэІ.
 ТиІ хэгъэгумэ яІэр,
 Республикэ тыхугъ.
 Кыддэхугъэр мафэр
 Тхэм тфигъэмэфэн.
 Шыу Іумэфэ купым
 Лъэшэу тышгуфэраз.
 ШьугукІэ шьурыразэу
 Уанэхэр тешьухыжъ.
 Зэо мэфэ уахътэр
 Уахътэм хэткІухьан.
 КышгукІэхьанэу фаер
 Шьуауж кьерэуцу.
 Яуцогъу шыухэр
 Ра, мафэ афэрэхъу.
 Хъун джы шьо жьугъэхьагъэр,
 Ар Іотэжъ икъун.
 ЗэшъуІотэжърэ кІалэхэр
 ШьуихьакІэщ изын.
 Изын кышъотэты,
 Шьуадэжы жьугъээзжъ, –
 Нахыжъмэ кыгтаІошъ,
 Іом тегъэгупсэфы.
 Тигупшысэ ІэшІоу
 Гьогум тытехьажы.
 Ра, тиджэныкьо машІомэ
 Тэ тькІолІэжыын.

Ра, тихьакІэщ нэхьоймэ
Тэ тарыхьажьын.
Охьтэ плыры-стырхэр
Уахьтэм кьыхэнагь.
Кьытфэнагьэ мафэхэр
Тхьэм кьытфиутхьабзын.
Хабзэу щыІэм екІоу
Тэри тыпсэугь.
Псауныгьэ пытэ
Тхьэшхом кьытитын.
ТишэсыпІэ гьогухэр
Ренэу тфэмэфэн.

1992

Адыгэ паІохэр

Шхьэлэхьо Абу фэсэтхы

Адыгэ паІохэр мэкІаем тесых,
Зэгосых хьурышьо паІохэр.
ЗыхаІохэ зэхьум ахэр лъэгагьэх,
Зыгьэлъэгэн адыгэ шьхьэрысти.
Джы щысых, зэраІори тшІэрэп,
ТымышІэм тынэси тыкьыщыуцугь.
ТыкьыуцукІэу чІым тыщыкІожьрэп,
ЩыІужьрэп икьоу лъэпкьы орэд.
Сэ ощ сыфэд, о сэщ уфэд,
Тызэфэдэ тшІошІышгь, зытэгьэлъагэ.
Нахь лъагэр тымышІэу зызэпытэщы,
Тщыщ тепэгэкІыми темыгупшыс.

Адыгэм гупшысэр ешIы акъыл,
Акъылы фэныкъом хэгъахъо иIэп.
Тэ тиIэр тильэпкъ едгъэгъотыжърэп,
Зыкъэдгъотыжърэп, гъоцагъэм тыфэд,
Тэщ фэдэмэ чыжъэу тыкъыщанагъ.
Тыкъыщызынагъи, гъогу къытранагъи,
Игъо къынэсмэ нафэ къэхъущт.
Къэхъущт-къэшIэщтыр хэт къытиIон,
Тэ тIоштыри зэдгъотылIэжърэп.
МылIэжъын чIым къытехъуагъэп,
Къытехъоу сыд ымышIагъэми.
ЫмышIэ ыIуагъэп егъашIэм адыгэм,
Адыгэм зиIокIэ укIэмыупчIэжъ.
УзэупчIыжъынэу хэт къытфэнагъ,
Къытфэнагъэмэ япаIохэр щысмэ?
Щысэ тфэхъунэу хэт джыри щыI?
ЗыщыI, адыгэр, уипаIо щысышъ...
ТиI тэ хэгъэгуи, чIыгуи, хэкурыси,
Тихэку тисэу тызылъэхъужы.
Зыкъэдгъотыжърэп, ошIа, адыгэм,
Уадыгэныр егъашIэм псынкIагъэп.
ПсынкIагъэп джыри, неущи ащ фэд.
Ощ фэдэмэ адэ укыщцанагъэмэ
Укъыщызынагъэм тау улыкIощт?
ТэкIо тэ тиIошIы, боу теужыры,
Ау жыы ткIэтэу тымызекIожъ.
ТизекIо гъогухэр щыгъоцагъэх
Пщэгъо лъагъоу тызытетым.
Тызытети, тапэ къэти зэхэфыгъэп,
Зэхэлфына, мы дунаим тыщыиб.
Тыбэ зэхъум зэо закIэм тыхэтыгъ,
Джы «тыхэт» зэтIожъэу тыкъэнагъ...

Къытфэнагъэх къушъхьы, огуи,
Шъофы лъэгуи тыщымыкI.
КъэкIых джыри чъыги, мэзи,
Зи мыхъугъэм непи фэд.
Ау тэщ фэдэхэр тэлъэгъуми,
Тинэплъэгъу абгъагъэм фэд.
Сэ оц сыфэд, о сэш уфэд,
Тызэфэдэ фэд, ау тызэфэдэп –
Зэфэдэпышъ тиadyгагъэ...
Адыгэ паIохэр мэкIаем тесых,
Зэгосых хъурышъо паIохэр.
ЗыхаIохэ зэхъум ахэр лъэгагъэх,
Зыгъэлъэгэн адыгэ шъхъэрысти...

1995

Шумрэ смрэ азыфагу

МэлэIичым тэмитIу зыкIыготыр,
ЦIыфмэ ашъхъагъ итынэу ары.
Ау зызиIэtkIэ сьд ыгу илъыр?
Дэгъуа, дэя – ары тымышIэрэр...

ДгъашIэрэм къырыкIощтыр
Щэчалъэм рилъхъанэу тшъхъэрыт.
Ау тшIэрэп къытэрыкIощтыр,
Тыгъэр джыри тшъхъэрыт.

Зы мэлэIичыр титэмэ сэмэгү,
ЯтIонэрэр тес тэмэ джабгъум.

ЗытэмаохэкIэ нэсых огум,
Къытфащэи тIуи аIэ джабгъу.

Ау ащ бэрэ гу лытымытэу
ТIапэ тIуми афэтщэижьрэп.
Адэ уимэлэIич умылътэу
Уилътэжъына, танэсыжьрэп.

Ежъхэр сыдигъуи къынэсых,
Адэ мэлэIичмэ тамэхэр агот,
Фаехэмэ огум илъэгапIэ нэсых,
Фаехэмэ чIыгум къыщыдгот.

Еу Iоу матхэх, зэщ тIуми яIэп,
ЯIэна, ары ахэмэ ренэу яIоф.
Зэращэрэр Тхьэшхом ыIап,
Атхырэр зэкIэ АцкIэ нафэ.

Къэнафэ уахътэм игъусэу
Хэт сьд ышIагъ, ыгъэхъагъ.
Зыр щыIагъ хэткIи щысэу,
Адрэм гунахъ къыгъэхъагъ.

Тхьэм ищэчалтэ лъэныкъуитIу,
БгъуитIури мэлэIичмэ зэфагощы.
Хэтрэ цIыфи иI а бгъуитIур,
Дунаим ишIуи, идэи шагощы.

Шъыпкъэмрэ пцIымрэ сьд азыфагу?
ПлIалэ тIон, нэм ылъэгъурэр шъыпкъэ,
Жэм къыдэкIырэр пцIы, ар азыфагу.
ЩыIэныгъэр джащ щэхъу шэтапкъэ.

Щэчалъэм Иофыр щэу егощы,
Тхъэм пай, цIыфмэ апай, ежъ пай.
Шу зышIагъэм игъогу фыхещы,
Ау ер зылэжыгъэм имафэ мэфай.

Зэрэфаеу хэти щэкIо дунаим,
Ар Тхъэм кытитпэсрэмэ ащыщ.
Зым ышъхъэ егъатхъэ зэрэфаеу,
Къырымдзахэу хэти щыщ.

Адрэм дахэ еIо, дахэ елэжы,
Ылэжърэр ренэу шIомакI.
Ащ ешIэ, шIоу кыылэжърэр
Тхъэм фигъэзэжъмэ игушIуапкI.

Сыдигъу щэчалгъэр кызысыщтыр?
Хэт ышIэн, щыгуазэу кытиIон.
Тыщыгъозагъэмэ къэхъуцтым,
Сыда дунаим непи тыщыгуIэн.

ЩыIэныгъэр джауцтэу мэкIуатэ,
Шури ери шыгъачъэу зэпэчъэх.
Тхъэр зэфэдэу зэкIэми кытэтэ,
Ау кыхэтхрэм тешIы зэпэIапчъэ.

Хэти седжэрэп мыр шIэ, мыр Io,
Io зыпышгъумгъэлъи, шгъущыI.
Джауцтэу дунаим ущыкIoшгъумэ,
Тхъэм, цIыфмэ, оц пае ущыI.

Мэлэичым тэмитIу зыкIыготыр
ЦIыфмэ ашъхъагъ итынэу ары.

Ау зызиІәткІә сьд ыгу илгыр?
ШПумрә емрә зәпищәчынәу ары...

2016

**ЗгъәшІагъә зы гъашІә.
ЗгъәшІагъә шІульәгы...**

Сшынахъыжъ Къукъо Налбый фәсәтхы

1

Джары, Лъан, сәри сыкыпкІәхъажыгъ,
Нахъ чыжъә ущыкІуагъәпти щыІәныгъәм.
УщыІәмә ущәІә, щәІәгыи уеІә, мыхъоу,
Пфәмыгъәхъурәм уиутхыпкІәуи кыыхәкІы.
ЗәкІә бләкІы, ау Іофыр, узэрәбләкІырәр,
УзщыбләкІырәр, узкІыбләкІырәр ары.
Джары, зэрәхъурәр, ори ошІә. УикІәсагъ,
Анахъ кІасәу уләжыгъәмә ари ащыщ,
Узщыщым идунәе кІуакІә уегупшысәныр.
Гупшысәм акъыл кыыздехъышъ, тәри
Тыгурә тыпсәрә ащ дыхәтәлхъә.
Ау халпхъәрәр ренәу кыыхәпхыжърәп,
КъызхәмыхыжыкІә Іушы уехъулІә.
УехъулІәнба, кыибгурәІо узэрәфаеу,
Узэрәфәе закІәу ренәу зэрәмыхъурәр.
Пфәмыгъәхъурәр угу ибгъәтІысхъагъәп,
УзщытІысыпхъәм уамгъәтІысыгъәми,
УтІысәу ущамыгъәсыгъәми, уисәмәркъәу,
Уисәмәркъәу дахә егъашІәм ухищыжыгъ.

Зыуухыжыгы, тиунэкьош, ушэИэфэ,
 Анахь пшIoIoфыгэр адыгэм иIoф.
 Адыгэм иIoф Ioф мыухыжь, тэшIэ,
 ОшIэти, ныбжьи бгъэшIагъэм уезэщыгъэп.
 Узэзэщыгъэу узщыулэутгэри тэшIэ,
 Ау тэшIэ – уфитэу тэбгъэшIэныеп.
 ЩыIэныгъэр уушэтызэ укъырыкIуагъ,
 ОкIoфэ усабыигъ, кIэлэ Iэтахъуи ухъугъ,
 Узэрэхъунэу узэхъум ош фэдэмэ уафэдагъ.
 Уафэдагъ тэIo, ау узэрэфэмыдагъи щыI,
 Адэ щыIэныгъэм зэкIэ щызэфэдэп ныIа.
 УикIэлэгъу ишIупIэм, дунаим идэхэгъум,
 Огъу хъугъэх уимэфэ нэфхэр, усымэджагъ...
 Усымэджен ыпаIoкIэ дэгъоу къэошIэжы,
 УигукъэкIыжхэр ренэу нафэх о,
 О кызэрэбгурыIoу а уахътэм дунаир,
 Дунаеу укыызхэтэджагъэм ишгъуашэу,
 Фэмышгъуашэу Тхьэшхом уедэогъагъ.
 Уедауи, епIуагъ: «КъаkIo, Тхьэ,
 Ульэшымэ, къаkIуи, сыгу къэш».
 «Дэогъу Тхьэшхор умышIы!» –
 Уятэ-уянэхэр гуIагъэх, ашIэти
 О умышIэрэ kIуачIэ Ащ зэриIэр.
 ИIэти, кыгыкIаkIoхи угу къашыгъ.
 Къаши, хьадэгъум ухагъэплъагъ,
 Ау Ежъ къеплъыгъ узэрэкIалэм...

2

KIалэм kIалэ иIoфти, ари текIыгъ,
 БлэкIыгъэм игукъанэ ори пщэчи,
 Тхьэм ищэчалтэ ишIу укыкъонагъ.

Укьээгъэнагъэр джы ошIы акъылэгъу,
Дэгъу оIо, щыIэныгъэр дэгъу.
Шэн дэгъу унэкъокъонри, улIмэ,
Лыгъэм ари изы Iахь, ау джащ фэд
Сыхэукъуагъ пIонри лыгъэм изы Iахь.
Шъхьадж иIахь ежъ дунаим щегъоты,
Ори бгъотыжыгъэ гупсэф, пIотэжыгъэ.
ЗиIэтыжьи гум, уигугъэ къыгъээзжыгъ,
Къызегъээзжыым гъэтхапэм идэхэгъуи,
Гъэмафэм икъыхэгъуи,
Бжыхъэм икъэкIогъуи,
Осы лъагъуи, зэкIэмэ уащыкIожыгъ.
Ау гъатхэр ренэу анахь уикIэсагъ,
Уфэусагъ ащ бэрэ апэ ибгъэшгъэу.
КъэошIэжъа, сикъош, а чэрэз чыгъэу,
Чыгъ сурэтэу гъатхэм щытIэмыгъэм
Узэригъэгъыгъэр? КIасэр пшIокIодмэ,
Сыдэушгъэу угу мыкIодышт. ОупчIэ:
«Сыда къэхъугъэр,
Сичэрэз чыгъ,
Тыдэ уежъагъ?
Хэты иорэды
Гугъэ фыжыбзэу уигъэутысагъ?
Шыу цIыкIу миныбэмэ,
Онэгъу шхъуантIэхэу,
ЗыкъыпкIашIагъ,
Ясэку утысэмэ
Одыджын нэфынэр
Ахэтэкъуагъ.
Тыдэ уежъагъ?
Ольэгъуа, сэгъы,
Апэрэу сэгъы,

Ины сыхъугъэу...».
 ЕтІанэ а узфэгъыгъэ чэрэзым дунаир,
 Дунэе нэфыр кыыкІухыи, кыыгъээзжыгъ,
 Кыыгъээзжыэу хабзэшъ гъогу техъэрэм.
 Зытехъагъэри, зэрыкІуагъэри, хъугъэри,
 Сыдым уигъэшІэн, ау ори зэхэшІагъэ –
 ШІэныгъэ зыхэпхыгъэмэ ари ащыщ.
 Узщыщым ухэкІэу зыгорэм укІомэ,
 УкъэкІожымэ зыгорэ кыыздэохыжыы.
 Лъэшпъ кыыздихыжыгъ акъыл,
 Акъыл кымыхыжыгъэми уичэрэз чъыг,
 Чъыгымэ ашІэрэр чъыгыти ышІагъ –
 «Икурэжыемэ
 Чэрэз плъыжыыбзэр арыІэкІагъ.
 Щэджэгъоуж.
 Сиунэ кІыбы ижъау гупсэфы
 ЗиутхыпкІыжыгъэу,
 Сичэрэз чъыгы
 Зыщегъэпсэфы...».
 О угуи зигъэпсэфыжыгъ,
 ЩэІэсэжыых гукъауи, гумэкІи,
 ГухэкІым кыылтэкІо гупсэфыр.
 Ау гупсэфэу зэрэфаеу хэт кІорэ,
 МакІо шІошІынкІи ар хъун,
 Ау фэмыгъэхъоу зыгорэ къэуцумэ,
 Е кыиуцукІ ІукІэмэ, кыыгурэІо.
 О Іаджи кыыбгурыІуагъ, зэхэшІагъ,
 УикІасэ чэрэзым кыызегъээзжыым.
 Къээзгъээзжыгъэм ышІапхъэр ышІагъ,
 МышІэр ыгъэхъагъэп, джау кыытэтагъ.
 Ытыгъэми лышъугъождьрэп,
 Ыгу пэкІыти, ыгу пыкІэжыгъ.

Джы зиужыжыгыгъэу уищагу зэрэдэт,
Ар дэтыфэ ори угупсэфышт...

3

Щэгупсэфых уимафэхэр уиошIу,
УзщагыашIуи, угу зыщыхэкIи кыыхэкIы.
Ау угу хэзгыэкIрэм зыгорэкIэ урикIасэу,
УзгыэкIасэу, узгыэщхырэм уриджагъомэ?
Тызгэджагъорэр ренэу зэхэтфырэн,
Зэхэпфына, кIасэу зыуегъэлъэгъумэ.
Iаджи плъэгъугъэ, ау зыми гужъ фыуиIагъэн,
Джэгъогъуи уиIагъ, угу кыыхэуIагъи.
Ау «уIагъэри зэгорэм мэкIыжы» зэпIуагъ,
ЗэпIуагъ, лыргъужъ кызэрэнэрэр ошIэми.
БгъэшIагъэ дахэу, дахэкIэ джыри агу уиль,
Зыгу уимылъэу кыпфэмыныкыоу зыIорэми,
ЫIон зыщимыгъотырэм лъэхъу уиусэ.
Уусагъ лъэшэу, Лъан, угу кыимыкI птхыгъэн,
Утхэзэ чIыгум утекIмэ, дунаим ухахъэу.
Уахахъэзэ дунаихэр зыщыдунаирэр пшIагъэ,
ПшIагъэ ащ щыIэ акылыр, губзыгъагъэр.
Угу мыкыабзэу ащ унагъэсрэн, ори ошIэ,
ОшIэти ренэу, узэчъэпхъым узфэсакыжыгъ.
Ау кыпфэсакыгъэхэп зэкIэ, уиджэгъогъумэ
Узгъэнэгъуаджэу ахэтмэ афэIоштыр аIуагъ,
АфэшIэштыр ашIагъ, ау, ошIа, о пшIэнба
Тхэм хихыгъэр орыти, анахъ уигъэшIуагъ.
Джы шIу лэжъ кыуиIуагъ, ау пIорэм фэсакъ,
Сэри сысакъ, ори зыфэсакыжъ, мы хабзэр
Хабзэуи, бзыпхъэуи цIыфмэ ахахъ.
Сыдэуштэу ахихъашт усаIоу зи зимыIэм,

Илэ зак'ор ик'элэм, итх'элэ фыжь.
 Ыгуи фыжы, игупшыси ары, ау ар ик'уна,
 Фырик'уна ч'ыгоу кызэпхылылэжыгыэм...
 Ау к'эупч'лэх, уупч'лэным емык'у хэл'эп:
 «Сыдэу х'умэ Тх'эр дэог'у зыш'ыгыагыэр,
 Ыш'агыэм темык'уадэу Тх'эшхом еш'ужыгыг'?».
 Ау зэш'ужыгыг'эх бэш'агыэу, хэмыук'орэр хэт,
 Ущы'лэмэ ладжи ухэук'о, уиг'огу удэхы,
 Дэхмэ ц'ыфыр мэгуащ'эш', зыл'эх'ужы,
 Зылтых'оу зыкыгыотыжымэ иг'ош', дэг'у.
 О уш'одэг'ути, Л'ан, Тх'эр кыпфэсакыгы,
 Кыпфэсакыгыг'э к'одыеп, кыбдэгощ'аг',
 Кыбдигощыгыэр зыфэдизыр о нах' пш'лэн.
 Ау тэ тш'лэрэр: огум удищай, укыыхиг'эпл'агы,
 К'эпл'эг'уг'эр угу нэф'у иль'эу к'эбг'ээзэжы,
 Ег'эш'лэрэ т'ысып'лэу угу ащ кыыхыгы.
 Укыыханыным дэг'уи хэл', к'ыныг'уи, зэфэдэх,
 Зэфэдэ х'азыр'эу дунаим ш'лурэ ерэ щызэблэк'ы.
 Джы о угу пхырэк'ы дунаим исыд фэдэ уах'ти,
 Ощ фэдэу хыгыг'эмэ як'ын ори адэош'эчы.
 «К'ын сэщ'эчы, – п'ог'агыг'э, – ем сыблэк'ымэ,
 Сыблэк'ымэ зи сымы'лоу, сыфэбзакоу,
 Сш'х'хэ ш'лэзыг'эу – сыпэмыуцужымэ...».
 Дунаим щызэпэуцужыырэр угу щыош'эчыш',
 Уиш'эчал'э ил'ыр Тх'эшхом джы фэог'азэ.
 Уег'эраза, урыраза ш'эчал'э зэрэуи'лэм?
 О уи'лэр угупшысэнэу амал, ухыаш'лэп,
 Хыаш'лэм и'оф ц'ыфымк'лэ Тх'эм ыдэжь.
 Ау Ащ ыдэжьба кыздэк'ыгыэр о уш'эчэнэу,
 Джары ш'эчал'гы ыш'лэзэ кызык'ыуитыгыэр.
 Кыуитыгыг'эу Тх'эм амал ш'лоу, Л'ан, оусэ,
 Уиусэмэ дахи ащып'уагы, джадэуи гук'аом,

Угу кьеоу уебакъуи, ушъхэрыкIыгъ.
Угу къэкIыгъ джыри уусэнэу, уусыни щыI,
Узфэусэни, къыпфэусэни щыIэнкIи хъун.
Ар ущыIэмэ ары. УзыщэIэм уигупшысэхэр,
Самэу зэтешэсагъэхэу огум епхьылIагъэх.
ЗэкIэ пхьырэр зэхэфыгъагъэхэпщтын,
Пфэгъэхъугъэпщтын а зэкIэ зэхэпфынэу,
Зэхэмыфыгъэхэр бжъэпчIыгъэм фэд...

4

Сыд анахъэу адрэ дунаим уигъаплъэу,
Уни ыгъэплгъызэу пшIэ пшIоигъуагъэр?
Дэгъуа, дэя адэ цIыфым икIожькIэ,
МэкIожьы ыIомэ адыгэм егъэкIотэжьи,
ЫгъэкIотэжьиэр зэкIэ зы лъагъо рэкIуа,
ЩакIуа ахэмэ джыри огум гъогууанэ?
ШыонэзэтелъкIэ щэкIоха пщэсым,
Пщэсым сыдэушчтэу шыур щыкIон.
Ау гур зэрыкIорэм гупшысэр рэкIошгъ,
Сыд фэдэ щыкIоми ар мыгъошчэн.
Мыхэмэ зэкIэмэ уягупшысагъ,
Ау уигупшысэхэр джы оуиежьэп.
Уиежьэу къэнагъэр ТхъэмкIэ уишIошI.
Ац ишIошI улъыхъоу усэ птхыгъэ:
«КъэнэтIэхэс чэфхэр» пIуагъэ. Сыда чэфых,
Чэфыгъо хэлъа адрэ дунаим укIожьмэ?
Ац мыкIожьиын щыIэп, Iофыр уикIожькIэ,
УзыкIожькIэ, Тхъэр къызэрэппэгъокI.
Ар къыппэгъокIы, цIыфмэ уагъэкIотэжьи,
Ахэмэ яIотэжьи, ягукъэкIыжь укъызханэрэр.
«А, ефэнд, – джащ пае оIо, – зэпысчыгъэшгъ

ГъашІэм ыгъунэ, Тхъэм уелъэІу,
Гунахьхэр Ащ къысфигъэгъунэу.
Сыпфэраз, ау цІыфхэуи итмэ сашъхьагъы,
Сфагъэгъунэу сфялъэІу ягунахьэу зесхьагъэр...».
ОкІожьы, гъогу утехьажьы, нэмыкІхэр къэнэх,
Ар уигукъанэп, ошІэ, дунаим ицэрэхъ мэкІуатэ.
«Сэ сылІи, нэмыкІхэр къэнагъэх,
ЦІыфхэр, бзыухэр, чыыгхэр къэнагъэх...
СыжъугъэлІагъ сІоу, сишхрэп гукъаом,
Ау хэт шъуащыщэу егупшысагъ:
Ар лІагъэти сэ сыкъэнагъ?».
Ау къэнагъэми дунаир зэгорэм еухы,
Ар зыухрэм фэоІо: «УлІагъэмэ,
ЦІыфхэр умыгъэгумэкІхэу,
Ор-орэу пшгъхэ къехьыжъэжъ.
Гунахьыр къыпкІэкІэтэкъоу
УкъэкІожьыщтышъ, пхъэнкІыпхъэ
Къыздашти, къэхэлъэ гъогур
УмыушІоинэу, пхъэнкІыжъзэ
Къыдахъ...». Джауцтэу зышІырэм
ЕшІэцтын гъашІэр джыри зэримыухрэр.
ЗэкІэ ыухырэп, адыкІи, ошІа, гъашІэ щыІ.
Ар ошІэти птхыгъэ: «ЗгъэшІагъэ зы гъашІэ,
ЗгъэшІагъэ шІульэгъу, бэгъашІэу, бэгъашІэу,
ЗгъэшІэцт джы хъадэгъу». ОгъашІэ ыкІи.
ЗэкІэ, сикъош, непэ сыдэуцтэу зэтІон,
Дунаим щызатІорэр тфэмыухэу укІожьыгъ.
О укІожьыгъ, тэ тыкъэнагъ, хэт ичэзыу?
Чэзыу-чэзыоу джауцтэу макІо дунаир...
Ау дунаир къин закІэу зэхэлъэп, ар нафэ,
Хэты инэфи, ишІушІагъи ІукІэжьын.

Ау гукъэкIыжъмэ къаханэрэр щэIэ,
ГушчыIэ фаIофэ джыри бэрэ щыIэшт.
Тхьэхэри защыгъупшэжыхэкIэ малIэх,
МылIэжыынэу оц фэдэхэр къэнагъ...
Джары, Лъан, ныбжыкIэ тызэкIэхъажыгъ,
Нахь чыжъэ ущыкIуагъэпти щыIэныгъэм.
Ау шыпкIугъэр хэткIи гъашIэ фырикъун.

2020

Юпцынхэр

Осэнчъ Тхьэр угу илгыныр

*Адэмокъомэ я Альберт,
Инджыдж щыщ, адыгэ хасэмэ
язэхэцэжъын чанэу хэлэжъагъ*

Адэмокъоу тиныбджэгъушIум
ШIу факIоу дахэ фэтэIо.
ИIорэ ишIэрэ зэтэгъу макIошъ,
ИкIо хигъахъоу щыIэнэу тыфай.
Узфаер ренэу щыхъурэп дунаим,
Ау дунаим идахэр шыкур.
Шыкур пIоным Iаджи ыуас,
Осэнчъэ Тхьэр угу илгыныр.
Ыгу илгыр ыIоныр Альберт икIас,
ЗикIасэмэ ар дэгъоу дашIэ.
АшIэ, адыгэм ар ренэу фаблэ
Щигъаблэу ыгу ащ инэф.
Гухэлгы нэфхэр егъашIэм иIэх,
ЗэкIэ иIэр кIищынэу тыфэлъаIо.
ТиIо ныбджэгъухэмкIэ кыюнэсыгъ,
УщэкIошъ дахэу дунаим, хэгъахъу!

Хэхуагъэ уиэмэ тигъэгущон,
Уадэгущоныр цыфыгъэм щыщышгъ.
Тызэщыщ, Адэмокъомэ я Альберт,
Адыгэ лыхъумэ уахэтэу оклошгъ,
Уигъогухэр нэфэу, уилъагъо занкIэу,
ЗанкIэу уигупшысэхэр пIон олтъэкIышгъ,
УилъэкI боу, уиамал нэхъоеу Тхьэшхом,
Тхьэшхоу тыкъээзгъэшIыгъэм ущигъэIэн!

2019

Оридадэр бэрэ пфаIон

*Ардзинбэмэ я Вячеслав,
Абхъаз хэгъэгум иапэрэ Президент*

Ардзинбэ Вячеславэу кIэлэшIум,
ИшIу тыди Абхъазым щаIуатэ.
IорыIуатэм зэкIэ кыханэрэп.
Къэнэжърэр пIуагъэм идагъ,
Дагъо зимыIэ шIушIагъ.
УигъашIэ дахэу кIэошымэ,
Кыхэошымэ дунаим ордэ,
Оридадэр бэрэ пфаIон,
КъэIо-наIом о пщиухъан.
Къэпхыгъ кIэлэшIум ыцIэ,
ЦIэнчъэм Тхьэшхор еуагъ.
Тхьэ зэуагъэр амышIэу къэнэн,
Къэнагъэу ар щыIэнкIи мэхъу.
КъыдэхъункIи мэхъу иIоф,
Ау шIоIоф шIуа цыфыгъэр,
Гъэр ехъулIагъа имыльку?

Мылъку кІэхъопсым ар егъоты,
Хэти игъот нахьыбэ орэхъу.
Къыбдэхъун пае узкІэхъопсэрэр,
Уипчыхьапэмэ альэгу хъун фай.
Зыфэягъэр Ардзинбэмэ яшгъэо мафэ,
Абхъазым имафэхэр зыпкъ итхэу,
Лъэпкъыр зэхэтэу, ыгукІэ гушхоу,
Узгъэгүшхон къошхэр игъусэу,
Ежьи гъусэшІу хъунэу фэягъ.
Ау узыфаер ренэу къыбдэхъурэп,
Узгъэохъун Іаджи уапэкІэ щыІ.
Ау щІэІэфэ абхъазмэ яшгъэо мафэу,
Іумафэу Вячеслав, ыпэ кІотагъ.
Сыд ыгъэхъагъ тІоу тыкІэупчІэрэп,
УпчІэм иджэуап хэти щыгъуаз.
Лъэпкъым игъуазэу, гъозэ гоузишгъэу
Зышгъэ икІыгъэ пыймэ язэуагъ.
Зэо дэгъу хъурэп, ар хэткІи хьылгъэ,
Ау нахь хьылгъэжъ уишгъэфитныгъэ,
Шъхъэфитныгъэу узгъэбгъэжърэр,
ИбгъэжъыпІэ ращэу агъэцуахъомэ.
Мыхъурэ щыІэп, ау хъугъэр,
Къадэхъугъэр абхъазымэ я Маф.
МафэкІэ Ардзинбэ яІагъ,
ЩыІагъ ежъ лІыри лІыти,
ЛІыхъужъмэ афэдэу зекІуагъ.
КъыкІэлтыкІуагъэмэ яхэгъэгу,
Яхэгъэгу ибыракъ лъагэу аІэты.

2005

Шур икътэгъу

*Аргунэмэ я Олег,
Инджыдж шыц, адыгэ хасэмэ
язэтегъэуцожьын илахышIу хэлъ*

Аргунэ Олегэу лIы мафэм
Имафэхэр дахэу рихын.
Зыкырихмэ, зыфэдэр альэгъоу,
Зыльэгъурэм ыгъэшIагъоу,
ИшIушIагъэ лъэккым фэбагъоу,
Гъотрэ амалрэ щымыкIэу,
Ыгу къэкIрэм ыIэ лъынэсэу
Игупсэмэ бэрэ адэпсэун.
Псауныгъэ пытэ щымыкIэу,
ИкIи ижьи ренэу адатхэу,
Тхъагъор игъэшIэ гъогоу,
ШIоу къебэкIрэр икътэгъоу,
Кътэгъоу иIэмэ адэгупсэфэу,
Гупсэфэу Тхъэм щигъэIэн!

2020

Батэр зыгъэщэу, щынэ зымышIэу...

*Бгъэжгъэкъо Бэрэсби, Къэбэртае шыц,
тарихъ шIэныгъэхэмкIэ
доктор, профессор*

Батэр зыгъэщэу, щынэр зымышIэу,
ЫшIэрэр къогъу къуимыхъажьэу,
Жъи кIи акъылэгъу афэхъурэр,
Ioфыр зыщымышъурэм хацэу,

ДахэкIэ зыцIэ рaIорэр Бэрэсби.
 Лъэккыым ихэбзэ-бзыпхъэ упылъ,
 Дунаим ибзыпхъэ шIоу еогъэкIу,
 Гум екIу уильэккыкIэ уишIульэгъу,
 Тэльэгъу къурмэн зызэрэфэпшIырэр.
 ШIэныгъэмкIэ Адыг ябгъэIуагъ,
 ПIонрэ пшIэнрэ ущымыкIэу
 ГукIэ, псэкIэ, сикъош, улэжъагъ.
 Улажъэу губгъом уитыгъэп,
 УчIэтыгъэп кIыщи ущыгъукIэу,
 Ау кыщыбгъэкIагъэп хэти,
 Уихатэр шIэныгъэти, улэжыгъэ,
 Уилэжыгъэ бэгъуагъэ уикон илъ.
 Угу илтым удэмышэу уфакIомэ,
 КIорэр зыдакIорэм нэсыти,
 Унэсыгъ шIэныгъэм илъэганIэ.
 А лъэганIэр къушгъхэм щиз,
 Угу щизэу ащ утет, зыоплтыхъэ,
 ЕтIанэ урэплэжыкIэ къэпкIугъэм.
 ЗэгъэкIугъэу дахэм фэдэу улэжы,
 Къэулэжыгъ шIэныгъэмкIэ тын,
 Тын лъанIэба кандидат ухъуныр.
 О кыбдэхъугъэр адыгэ ябынкIэ
 IофыкIагъ, ар психоллингвистикэм
 ИзэгъэшIэн фэгъэхыгъагъ.
 Ухъугъ етIанэ кIэлэгъаджэ,
 Зыщегъаджагъэхэр университет,
 Ебгъаджагъэмэ уащымыгъупшэу.
 Гурышэ-гупшысэм зеоушэтыти,
 Уушэтыжыгъэ джыри уишIэныгъэ –
 ТарихъымкIэ доктор ухъугъ.
 Мыхэр кыбдэхъуи, тыбгъэгущIуагъ,

ШІу зышІэрэм адэ шІу ипэгьокІ.
 УигукъэкІмэ апшгъ кІуагъэ хабзэр,
 Адыгэ хабзэм дахэу утетхыхъагъ.
 Уитхыгъэхэр ІэкІыб къэралмэ анэси,
 Агу нэси ежъхэми тырадзэжыгъ.
 Уитхыгъэмэ альэхъух еджагъэхэр,
 Еджагъэхэшгъ, репщэжыынхэу...
 ЦІыфым сыдигъуи ихъопсапІэр –
 Псапэ кыылэжъэу, шІум елэжъэу,
 ИжаушІу хэти фаер чІэтынэу ары,
 Ар, сикъош, насыпэу кыбдэхъугъ.
 Ыгу къэкІрэм лъынэсрэр насыпышІу,
 ШІу зыгу илъым Тхъэшхор кыкъот.
 Къыпкъомытмэ, «егушысэжъ зэ» еЮ,
 Ащ ыІорэр хэт щыбзэм кІигъэкІыгъ,
 ЛъэкІ зиІэр а Тхъэшхо закъор арымэ.
 Мыр о егъашІэм пщыгъупшагъэп,
 Уигушысэмэ ахэль, уитхыгъэмэ арыт.
 Гупытэ-лъэпытэу, уишэни пытэу
 (Адыгэ хабзэм зэриІорэм тетэу),
 Узтет лъагъом егъашІэм удэхыгъэп,
 Дэхыгъэмэ бэрэ къябгъэгъэзэжыгъ.
 Тэрэзыджэу зекІохэмэ, мыхъун аІомэ,
 ЗыІорэмэ егъашІэм афэбгъэгъугъэп.
 Ыпэ ренэу укІуагъ, укыызэкІэкІуагъэп,
 Джары узкІэкІогъагъэри Абхъаз заом...
 Зауи мэхъу, дунаири къэрэхъатыжы,
 Хъатыр цІыфмэ зэфальэгъумэ дэгъу.
 Дэгъу зауи, пыджи укъялыжыгъэу,
 Шотэжыгъэу, уихъакІэщ уисэу,
 Уионджэкъи Іугъор чэфэу ыщэу,
 Іахбыл-лыщыщмэ яхъяр плъэгъоу,

Уилэгъу пкъэгъумэ, шъэогъумэ,
Гъунэгъумэ уихъакІэш якІуапІэмэ.
Ар икъэкІуапІ уигупсэф, уирэхъат,
Уирэхъат, сикъош, Тхъэм кыуэхъумэн.
Къыбдэхъугъэр бэ, Бэрэсби, шыкур,
Шыкур оІо сыдигъуи ори уемызэщэу.
Батэр зыгъэщэу, щынэр зымышІэу
Тэ тшІэрэр Бгъэжънэкъо Бэрэсбыишъ,
Бэрэсбыеу лІы хафэм, Іумафэм
Имафэ мэфишъэ Тхъэм ышІын.

2017

Зы махуи сигу уимыкІ

*Болэкъомэ я Аслъан,
Лэшэпсынэ щыц, адыгэ хасэмэ язэхашъэжъын
иІахъышІу хэлъ, Адыгэ хэкум и Хэсашъхъэ хэт*

«Зы махуи сигу уимыкІ,
Синэгум о ушІэмыкІ,
Си Лэшэпсынэ дэхэщхуэ,
Сыгушхоу удыжъ сыкъокІо...» –
Чылэм кІозэ, Болэкъом кьеІо,
КъыІозэ хэгупшысыхъэ:
«Сянэ сипІугъ, сятэ сипІугъ,
СипІугъ къуаджэу сызщыщым.
«Унэм зыщыгъаси, хасэм кІо»
ЕІо адыгэм, сэри сыкыикІыгъ.
СыкыикІи цІыфмэ сахэхъагъ.
Сызхэхъагъэмэ сащизэу сахэуцуагъ,
Къотэгъу-уцогъухэри згъотыгъэх.

215

Тын лъапІәу цІыфым иІәр
 КъызгурыІуагъ – мы дунаим,
 Дунаишхом ушалъытәнәу уфаемә,
 Ори лъытәх цІыфхәр, уасә афәшІ,
 АфапшІәрәм къыгъээжъышт.
 «Къэзымыгъэзәнәу уиІәхәр хәт?
 Хәт уиуцогъу, хәт уикъотәгъу,
 Дәгъуха уиІә пыщәгъухәр?», –
 КъысәупчІых сичыләгъухәр.
 Чылә ущыщмә ары хабзәр –
 Хәбзә-бзыпхәр щызәрахъә,
 Узхәхәрә-узхәкІрәр ашІоІоф.
 Лъәпкъ Іоф къызцаІәтрәр хасә,
 Хәсашъхәм сызыхәтыр бәшІагъә,
 БгъашІәмә Іәджыми уарехъылІә,
 Ащ сызщырихъылІагъәхәр арых
 Сиуцогъухәри, сикъотәгъухәри,
 Сигупсәу сипыщәгъухәри,
 Ахәгъәхъожь силәгъупкъәгъухәри.
 Зы лъәпкъ ущыщмә узәщыщ,
 Сызщыщыр адыгәшъ, сырәгүшхо.
 Сагъәгүшхо сихәсәгъумә. Сафәд,
 Ежъхәри сәщ фәдәх, сафәраз.
 Узфаер зәкІә дунаим щыхъурәп,
 Зыщымышъурәм хәт ущыгугъын,
 Ущәгугъы етІанә ныбджәгъум.
 Зызәбгъәкъун щыІәмә гупсәф.
 Сәгупсәфы – сәщ фәдәмә сафәд,
 Сәщ фәдәх ахәри, тызәдакІо.
 ТәкІо, хәсә гъогухәр тилъагъу,
 Уадыгәныр сыдигъуи къыными.

2012

217

Тыфэраз кыгыэнагыэмкIэ, шытхур ыдэжь,
 Кымылэжыгыгэ игугу ашыгыгэп.
 Ау Лэпшъ фэмышыгы, зыщымыгуази
 Узэу дунаим бэ кытехуагыэр.
 Узмэ ахэхъо, кыным хагыахъо,
 Тхэу цыфы цыкIур шыIэныр кыин,
 Ау кыин хэмытэу зыгорэ зэшIокIа?
 ЗэшIокI уиIэ хэумэ хэкIыпIи шыI.
 ТыщыI, тэпсэу Тхэм тегэпсэушъ,
 Псауныгыэ пытэ хэти кыыритын.
 Ау кыуитрэ зыгорэкIэ имыкыоу,
 Iээгы уфэныкыомэ, Iазэ улэху.
 Тылтыху хэумэ Борсэр гум кэкIы.
 КэкIышъ, теуалIэ, зэхешIэ, кытфешIэ,
 ЫшIэрэр Тхэшхом фильэгужыын.
 Заужыжыын зэIэзагыэмэ зэкIэмэ,
 ЗэкIэ зышIэу тIорэ Лэпшъ кыан,
 Кыгыэнагыэр сьд Iээгы фэмыхыоу?
 Ар зыгыэхурэ Борсэмэ я Мыхыамэт
 Тхэр кыетагыэба гум хегэIабэмэ.
 Гури, лынтфи, лыдэкIуайи, кыфэхы,
 ЫхэкIэ ехи, ыпшъ дэкIуайи Iазэмэ,
 Мыхыамэт фэдэ Iазэмэ яIэзакIэ ашIэ.
 ЫшIагыэцтын Лэпшъи илэуж,
 Лэуж мафэкIэ адыгэ Iазэхэр,
 Iазэм иIазэхэр зэрэрыкIощтхэр.
 Кэххушът-кыэшIэщтым шыгуазэр хэт?
 Хэт Тхэм нэмыкI шыгуазэр?
 Тэ тызшыгуазэр Лэпшъ фэдэ Iазэм,
 Адыгэ Iазэхэр кызылгыишагыэх,
 Гыогу тыришагыэх. ЗэрэхурэмкIэ нартмэ,

Нартэу ялыемэ яжъау джыри тычІэт.
ТычІэтмэ тэщ фэдэу тилІэуж шІагъомэ
БгъэшІагъо икъун джыри къакІун.

2019

Шу шІэ, шу лэжы

*Бракъыймэ я Ильяс,
Хъатикъуае щыщ, адыгэ хасэмэ
язэхэщэжъын чанэу ахэлэжъагъ*

Бракъыйхэр ялІакъокІэ пщы лъэпкъых,
Альэпкъ епэсыгъэу зекІонхэр яхабз.
Хэбзэ-бзыпхэр кІэгъэкІэу зэрахъу,
Ашъхы зэрахъажэу дунаим къырэкІох.
«КъырэкІох, ау хэт ащ фэдэу къахэнагъ?» –
Къахэнагъэм зызгъэлІыхэрэр кІэупчІэх.
– УупчІэным, – аІо, – емыкІу зи хэлъап, –
Ау хэлъыр сыд, упчІакІэр сыд фэд,
Сыд фэдэмэ аригъапшэ шІоигъу?
ПшІоигъу уиныбджэгъу идахэ аІонэу,
ФаІорэм хэгъахъо фашІыми дэгъу.
Дэгъу Бракъый Ильясэ ищыІакІэ,
ЦІыфмэ ахэкІуакІэ, ащизэу макІо.
Ау кІорэмэ анахъ лъэгэнкІи мэхъу,
Мэхъу илъэбэкъуи нахъ инэу ыдзэу.
Зыфидзрэр, зыдидзрэр ары Іофыр,
ИІоф шІоІофышъ, еужьырэу макІо.
ЗэкІэми тэкІо, тиунэмэ такъырэкІы,
ТыкъекІышъ, щыІэныгъэм тыхэхъэ.
Тахэхъэ, тахэкІы цІыфмэ, тапхырэкІы,

219

ИкІэрыкІэу кѣфэдгъэзэжъэуи мэхъу.
 Хъурэр зэкІэ кѣпІона, ар бѣу зэхэт.
 Тызхэт, кѣытхэтымэ тэри зыкІэ тафэд.
 Тызщызэфэмыдэм идэй тылгыхъурэп,
 Тызлгыхъурэр цІыфыгыэкІэ тызэзыпхын.
 Ау зызэпхрэм сыд ыгу кѣпфилъ,
 Тыгу илгэм тыгу раутыжъэу мэхъу.
 Мэхъу ащ фэди, адэ зэкІэ зэфэдэп,
 Хэти щызэфэдэп дунаим, ар икІуакІ.
 Ильяси макІо, регъэхъу, еужыры,
 Еужыры ныбжыры шІэхэу макІошъ.
 ЗэкІэми тэкІо, тызэупчІыжы –
 Сыд дгъэхъагъ, сыд фэд тилъэуж?
 ТилІэужмэ тилъэужхэр амыгъэгъуащэу,
 Гъошагъэ кѣахэмыкІмэ тэгупсэфы.
 «Сыгупсэф, сырэхъат, Тхъэм сыфэраз,
 Рэзэныгъэ хэти кѣыритын сэщ фэдэу» –
 Джащ фэд Ильяс Тхъэм зэрелъІурэр.
 «КѣысэлъІу, – еІо Ащ, – кѣысэлъІуи,
 УиІофи лыплъэжыи, сыкѣыбдеІэн».
 Тхъэр зыдеІагъэу, ежыи лэжыагъэу,
 Ылэжыыгъэр зикѣабылмэ Ильясэ ащыщ.
 ЦІыфыр кІырэплгыжыи ыгъэшІагъэм,
 БгъашІэрэр зэгорэм кѣытэупчІыжыщт.
 КѣыоупчІыжымэ, «мыр сшІагъэ, сІуагъэ,
 СІуагъэ сырыукІытэжыынэу щымыІ»
 ЗыІон зиамалмэ Бракъый Ильяси ащыщ.
 «Узщыщым шІоу фапІорэр, фапшІэрэр
 ПшІагъэм фэдэ пчѣагъэкІэ кѣыотэжыын.
 Кѣызыотэжърэм етІанэ пІотэжыын»
 ЕІо Тхъэр зэтэжыыгъэ Бракъый Ильясэ.

2016

Усэм о уригъэр

*Бэлагъэмэ я Люб, Къэбэртае щыц,
усакIу, филологическэ шIэныгъэхэмкIэ доктор*

Бэлагъэмэ япхъу кIасэу,
ЗикIэсэ дэдэхэр Къандурэу,
Тэри тикIасэу тиI зы Любэ.
Любэм кыикIрэр – шIулъэгъу,
Уальэгъумэ адэ пфаIон!
Ау пфаIо узимыкIасэми,
Ахэми пфаIон агъоты.
КъэIо-наIор угу емыгъэкIу,
УкIомэ Iаджи плъэгъун.
ЗэкIэ плъэгъурэр шъыпкъэп,
Шъыпкъэр уищыIэныгъ...
Усэм, тэшIэ, о уригъэр,
Ащ фэдэ гъэрмэ тэри тащыщ.
Тщыщымэ яусэ бэрэ мэпыджэ,
Япчыпыджыни кIэтIаркъу,
ХъантIаркъоу кыизепэдджэжьых,
Яджэрпэдджэжьи орыжъ орд.
«Ащ фэди мэхъу» гукIэ зэIожьи,
Угу теIукIэжъ, а зыр тфашI.
ШъуашIэм иIашэр дыды,
Ащ фэдэр тэщ фэд – усакIу.
УсакIом иIашэр ыжабз,
О убзэ гъэшIуабзэр къебэкIы.
Анахь бгъашIорэр уилъфыгъ,
Къэплъфыгъэр зэкIэ уиemi,
Уимыйй уикIалэ мэхъу
Къыдэхъурэм уигъэгүшхоу.

Узгъэгүшхорэр тэшIэ адыг,
Уиадыгагъэ лъагэу огъаIэ,
БгъэIэгъэ щэтырхэр уитхыгъ.
Птхыгъэр зэкIэ гъогу тет,
Ятетыгъо Мэзкуу чыжъэми нэсы.
Урыс нысакIэу Гоцэунае
Иунаехэр кыизэогъашIэх.
ПшIэрэр ошIэжбы гууз-лыуз –
Гоузэу адыгэм ыпхъу класэ
ЩагъэкIэсагъэпышгъ кълэлэшхом.
Лпышхомэ кърмэн афэхъугъ –
КIю, ари хъугъэмэ ащыщ тIон...
ЗатIорэр джауштэу лъэкIуатэ,
ЛъэкIуатэ тарихъым игъогу.
Гъогогъухэри загъорэ текIых –
Ащ нэс чыгыыхэри кълэкIых.
Ау ягъогу загъотыжбыкIэ,
КIэрыкIэу кыдгоуцожьых.
Тызэхэуцожьых –
Адыгэм адыгэр ищхэпс.
Ощхыпсыри о зэхэошIэ,
ОшIэ ичбыIи, тифаби –
ГуфэбагъэкIэ тэ утфыщыI.
УщыIэмэ ары щыIакIэр,
ЩыIакIэр угу зэрибгълъ.
Угу илътым Тхъэм унегъэс
Сыд фэди ущимыгъакIэу.
Зы мэкIэ тэкIуи тэщ пае
ТфелъэIу – зэдэдгъэшIэнэу,
ДгъашIэрэм тырыгушIонэу,
ГушIорэм тыкыщимынэнэу.

«А нынэ» кыуиЮу уянэ
Бэрэ кыпшгъащытын.
БгъэлэпІэрэ уянэ уеІэфэ,
УиЮф ренэу кІэкІын!
КІо, джары, ти Любэ дах,
Дахэу тшІэрэр пфэтІуагъ,
ТІуагъэр, тэшІэ, ош паеми,
Фаем ышІышт орад.
Оридадэм зыкІырагъэщымэ,
Ащ шыщ оуеу хэлтышт!

2014

ЗапІорэм узэхышІыкІмэ

*Бэлагъэмэ я Любэ
кытфИопщыжсырэр*

Дунаим адыгэу сыкытехъуагъ,
Сыкытехъуи, Бэлэгъэ Любэ сыхъугъ.
Сызэрэхъунэу сызэхъум,
Къыздэхъугъ сыусэнэу амал.
Амал Тхъэм кыуитыгъэми,
Къыуитыгъэм гъусэ кыфешІы –
Сэ кысфишІыгъ сыусэнэу,
Ау сыусырэм сыгу шыщи дэкІонэу.
УдакІоу унагъо пшІагъэмэ,
ПшІагъэмэ бынхэр кыпхэхъох.
Къыппахъомэ хъяр, ар насып,
Насып бын-унагъор зэкІужъмэ.
ЗэкІужьыми дэгъу уиусэ,
Сиусэ сэри сатыр зэкІужьэу,

ЗэкIужьрэ хьарыфы закIэу,
Iу занкIэу, щэкум кьизыгъэу,
Пигъэзыгъэу сыгу щыщы тIэкIу,
ТIэкIужьыеу сыгу мэхэгъэу,
Сызфэмэхэгъэр сыгу зыдихьы,
Зыдихьы сиусэ, ошIа, IукIыгъ.
Сэ кьысIукIыгъ, ау хэты IукIагъ,
IукIэгъу мафэкIэ сыфэлъэIона?
УлъэIощтыр Iофа, ренэу тэлъаIо,
ТелъэIу Тхэшхом тыщигъэIэнэу.
УщыIэмэ уцIыфышгъ, дэхабэ пIон,
ЗапIорэм узэхышIыкIымэ.
ШъузэхэсшIыкIи псэкIэ,
Спсэ щыщы шъори шгъухъугъ.
Боу кьыздэхъугъ – зэщыщ тыхъугъ,
Ар кьыздэхъуи сыунэжъыгъ.

2016

Зянэ зиIэм дунаир иIахь

*Бэлагъэмэ я Мария,
Къэбэртае щыщ, кIэлэегъадж*

Зянэ зиIэм дунаир иIахь,
Ар Iахьымэ анахьы IэшIу.
ШIу умылгъэгоу тау ущыIэн,
ЩыIэныгъэм ухэзыщагъэр?
Лыщыщ тфишIыгъэмэ тагъэины,

Тиини тицІыкІуи хъярыр адэжъ.
 Тадэжбы дгъээзэжмэ тынэ ыІаплІ,
 ЫІаплІ тефэжбышъ, тэгупсэфыжы.
 Гупсэф шыІэп ныр зытымлъэгъукІэ,
 Тлъэгъурэм сыдми гухахъо хэмылъ.
 Тхэлъ шэнымэ лъапсэ афэхъурэр,
 Тызгэхъурэр сыдигъуи ным игушыІ.
 Сыд гушыІэ кыппигъохыми,
 Удимгэхынэу лъагъо пфыхещы,
 Тфыхищрэр егъашІэм тигъуаз.
 Гъозэ мафэкІэ Бэлаггэхэр епІух,
 ЫпІуггэ лъэпкъ кымыгъэукІытэжъ.
 Ныр бгъэукІытэу сыда узекІон,
 УзэрыкІорэр адыгэ гъогумэ.
 Гъогогъу пфэхъурэр оц фэд,
 Пфэди хэлъ, хэлъ пфэмыди,
 Удэни къыхэфэшт, умыдэни,
 УзэдэІужъмэ сыдигъуи нахышІу
 ШІум ным уфипІуггэшъ.
 БэгъашІэ охъу, Мариеу тикІас,
 УикІасэу шыІэмэ хъяр къадэхъун,
 Мыхъуным сыдкІи о пщиухъан,
 Уиунэ къихъэрэм насып кырихъан,
 Рихырэ шыІэмэ шгъуихабзэу орэхъу.
 Къыбдэхъу Іаджи, Мария, шыкур,
 Шыкур пІоныр егъашІэм угу икІрэп.
 Угу пыкІырэр бэ, бгъашІорэр бэ,
 Анахыбэ зыфапшІэу, угу икІасэхэу,
 УзикІасэ дэдэдэхэр уипхъорэльф,
 Пхъорэльфым къорыльфыри игъус,
 ЗэкІэ зэгъусэжыымэ купышІу мэхъу.

Мэхъу уидунаи, Мария, дахэ,
Дахэу щыIакIэр огъакIо, уцэкIо.
КъыбдакIох уигъусэу узикIасэхэр,
ШъузэфэкIасэу бэрэ къэшъухьын!

2018

Цыфмэ апашъхъэкIэ тыадыг

*Гъуашъомэ я Руслъан, Шапсыгъэ щыщ,
адыгэ хасэмэ язэхэщэн чанэу хэлэжъагъ*

Тхъэм ыпашъхъэкIэ – тыцIыф,
Цыфмэ апашъхъэкIэ – тыадыг,
Адыгэм ыпашъхъэкIэ о ушансыгъ –
Гъуашъомэ я Руслъан.
Мы дунаим бэрэ ущылэжъагъ,
Къэулэжыгъэр о нахъ пшIэн.
Тэ тшIэрэр – адыгэ Iофым упыль,
Узпылтым зыкIи уемызэщэу.
Зэцтегъэоу ащ пыхьы щыI,
УщыIэмэ ахэри олъэгъух.
Тлъэгъурэм хэт дэгъуи дэй,
Дэим сыда игугъу тшIын
ЗыпэшIын дэгъур щымыIэмэ.
УиI о цIыфмэ яIэр, уафэд,
Ощ фэдэри, ошIэ, макIап.
ХэкIы мытхытхъэу гъашIэм,
БгъашIэмэ, адэ, ары хабзэр.
Адыгэ хабзэм упыль, зеогъэкIу,
УзэрекIурэм чылэр щыгъуаз.
Загъори огъэгъуазэх, уяушъыи,

Ушъыиныр нахыжъы Іахыпшъ.
Жъы сыхъугъ пІоу укъэмыуцу,
КъиуцукІмэ нахыжъи ахэт,
Ахэт кІалэми, ошІэ, узэдэІун,
УзэдэІупхъэ ахэмыты хъуна!
– Хъун,– загъорэ оІо,– сэркІэ икъун,
Икъун, онэтемыхэу ренэу тыхэт,
Тызхэтыми, къытхэтыми тафэд,
Ау тыфэдэжъэп тызфэдагъэм...
Тыхагъэдагъэмэ джыри дунаим,
Дунаишхом Іаджи хэтба, хэлъба,
Мы зэхэлъ купым сьд тыфэени?
О узфаем джыри удэхынэп сэІо,
Сьд пІуагъэми адыгэлІэу уашІэ.
Тхъэм ыпашъхъэкІэ – уцІыф,
ЦІыфмэ апашъхъэкІэ – уадыг,
Адыгагъэм Тхъэм уцигъэкІэнэп!

2015

АкъылкІэ ори уятагъ

*ГъутІмэ я Іэдэм,
Къэбэртае щыщ, филологие
шІэныгъэхэмкІэ доктор*

Адыгэ шыпшъхъэ къэмыгъазэмэ зэу уащыщ,
Узщыщ ГъутІмэ ядахэ огъэІу.
КъыщытэІу тэри Адыгэ шъолъырым а макъэр
Хъэ лъэмакъэр щэхъу шылъэ макъэ.
Умакъэ бгъэлъэшын пІомэ о уфит,
Гуфит-шъхъэфитэу уигъогупэмэ уатет.

227

Узтетхэр нарт чЫгух, адыгэ кьуапэх,
Мыекьуапи уилъагьохэр бэрэ кьыдахьэх.
Укьытхахьэмэ хьакІэшхэр кьыпфызэІуахы,
ЗэІэпахэу уикьэбархэр зэрахьэх.
Ахэмыхьагьэр, ошІэ, щымыІэ папкІ,
МакІэ дунаим хэгьуазэу щилъэгьурэр.
Плъэгьугьэ Іаджи, сикьош, зэхэпшІагьэ,
ПшІэрэ щыІэмэ цІыфмэ адэбгощыгь.
Адэбгощи акьылкІэ ори уятагь,
Тхьэ зэтэгьэ закІэх уижьау чІэтхэр.
Бэрэ кьытхэт джыри, сикьош,
Кьош Іахьылмэ янасып плъэгьоу.
Зэлэгьу-зэныбжьхэу уилъэужмэ атетхэр
Зэтетэу акьылкІэ о кьыплъыкІоных.
КьыплъыкІорэр уапэ ишъэуи мэхъу,
Ащ фэдэ кьыздэхьурэр лІымэ ялуй.
Ау ош фэдэу ялыем хэт ебгьукІон,
ХьэкІо-бгьуакІоу губгьэм итым фэдэн.
Тызэфэдэн тІоу тэри тежьагьэп,
Уижьау чІэтмэ тэри тащыщ,
Пщыцэу уикІасэмэ тахэтэу лъытэ,
Гулъытэ уиІэшъ, гьогогьур уихьой.

2019

Угу бэрэ оцх кыщещхы

*Дзэсэжмэ я Заурбый,
Коцхьаблэ щыц, тарихьлэжсь, усаку,
адыгэ хасэмэ язэхэцэжьын чанэу дэлэжьагъ*

Бэ, Заурбый, дахэ зэпIуагъэр,
Iуагъэр сьд, шIукIэ узфэтхагъэр.
Птхырэр, ошIэ, пIуагъэм фэд,
Зэфэд тIури, ячатэ мабзэ.
Мабзэ пый щыIэ хъумэ,
Ау мабзэрабзэ дахэ рихьылIэмэ.
УарехьылIэ Iаджи ущыIэмэ,
ЩыIэныгъэм ар икIуакI.
Ыгу кыызэрэкIэу уахътэр мацъэ,
Тэри тегъачъэшъ, тыдэчъэ.
Учъэ зэпытмэ зыгорэм унэсын,
Тызнэсыщтыр сшIэрэп нахъ.
Шъхьадж иIахъ дунаим тегощагъ,
Агощыгъэм сыджIэ тэ тыхэфагъ?
Апэ кыттетефагъэр тыадыгэнэу,
Тыщыадыгэнэу чIыгуи кытитыгъ.
Кытитыгъ тыцIыфэу тыщыщыIэнэу.
Ау щыщыIэнэу хъугъэп зэкIэ,
ЗэкIэми зэфэдэу кытэтагъэми.
Тхьэ етагъ хэкужъым кынагъэм,
Тхьэ яуагъэу адрэхэр икIыгъ,
ИкIыгъэмэ хэхэсыр ящыIакI.
ЩыIэмэ анахъ IэшIур – хэку,
Хэку фэныкъор, ошIэ, хэхэс.
Хэхэс адыгэм бэрэ уфэусагъ,
Уиусэмэ нэпсыр кыакIэчъэу...

Уадыгэныр, ошIэ, кьин,
Кьин мыухыжьым тепсыхьэ.
Тыпсэ зыхэлтыр тиадыгабз,
Зыгьэбзэрабзэрэм техьуапсэ.
Техьуапсэ ащ дакIоу ихабзэ,
Адыгэ Хабзэр кIэзгьэкIрэм.
КIегьэкIы зэрэадыгэр,
Зэрэадыгэн фаер зэхешIэшъ,
Джары адыгэн зыкIилъэкIрэр.
УилъэкI кьэлэмыпэм о кьыдэкIо,
ОкIо, сикъош, узгьакIорэ уиI.
ЩыI узфэкIонэу гупшыси,
Ау зи кьэуугупшысырэп о.
Угу оцхи бэрэ кьыщещхы,
Щэцхых сабий лъэрыкIохэу
КъыпфакIорэ гупшысэ нэфхэр.
Нэфыр нэфылтым кьыщежъэ,
Кьыщежъэшъ, тэри тызлъещэ.
Джауцтэу щыIакIэм тыцэкIо,
ТыцэкIо кIымафи, гьэмафи,
ТыIокIэ Iумафи, лIы мафи.
ЦIыф мафэр джы гьотыгьуае,
Ау кIэоугьуае о, шIоу ошыпэ.
Къэпшыпыгьэр бэп, чылапхъ,
Чылапхъэр, ошIэ, анахъ тэрэз.
Мытэрэз ышIэна усакIом,
УсакIоу дунаир зигьогум?!
Уигьогумэ шъэогьухэр атиз –
Зырызэу кьэуугьои гьэхэр.
Тэлыэгъу – уиусэхэр яIэдэжъ,
Ядэжъ зыдахыжьын фый...

Тыфай ахэр агу кызыщыкІкІэ,
КъапыкІэрэр хэти нэсынэу.
Къыонэсын етІанэ япсэпагъэ...
Щыбгъэбэгъожьынхэу учІыгу.

2013

ИЮ ишІэ кІэхъажьы

*Едыджмэ я Бэтырай,
Тыркуем Елэмэ ктауджэ кыицыхъугъ,
филологие шІэныгъэхэмкІэ доктор,
Дунэе адыгэ хасэр зэхэзыцагъэмэ ащыц*

Адыгэм ыцІэ хэІуагъэу,
ИЮ ишІэ кІэхъажьэу,
Жьы кІэтэу, псэкІэ кыитхэтэу,
Зыхэт купыр кыизфэразэу,
Рэзэныгъэ зыфытиІэр Бэтырай.
Бэтырай хэт щыц шьуІомэ,
КъэтІон тигуапэу – апэ адыг,
АдыгэхэмкІэ етІанэ абдзах,
АбдзахэхэмкІэ илІакъо Едыдж,
ЕдыджхэмкІэ Хъярдинэ ыкъу.
КъошІу, ыцІэ раІоу кІэлэшІу,
ШушІагъэр ренэу игъогу,
Гъогогъумэ сыдигъуи ахэт.
Зыхэтхэр ныбджэгъу мафэх,
Зафэх, хьалэлых, шгыпкъаІох.

КъаІорэр ІэшІу е дыджы,
 Едыджыри ахэм егъашІэм афэд.
 Бэдэд узгъэшхэу къытхэтыр,
 Зыхэтыр зэхэфыгъуаеу,
 Ау узгъэгърэр нахь кІасэ мэхъу –
 Къыбдэхъу шІоигъор нахьыбэшъ.
 Джары, сикъош, дунаим икІуакІэ,
 ИІуакІи джащ фэдэу нафэ.
 Узэфэныр, ошІэ, сыдигъокІи къин,
 Ау къин зэпыпчынри лІыгъэ.
 Къыхехы Бэтырай дунаим зыгорэ,
 Зыгорэмэ афэдэу щыІэ шІоигъу.
 ШІоигъу адыгагъэр мыкІодэу,
 МыкІодэу лъэпкъым ыкІуачІи,
 Зыгу зы кІуачІэу щыІэнэу.
 ТызфыщыІэмэ зэхашІыкІэу,
 ТикІи, тижъи тижъыу зэфэдэу,
 Зэфэдэкъабзэу къэІоу яорэд.
 Зыфэдэ щымыІэ къушъхьэмэ,
 Къушъхьэтхымэ ашъхьапэ нэс
 Гунэсэу орэдэу ар ащыІунэу.
 ЗэІурэм мэкъамэу зэхихрэм
 Къыхихэу ыгукІэ зыгъэрэзэн...
 Тызфэразэу, тикъошэу Бэтырай
 Имэкъами а огум итмэ ахэт.
 Ахэтышъ, «ухэт о?» ешъумыІу,
 КъамыІоми тэшІэ – ар адыгэлІ!

2016

ЩышгуІотэжыгы

*Едыджмэ я Мэмэт,
хэкужсым апэ кбэзгбэзжыгыгбэмэ ащыщ,
адыгэ лъэпкэ Іофмэ чанэу ахэлажсэ*

Уадыгэу лъэпкэ укыхэкІыгбэмэ,
УкызхэкІыгбэмэ уалыхъун.
Пфэгъэхъуни, пфэмыгъэхъуни
УилАкьо ильагьо уащыІукІэн.
Коныр удэмышгъяхэу уушгъэшт,
Зыуушгъахэрэм еІанэ ухэІэбэнышъ,
ЗэбгъэшІагбэмкІэ адрэмэ уадэгощэшт.
О бгощын икъун, Тхъэм ишыкур, уиІ,
УиІэнба бгъэшІагбэм оугъуае.
Къэбгъотыжыгы Едыджмэ яльагьо,
Гум иунагъэпти шъузэрэгъотыжыгы.
Шъузэрэгъотыжыи хэкумрэ хэхэсымрэ,
Умышэхэсынэу джы шгуІотэжыгы.
ЗэфэшгуІотэжыын Іаджи щыІ,
Адыгэм иІотэжъ бэмэ анэсы.
Іотэжыым ылъапсэр шъыпкъэ,
Шъыпкъэныгъэ хэмылтымэ сид.
Сид фэдиз ахэмэ кызэпачыгъ,
Ащэчыгъ гуузи, лыузи, ау къэнагъэх.
Къызфэнагбэмэ къафэухъумэцтмэ...
Бэрэ огушшысэ: «ЕдыджхэмкІэ тыхэт,
Сид тизытет, таушгъэу цІыфмэ тахэт,
Тызхэтмэ тызхаІуа, ренэу талгыта,
Талгытэмэ сид тишІушІагъ?»
УзгъэгүшІон, узгъэгүшхон Іаджи,
УкІалэми, ори зэхэпхыгъэ, ущыгъуаз,
Узгъэгъозэн губзыгъэхэр уиІагъэти.

Мыщ гьуазэ щэхъух къэбархэри,
 А къэбармэ Едыджхэр ащыцІэрыІох,
 ЦІэрыІон аІомэ Іаджи агъэхъагъ,
 Зыгъэхъэнрэ зыщагъэхъэнрэ цыІэти.
 ЗаІэти Едыджхэр къушъхъэм зыхахъэхэм,
 Абдзахэу зэхахъэрэмэ ахэуцуагъэх.
 Узгозгъэуцорэм ежъ фэдэу уелъытэ,
 Уимылъытэмэ сыда гъогогъу уишІын?
 Тауштэу къэпшІэцт абдзэхэ шыпкъэр,
 Абдзахэм зэрэабдзахэр къыгъэнафэмэ
 Къызэригъэнафэрэр Тубэ хъасэм изакъомэ.
 А хъасэр зыфагощыгъэмэ шъуахэтыти,
 Тхъэр зэтэжыгъэмэ шъори шъуахэфагъ.
 Абдзахэр цІыфышъхъэкІэ зызэрэгъотым,
 Анахъ хэзгъэхъуагъэу, зыгъэунагъэу,
 Иунэгъуашъхъэ шІоу зыІэтыгъэхэр
 Едыджхэмрэ яблэгъэ Цэйхэмрэ аІо.
 КъызэраІорэмкІэ мыхэр зэбагъом
 Ябагъэ елъытыгъэу нахъ лъыкІотагъэх,
 ЗыдэкІотагъэхэм Едыдж шъоф фаусыгъ.
 Къэнагъэх джыри Едыджы оркъхэр,
 Оркъ хабзэр зэрахъэ, ягъогуи лъэкІуатэ.
 Едыдж Мэмэти ахэмэ ахэт, япэсыгъ,
 ЛышІумэ ясатыр ахэтыныр ишъуаш.
 Джары, сикъош, къин бэрэ плъэгъугъэми,
 ТичІыгужъ уигъотыжьи, ори бгъотыжьи,
 Насып жъугъотыжыгъэу щышъуІотэжыгъ...

2016

Елэмэ пщынэжъ

*Едыджмэ я Нихъай,
Тыркуем Елэмэ къуаджэ къыщыхъугъ,
Къэбэртае къэкощыжъыгъ*

Хохнэ пщынэжъыр пІэ илъ,
Угу илъыр къыпфырегъэкІы.
Гукъаоу уиІэр тэшІэ – уихэку,
Зихэку пэІапчъэ хъугъэ уильэкъ.
Лъэкъым игууз бэрэ оцъчы,
Зэпэоцъчы – укъызщыхъугъа,
Укъызщыхъуи лІы узщыхъугъа,
Хъаумэ уильэкъ зыдэщыІэр ара?
ЗыдэщыІэр шгумышІэ хъуна, Кавказ,
КавказкІэ уІабэмэ Адыгэ чІыгу.
Угу щизэу лъэбэкъу щыудзынэу уфэягъ,
Уфэягъ узщыщыр бгъотыжъынэу.
Бгъотыжърэм ІапІ къыппегъохы,
Зэпэогъохы етІанэ шІуфэс псалъэр.
«Тыпсалъэмэ, – оІо, – хэкужъыр,
Хэкужъэу тикІасэр тыжэ дэмыкІ,
НэмыкІ, ошІэ, тимыхъопсапІ!»
Хохнэ пщынэжъыр пІэ илъ,
Угу илъыр къыпфырегъэкІы.
ГукъэкІэу щыІэр непи уихэку,
Уихэку шгъуипщынэ уещэжъы,
Уещэжъы нахъ уежъэжърэп...
Къызлъыощэжъы быни, унагъуи,
Щыбагъохи, ахэмэ уагъэунагъ.
Угу къынагъ Елэмэу уикъуаджэ,
Уикъоджэгъумэ ори агу уимыкІ.
Ау блэкІыгъэм иуахътэ непэ,

Непи, неуши, адрэмыкІи
 ГухэкІ ащымышъоу мэкІожьых,
 МэкІожьых уихэку бгыотыжыгыэшъ.
 Шъузэрэгъотыжыгыэшъ, шъогупсэфы,
 Щышъогъэпсы икІэрыкІэу шыІакІэр.
 Джар ящыІакІ тикІэсэ елэмэмэ,
 КІэлэ емынэхэр къэшъокІо закІ.
 ЗэкІэ кыздашъорэр Нихъае ипщын,
 Ипщынэ макъэ тадэжыи кыщцэІу,
 КытэІушъ, лыапэм тэри тытет.
 Нихъае фэдэм ипщынэ кыштэмэ,
 Гум зыкъештэжыи, зеужыжыи...
 Хохнэ пщынэжъыр пІэ илъ,
 Угу илъыр кыпфырегъэкІы.
 Гукъаоу уиІагъэр уихэкути,
 Хэку мафэм пІотэжыи,
 Зыщыужыжыгыт.

2015

УцІыфмэ Тхъэм урикІас

*ЕмтІылъмэ я Роз, Шъынджые щыщ,
тарихъ шІэныгъэхэмкІэ кандидат*

УцІыфмэ Тхъэм урикІас,
 УзикІасэми шІу уальэгъу.
 Ори олъэгъухэмэ дэгъу,
 Дэгъум гъунэ иІэпышъ.
 Дэгъу цІыфмэ уадэхъумэ,
 Уздэхъухэри кыбдэхъумэ.
 Хъупхъэшъ Розэ ахэмэ ащымыкІ,

Ыгу пыкІрэр джащ пае пэкІэжыы,
ПэкІэжыышъ гум щыщ мэхъужыы.
Хъужыын неущи, неущмыкІи,
АдрэмыкІи джащ фэдэу хъун.
Хъун Розэ игукъэбзагъэ,
Игукъэбзагъи, ыгу мызагъи
Афэгъэзагъэшъ цІыфмэ.
УцІыфмэ Тхъэм урикІас,
УзикІасэми шІу уалъэгъу.
Дэгъу, Роз, уищыІакІэ,
ЩыІакІэм узэрэфаеу ущэкІо,
УщэкІошъ, узфаем унэсы.
Угу нэсых Іахылы, лыщыщи,
Узщыщмэ афэдэ щыІэп.
УщыІэмэ уиунэ укъекІы,
УкъекІышъ, дунаим утехъэ.
Узтехъагъэм дахэу ущэкІо,
МакІо уимафэ зыпкъ итэу.
Тхъэр кыыотагъ, о уеджагъ,
Узеджагъэм игубзыгъагъэ
Зэогъэзэфэжыышъ, тхыль ошІы.
ПшІыгъэх пІомэ нахышІу,
ШІукІэ уикъэлэм къэпштагъэу
Уитхыльмэ ясатыр хэхъо зэпыт.
Зыпкъ итэу джыри, Роза, укІон,
УзщыкІони, уздэкІони уащымыкІэн!

2016

МакIэмкIэ бэ, бэмкIэ мэкIаIо

*Къудайнэтмэ я Нахъу,
Джыракъые щыц, IофшIэным иветеран,
орденэу «Знак Почета» къыфагъэшбошагъ,
авторым иIахъыл*

ТIокIиплIырэ пшIырэр ба, макIа?
МакIэмкIэ бэ, бэмкIэ мэкIаIо.
Ау аIоба: «ГъашIэ ыгъэшIагъ!»
Ар бгъэшIагъэр шгъэм зынэсыкIэ ары.
Ары, Нахъу, джыри ныбжьыхэр уапэ илъ,
Тыгу зэкIэми илъ – илъэсишгъэр уапэ илъ.
Тыгу илъи, угу илъи Тхъэм къыддигъэхъун.
Мыхъун тIорэп, тшIэрэп, тэлъаIо ныIэп.
УлгъэIоным сыд хэлъ? Ежъ еIо: «КъысэлгъэIу».
Арышгъ, телгъэIу тэри ужгъышгъхъэ мафэу,
Уимафэхэр зэшхэу, угушхо зэпытэу,
Мы зэпытэу къыбгот Iахъыл-лыщыцмэ
Зыщыщыр шIоIофэу, иIофыр нэхъоеу,
Хъоо-пщаор яцагоу, гоуизышгъэр ямафэу,
Уимэфэ нэфхэр дахэу къыбдагъэкIонэу,
ЗэкIэми, Нэхъу тыкыпфэхъуахъо!

2020

Адыгагъэм щыщ хъяр адэбогъыныр

*Къудайнэтмэ я Юр,
Джыракъые щыщ, зэлашIэрэ псэолъэшI,
авторым иIахъыл*

ТIокIищрэ пшIырэр ныбжъым ишIупI,
ИшIупIэ дэд джыри улIыщтымэ.
ЛIы чъэпхъыгъэмэ, Юр, уахэхъагъ,
Узэхъагъэмэ джы захэгъэзагъ.
Узгъэрэзэн шъэогъу-ныбджэгъуи уиI,
УиI Iахъыл-лыщыщ шIэгъуаби.
Унагъор бэгъуагъэмэ сыд ымыуас,
Осэнчъэр хэткIи цIыфы шIулъэгъу.
Олъэгъу – зэкIэмэ урякIэсэщтэп,
УзикIас пшIошIрэм уигъэнэгъуаджэу,
Игъуаджэу ылъэгъоу уищыIакIэ –
Ащ фэди къыхэкIы, сыд ащ епшIэн.
УзышIэрэм ешIэ – лыягъэ уимыI,
ЦIыфмэ ямыIэу, зырыпшIытэжъэу.
Жъырытэдж кIалэу гъашIэр къэохъы,
Къэпхъырэр пIэшъхьитIу къахъыгъ.
Къахъыгъ уемызэщэу улэжъагъэшъ,
Къэулэжърэр Тхъэм къабыл пфишIын.
Тэ тымышIэу Iаджи дунаим щэхъу,
Къэхъу нэфылы, тыгъи кыкъокIы.
Тыгу къэкIы Iаджи, тызлъыкIэмыхы,
ТызкIэмыхъахэрэр уахътэ, мэбыбы.
Мэбыбых джаущтэу илъэсхэр, макIох,
КъызэлъэкIуатэх илъэс пIашъэхэр.
ЗыбгъэпIэшъэнэу о джыри пэсаIу,
КъытаIу, сикъош, жъыгъор къэсыгъа,
Къэсыгъа уихъакIэщ уекIужьынэу?

Ау жыІо тэІо зыбгъэлІыжъынкІэ,
 Ужъыным, сикъош, удэмыгуІ.
 ГуІэн хэлъэп, Іофыбэ джыри уиІ,
 Зизакъом иІоф зэкІэмэ анахъ къин,
 Къинба унагъом уизакъоу уисмэ.
 О къыбдисых, шыкур, уиунэ,
 Адыгэ хэбзэ дахи щызэрахъэ.
 Къыхъэрэм уадэжъы къырехъэ,
 ИкІыжърэм уидахэ зыдырехыжъы.
 Рихыжърэм пае шыкІагъэ пфэхъурэп,
 Пфэхъуна, хъакІэм рихрэр – уиadyагъ.
 Адыагъэм щыщ хъяр адэбгощыныр,
 Къыбдэзыгощрэм игукъэбзагъи игъус.
 Тызэгъус, сикъош, Іаджи тапэ илъ,
 Зыгу дэй къыпфилъ непэ уихъакІэп.
 ХъэкІэ гъозаджи къыуихъылІагъэп,
 ЗэрихъылІагъэхэр зэкІэ уигупсэшъ,
 Гупсэфэу, утхъэжъэу джыри бгъэшІэн.

2019

СыжъудэкІэлэн сэлэ

*Къуекъомэ я Нурбый,
 Къунчыкъохъаблэ щыщ, авторым ышнахъыжэ*

Шъхъадж игъашІэ лъэкІуатэ, хэхъо,
 Сэри схахъуи, сыныбжъ хэкІотагъ.
 ХэкІуати, сикущэ игъашІэ пхырыкІыгъ.
 Сыгу къэкІыгъ – сырыплъэн силъэуж,
 Силъэуж икІуакІэ сыхэплъыхъан.
 Зыпллъыхъэмэ игъом нахъышІу,

ГухэлъышІу щэхъу сыгу илъэп.
 Илъына ащ фэдэу сигъашІэ къэсэхъы,
 ЗэсхъылІэгъэ мылъкушхо щыІэп,
 Ау уиІэр мылъку закъокІэ икъурэп.
 «Икъун!» ыІоу щыІэр зырыз,
 А зырымэ сэри афэдэу сахэт.
 Сызхэтымэ сащиз, сафэд,
 Сэщ фэдэмэ сахэкІокІэн сэлъэкІы.
 СлъэкІ къехъыфэ хэти сыдеІагъ,
 КъыздеІагъэр ащ нахъыбэжъ.
 Ныбжъ уиІэ хъумэ узэгупшысэн щыІ,
 ЩыІи, щымыІи зэпэоцчых.
 Щэчалгэм зэфэшхъафыбэ щызэІокІэ –
 ТызІукІэрэр зэкІэ тишІоп, тиІаеп.
 ТызшІоІае щыІэмэ ар ежъ иІоф,
 ТиІоф зыхэмылъым сьд тэ еІон?
 КъыуаІуалІэрэр зэкІэ утхьдзы,
 Утхьдзи, кІэтэкъурэм еплъ.
 Еплъи, зэплъыжъ, уигъогуи рыплъэжъ,
 УкъызэплъэкІмэ сэщ фэдэу,
 Фэдэ щымыІэу тынчы ухъун,
 Ухъун, зафэу ущыІагъэшъ.
 СиІэх къоши, шыпхъуи, сырэхъат,
 Рэхъатыгъо ахэми Тхъэм къарет.
 Гъарет яІэу, яамал хахъоу,
 Къахахъорэр цІыфышхъэу,
 ЦІыфышхъэ ахэкІмэ зырызэу,
 Зырызэу зыкъалътэтэжъмэ,
 Къэзылътэтэрэр хэпчэкъожъэу
 Тхъэм сикъошхэр щигъэІэных.
 Ахэр щыІэмэ сэри сыщыІ,
 ТыщыІэмэ, тапэ къэт Іаджи.

ЩыІакІэм тыдакІомэ тыдэкІэлэн,
 СыжъудэкІэлэн, сэІо, скъошхэр,
 Къош-Іахылымэ игъоу шъолъэгъумэ.
 «Дэгъу, – аІо, – уапэ ренэу егъэхъу,
 О кыбдэхъурэр щысэ тфэхъун,
 Хъуны-мыхъуныр Тхъэ Іоф,
 Ау Іофа ащ бэрэ уелъэІуныр.
 ТелъэІу уауж тыригъэтынэу,
 Къытитынэу тэри зы гъашІэ».
 ГъашІэр джауштэу тэгъашІэ,
 ДгъашІэрэм иІэшІугъэ тэшІэ,
 ТэшІэшъ, Тхъэшхом тыфэраз.
 Шъугу жъугъэразэ, сэ джыри,
 Джыри сэІо – сыжъудэкІэлэн!

2017

Сшынахыжъ

*Къукъомэ я Руслъан,
 Къунчыкъохаблэ щыщ, бэнэнымкІэ тренер,
 СССР-м самбэмрэ дзюдомрэкІэ ямастер,
 дунаим иветеранмэ язэнэкъокъу
 дышгъэ медаль къыщыхыгъ*

Нахыжъ уиІэным иІэшІугъэ
 ШІоу хэлъыр зиІэм дэгъоу ешІэ.
 ТэшІэ – уапэ итын щыІэмэ,
 ЩыІэныгъэм лъэпытэу ущэкІо.
 СыщэкІо сэри, ащкІэ сырэхъат,
 Сегъэрэхъатышъ сшынахыжъ.
 Жъышъхъэ мафэ хъунэу сыфэлъаІо,
 ПфаІуагъэр, пфаІоштыр кыбдэхъун.

Хъуни, мыхъуни щэхъу дунаим,
Дунаир о узфаем ренэу кІорэп.
УздакІорэр пшІэу уежыагъэмэ,
Уздежыагъэм зэгорэм унэсыщт.
Гум нэсыщт гушІуагъуи, гукъауи,
Ахэр, ошІа, зыку зэдыкІэшІагъэх.
ТигъашІэ джаущтэу зэгъусэу щэкІох,
ЩэкІох гъашІэм игъогогъухэшъ.
Тигъогогъухэр телъхъапІэ мэхъуха
Къыбдэхъурэм агукІэ ренэу ыгъатхъэу?
Птхъырэр зышІуабэу, бащэ къыбдэхъоу
Ылътэу мыхъун пфэзыІони щыІ.
УщыІэмэ афэдэ Іаджи плъэгъун,
Плъэгъумэ ащ фэдэ, о ууджэгъурэп,
«Джэгъогъу зимыІэр лІы фэдэп» оІо.
ЫІон ымышІэ хъуна сшынахыжъ,
ИнахыжъыпІэ дахэу итэу къехъы.
Угу рихъэр тэшІэ – шыпкъэныгъ,
Уишыпкъэ голъых къэрари, зэфагы,
Ари хабзэм изы Іахъэу олэжыы тІон.
КъыпфаІон Іаджи щыІ, сшынахыжъ,
УинахыжъыпІэ тэрджэ, ошІа, гупсэф.
Гупсэфых орджэ шызогъуи, ныбджэгъуи,
Джэгъогъуми къыуаІон бащэ амышІ.
ЯмышІыкІэу зыпшІрэп, узтетыр уигъогу,
Гъогумэфэ дахэкІэ тыкыпфэлъаІо.
ТелъэІушъ Тхъэм, уижъау тычІигъэтын,
Угу къэтІэтын, сикъош, бэгъашІэ охъу.
О бгъашІэмэ тэри тыкыплъыкІон,
УзлъыкІон нахыжъ уиІэмэ дэгъу.

Ным ижъау

*Куканэмэ я Мурат,
Тэхъутэмыкыуае щыц, Урысыем инароднэ артист,
авторымрэ ежъырырэ зэдеджагъэх*

Зянэ зиІэм ренэу къехъы кІалэу,
КІалэр лЫми, лЫкуми, ащ нахъыжъми.
Нахъыжъыгъор Іахъ мыгощ, къынэсыщт,
Къызнэсыщтыр Тхъэшхор ары зышІэрэр.
Тэ тшІэрэр дэгъоу лажъэ, егугъоу псэу,
Псау-таоу щыІэныгъэм тхъэжъэу щыкІу.
МакІох мафэхэр, илъэсхэр блэчтых,
Щызэблэчтых мафи, чэщи, чыи, фаби.
Фэбэ-фабэу тянэ истырыпс ІэшІу,
ІэшІу-ІэшІоу ренэу тыгу къэкІыжъы.
ГукъэкІыжъкІэ тянэ тызцигъашхэрэм,
Уянэ къыпшгъхьарытэу Іанэм о упэс.
Къыуипэси, Тхъэм бэгъашІэ уянэ зешІым,
ЗэхэпшІагъэ ори ар зэрэщыбгъаІэрэр.
О ущыІэшг, ари щыІ, оры игушІуагъор,
ГушІогуаабэ джыри шгъо зэдэшгулъэгъун.
Іаджи щыплгъэгъун дунаим узытеткІэ,
УитетыкІэ нафа, зафа, шІуагъэ хэлъа?
ШІуагъэ зыхэмылъ дунаим тетэп аІо,
ПфаІорэр щыбзэ нэдым зэ кІэгъэкІ.
КІэгъэкІ дэдэу дунаим ущымыхъуми,
Къыбдэхъугъэр макІэп, шІоу ущылэжъагъ.
Губгъо улэжъыгъэп, мэщ Іупхыгъэп,
Ау пэІухъо пчъагъэ о пфызгъахыгъ.
Тхъэм пфыхихрэр сэнэхъаты пфэхъумэ,
Ущымыхъунэу зыкІи ащ амал имыІ.
УиІ, Мурат, гъэхъагъи, уни, бгъагъи,

Бгъагъэу уиІэм чІэс бзылъфыгъи,
 Къыпфальфыгъэх къорылъфхэу узгъэгущІуи.
 Тхэм уригушІуакІу, Куканэмэ я Мурат,
 Мурад дахэхэр ипхъухъэмэ къыбдэхъух.
 Мэхъу, оркІэ мы дунаир боу, сикъош,
 Къошы щэхъух уиныбджэгъу хьалэлхэр.
 Іахьыл папкІэу ахэр ренэу уиІ,
 УиІэ щыІэмэ, Мурат, уиІахьы маф.
 Мэфэ нэфхэр уапэ джыри къэтэу тІон,
 ПфаІон джыри щыІ, Іэгу тео макъи,
 Хьэ лъэмакъэр шы лъэмакъэ щыхъоу.
 Артист зэкІэ хъурэп, дунаир театрэмэ,
 Театрэм зэкІэми тыхэт, тыартист,
 О узхэт дунаими, тэшІэ, ущыартист.
 Артистым ыгу бэрэ мэузышъ, сикъош,
 Узи, бзаджи пщаухъанэу сыпфэляІо.
 Дахэу къыпфаІуагъэм мыри хэгъэхъожь,
 Зыхэбгъэхъожьын джыри уиІэмэ дэгъу.
 А зэкІэмэ анахь дэгъур уянэ ижъау,
 ЖъаупІэ мафэ пфишІын, сикъош!

2020

Уидунае джыри гъогу тет

*Къэрдэнмэ я Самир, Иодранием иадыгэ хасэ итхъамат,
 Дунэе адыгэ хасэм изэхэщэн иІахъышІу хэлъ*

Къэрдэн Самирэу лІы маф,
 Зимафэ мэфишгъэ хъун.
 Къыщыбдэхъугъ Іаджи дунаим,
 Дунаеу узхэтым ухэгъозагъ,

245

Узгъэгъозэн адыгэ уиIагъэшъ.
 ИIэм езэгъырэр мэгупсэфы,
 Тхъэм гупсэфыпIэ ори кыует.
 Кыютагъ Тхъэшхор, уигъэшIуагъ,
 УзгъэгущIон тапи о бгъотын.
 Адыгэм игъотыр лъэпкъ лэжыгъ,
 Къэулэжыырэр, тэшIэ, мыщкIэ бэ.
 Бэ зыIорэмэ зыкIи уащымыщ,
 Узыщыц лIакъом тефэу о ухэт.
 Лыхъухэу узыхэтмэ урящыс,
 Щысэ хъунэу Iаджи тхэт адыгэм.
 Адыгэм лIыгъэр ренэу ихэбзагъ,
 Хэбзэ-бзыпхъэу зэрихъэрэр альэгъу,
 Ар зыльэгъурэм шIукIэ кыфелъэгъу.
 Дэгъу тIон Самир илгъэсы лъагъоу,
 Лъагъоу хихи гъогу фэхъужыгъэр.
 ЗызэпхъокIрэп, зэпхъокIрэп уидунай,
 Уидунай тетыкIэ адыгагъэм рэкIо.
 ЗэгурэIох уищыIакIи, уигупшыси,
 Уегупшысэ лъэпкъым, угу фэузы.
 Илыузи, игукъауи угу пхырэкIы.
 Бэрэ угу къэкIы: «Икъун, зызгъэпсэфын.
 Зызгъэпсэфырэмэ сэри сафэд,
 Сыгу иорэди бэшIагъэ зырэхъатыгъэр.
 Рэхъатныгъэр ныбжым кыдэкIо,
 ТыздакIорэр тшIэу гъогу тытехъагъ.
 Къыддытехъагъэмэ ащыщхэр дэхыгъэх,
 Дэмышхэу дащэхыгъэхэри ахэмэ ахэт.
 Ау тызхэтмэ ясатыр зыпкъ итэу макIо,
 ТадакIо тэри, ныбжыи, дгъэшIагъи,
 ЗэхэтшIагъи, тлъэгъугъи зыдэтэхъы.
 Джауцтэу къэтэхъы, тыщэкIо дунаим,

Тызфаем тынэсмэ зыдгъэпсэфын».
Къэрдэн Самирэу лЫ маф,
Зимафэ мэфышгэ хъун,
Къыщыбдэхугъ Іаджи дунаим,
Ау уидунаи джыри гъогу тет...

2012

Къэт джыри Іаджи уапэ

*КІыкІмэ я Ерстэм,
Нэшгукъуае щыщ, «ИнтуристЪ – Адыгеям» и
Генеральнэ директор, Адыгеим изаслуженэ турист*

Джары, Ерстэм, ори унэсыгъ,
Унэсыгъ лЫ гущыІэ пшІынэу.
ПшІэрэр арэп, куп ыцІэкІэ ары,
Джары, тхъаматэр, узфэадыгэр.
Уадыгэныр, ошІэ, псынкІагъоп,
ПсынкІагъоп, ащ фэд, уцІыфынри.
ЦІыф цІыкІур щыІэфэ нэс
Ыгу зынэсрэм ыІэ лъыІэсы шІоигъу.
ТшІоигъу Іаджи, къыддэхъуи щыІ,
ЩыІ сыд фэдэкІи къыддэмышъуи.
Мыхъумэ тызфаер зэрэхъоу тэшІы,
ЯмышІыкІэр тищысэ гъогопышгъ.
Тигъогогъумэ тащыгугъы тшІоигъу,
ТшІоигъу гугъапІэ тфэхъунхэу.
Къыддэхъурэр къыддагощынэу,
Адэдгощынэу тэри къадэхъурэр.
Ау узэрэфәау дунаир рекІокІрэп,
КъекІокІрэп тыгу илъ гъогукІэ.

247

ГоІукІэ лъагъо тытрищэу мэхъу,
 ТигъэдэІохъоу псалъи кытэІу.
 КъыоІурэр зэкІэ шгыпкъэп, е пцІэп,
 ПцІым икІэпсакІэ, ошІэ, кІако.
 МакІо шІошІы шгъхай, мэульэбабэ,
 Лъэубэбэнба ылъашгъхэ лъэхъагъэ.
 Бгъэхъагъэ Іаджи, Ерстэм, ущІэфэ,
 Іофыгъо Іаджи пфызэшІокІыгъ.
 ЗэунэкІыгъ хъакІэщ тІысыжыгъор,
 Игъу, къепсыхыжъ, къыуаІонкІи хъун.
 Ари хъун, ау сыд фэдэу хъумэ
 Хъун ылъэкІыщт о утІысыжынынэу?
 УтІысыжымэ гур мэрэхъаты, мэгупсэфы,
 Ау гупсэфына цІыф мыгупсэфыр?
 Ерстэм зыгупсэфрэр шъосІон,
 ШъосІон зи сымыушгъэфэу.
 Уушгъэфынышхуи щыІэп,
 ЩыІэр мафэм дачъээ уцуагъэу,
 Зыгъэуцуагъэр зэпыфэмэ ары.
 Джары игупсэф иІэээгъур мы лІым,
 ЛІыри, шыри зыщыткІэ мэхъух сэкъао.
 Ащ гукъао кыздехъы, уегъэгумэкІы.
 МыгумэкІынэу Ерстэм шъуфаемэ,
 Зыфаем фэдизрэ ылъэ тежъугъэт.
 Къэт джыри Іаджи уапэ, сикъош,
 Уикъош-Іахъыли, благъи, ныбджэгъуи,
 ТІэкІу узгъэнэгъуаджи урящыкІагъ.
 Зым ищыкІагъ уигуфэбагъэ, уидэгъу,
 Адрэм ымыштэу мэхъу дэогъу.
 Дэгъу Іо, сикъош, хэти фэраз,
 Зым урикІасэшъ, дахэу ущегъаІэ,
 Адрэр дэогъушъ, зызэкІеугъуае.

Уайй щыI, ошIэ, ошIуи дунаим,
Дунэешхом ар сыдигъуи икIуакI.
О уикIуакIи, уищыIакIи тырыраз,
Къыпфэрэзэнэу телъэIу ти Тхьэшхо.

2021

Схэхъуагъ адыгэмэ сахэтэу

*Лъэхъатыкъомэ я Адам,
ПчыхъалIыкъуае щыщ, чылэм ицIыф гъэшIуагъ,
Адыгеим псэолъэшIынымкIэ изаслуженнэ IофышI*

ЦIыфэу дунаим сыкъытехъуагъ,
Схэхъуагъ адыгэмэ сахэтэу.
Сызхэтымэ садиштэ сшIоигъуагъ,
ПшIоигъоныба уадыгэныр къинымэ.
Къин Iаджи зэпечы цIыфым
ИцIыфыгъэ къыгъэгъунэным фэшI.
КъашIошIы бэмэ былым ыгъотымэ
Игъот сыд фэди кыхъынэу.
Къехъы, шыпкъэмкIэ, гупсэф,
Уегъэгупсэфы конычIэ ушъагъэм.
Ау ышIагъэм, шIушIагъэу иIэм,
ИIэм фэдиз кыгуегъахъо.
– Сахахъо, – еIо Лъэхъатыкъо Адамэ
Ытамэ нахъ кыызэкIищзэ, –
Сэ сцизэу сыныбжьы мэкIуатэ,
Къысатэ, ныбжьым хегъахъо,
Хегъахъошъ, шъукъысфэхъуахъо.
Гухахъо ар непэ сэ сфэхъу,
Къыздэхъу, шIоу кыыздэлъэхъу.

Тызэдэлъэхъу тикІэлэгъу икъежъапІэ,
 ТиежъапІэ зэфэд, тиамали зэфэд,
 Ау зэфэдэу дунаим тыщыхъурэп.
 Къытщэхъуми дгъэхъагъэр бэу,
 БэгъашІэ ащ техъулІэжъырэп...
 Тлъэгъужьрэп тикІэсэ Іаджи,
 Іаджи тэгъоты, Іаджи чІэтэнэ,
 ЕтІанэ тафэныкъоу тальэхъу –
 Къыддэлъэхъугъэхэр адэ теІ,
 ТеІ шыгъачъэм хэтыгъэ кІалэхэр?
 Зэфэдэ кІалэу тыздежъагъ,
 Тежъагъ щыІэныгъэм тыхахы.
 Тыхахы, къытхахы тафэшъыпкъагъ,
 ШъыпкъаІоу тхэтхэр къызэхэнагъ.
 КъэнагъэхэмкІэ джыри тэлъэхъу,
 Лъэхъатыкъохэри мары шъуигъус –
 Тызэгъус, синымбджэгъухэр, сыкъэкІо,
 СыкъэкІо ыкІи сакъэу сэдаІо –
 СэдаІошъ зэхэсэхы: «Тэри тыуигъус!»
 Шъусигъусэмэ джыри тылъыкІотэн!

2012

Сэ шъосІон

*Ляушэмэ я Свет,
 Мыекъуапэ щыщ,
 философии шІэныгъэхэмкІэ доктор*

Дахэр зиІуплъэу,
 Зитеплъэ кІэракІэу,
 ПкІырапкІынэр зишъуашэу,

ЗиІэшэ-шъуашэр къэлэмэу
Хэт тэ тиІэр пІон?
Шъо къэшъушІэнэп,
Сэ шъосІон –
Ляушэмэ я Свет ар сІон.
Ятэ зы лІэу къалэм дэс,
Ащ идахэ хэти еІо.
ФаІо дахэ янэ кІаси,
Ныр зикІасэм гурыІон.
ЯкІэлэхъоу япхъорэльф,
Лъфыгъэ мафэу акІэрыт.
Анэ кІэт, апсэ хэт,
Хэт хъупхъапкІэу ар кыыхыгъ?
Шъо къэшъушІэнэп,
Сэ шъосІон –
Ляушэмэ я Свет ар сІон.
Мы дунаим анахь дахэу
Тетыр тэшІэ – ар бзылъфыгъ.
БзылъфыгъаІэр анахь шъаб,
Шъэбэ дэдэр инэплъэгъу,
Изыплъэгъу тыгъэм инэф,
Къэнэфынышъ уиумэхъын.
Хэт ащ фэдэу щыІэр пІон?
Шъо къэшъушІэнэп,
Сэ шъосІон –
Ляушэмэ я Свет ар сІон.

2014

УщыІэмэ дунаир лъэкІуатэ

*Мамыймэ я Руслан, Къэзэныкъуае щыц,
филологие шІэныгъэхэмкІэ доктор*

ТэкІо, тэкІошъ, джыри тыщыІ,
УщыІэмэ дунаир лъэкІуатэ.
Тэ тылъэкІуатэшъ, ари мэкІуатэ,
КъэкІуатэх ныбжьым ыныбжьхэр.
Сыныбжь хэкІотагъ сІоу сыщымыс,
Унэм сисына, Іоф Іаджи сиІ.
СиІи щыІ, симыІи, зэкІэ хэт иІ,
ИІэм рыразэм Тхъэр къыфэраз,
Рэзэныгъэ Тхъэм къытитын.
Къытитрэм щыц ренэу тэгощы,
Бгощрэр гум пыкІмэ, пэкІэжбы.
ЕтІанэ тэкІэжбы тыгу псэфыгъэу,
Псэфыгъэу, тыгугъэу тыщыІ.
ЗытэщыІэ зыгорэ мыхъумэ,
«Къэхъун ари» тэІошъ, зытэщыІэ.
ЩэІагъэ адэ симыІагъэмэ
Гъэ тІокІиплІыр тыдэ къэсхыни?
Къызкъосхын Іаджи сиІ сэ джыри,
Джыри сышъуигъус, сыжъудэбакъо.
Шъыпкъэ, сільэбэкъухэр къэкІэкуагъэх,
Мафэр кІако къызэрэхъурэм фэд.
Сызфэдагъэм сэшІэ сыфэдэжъэп,
Ау сэш фэдэмэ джыри сadiштэу сахэт.
Тызхэти, къытхэти, непи тэкІуатэ,
ТэкІуатэшъ, тэкІо, тэкІошъ, тыщыІ.
ТыщыІэфэ джары тызтет гъогур,
Гъогогъу Іаджи ащ щытиІагъ.

ТиІагъ шъзогъуи, ныбджэгъуи,
Уцогъуи, пыщэгъуи, къотэгъуи.
Такъотыгъ тэри ахэм зэрэтлэкІәу,
ТилъэкІ къехыфә джауштәу къэтхыгъ.
Джы къетэхьакІых ныбжыы онтэгъухэр,
Онтэгъу тцыхъумә, сыд тшІән, зытәщыІә.
УщыІәмә щәІагъэр лІыгъэм игъусәшъ,
Сышъуигъус сә, джыри сышъуигъус.
ГъусәшІоу шъусиІәшъ, джыри сыщыІ,
ТыщыІ джауштәу, тәкІошъ, тыщыІ.
УщыІәмә дунаир джыри лъэкІуатә,
Тә тылъэкІуатәшъ, ари мэкІуатә,
ХәкІуатә гъашІәм, сәри ар сәшІә.
СәшІә – цІыф гъашІәр макІә,
Ау гури пкъыри мэкІәжыы –
МэкІәжыы цІыфмә уалтытәмә.

2017

Дунаим ищәрэхъ мächэрэгъу

*Мыгумә я Рәщыд,
Джәдджәхъаблә щыщ, Теуцожъ районым ипащәу,
Адъгеим и Парламент и Комитет
итхъәмәтәу Иоф ышІагъ,
Адъгеим изаслуженнә псәолбәшІ*

Дунаим ищәрэхъ мächэрэгъу,
Дэгъуи кыыздехыы, дәий.
Дәйри хәмытәу хъурәп,
Къыддәхъурәм тІури щызэгот.
Джауштәу зәхәт гъашІәр,
БгъашІәмә Іаджи плъэгъун.

Плѣгѣурѣр зѣкІѣ зѣщизѣп,
 Гум щизѣу чІым хѣт щыкІуагъ?
 ТыщѣкІо тѣри, тигъогу тытет.
 Тызтети, тшъхъарыти, кыѣдготи,
 Тызготи, бгъукІѣ тфыщыти –
 Кыѣтфыщыти, тызфыщыти хѣт?
 Хѣт кыѣтиІон, хѣт тигъѣшІѣн –
 ШІѣныгъѣр Тхъѣшхом ыдѣжъмѣ.
 Тадѣжъ къѣдгъѣзѣжъмѣ тылъѣхъу –
 Тызлтыхъурѣр тадѣжъ, тиун.
 Уунѣжынѣу гукІѣ уфаемѣ,
 Узфаем лыІѣси, къѣкІожъ.
 КъѣкІожърѣр джѣныкъом екІужы,
 ЕкІужышъ, ащ цѣгупсѣфы.
 ГупсѣфышІѣ, сикъош, ултыхъумѣ,
 Шылтыхъу уиунѣ лъачІѣ.
 ЛлѣчІѣм джѣныкъо машІор
 ЩигъашІоу адыгѣм къѣхъы,
 Щѣхъы, ары лІымѣ зѣрашІрѣр.
 ЛІыгъѣм хѣти шІолІыкІы,
 КыѣзщѣхъылІѣкІрѣм зѣщыІѣ,
 ЩѣІагъѣ хѣлтыхъшъ шъхъарѣкІы.
 ЩѣІагъѣр лІыгъѣ нѣшан,
 Уишѣнмѣ, сикъош, ари ащыщ,
 Узщыщымѣ ар яхѣбзагъѣшъ.
 Адыгѣ хабзѣр зѣпхъаныр къѣин,
 Къѣин хѣмытѣу дунаѣ мѣхъуа?
 Кыѣддѣхъуи щыІ, кыѣддѣмыхъуи.
 Кыѣддѣхъурѣмѣ анахъ фабѣр,
 Тызыгъѣфабѣу тыгу итхъагъор,
 Тхъагъомѣ апшъѣр лІѣужы бын.
 Кыѣбын-шъѣбын хъурѣм ихъяр,

Ащ фэдэ кІэмыхъопсырэр хэт?
Зэфэдэу уикІасэх пхъорэльфи,
Къорыльфэу лъэдыи куцІи,
Лпакъом ыкуцІы хъугъи.
ХъугъэмкІэ Тхъэм уфэраз,
Къыпфэразэу Ежъри бэрэ хъун.
Къыбдэхъу, ошІа, къыбдегъэхъу
Мыхъун угу зэримылтыр ешІэшъ.
ТэшІэ – цІыфышІум джары идунай...
Дунаим ищэрэхъ мэчэрэгъу,
«Дэгъу, – еЮ, – Рэщыд, дэгъу,
Удэгъунэу Тхъэм пфиІуагъэшъ...»

2019

Неуши, тэшІэ, Мэкълэр шэсышт

*Мэкълэ Джэбраил, Коцхъаблэ щыщ,
тарихъ шІэныгъэхэмкІэ доктор, Адыгэ хасэм,
«40»-мэ я Комитет икІэцакІомэ ащыщ*

АдыгэлІым игъогу егъэнафэ,
Нафа зыфакІорэр, е тэрэзыджа, –
Джэбрэил бэрэ егъэгумэкІы.
Гум Іаджи къэкІы, гупшысэр
Уигъэгупшысэу къыпфакІомэ
Ар гум факІуа, хъаумэ ымышта –
Гуштэгъуаджэр хэти щегъэзые.
Зием былымыр иаджалэу аІо,
ИІа лажъэ гупшысэр оуиемэ? –
Бэрэ мэгупшысэ Мэкълэр,

255

Ипкъэгъу-лэгъумэ ахэтэу,
 Зыхэтмэ адиштэу, ащизэу,
 Гум щизэу щыІэныгъэм щэкІо.
 ЫкІугъэ гъогум кІырыплъыжмэ –
 Еджагъ, епщэжыгъ, тхьамэтагъэ,
 Сытхьамат ыІоу цІыф тесыягъэп.
 Мысагъэ зыкъолъым фимыгъэгъоу,
 Зыщигъом игъор хэти риІуагъ.
 Іо пымылъэу, ылгъэкІрэр иамалэу,
 ЗыфэмыамалымкІэ ымыгъэгугъэу,
 Гугъу зиІэм игугъу дегощы.
 Зыщыщ Мэкъулэмэ ядахэ аІо,
 ДэхэІуагъэу яІэм ар кыыкІэкІуагъ.
 КъызэкІакІохэу, къын щыІэмэ
 АфэмыщыІэу къэуцэкугъэхэп.
 Зи агъэхымэрэп, аумысырэп,
 Мысагъэ зыкъолъмэ ащыщхэп.
 «Хэт ущыщ» аІомэ ягопэ дэдэу,
 Зыфэдэхэр аІо, ялІакъо рэгущох.
 А зэрыгушхорэмэ Джэбраили ащыщ.
 Зыщыщ адыгэ лъэпкъым иІоф
 ШІоІофэу, ренэу ыуж итэу къехьы.
 Къэтых джыри ымыкІугъэ лъагъохэр,
 Загъорэ ахэмэ гукІэ арэкІо, алъэплъэ.
 Ылгъэ къехьыфэ къэуцу ышІагъэп,
 ЫшІэрэ щыІэмэ цІыфмэ адэгощагъ.
 Бгощырэр акъыл хъумэ уфэсакъы,
 Къын хэти щымыхъунэу огъэпсы,
 Гупшысэр ар къэс гум къыщепсы.
 Уигупсэ лъэпкъым иІоф уигумэкІэу,
 ГукІэ, псэкІэ, сикъош, уфэлэжыагъ.
 Уфэлэжыагъ сэІо, ау джыри олажъэ,

Улэжырэ рэкІэ гушхьэлэжыгыэу.
Уилэжыгыэ лэпкы коным иотакыо,
Иптакыорэр хэтрэ адыги иІахь.
Іахь-Іахьэу гошчыгыэ дунаир,
Дунаим икущэрэхь мэчэрэгъушъ.
«Дэгъу» еІо Джэбраилэ, дэгъоу макІо,
КІорэр зэгорэм зыгорэм нэсын.
ЗынэскІэ ари ыкІугъэм рэрэплэжъ,
Ыгу ерэплэжъ – блэкІыгъэм игъогу
Гъогогъу афэхъу непи, неуши...
Неущ, тэшІэ, Мэкъулэр джыри шэсышт.

2019

Уихьасэхэр ренэу гъэбэжъух

*Мэлбэхомэ я Борис, Къэбэртае щыц,
искуствэхэмкІэ доктор, кІэлэегъадж*

Мэлбэхыо Борисэу лІы маф,
Зимафэр мэфишъэ хъун.
Бгъахъэрэр тэгъэбыракъы,
Уагъэбыракъэу ренэу къэохыы.
Зепхъэрэр лэпкыы Іофыгыу,
Анахъэу уиІофыр адыгэ сурэт,
СурэтшІыныр уилэжыгыэшъ.
УилэжыгыэшІухэр, сикъош, бэ,
Бэ гъогу тепщагъэр, бгъэсагъэр,
Ебгъэджагъэр ащ нахьыбэжъ.
Ущылэжыагъ шІэныгъэм ихьаси
Уихьасэхэр ренэу гъэбэжъухэу.
Ау мэфэ зэжъуи къыпфыхэкІэу,

257

Угу хэкІын урихыылІәуи хьугъә.
 «Ащ фәди мэхъу» пІуагъә, пщәІагъә,
 ЩәІагъә уиІәныр лІыгъәм щыщ.
 Пхъәм щымыщ хьалым ыкьутәрәп,
 Тызкьутән зыгу илъмә тщыщи ахәт.
 Ау хәти ежь ышІәрәм ІокІәжьышъ,
 Тхьәшхом зыІукІәжьрәм кьышІән.
 О узышІәрәмә пфаІон ренәу агъоты,
 ПфаІон Іаджи, ошІә, сыдигъуи щыІ.
 УщыІәшъ, еми шІуми ори уаІокІә,
 УаІокІәшъ зэхәошІә дэгъуи дәий.
 УзшІодәий урехыылІә, узгъәдэгъуи,
 «Дэгъу, – оІо, – ари щыІәныгъәм щыщ».
 Узщыщ Мэлбэхъомә мыр ящыпәльгъоп,
 Лпакъом ылъэгъугъәмкІә мыр сыд.
 Ары Борисә сыд Іоф рихыылІәми,
 Сыд кьемыхъулІәми зыпкъ зыкІитыр.
 Лыпкъ зә иуцорәр лІы фәдәмә,
 Ежь фәдәмә ахәтәу лъэкІуатәмә,
 ИгъашІәу кІуатәрәм епәсыгъәшъ,
 Ежь рапәсы шъхьәкІафә икьунәу.
 Икьун, сикъош, ори уләжьыгъәр,
 Улажьәмә, ошІә, ежьи уеләжьи,
 Уеләжьи, ау хьыбые уишІырәп
 ШІум кьәбгъәшІагъәм упылъмә.
 Мэлбэхъо Борисә лІы маф,
 Зимафәр мәфишъә хъун.
 Бә джыри кьыбдәхъунәу тәльаІо,
 Тельәу Тхьәшхом ынәшІу
 ШІукІә зытетмә ренәу уахәтынәу!

2000

Лыгъэ, Iэдэб, зэфагъ

*Пщыкъанэкъомэ я Долэтыкъу,
Джамбэчыи щыщ, СССР-м спортымкIэ имастер,
илъэсыбэрэ бэнакIомэ яеджапIэ инэцагъ*

Пщыкъанэкъомэ я Долэтыкъо
Батэкъо лъапсэшъ, лIэхъупхъ.
ХъупхъапкIэр ихэбзэ шIыкI,
Лыгъэр пщы шъаоу зэрехъэ.
Ышхъэ Iэтыгъэшъ, шыкур,
Шыкур, сикъош, уалътээшъ,
Уамылътэжъымэ – улIагъ.
ЛIагъи щыI джыри къытхэтэу,
Къытхэт бэшIагъэу лIагъи.
Ахэми зыгорэ агъашIэ,
Ау гъашIэм щэбзэхыжъых...
Къэнэн, сикъош, уидэхэ Iуагъэ,
ЗэпIуагъэм ар ыгу илътышт.
КъыхэкIы угу филтыр ышIэмэ,
КъыпфишIэрэр зышIомэкIэни.
КъыхэкIы уишIуагъэ екIымэ,
КъыуигъэкIыжъэу иягъэ.
Адэ сыд пшIэн, синымбджэгъу,
Джэгъогъуи уеIэ улIымэ,
УлIымэ шъэогъуи уиI.
О уиIэмэ урятелъхъапI,
Ащ нахъ лъапIэ щыIа?
УщыIэмэ Iаджи оцэчы,
Оцэчышъ, зэпэоцэчы.
Щэчалъэм иплъхъагъэр –
Лыгъэ, Iэдэб, зэфагъ.
Зэрифагъэхэр о къашIэ,

ЗышІэрэм кыџытІон.
Тэ отІуагъэр, сикъош,
Къошмэ зэраІорэр ары...
Пщыкъанэкъомэ я Долэтыкъо
Батэкъо лъапсэшъ, лІэхъупхъ.
ХъупхъапкІэр ихэбзэ шІыкІ,
ЛІыгъэр пщы шъаоу зэрехъэ.

2014

Уитеуцогъу, сикъош, зэпыфагъэ

*ПэтІыуащэмэ я Феликс,
Афыпсынэ щыш, Урысыем и заслуженнэ,
Адыгеим инароднэ сурэтышІ*

ПэтІыуащэмэ я Феликс чъэпхъыгъэ,
Гъэ пчъагъэу ыкІугъэр бэкІай.
ДэхэкІаеу, сикъош, ущыІагъ,
ЩэІагъэ пхэлъэу чІым ущыкІуагъ.
УизекІо лъагъохэр зэбгырыкІыгъэх,
ЗэбгырыкІыхи, гъогу убагъэ хъугъэх.
Ары зэрэхъурэр укъэмыуцэкүмэ,
Узгъэуцэкүнэу чІым тетыр бэ.
Ащ нахъ бэжъ нэкъокъуалэу щыІэр,
Нэкъокъоным хэтэу дунаир рекІокІы.
КъекІокІы, тхегъэкІы, тхегъахъо,
Гухахъом гукъаор бэрэ егъусэ,
Зыкытфегъэгусэ, етІанэ кІэкІыжбы –
Ыгу къэкІыжбы – куцэр,
Куцэр теуцогъу теуцогъу.
Уитеуцогъу, сикъош, зэпыфагъэ,

Мэфагбэх уигбогуй, уиогуй.
Къыогоо хъатэ щымыIэу, Пету,
Зыбгъэ Петыунэу амал уиIагъ.
Сыда «уиIагъ», джыри боу уиI,
ИIэм рыразэр ары рэхъатыр.
Тыпфэрэхъат, къэлэмыр бгъэтIылтрэп,
Плъэ изэу джыри о укъытхэт.
Узхэтымэ уалъытэ, пцIэ дахэу аIэты,
ГуIэтыпIэ пфэхъурэ шъэоогъумэ ахаплъ –
Ахэплъахъ, олъэгъуа, зэкIэ пщизкъабз,
Уафэкъабзэшъ, ежъхэри къыпфэрэзабз...
Тыбзэ къыубытрэр, сикъош, къыпфэтIуагъ,
КъэтымIуагъэу щыIэри джыри къэтIон.
Феликс фэпIощтымэ ищытхъу гъунэ иIа,
ИIэмэ иIэр – цIэ, шъхъэ, лъытэныгъ.
Уалъытэу джауштэу, Феликс, бэрэ опсэу,
Упсаумэ дунаим Iаджи щыбгъэхъэн!

2018

МафэкIэ тIотэжъын

*СташIумэ я Ихъсан,
Сирием къыщыхъугъ, Германием щэпсэу,
Дунэе адыгэ хасэр, Европэм ичкеркесымэ я Федерацие
зэхэзыщагъэмэ, лъапсэ езыгъэдзыгъэмэ ащыщ*

Уадыгэныр ошIэ, Ихъсан, къины,
Ау къынымэ ар анахъ тхъагъу.
Ренэу тхъэнэу цIыфыр хъурэп,
Къыдэхъу щыIэмэ, ар игушIуагъу.
ТэгущIо, Ихъсан, ош фэдэ адыгэ
Тигъэадыгэу тапэ зэритым.

261

Пэрыт Иофыр, ошIэ, агошрэл,
 Уздэгошэн мышцкIэ щымыI.
 ЗиИи, зимыИи зыгъэпэрытрэр,
 Апэ изгъэтырэр илIыгъэ-цIыфыгъ.
 ЦIыфыгъэ шапхъэр адыгэм ищый,
 Цые зыщыгъыр зэкIэ лIы закIэп.
 ЛIы фэдэр бэдэд, лIы дэдэр зырыз,
 А зырызымэ ори тигуапэу уахэт.
 Узхэтмэ уащиз, къыпщизыри макIэп,
 НахыбаIo джащ фэдэу тиIагъот.
 Джы тиIэр гугъапIэу тицIыфышхъэ,
 Шхъэрышхъэу зыкъэтлътэжымэ,
 Зытыгужыжыгъ тIон тлъэкIынэу ары.
 AI-анасын ар кыддэхъугъэмэ...
 Ау гъагъэмэ тэIo тIэкIу шIэ къэс,
 Къэсых зэманхэр, уахътэхэр блэкIых.
 БлэкIрэм тылътхъоу гууз тшIыжърэп,
 ТшIэрэр тигъогу, гъогогъухэри тиIэх.
 ТиIэх, ау оц фэдэ адыгэр тпэлэпчъ,
 Ппэлэпчъэм мышц фэдэу гур фэузы,
 Узы тфэхъугъ шъуикъэкIожьын.
 Тыгу щызэблэкIых гуузи, лыхэкIи,
 Тыгу зыщыхэкIи, тыгу зыщыкIоди.
 Гур кIодымэ шымы ылъэ кIэкIыжърэп,
 Ац пае шхомлакIэр пытэу тэ тIыгъ...
 – ТызэрэIыгъмэ адэ тыкIочIэшху, –
 Гушхуагъэ кытхелхъэ Ихъсан. –
 Гушхо адыгэр, игугъи джащ фэд,
 Тэ тызэфэд, тызфэдэр адыгэмэ,
 Адыгэ паIор шхъэм тедгъэсын.
 Къынэсын зэгорэм тэ тиуахъти,
 Тиуахъти итахътэ тетIысхъажьын.

Тыунэжбын, жъышгъхэ мафэу,
Жъышгъхэ сыхъатымафэу
Тэри тыхъужбын, джар сэЮ.
СэЮ – неущ къэкЮштыр тимаф,
КЮлэ Юмафэмэ такъыкъонэжбын...
– Тэри, Ихъсан, тЮрэр джащ фэд,
Зэфэдэу тэлъэгъу, зэфэдэу тэгугъэ.
Гугъэр, ошЮ, тышы аЮагъ.
ЗыЮагъэр адыг, зэриЮагъэр адыг,
Тиadyгагъэ джауцтэу кЮтщын...
Жъы къэтцэжбын, Ихъсан, тыгугъэн,
Гугъэр ины, Тхэм кЮачЮ къытет,
Тэ титетыгъуи къэсын икуцэ.
Куцэр сыдигъуи теуцогъу, теуцогъу,
Теуцогъу мафэкЮ тэ тЮтэжбын!

2017

Гугъэ дэхабэ тапэ илъ

*Сэхъутэрекъомэ я Мир,
Пэнэжъыкъуае щыц, Iазэ,
Адыгэ хэкум ипедиатор шгъаIэу
илъэс тЮкIым ехъу Iоф ышIагъ*

Хъачмамыкъомэ сыряпхъу кIас,
СырякIэсэн бэрэ сЮи,
Сэхъутэрекъомэ сахэхъагъ.
Сызхэхъагъэмэ сагъэунагъ,
Унэгъо дахи сахэхъухъагъ.
«Сыхъугъ насыпышЮ,
ШЮр сигъогогъу, гугъу сиIэп»

263

СЮзэ, шъузабэу сыкъэнагъ...
 Псэогъу симыІажьми сыпІуагъ,
 СипІугъэхэр игъом чъэпхъыгъэх.
 Ахахъуи, унагъохэр ашІагъ.
 ЗэхашІагъ нырэ тырэ зыфэдэр
 Тэщ фэдэу сабий къазыфэхъум.
 Хъугъэх цІыфы сикІалэхэр,
 КІалэмэ уагъэразэмэ, шыкур,
 СэшІэ – сагъэукІытэжыщтэп.
 Къэхъурэр щыІэны фай,
 Тыфай гъэшІэ дахэ иІэнэу.
 ИІэм рыразэу, Тхъэми фэразэу,
 Рэзэныгъэ ыгу илгынэу.
 Къапыщылгыр хэты ышІэн,
 Ар зышІэрэ Тхъэшхом,
 Тхъэшхоу гукІэгъушІэм,
 ШПум фицэных, яІэн гъашІэ.
 Сэри згъэшІагъэ илгъэхэр,
 Илгъэхэр къызэкІалгъыкІуагъэх.
 КІуагъэх, етІанэ чъагъэх,
 Мачъэх джыри, хагъахъо.
 Хахъо ныбжым, ахахъо кІалэми,
 КІалэм ихахъо сыдигъуи псынкІэ.
 ЕлсынкІэкІрэр жъым иуахът,
 Уахътэр зэхэмышІэу ыпэ макІо.
 Сэри сэкІуатэ, сыцІыфышъ, сыщыІ,
 СызфыщыІэн бын-унагъо сиІэшъ.
 СиІэм сырыраз, шыкур, сырэхъат,
 Рэхъатныгъэ хэти ерэгъот.
 Ыгъотрэр цІыфым изакъоу иеп,
 Иена нэмыкІмэ адэгуащэмэ.
 Тызэщыц, тэри гу зэщытэфэ,

ЩэИэфэ цИыфыр мэугъэ,
Гугъэ дэхабэ тапэ иль тИон.
Тлъэ пытэу тигъашИэ къэтэхъы,
Къэтхъын джыри Тхьэм ыИомэ.

2017

Лые ымыИу, лые ымышИ

*Хьабэхъумэ я Адам,
Пэнэжыкыуае щыщ, кИэлэгъадж,
педагогическэ шИэныгъэхэмкИэ
кандидат, каратэмкИэ тренер*

Хьабэхъу Адамэ кИэлэгъадж,
Регъаджэх сурэтышИи, каратисти.
Ригъаджи, ыгъаси идахэ аЮ,
Хэти ащ памышИын.
ТэшИэ, щыИэныгъэр шэтакЮ,
ШэтакЮ ыкИи шэтапкъэ.
Пкъы зиИи щыИ, зимыИи,
ЩыИакИэм ар игъэпсыкИ.
«Ежъ игъэпсыкИэ сыд фэд,
Сыд илИыЮ-лИышИу,
Сыд илИы гъэпсыкИ,
КИэкИха ренэу иЮфхэр?» –
ИЮфмэ къакИэупчИэхэмэ,
ЯпИон щыИ. Лымэ ялуй,
Лые ымыИу, лые ымышИ,
ЫшИэрэм рыкИэмыгъожъ,
Рымышгъугъожъ, лИы шэнэпышъ.

Шэн пытэ иI, иIo зыпкэ ит,
 ЛЫ зэтет, уегъэгугъэ,
 Ущыгугъынэу мээкIo...
 KIo, лЫм Iаджи фэпIуапхъ,
 EtIани хъупхъэмэ ары.
 ХъупхъапкIэу Адамэ иIэр,
 ИIэмэ анахъ лъапIэр,
 Цыфмэ ялътэныгъ.
 Уалътэ, Адам, ори олътэтэх,
 Шъузэрэлътэтэу къэшъохъы.
 Зэдэшъохъы уахътэм иуай,
 ГукIайи, гукъауи, гукъэкIи.
 Гум къэкIэу гупшысэ дахэ,
 Дунэе дахэм хапхъэмэ,
 Къыхэхыхъы хэхъуагъэу.
 Ахэолъхъэмэ угуи, упси,
 Ипсэпагъэ къегъээжъы,
 Къегъээжъы, ар хабзэшъ.
 Хабзэм анахъ дахэр Iэдэб.
 Iэдэб тхэлтынэу тынэ-тятэмэ,
 ТызыпIугъэу тызылэжъыгъэмэ
 ЯлэжъыгъэшIу нэхъой.
 Нэхъой кIэлэегъаджэми пылъ,
 Ыгу илгъэу дахэр елэжъымэ.
 О уилэжъыгъи, Адам, ащ хэль.
 Угу илгъ гупшысэ Iаджи,
 Iаджи бгъэхъэнэу къэт.
 Къэт сурэт зышIыни,
 ЫшIэрэм щыгушIукIыни,
 Ыгу къэкIыни адэгоцэнэу.
 ГоцакIэ зышIэрэр хьалэл,

Хьалэл пфэхьун уишIушIагъэ.
БгъашIэрэм уигъэтхъэжьын,
ПIотэжьын, Адам, пIотэжьын,
О пIотэжьымэ тэри тыгупсэфын.

2017

Бзылъфыгъэм дунаир епхыгъ

*Хьабэхъумэ я Гоцмаф,
Пэнэжыкъяуае щыщ, кIэлэгъадж,
Урысыем народнэ образованиемкIэ иотличник,
Теуцожь районым щIыф гъэшIуагъ*

Хьачмамыкъомэ япхъу кIасэу,
Хьабэхъумэ ягощэ лъапIэу,
ЗыщагъэлъапIэрэр и Пэнэжыкъяуай,
Уай-уаеу чылэ фэшIыгъ.
ЕгъашIэм адыгэм ибзылъфыгъэ икIас,
Бзылъфыгъэм дунаир епхыгъэшъ.
ЫшIэрэр нафэ – сабийкIэ ар къятэ,
Къятэшъ, ешIых лIыхэр ты, тати.
Тятэхэр ныхэм къальфыгъ,
Лъфыгъэм иIэшIугъи ашIагъ.
ТшIагъэ тэри такъыльтыкIуагъэти,
ТызыльтыкIонхэр, шыкур, тиIагъ.
УиIэм сыдигъуи уырэзэн фай,
Ау цIыфыр нахьыбэ кIэхьопсы.
КIэхьопсызэ иуахътэ макIо,
Тыдэ кIорэ, хэт зыфакIорэр?
УзфэкIон щыIэмэ, ошIа, дэгъу,
Дэгъу кыпфэкIони щыIэмэ.

Ахэр уеІэфэ ущыІэшъ, нафэ,
 НэфэІонри игъусэжъымэ зафэ.
 Хэт анахъ зафэу щыІэр пІон? –
 ТэркІэ ныр арэу ренэу тІон.
 Ары дунаир дахэу къыздекІокІрэр,
 КъыдекІокІ къодыя, къыдэшъо!
 Дунаир къэзгъашъорэр тэри тикІас,
 КІэсэнэу унагъор кІэтышъ!
 ФэІыгъа, кІочІэгъу фырекъуа?
 Сыди пеІэн ащ имызакъомэ...
 Зимызакъом дунаир итхъагъу,
 Тхъагъо зыхэлъыр хэткІи илъфыгъ.
 Лъфыгъэр цІыфмэ ахахъэмэ,
 Ахахъэу адиштэу, ащицэу ахэтмэ,
 Хэт ным нахъ лъэшэу гушІон?
 ОгушІо ори, бын Іужъур нэхъой,
 Шыкур уихъоишъ пхъорэлъфхэр.
 Уильфыгъэмэ джауцтэу уадатхъэу,
 Тхъагъор уигъогу нэфэу,
 Уимэфэ нэфхэр зэрыблхэу
 Бэрэ джыри утхъэу ущыІэн!

2016

Дунаим акъыл зыщагощым

*Хъагъурмэ я Айтэч,
 Пэнэхэс щыщ, социологическэ шІэныгъэхэмкІэ доктор,
 Урысыем итхакІомэ я Союз хэт*

Дунаим акъыл зыщагощым,
 Зыгощрэм зэритрэр ышІагъ.

ТэшIэ – зэкIэми ар анэсрэл,
Инасыпти Хьагъурыр ахэфагъ.
Уахэфагъ, ау сыдкIэ бгъэфедагъ,
Бгъэфеди, ори, нэмыкIи,
ЯгукъэкIкIэ ишIуагъэ къэкIуагъ?
Узэрэфаеу чIым ущыкIонэу,
УзфэкIо-уздакIорэр пшIэу,
ПшIэрэм ыуасэ плъэгъужьэу,
Зыолъэгъужьа узэплъыжьмэ?
Тлъэгъурэ цIыфмэ тахаплъэмэ,
Тызэплъырэм иIуплъэ тышIокIэу,
ТышIокIэу ыгу илъым тынэса,
Тызнэсрэр дахэм фэкIонэу?
УзэфакIо хъумэ мыщ фэдэу,
Тэц фэдэу хэти псэун,
Упсаумэ дунаир уимафэшъ,
ПшIозафэу олъэгъу изекIуакIэ.
Джауштэу къекIокIы дунаир,
Дунаим ицэрэхъ мэчэрэгъу,
Мэчэрэгъушъ, тэIо: «Ар дэгъу!»
Дэгъу уигъо сыдигъуи зэтетмэ,
Зэтетмэ ац фэдэу уибжьи.
Цубжьэ тезыкIырэр джы макIэ,
ТимакI лIыгъэшIапIэр зигъогур.
ЧIылы, огуи идунаи щызэфэдэу,
Зэфэдэкъабзэу гукIэ зыщэчрэр.
Зэпэтэщэчы щэчалъэу тимафэхэр
Iумафэу къытхэтхэр тлъэгъунэу.
«Хэт плъэгъугъэ ац фэдэу» шъуIомэ,
ШъосIон сигонэшхоу, боу игъу –
Ар Хьагъурмэ якIэлэ мафэу,
Зимафэр мэфишъэу Айтэч!

Айтэч шы бырулэ мафэ,
Гумафэ тесэу кыырэкЮ.
КыыщэкЮ дунаим игыогу,
Игыогогъумэ ахэкЮ, ахахьо,
Кыыхахьорэр нахыбэмэ дэгъу.
Дэгъу ыгыотырэм егунсэфыллэшъ,
Лыгыэшлпэ дунаир сыда пшлын?
А зэклэ пшлэу укьэхьурэп,
УкыызхэкЮгыэу узщыщ ллэкьом
Ипсыллакьо ари кыыхэкЮ, мэбагьо.
Дэгъу Хьагьурэу тхьамэтэ мафэр,
Мафэклэ зэрэщыкЮрэр дунаим.
Дунаим уеплэу, рэхьатэу уелэжыышъ,
Къэулэжыырэр ищыбзэ клэгэкЮ.
Гум къэкЮ – губзыгъагъа акъыла?
Акъылышлор губзыгъэ мэхъужы,
Мэхъужыышъ, Усэрэжъ Юклэжы...
Дунаим акъыл зыцагощым,
Зыгощрэм зэритрэр ышлагъ.
Тэшлэ – Айтэч акъылышлоти,
Шлоу еджи, епщэжыгъ, джы,
Джы шъукъедж зэ нахь еджагъэм.

2016

Гоузишъэу зэкЮцЮль

*Хъакурынэмэ я Чыназ,
Хъакурынэхъаблэ цыщ, технолог,
авторым иньбджэгъу*

Хъакурынэмэ я Чыназ –
АбдзахэхэмкІэ зырыз.
Гоузишъэу зэкЮцЮль,
Лъэпытэ-псэпыт.
Гупытэ зэрыт,
НыбджэгъукІэ пэрыт.
Ытырэм рымышъугъожь.
Хъагъу-шъугъу бэшІым,
ТэшІэ, Чыназ фэсэмэгъу.
Ыгу ыхъырэр хэтыкІи нафэ,
Джащ фэдэу нафэ ымышти.
Гум ымыштэ ыгъэныбджэгъурэп,
НыбджэгъукІэ ежъыр хъалэл.
Цыф хъалэлыр къэошІэ,
ОшІэ, ар цыхъэшІэгъу.
Дэгъу тэЮ Чыназ зэрэщыІэр,
ТыщыІэмэ тэри тыфэдэгъун.
Дэтлэгъурэм тыгукІэ тигъатхъэу,
Тхъагъор тигъогоу,
Тыгъогогъу мафэу,
Тызэфэмафэу бэрэ тыщыІэн!

1997

УзфэкIони уиI, уздэкIони уиI

*Хьанэхъумэ я Руслъан, Тыгъургъой щыц, социолог,
философие шIэныгъэхэмкIэ доктор*

Адыгэм игупшысэ дунаим нэсы,
Къынэсыгъ хэплъэнэу Хьанэхъуми.
Къыдэхъугъэ щыIа, щымыIа?
ЩыI, ау ылэжъыни джыри къэт.
Къэт Iаджи Хьанэхъум ыпэ –
ЛъыкIуатэмэ джыри гупшысэн.
Хэгупшысыхъагъэу кIо хъумэ,
«кIо, хъугъэ, – аIо, – философын фай».
Зэрэфилософыр амышIэнкIи хъун,
Ау мэхъуба пшIэрэм укъырашIэу.
О пшIэрэр цIыфмэ адэогощы,
Бгощырэм бэмэ акъыл хахы.
Къахэохы ори цIыфмэ ягупшысэ,
Гупшысэр арышъ къызщезъэрэр.
Джары, тэри зыдгъэфилософыгъ,
Философым удэгущыIэмэ адэ
Ежъ фэдэу къыпыпхын гупшыси.
Гупшысэ, Хьанэхъур, гупшысэ,
Уигупшысэмэ адыгэм ихабзэ ахэлъ.
Ахэлъ тыхабзэ хихыгъэ бзыпхъэр,
Бзыпхъэ рымыкIорэ щыIап лъэпкъ.
Плъэпкъ фэулэжърэр огъотыжъы,
Къыотэжъышъ, ущыIэнэу къэолэжъы.
Уилэжъыгъэ Тхьэм мафэ пфишIын!

2016

Узфаер дунаим шыбгъотмэ, уимаф

*ХьакIэгъогъумэ я Къэсэй,
Тэхъутэмькыуае щыщ, режиссер,
РСФСР-м искусствэмкIэ изаслуженнэ ИофышI*

Театрэм пэпшынуэ уиIэр зырыз,
А зырызымэ ащыщых шъэогъухэр.
Уилэгъу-пкъэгъуи ахэт, уимылэгъуи,
Зэлэгъу закIэу щыхъурэп дунаим.
Узфаер дунаим шыбгъотмэ, уимаф,
Уимафэхэр мэфэ зэрыблхэу.
Зэрыблэу рэкIо дунаир игъогу,
Угу зыIэтыны закIэу зэхэтэп.
Къытхэтых джыри гуцыIэм къосхэр,
Къогъу къоскIэ бжымыр аIэтэу.
ЗыкIаIэtmэ лIы фэдэу зекIонхэу,
КъыбдзекIонхэу амал ямыIэу.
Ау тиIэх иIуи-ишIи зэфэдэу,
Ежъ фэдэмэ афемыпсыыххэу,
Хэт щыщых пIоу укIэупчIэмэ,
УпчIэм джэуап ищыкIагъ.
УщыкIэмэ зыгорэм уфаеу
Узфаер ябгъотылIэнэу.
ЛIы закIэхэу Iаджи ольэгъу,
Уилэгъуи ахэт, уимылэгъуи,
Зэлэгъу закIэу щыхъурэп дунаим.
Уидунаи дахэ, Къэсэй, шыкур,
Шыкур зыIошъурэм насып иI.
УиIэм уигъатхэу,
Тхъагъор уигъогоу,
Гъогогъу мафэхэр ренэу бгъотын.

Ащ нахь лъапІэ джы гъотыгъуай,
Тэ гъотыгъошІу тыкыпфэху,
Тыкыпфэху утиныбджэгъушъ.

2019

Зырымэ сэри сащыц

*Хъачмамыкъомэ я Изабелла,
Пэнэжыкыуае щыц, юрист, нотариус,
адыгэ хасэмэ яззетегъуцожъын чанэу хэлэжсагъ*

Сы Изабелла, сы Хъачмамыкъу,
Хъачым ыкъо Іазэ сыкытекІыгъ,
СыкызтекІыгъэхэр хэт пІон?
ШъосІон, сэ – афэдэр зырыз.
Зырымэ сэри сащыц,
Сакъэрэхэщын Іаджи щыІ.
СиІ сиІэны фаер –
Уни, тахъти, кІэлэхъуи.
Къызэдэхъуи щыІ,
Сфэмыгъэхъуи.
ЫшІэу сызыгъэохъуи,
СызыгъэохъукІэ,
Тхъэжъэу гушІони.
МэгушІоми, зи тесІорэп,
ЕсІорэп ыгуи хэкІын.
ИтекІыжыгъо къызыскІэ,
Джэуапыр Тхъэшхом ритын...
Сэ къыситыгъэу сиІэмэ –
Сян, сшынахъыкІ, сиІахъылхэр,
Іахъыл гупсэу непэ сихъакІэхэр,

ХьэкIапIэ кынэмысыгъэхэр,
Ахэри сиIанэ пэсхэу кыысщэху.
Сызцагъэхъужы сыхъупхъэ дэдэу,
Сэц фэдэу щыIэр боу ашIомакI.
Сэри сшIомакI дахэу ясIуагъэр,
СимыIагъэмэ сыдэу сыхъун,
Къыздэхъурэри хэт дэзгощын?
Тызэдэгощэн, Тхьэм амал кыытет,
Тытетыфэ дунаим дахэ зэтIон,
ЗатIорэм хэти ыгу ыгъэшIоу,
ШIоу щыIэр тапэ къэт тIон.

2016

Зыбгъэаслъанэу уежъэм...

*Хьащырмэ я Аслъан,
Едэпсыкъуае щыщ, Адыгеим
экономикэмкIэ иминистрэу,
УФ и Федеральнэ Собрание
исенаторэу Ioф ышIагъ*

Зыбгъэаслъанэу уежъэмэ, Аслъан,
Зызгъэаслъанхэрэр бэ къэхъух.
Къадэхъу къадэмышъурэр шъхьафы,
Зэфэшъхьафыр яаслъан шIыкI.
ЯмышIыкIэу зызышIи щыI,
ЩыI ышIэрэм гур ыгъэфабэу.
Гуфэбагъэ ащ фэдэм пагъохы.
ШIумрэ емрэ дунаим щызэгъус,
Зэгъусэ-зэфэкIасэхэп, ау зэготых.
Къыбготыр ренэу телъхьапIэ хъурэп,

275

Мыхъурэри зэкІэ ащ илажьэп.
 Лажьэр зилажьэр зэфыщытыкІ.
 ЗэфыщытыкІэр тІоу зэголъы,
 ШІу зыгу илъыр шъхьафы,
 Шъхьафэу кыпфыщытыр нэмыкІ.
 Зыгу уимыкІэу узикІасэм,
 УрикІасэшъ, ори фэрэзэжь.
 Узиджагъор уиджэгъогъушъ,
 Джэгъогъумэ аІори зэхэпхын.
 Зэхэпхыми, гум емыгъэкІу,
 Угу екІун закІэу дунаир зэхэтэп.
 Узхэти, кыпхэти зэфэдэ хъурэп,
 Мыхъуи щыІ, кыбдэмышъухи.
 Бгъэхъурэр ары къэнэжьырэр,
 Къытфэнэжьрэр, ошІа, гушшыс.
 Тигушшысэмэ бэрэ тащыаслъан,
 Аслъанмэ апэ ренэу зидгъэшъэу.
 Тыщцушъы дунаим зыдгъэшъоу,
 Шы гъэхъушІакІэр гум зэрилъ.
 Илъышъ, тэщ фэдэу шыумэ,
 Тадэшун тэІошъ, афэдэу тахэт.
 Ау тызхэтымэ джыри тызхаІуа,
 ТызхамыІоу агу къэкІырэр тфаІуа?
 ТфаІорэм тегъапа, темыгъапа,
 ГугъапІэ тиІа, неущ тимиІа,
 ТиІэм уасэ фэтшІэу тыщыІа?
 ТызэрэщыІэм гухахъо хэтэха,
 Щызэхэтэха гумэкІ зиІэм ымакъэ,
 Ымакъэ екІыфэ гоІагъэм?
 Тэ тыгуаІэмэ хэт къытэкІурэр?
 МэкІуатэ дунаир, мэкІуатэ,
 Зым къетэ, адрэм Іихрэр нахъыб.

Нахыбэ зиІэм зимыІэр ылъэгъурэп,
ЕлъэгъукІи бэрэ ыгу къэкІырэп.
Зыгу хагъэкІи щыІ, зыгу агъатхъи,
Анахъ тхъэрэр шІу зышІэрэр ары.
ШІушІэныр уишэнышъ, ахэмэ уахэт...
Узхэтымэ зызгъэаслъанэу ахэтмэ,
Зыхэтхэм затраІэтыкІы, аслъанхэба!
Ау шІэхэу къашІэ яаслъан шІыкІэ...
Зыбгъэаслъанэу уежъэмэ, Аслъан,
Зызгъэаслъанхэрэр бэ къэхъух.
Къыздэхъурэр мэхъушъ аслъан,
Хъащыр Аслъани зегъэаслъаны.

2014

ЦІэмэз кІалэр

*ХъэкІакомэ я Алып,
Мыекъуапэ щыш, орэдус, орэдыІу,
Адыгеим искусствэхэмкІэ изаслуженнэ ІофышІ*

ХъэкІакомэ я Алып,
Ра, кІэлэ ялый,
Ра, ялыеу мээекІо.
ИзекІо гъогухэр
ЦІэмэз къыдэкІых.
ЗыдэкІыгъэ къушъхъэмэ
Ошъутенэр къахэжъыукІы.
Ра, зэтежъыукІырэр итандж,
Ра, пызкъутыкІрэр ипчышъхъ.
БІшъхъэ лъагэу Іэтыгъэ,
ЕзгъэІэтрэр ыкІугъэм ыныбжъ.

277

«Сыныбжь икъугъ, икъун,
Нэкъокъогъур хэсынэжьын», –
ХьэкIаком зэриIожьыгъэми,
Шъэогъумэ ар фамыдэн.
Хъульфыгъэм иилъэс тIокIищ
ХьакIэщым екIужьырэ хабз.
Ащ фэдэ хабзэ ХьэкIакор
РыкIоныр джыри тшIожьыIу.
ЫмыкIугъэ гъогумэ атетэу,
Ра, бэрэ джыри тлъэгъун.
Ыгъэгъунэрэ цIыфмэ адатхъэу,
Ра, тхъэгъо зэпытыр имафэу,
Имэфэ нэфхэр зэрыблэу,
Блэгъабэр зыгъэгъунэшъоу,
ШШур дахэкIэ зигъогъогъумэ
Ра, Тхъэшхом уафигъэдэн!
Ощ фэдэмэ апэ уимытмэ,
Аужы итмэ уахэтыныр уиджагъу.
Ар зэрэуиджагъор, сикъош,
ШъэогъушIоу уиIэмэ ашIэ.
ТэшIэ, ХьэкIакор къэуцэкугъэп,
Икуцэ къэси итеуцогъу,
Теуцогъу мафэ фэхъугъ.

2013

Сызщыщыр жъаупІә сфэхъу

*Хьэшъаомэ я Рэмэзан,
ПчыхъалІыкьуае щыщ,
зэлъашІэрэ псэолъэшІ, авторым янэш*

Шапсыгъэ Тхьэкъуахъомэ сачщыщ,
Сызщыщмэ Къушгъхьэ заом тахищыгъ.
Тахицагъ тигъогу кІэмгуе Хьэшъаомэ.
Хьэшъао джауштэу тыщыхъугъ КІэмгуе.
ЗыдгъэкІэмгуезэ Бжъэдыгъу дгъэзагъ,
Фэбагъэ тыщыщыкІагъэп мыщи.
Тызщыщ гъашІэр дахэу тэгъашІэ,
Тызэрэфэе дэдэу мыхъуми зэкІэ.
Щэрэхъух тичІыгу зэкІэ бэгъашІэ,
ЯгъашІэ тэш фэдэу щагъотэу зыфаер.
Тятэ пІашгъэмэ яуахътэ бэ агъэхъагъэр,
Тэри тфэгъахъэрэр щытэшІэ дунаим.
Дунаим цІыфым анахъ щигъахъэрэр –
Унэ, унагъу, сабий, сыд къэнагъэр?
ЦІыфыгъэ шапхъэр тІон, адыгагъэр.
Уадыгэныр сыдигъокІи къин,
Щыуигъогумэ щыІакІэм зэфагъэр,
Уигъогогъумэ сыдигъуи щэІагъэр.
Джашыгъум рэкІо уилъагъо зэфагъэм,
Узафэмэ уилІэужхэри уауж щэбагъох.
ЦІыфым игъашІэ щыщэу зы Іахъ,
ІахъышІу сІон, сэри згъэшІагъэ.
ЗгъэшІагъэм сфашІэрэр щысшІагъ,
СымышІэрэм ренэу сыкІэупчІагъ.
СиупчІэ щыщ джэуапынчъагъэп,
ПкІэнчъэп зэрэхъурэмкІэ сигъогу.
Сигъогогъухэми ренэу сафэрэзагъ,

Сызфэмыразэми дыдж сыфэхьугьэп.
Къыдэхьурэм рыразэмэ сэри сащыщ,
Сызщыщым ынапэ жьаупІэ сфэхьу.
Сфэхьущтым шьхьарыкІэу сыІэбагьэп,
СылтыІэбагьэп ныбжьи симыІахь.
СиІахьыл-гупсэмэ, сишгьэогьушІумэ
ШІу апэзгьохэу гьашІэм сыхэт.
Сызхэти къысхэти сэ сафэраз,
Къытфэразэу Тхьэшхом тыщигьэІэн.

2019

**Къыттещхэ, къыттеcэ,
осэпси къыттехэ...**

*ХьэшІуцІэ Мыхьамэд,
Къэбэртае щыщ, тхакІо, адыгэ хасэм итхьамат,
гъэзетэу «Адыгэ псалъэм» иредактор шхьаІ*

Сэмэркъэур Тхьэм икІасэшгь,
Мыхьамэт, бэрэ ори зыфэоІожьы:
«ХьэшІуцэр Хьэфыжьы хьужьыгьэ».
БгьашІэмэ адэ Іаджи узэхьокІын,
ЗэхьокІых теплгы, Іуплгы, гупшыси,
Ау лгьэпкъ гупшысэр ренэу къэнэжьы
Тигупшысэмэ ахэтэу къыддэбакьошгь.
«Уахьтэм дэбэкьошгьурэр лІы» зеІом
Къэзэнэкьо Джэбагьэ, тэщ фэдэ лІымэ
ЗызэрагьэлІынэу щыгьыр къыгьэнэфагь.
Нафэр – оц фэдэмэ укышамынэмэ дэгьу,
Нахь дэгьужьых апэ уитэу укІошгьумэ.
Ау апэ итым анахь къын ренэу елгьэгьу,

Езгъэлъэгъурэр гъогур арэп, икIуакIэп,
 Гъогукиэр ары, амыкIугъэ лъагъо рэкIошгъ.
 МакIох мафэхэр, илъэхэр, ныбжьыхэр,
 Уахътэм ижызыпеомэ илъэхэр ащесых.
 Къыттешхэ, къыттесэ, осэпси къыттешэ,
 Ау ташIрэп гумахэ, адыгэр ренэу апсыхъэ.
 Уапсыхъагъ ори, сикъош, зэман зэблэкIмэ,
 Зи къыбблэкIыгъэп, якурыкупс уитыгъ.
 Шам итыгъэ стыри,
 Иорданым икIымэфэ гуауи
 Къыщыогуаоу зэп узэрэщыкIуагъэр
 КъэпкIухъэ зэхъум адыгэм улъыхъоу.
 Ахэми уалъыхъугъ, ори узлъыхъужкыгъ,
 Зыкъэдгъотыжыныр къытэхьылгъэкIышгъ.
 Ау щытми, къэбгъотыгъэм уигъэгущхуагъ,
 Гушхо уешIба адэ зыгорэ къыбдэхъумэ.
 Хъу мыхъуи щыI, ар дэгъоу ошIэ, сикъош,
 Къош Iахьылыр зыщыбэм бэныр щыбыхъу.
 Мыхъужы зыщыхъурэм къыпкъотын щыI,
 Ау къотэгъу имыIэу хэхэс адыгэм къехъы.
 Уахахъэ, уахэты, уильфыгъи ахэмэ ахэт,
 IэкIыбым къэты джащ пае угу о бэрэ.
 «Бэрэ пIоми кIэмыкIмэ гъаблэ» аIуагъ,
 ЗыIуагъэр адыг, зэриIуагъэр адыг,
 Адэ адыгэм мыр иIушыгъэмэ, сикъош,
 Таушгъэу къош Iахьыл закIэу тызэхэмытыгъ
 Титыгъэ тичIыгу къыщытфыкъокIэу?
 ТикIи, тижъи тыщытхъэу бэрчэтэу тытени.
 AI-анасын бэрэ зэтэIожы, ау сыд тшIэн,
 ПшIэн умышIэмэ уипаIо гъэтIыси еупчI,
 Ащи теупчIы, тэри тызэупчIыжы, сикъош,
 Ау ткъош Iахьылхэр джы нэс сыда хэхэс?

ПаӀор гъэтӀыси еупчӀ, ау хэт ипаӀу ар,
Ар зыщыгъыгъэм епхыгъ кыуиӀощтри.
Адэ сыд кытаӀорэ тэ типаӀомэ, сикъош,
Ткъошхэр джыри хэхэсыпс ешъохэмэ...
Хымэ чӀыгум джыри щэкӀо адыгэгур,
Ыгу ыгъэкӀодырэпышъ, тэри тэгугъэ.
Зыогъэгущо ори, сикъош, огугъэшъ,
Гугъэр уикӀэгъэкъонэу къэпхъызэ,
У ХьэшӀуцӀагъэти, Хьэфыжъ ухъужыгъ...

2021

Тэ тыуикӀэгъэкъон

*Хъуажъымэ я Фахъри,
Тыркуем Елемэ къуаджэ щыщ, лъэпкъӀофымэ
егъашӀэм ахэщигъ, Дунэе адыгэ хасэм хэт*

Адыгэм адыгэр емызэщэу къегъэушчы
Неушъ къарыкӀощтым егъэгумэкӀышъ.
ГумэкӀыпӀэ зэрэтиӀэр хэтыкӀи нафэ,
Зэфагъэм игъогу загъорэ тыдэхы,
Тыдэзыщэхрэр хэт кыӀон, о къашӀэ,
Е нахъышӀоу зышӀэрэм къерэӀу,
АӀорэмэ бэрэ тышъхъарэкӀышъ.
ХэкӀы лъэпкъым ихабзэ,
ХэкӀы ибзыпхъэ, цӀыфышъхъэр.
Шъхъэрышъхъэу зыкъэтлътытэжъымэ,
Миллион пчъагъэ тыхъоу тэӀо.
Ар тэӀо, ау къэлтытэжъи адыгэгу зиӀэр,
Тисатыр зэхэт пӀуакӀэ къэхъун...
«Ари хъун, – ыӀуагъ адыгэм, –
Ащ фэди мэхъу Ӏори блэкӀ...».

ТиблэкЫгыи, тапэ кьэти уагьэгумэкЫ
УигумэкІ цІыфмэ адэуушкьоеу.
Загьори угу уеІэжьэу уегьэнэшхъи,
Ау нэшхъэигьо закІэп ныІа щыІакІэр,
ОІо: «ТикІэлэ мафэмэ сащэгугьы сэ!»
Тэри тэгугьэ, тымыгугьэмэ сыд тшІэн,
Сыд пшІагьэкІи нэмыкІ уфимытмэ?
Уапэ итыгьэмэ, сикьош, шгуагьэгугьэмэ,
Гугьэ ІэнэкІэу зыкІи шгукьагьэнагьэп.
Джы о уауж, сэ сауж кьэкІыхэрэр адэ,
Адэ хэт джы угугьэрэ кьыкьонэнхэу,
Ныкьо-тыкьоу лъэпкь Іофыр кьытфэнагьэмэ.
Ауштэми тэгугьэ, гугьэр тикІэгьэкьон,
Нэкьокьон тІэкІуи тхэмылбымэ хьуна,
Тыадыгьэба, адыгэ ябынкІи тызэнэкьокьужьы.
Жьыбгьэ зэпеомэ тагьэутэралъэу тафызы,
Ау зыми гуштэ рихыгьэп, жьым тыпэуцугь.
Теуцогьу-теуцогьоу лъэпкь Іофыр лъэкІуатэ,
ТэгьэкІуатэ тэри зэрэтфэльэкІэу, тигьом игьу.
Гугьу Іаджи тырагьэхьэу хьугьэ, джыри мэхьу,
Тыкьызэрэхьоу ащ ренэу тыпэлудзагь,
Ау кьэдзэ-надзэ зыми, хэти тыфэшІыгьэп,
ТэшІэти тызпыль Іофыр зэрэІоф зафэр.
Іоф Іаджи, сикьош, о джыри зэдэофы,
Уфаемэ абукат, уфаемэ динегьадж,
КІэлэегьаджэуи хэкужьым ущылэжьагь.
Уилэжьыгьэмэ ахэт шІэныгьэлэжь Іофи,
Іоф бэрэ ащыпшІагь адыгэ гьэзетхэми.
Мыхэр сыдэуштэу зэдэпфыхэрэ, тхьамэтэ маф,
Мафи, чэщи уцуи, кьэуцуи уиІэп, олажьэ,

Ау зэкІэ улэжыгыэмэ анахь шъхьаІэу,
Анахь кыбдэхугъэу зэкІэми тлъэгъурэр
Адыгэ Іоф, лъепкъ Іофэу узэмызэщырэр ары.
Бэрэ гъогу тызэдытехьагъ, аІоба уигъогогъу,
Гъогогъу мафа, е цІыф мызафа ащ кыщыошІэу.
Сэц фэдэу уашІэ бэмэ, уагъашІо, уалъытэ,
Уалъытэшъ, уасэ кыпфашІы, пшІэрэр ащ пае,
Ощ пае, цІыфмэ апае, Тхъэм пае къэмыгъэуцу,
Сыуцуагъ зыпІорэм, тэ тыуикІэгъэкъон...

2021

Джары, сикъош, дунаим икІуакІэ...

*Хъунагомэ я Рэщыд,
Джамбэчые щыц, къулыкъушІ,
Адыгэ къэралыгъо университетым иректорэу
бэрэ лэжъагъэ, социологическэ шІэныгъэхэмкІэ
доктор*

ЩыІэныгъэм Іаджи зызэблехъу,
Къызэблехъу титеплъи тиІуплъи.
Къытэплъырэм ар дэгъоу елъэгъу,
Итэлъэгъожы тэри гъунджэм.
Джары, сикъош, дунаим икІуакІэ,
МакІэу кыпшІошІы кІэлэгъум,
КІэлэгъур гушхо, ренэу кІырэу,
КІырэу, зыбгырэу, хигъахъо шІоигъу.
ТшІоигъо Іаджи джауцтэу мэлъэхъу,
Лъэхъу-лъэушъэ зикІаси тхэт.
Къытхэтых хъапкІэр нэрыгъ зышІыгъи,
ЫшІэрэп ащ ушъ-ушъыр нахъышІуми...

ШПум факIорэп ренэу хэтхырэ гьогур,
 Гьогогьумэ ащыщи укьытыринэу хьушт.
 Къэхьушттым джауштэу хэшIыкI фытимыIэу,
 ТиIэр тшIомакIэу ренэу тыхэт.
 Къытхэтми, тызхэтми тащизы тшIоигьу,
 Ау шIоигьор ренэу хэти кьыдэхьурэп,
 Къыдэхьурэп тIуагъэми, щыIэу мэпсэумэ,
 Псаушъ, шыкур, ари, мыхьумэ, хьушт.
 Хьушт, Рэщыд, уимафэ икIуакIэ,
 KIэлэгьу дахэ зэдэдгъэшIагъ,
 ДгъэшIагъэр макIэп, лIыку тыхьугъ.
 «Шьузэрэхьунэу шьори шьухьугъ,
 Къыжъудэхьугъ Iаджи, тэ тышъуфэраз» –
 Къытфэразэхэу тьнэмэ тэ кьытаIони...
 КъытэзыIони, тызгъэгьозэни хэт кьыфэнагъ?
 Къызфэнагъэ щыIэмэ имэфэ нэф,
 Ахэм янэф тэри кьыттепсэ...
 Тыдэгупсэфы джауштэу дунаим,
 Дунаир ошIэ, сикъош, зы пхьуатэп,
 Зыппхьуатэмэ узфаер дэбгьуатэу.
 Бгьотырэ щыIэмэ уиIахьы маф,
 Арышъ, Рэщыд, уимафэхэр зэшэу,
 Къошы Iахьылмэ яжъау учIэтын.
 КъыбдычIэтымэ уихьяр альэгьоу
 Плэгьурэм уигъэгупсэфын.
 Гупсэф шьхьэфитэу узэрэпсэурэм,
 УипсэукIэ дахэ тэри тигъэтхьэн.
 Тызэдатхьэу, тхьагьор тигьогоу,
 Гьэгогьу мафэу бэрэ тыщыIэн.

2018

Зиш анахь чъэрыр атечы

*Хъутмэ я Аскэр,
Пэнэжъыкыуае щыцц, Пшызэ шъолъырырэ
Адигеимрэ псэолъэшIынымкIэ
язаслуженнэ IофъишI,
Дунэе адыгэ хасэр зэхэзыцагъэмэ ащыцц*

Хъут, Аскэр, гъашIэр дахэу макIо,
Зэ кIорыкIу, зэ хъапкI, зэ лъэхъу.
Уздэлъэхъурэмэ апэ зэ уишъэу,
Е ушъ-ушъым кыпщыпкIэхъажьхэу,
КыпкIахъэрэр кыиобгъукIоуи мэхъу.
Мэхъу ащ фэди, щыIакIэр шыгъачъ,
Зиш нахь чъэрыр атечы.
Хъут, Аскэр, хъут, гъашIэр дахэ,
КыиодэхэкIрэр бэкIэ нахъыб.
Нахъыб шIушIагъэр кыиобэкIышъ,
ШIушIэр бащэ дунаим цыхъурэп.
Кыиддэхъуи щыI, кыиддэмышъуи,
Тыздэхъуи щыI, тыздэмышъуи.
Кыибдэхъу, Аскэр, узыфаер,
Узфаем пIэ бэрэ лъэIэсы.
ЛъэIэсышъ, уигъашIэ лъэкIуатэ,
ЛъэкIуатэшъ, ныбжыыр хэкIуатэ.
ХэкIуатэмэ цIыфым кыхаIэ,
КыизхаIэрэр мэхъу нахь махэ.
Ыхэ гъэзагъа, хъаумэ ыпшгъа,
Ыпшгъэ тетмэ джыри ащыща?
Ащыщэу Аскэр тэ тэлъэгъу,
Ипкъэгъу-лэгъухэм пкъэгъу пытэу ахэт.
Лы зэхэтмэ афэд, ащизыкъабз,
Зэфэдэкъабзэшъ адыгэлI зэхэтхэр...

Хъут, Аскэр, хъут уидунаи икІуакІэ –
КІэр къэкІуатэ, жъыр нахь мэкІуатэ.
Ау о бгъэшІагъэр гъашІэмкІэ сьыд?
Сыд ебгъэІон о джыри!
Джыри ІаджыкІи о кыпщэгугъых,
«Гугъэр егъашІэм тышы» аІуагъ.
Адыгэм иІуагъэ зэкІакІорэп ныбжьи,
Арышъ, уныбжь, сикъош, лъыгъэкІуат.
Хъут, Аскэр, хъут, гъашІэр дахэу макІо,
КъыбдакІох ныбджэгъухэр, Іахьылхэр,
Іахьыл-лыщыщхэр, уиблэгъэ кІасэхэр.
УзимыкІасэ къахэкІми адэ зыщыІ,
ЩэІагъэ пхэлъмэ лЫгъэу пфалъэгъушъ.
Узлъэгъуи щыІэшт, узымлъэгъуи,
Уилэгъуи кыбгот, уимылэгъуи.
Ипкъэгъу-лэгъухэм къэгъу ахэт узшІодэгъуи,
Уидэгъу зэхихмэ зымыди.
Зэфэдэу Тхъэм тыкыгъэхъурэп,
Къыддэхъури зэфэдэу кыгошрэп.
ГощыкІэ тшІэнэу етІанэ тегъасэ,
Тыфегъасэ гукІэгъум, гупыкІым.
«Гум пыкІрэр пэкІэжышъ», нафэ,
Нафэ, Аскэр, уищыІакІэ, дахэ,
Дахэу джауштэу бэрэ кытхэт.
Тызэхэт, тыкыбгот, тыуигъус,
ГъусэшІу пфэхъун джыри гъашІэр.

2017

МакIох ильэсхэр, мачьэх

*Черкесмэ я Мыхьамэт,
Инджыджэ цыщ, общественнэ IофышI,
адыгэ хасэм илгэс пчъаггэрэ итхьамэтагъ*

Черкес Мыхьамэтэу лIы хафэм
Имафэхэр зэрыблэу макIох.
ЗыфакIорэр тэд, зыдакIорэр тэд,
Тыдэ гъзаггэх илгъаггохэр?
Лгъаггор зэгорэм гъогум техъажьы,
Хэхъажьы мафэр тигъашIэ.
ТшIэрэр тигъашIэ къыхэкIы,
Гум къыщэкIы, акъылым хахъэ,
Зэхахъэхэшъ, губзыгъаггэ мэхъу.
МакIэп къыбдэхъуггэр, Мыхьамэт,
Щэрджэс Мыхьамэт заIокIэ екъу.
Зызэбггэкъун щыIэмэ, сикъош,
Къош-Iахьылмэ агу мэгупсэфы.
Агу щэгупсэфых гумэкIи, гухэкIи,
ГукъэкIи, хъугъи, мыхъугъи.
О къыбдэхъуггэмэ анахъ бггэхъуггэр,
Хъунэу хъуггэти ары зым еIо.
Адырэм еIо инасып къыхъыгъ –
Зинасып къыхъыггэр кгэшIэгъуае:
ШIэгъуае щэхъу зымышIэрэм,
Ау о пшIэрэр уиIоф екIугъ,
ШъузэкIугъ шIур шъолэжъти.
«Улажгэмэ лыжъ пшхын» заIом,
ЗыIуаггэм ыIорэр ышIагъ.
ОшIэ о лгэпккыр зэкIэмэ апшъ,
Ыпшгэ кIонэу ащ сьд фэди щыIэп.
УищыIэныггэ адыгэ хасэм епхи,

Зеппхыжьи, Мыхьамэт, зыкIэпшIагъ.
 КIэпшIагъэти уигугъэ, уиш къэуцугъ,
 Къагъэуцугъ пIомэ нахъ тэрэз.
 Тэрэз-мытэрэзым хэт джы пылтыжъ,
 Нахьыбэр зыпылтыр ышгъхъэ иIоф.
 Iоф мыухыжъэу хасэм къыпыкIрэм,
 Угу щыхэкIэу е щыхахъоу мэхъу.
 Къыбдэхъурэм рыгушIуи, мыгушIуи,
 ШIу зыгу къыпфилъи, узиджагъуи,
 Джэгъогъоу уиIи, ныбджэгъушIуи,
 ШIурэ ерэ зыщызэнэкъокъурэм,
 Нэкъокъоныр зыкIасэхэр мэхасэх.
 Аухэсырэр шгъхьалым дагъэкIы,
 КъыкIэкIрэр лъэпкъым къыфанэ.
 О къыпфэнагъэр, сикъош, макIэп,
 МэкIэна, адыгэ ябын къыпфэраз.
 Ар къыпфэразэмэ нахъ лъапIэ щыIа,
 ЩыIэныгъэр джауштгэу мэкIуатэ.
 Уныбжьи мары, олгъэгъу, хэкIуатэ,
 МэкIуатэх илгъэсхэр, ахахъо.
 Гухахъо ахэогъуатгэу сэгугъэ,
 Гугъэр тышышгъ, тыжъы кIэныжъ.
 КIэн хэмышэгъэми уилгъэпкъы Iоф,
 ПшIоIофгъу упылъ, гум джыри щэкIо.
 МакIох илгъэсхэр, сикъош, мачгъэх,
 Яшыгъачгъэ ори ухэт, джыри ушыу.
 Шыу мафгъу бэрэ Тхъэ ушигъэIэн!

Шапсыгъэ кIалэр чъэпхъыгъэ

*Чэмшыбэм я Гъазый,
Пэнэхэс щыщ,
Адыгеим культурэмкIэ иминистрагъ,
адыгэ хасэмэ язэхэщэжъын чанэу хэлэжъагъ*

Джары, Гъазый, лIы чъэпхъыгъэ ухъугъ,
Къыбдэхъугъэр макIап, мэшэлахъ.
Алахъэм ижъаушIу учIэтэу бэрэ ущыIэн,
ЩыуиIэных гъашIэм угу щышIухэр.
ШIуи тлэгъугъэ, еми тылукIагъ,
ТызIукIагъэхэр щызэфэдэхэп дунаим.
Дунаим игъогумэ таутхыпкIыгъ,
ЗэриутхыпкIэу чыгаер жьыбгъэм.
Ау жьыбгъэр мэхъушIэми пэуцужьын,
Пэуцужьынышъ, зыпкъ итэу къэнэнэу,
Bгу инэу адыгэу къэнагъэхэр теI?
Тлэгъуанджэ зэрытым тшъхъэ итэу,
Тапэ ит нахъыжъмэ ялъагъо тигъогоу,
Адыгэ гъогум тетмэ тадежъагъ.
Тапэ ежъагъэмэ ягъогу убагъэ
Бэрэ тырыкIонэу хъугъэп.
Хъуна, уахътэм ижъызэпеомэ
Тымыушэтыгъэ гъогумэ тытырашагъ.
Тызытрашагъэм тчыщи, тчымыщи тет,
ЛIы зэтети, зэтраути, ыгу раути,
Тыгъи, мази, жъуагъуи ымлэгъужьэу,
Зилэгъужьмэ, иблэкIыгъэ ылъахъэу,
Щтэм илъахъэ телъэу Iаджи къахэкIыгъ.
Ар гухэкIыми, хъугъэм изыIахъ.
Iахъ-Iахъэу тигъогу щыгонщыгъэх,
ЛIыгъэ мыгонщыр зичэтэ ути,

Утынэу ышхыгъэм ыгу риутыгъэу,
 Ыгу гъэры бэшIагъэу хъугъи.
 Къэхъущт-къэшIэщтым хэт щыгъуаз,
 Тызгъэгъуазэрэ титхъэ нэмыкI.
 ТапэкIэ къэкIырэм тыпэгъокIымэ,
 ЫкIыб кыгъазэу IукIыжыни тхэт.
 Ау тызхэт-къытхэт адыгэ лIыхъумэ,
 ЛIыхъужъ зао непэ амышIагъэми,
 Гу ашIыгъэу адыгагъэм зэдыпылтых.
 Агу илър Тхъэм къадигъэхун,
 Мыхъун IофкIэ гъогу техъагъэхэн.
 Тапэ щыIагъэмэ ялгъэо нэф,
 КъыхэнэфыкIы тарихъым игъогу.
 Чэмышъомэ ягъогу къэзгъэнэфхэу
 ЛIыхъужъхэр бэу къахэкIыгъэх.
 УкыызхэкIыгъэм, Гъазый, урыгушхоу,
 Угу зыгъэгущорэр уильфыгъэу,
 Уильфыгъэмэ къадэхъурэм уигъэгущIоу,
 ШIоу щыIэр, сикъош, кыбдэхъоу,
 Хъохъубэ кыфаIоу бэрэ ущыIэн!

2020

ЗэкIэми заIэтышъ, задэоIэты

*ШъхъапIэкъомэ я ГъучIыпс,
 ПчыхъалIыкъуае щыщ,
 филологическэ шIэныгъэхэмкIэ кандидат,
 Мыекъопэ адыгэ хасэм итхъамэтагъ*

УщыIэмэ, ГъучIыпс, бэ олъэгъу,
 Олъэгъушъ, акъыл къыхэхыхы.

291

Зэхэпхрэм игугъу умышIми,
 ПшIэрэм ащи кыхегъахьо.
 Гухахьо пфэхъу уеджагъэу,
 Уеджи, уепщэжьи, зыпIэтыгъэмэ.
 О уизакъоу зыпIэтрэп зыкIи,
 ЗэкIэми заIэтышъ, задэоIэты.
 ЗыпIэтымэ лъэгапIэу хэпхыгъэр,
 Орышъ хэзыхыгъэр, къемыгъэх.
 Укъезгъэхы зышIоигъо ущыкIэщтэп,
 Ащ егъашIэм щыкIагъэп цIыфхэр.
 ПшIоцIыфэу, дахэ епIоу уигъусэр,
 Гъусэ нэгъуаджэ хъужьэуи мэхъу.
 «Ащ фэди мэхъу» Iуи блэгъэкI,
 БлэкIыгъэм ари щыщы хъужьын.
 ЗызыуужьыжъкIэ етIанэ зыплъыхъ,
 Зыплъыхъи плъэгъуцт узфэныкъор.
 Узфэныкъом уежагъэп о, улъыкIуагъ,
 УзлъыкIорэр ошIэти гъогу утехьагъ.
 Узтехьагъэм губгъо шIагъо урицагъ,
 Уахицагъ шIэныгъэм иушэтакIомэ.
 Зыуушэтыжьи ори, Тбилиси унэсыгъ,
 Къыщыуапэсыгъ губзыгъэмэ ятхылъ.
 ШIэныгъэм игубгъо ущылэжъагъ,
 Гушъхьэлэжьигъэу лъэпкъым иIэр
 ШIэ кызызэрихъэу кIэуугъоягъ.
 Зэхэуугъуайи, адыгэм иконычIэ,
 КонычIэ нэхъоим ебгъэкIужьи.
 «СизекIо гъогухэр ащ щысыухыгъ,
 Джы сыухэсэн, хасэм сыщылэжъэн,
 Мыщ щыулэжьи хъаси щыI»
 ЗэпIожьи, мы Iофыми укIэуцуагъ.

Ууцоуи хьугъэ, угу кІодэуи хьугъэ,
 Ау бгъэхъунэу уиІоф упылбыгъ.
 Ащ упылбыгъ, ау уугъоигъэ кІэнхэр
 ЕгъашІэм угу имыкІыгъ.
 Угу пыкІи коньчІэм ебгъэкІугъэми,
 УакъыфэкІожьыным уемызэщыгъ.
 Зэщытегъэоу арэп, уадэлэжъагъ,
 Уадэлажьи, шІэныгъэм хэпщагъэх.
 Угу зыфэщагъэхэр джауштэу,
 Джауштэу уигъогогъухэу уигъусэх.
 Ощ фэдэ гъусэ яІэмэ, ГъучІыпс,
 Тафэгупсэфын, ощ фэдэ шыу хашцэм,
 Зылыищэн егъашІэм щыкІэнэп.

2008

Бэрэ джащ фэдэу кІэпщын

*ІутІыжъмэ я Борис,
 Къэбэртае щыщ, тхакІу, усакІу,
 драматург, сурэтышІ, шІэныгъэлэжъ*

ІутІыжъ Борисэу кІэлэшІу,
 УишІушІагъэ чыжъэу зэлъэІу.
 Ти Тхъэшхо ыгу о къыпфэшІу,
 Уигъэгъунэнэу бэрэ телъэІу.
 ХъяркІэ уипчъэ зэІуахэу,
 УикъэбарышІуи зэрахъэу,
 Къыпхахъэрэм уиунэ къырихъэу,
 Къырихъэрэр къабыл шъуфэхъоу,
 Хъуни-мышъуни дунаим щэхъушъ –
 ШІу щэхъу уимыІэнэу тыфэлъаІо.

293

– КъысэлъэЮ, – еЮ Тхъэм, –
КъысэлъэЮи, боу къыпфэсшІэн.
ЗыфишІэрэмэ ори уащыщэу,
Уилыщыц-Іахылымэ уадатхъэу,
Тхъагъонэу ренэу уигъогу,
Уигъогу гъогуанэхэр мафэу,
Іумэфэ лІы шІагъоу утиІэшъ,
Бэрэ джащ фэдэу кІапщын!
СиІопщын тхъаматэм нэсыжъын.

1990

Нартмэ
афэгъэхьыгъэ
гупшысэхэр

Нартымэ янысэхэр

*«Нысэ хьупхъэ
кьыпфащэггэмэ уиггэунэн,
нысэ дэй кьыпфащэггэмэ уиггэунэхъун».*

Адызэ гуицэИэжэ

Нартымэ янысэхэр
БлэкIыггэу хьупхъэх.
Блэфыггэу дахэх,
Дэхэ кьодыеха, Iушых.
Iушых, губзыггэх, зафэх,
Ямафэхэр зыпкь итых.
Хэтых пIоу укIэупчIэмэ
УпчIэм иджэуапэу кьэтIон –
Сэтэнэе гуащэр,
Тхьаггэлыдж ягуащ,
Гуащэмэ ялыеу Испы гуащ,
Гоцэ Iушэу Мэлычых,
Хэпхын хэмылгэу Адыиф,
Бэдэф дахэр, Акуандэ дахэр,
Шхьац шIуцIэ дах,

Дэхэнагъу, Жъокъоян,
 Нэбгырей – макIа щыIэр,
 ЩыIэр зэкIэ къэтIонэп.
 КъэтIонэп, къэтпчъынэп,
 ЦIыфышгъхъэ пчъыныр шIоп.
 ШIоп зыфаIорэр сыда тшIэн,
 Тэ тшIэрэр нартмэ янысэхэу,
 Нысэ хъупхъэ мафэхэу,
 Шъэо Iумафэхэр къэзылъфэу,
 Ялъфыгъэ дахэу зышIужьрэмэ
 Атефэрэ дахэр афэтIон.
 АфатIорэр нарт къэбармэ ахэт,
 Ахэтых пщынальэмэ, мэкъамэм,
 Ащэмэз имэкъамэу узыумэхърэм.
 Теумэхъы блэкIыгъэм идахэ,
 Дэхашчэу дахэмэ ядахэ тэIо.
 КъэтэIо, зышIэрэр къыдежъыун,
 Къемыжъыурэр тынчэу щысын.
 Щысым гущыIакIэ ешIэмэ,
 ЕшIэ дэIуакIи, ащ хехы акъыл.
 Акъыл зиIэр мэхъу губзыгъэ,
 Губзыгъагъэр дунаим икIэгъэкъон,
 Зедгъэкъун тIомэ адэ хэт тэ тиI?
 ТиIэр тиблэкIыгъэ ихъишгъэ дах,
 Нарт пшгъэшгъэ дахэмэ зафэдгъэзэн,
 Мызэу-мытIоу ящытхъуи тIон...

Дэхэнагъу

*«Дахэу щыIэм анахъ дахэр
 Хэт?
 Дэхэнагъор!
 ЛъышIум фэдэу адэшэсрэр*

Хэт?
 Дэхэнагъор!
 Дэхэнагъор зыфэдэм
 Моу кьедэИу:
 Нэ нэгъуитИум нурэр кIехы,
 Нэ нэгъуитИур – жьогъо бын,
 Нэ нэгъуитИур – жьогъо лыд,
 Ахагъадэрэм апэ ар кыхехы,
 Чэщы шIункIым ар цэнэфы,
 Мэфэ нэфми ар щытыгъ,
 ПцIэшхъо тамэу ынэпцитИур
 Нэгү нэфым щызэхэкIы,
 Шгъацы кIыхъэр IапIы блэр,
 ЗекIо шыумэ анахъ ес,
 ЗекIо шыумэ анахъ хаф!» –
 КъыщеIо нарт пчыналгъэм.
 Хэт, хэт адэ мы Дэхэнагъор,
 Нагъо закъор икъурэп ныIа,
 ЩыIа мыщ зэгорэм IукIагъэ,
 IукIагъэу икъэбар щыгъозагъэу?
 – Ащ икъэбар, сишгау, ослон,
 ФэпIон Дэхэнагъо щымыIэ хъуна! –
 КъысеIо сятэжъ къэбарIуатэм. –
 Нартымэ насып яIэу,
 ЯIэм ычIэ амышIэжъэу,
 Афэбагъорэ былымыр
 Имыфэжъэу губгъом ит.
 Ит ямэщ шIагъэ гъэбэжъури,
 Гъэбэжъур тыдэ къэкIыгъ?
 КъыздэкIыгъэр сэ ослон –
 Дэхэнагъо къыздихьыгъ.
 Къызытхахъэм пшгъэшгъэ нагъор,

Огъу Іофыр тыхыгъ,
 ТІотэжыгъ, зытыужыжыгъ.
 – Дэхэнагъо дахэр адэ хэт
 Нартхэм ащымыщыгъэмэ?
 – Зыщыщыгъэр нартыгъа, нэмыкІыгъа,
 НэмыкІ хэгъэгущь, ар тэрэз.
 Тызыщыгъуазэу хъугъэр оІон,
 КъэсІотэн сызэкІэкІожынышъ...
 Дэхэнагъо ипщыпІэ-псэупІэ
 Къушъхьэтхы лъагэм тетыгъ,
 Зытетым хэти екІолІэныеп.
 ЕкІолІэнэу зыгу къэкІрэр,
 ИгукъэкІ кІэхъанэу ежъэ.
 Зыдежъагъэ гъогум псыхъуабэ,
 Къушъхьэтхыбэ, мэзыбэ атет.
 Зыгу зэтетыр ац къыубытына,
 НартылІмэ щынэр амышІ.
 Ау амышІэрэр мыхэмэ
 (Ахэмэ тыдэ щашІэн,
 ОзыгъэшІэн щымыІэмэ),
 ЗыдэщыІэу зыдэкІуагъэм
 Шыу мыгъакІоу тетыр бэ.
 Бэ къэрэгъулэу иІэр Дэхэнагъо,
 Лъагъом Іаджи пыеу тет.
 Тет лІыжъ шакІуи ибзэ зэдэдзагъэу,
 Тет иныжъ шъхьихи, ищэ зэблидзэу
 Блэгъожъ щынагъуи, мэзылІи.
 УилІыгъэ къыхъэу уапхырыкІымэ,
 Джыри хэт упэІуфэшт?
 УпэІуфэшт Іэшэ-мэІоу Дэхэнагъо.
 Ынэ нагъо, итеплъэ анахь дах,
 Дахэмэ ялуй, уеплъымэ уегъэукІытэ

(Арэу дахэр ышгъхэ пай кыдихынэу,
 Кыдихынэу лыкІорэр хэтми фэягъ.)
 УкІытэр ыпэ итми, зэонкІэ блашхьо,
 Бгъашхьоу огум кьеохы,
 Гур рехы ичэтэ гъэбзакІэ.
 – А заор сыда къаришІылІэрэ?
 – Ащи тыкъэсмэ къэтІотэн...
 ЛІы фэдэу ежыагъэмэ къамыгъээжъ,
 Къэзымгъээжърэр къэкІожърэп.
 КъэмыкІожыгъэр ауцтэу тхьапш,
 Тхьапш гъогуи, зауи, зэнэкъокъуи
 Ащынэкъуакъозэ щыбани фэхыгъэр,
 Фэхи идунαι ехыжыгъэр?
 Мы езэрэхыжыагъэхэр Дэхэнагъо,
 Дэхэнагъоу нагъоу,
 БгъотынкІэ насыпыр,
 Ежъмэ янасыпэу ашгъхэ пай къахьын,
 Унагъо дашІэн, ащ хэбаикІын,
 ХэбаикІынышгъ адрэмэ затралэтыкІын –
 Джары гукъэкІэу яІагъэр.
 Хэты сыд игугъагъэми гугъэ кІэнэцІэу,
 Гугъэ ІэнэкІэу къэнагъ –
 Шыуишгъэм зы шыкІэу екІодылІагъ...
 Зишгъао кІодыгъэм икъин ихъэгъоу,
 Шэсын зыгу кыхагъэм зигъэхъазырэу,
 А зэу шгъэм хэмыфагъэр хэт шІуа аІоу,
 Іор чыжъэу мэІуба, чыжъэу нэсы,
 Іори къынэсыгъ шэхъо пщыпІэм.
 Пчыхъэшгъхьапэм тэкъэжъ машІор маблэ,
 Хэблыхагъэу лІыжыр Дэхэнагъо икъэбар,
 Къэбарэу кІалэхэр зыгъэблырэр кьеІуатэ.
 КъызфиІуатэрэмэ ахэс нарт ТІымыс.

– Ей, ТЫмыс, хьаолыеу ущымыс, –
Зыхэс ныбджэгъухэр къесэмэркъэух, –
Ешэси уипкІэгъуалэ, зегъэхь ыдэжь!

ТЫмыс мэшэсы

Зи ыІуагъэп ТЫмыс, зиІэти шэсыгъэ.
Шэсыгъэм гъогумэфэ дахэкІэ фэлъаІох,
ТыфэлъэІон тэришъаом, игъогу кІыхъэ.
Зизакъо гъогурыкІом иІоф къины,
Сыд къин уиІэми хэт къыбдеІэн,
КъыбдеІэнышъ ухищыжъын.
Пшгъхъэ хэпхыжъмэ уинасып,
Зинасып лъыхъурэ ТЫмыс еужьыры,
Ау о уеужьырыкІэ къэбарыр кІорэп,
Ащи зы кІуакІэ, зы гъогу иІ,
Уигъогупэ зыдакІорэр ошІэмэ.
ТЫмыс ешІэ, Дэхэнагъо ІукІэмэ
ЗэІукІэгъу мафэ хэткІи хъун,
Къыдэхъумэ иІоф, нартми янасып.
Ау насып лъыхъо кІорэм
ЗыфакІорэр ренэу къыдэхъуа?
Къыдэхъунэу ТЫмыс тыфэлъэІон,
Іо дахэ зыфэІугъэмэ ащыщ хъун.
Мыхъун зыхъукІэ пыир бэ къэхъу,
Пый закъоп, купышхо къызэхэлъадэ.
Къытелъадэх хъэкІэ-къуакІэхэр,
ХъэцІэ-пІацІэу мэзым хэсыр къебэны,
Ау зэо-банэм лІы закІэу къыхэкІыжъы.
Мэзым хэкІыжъы, псыхъом зэпырэкІы,
КъырекІокІы Дэхэнагъо икбъушгъхъэ лъапэ.

Ау ыпэкІэ кытео бгъэжъ джадэ,
 Джэдэжъым зыкьеутІэрэбгъу, кьетэмао.
 Кызщыорэм чатэр пэІуедзэшъ, еукІы,
 КъадэкІы кьушгъхьиблымэ атхымэ.
 Моу Дэхэнагъо икьушгъхьэ еблэгъагъэу
 Ыбгъэ маисэр итэу зихъумэ-зильэу
 МэзлІыныкьтор кыхэкІышгъ кьекІу,
 Ау кІюгъу римыгъафэу ари хегъафэ.
 Сишгъэо маф, сэри оц фэдэу мы ТІымыс,
 ТІымысэу кІэлэ хъазынэм сыфэгумэкІы,
 ГумэкІыпІэ лыгъэшІапІэ итэу макІошъ,
 ЗымыгъэкІонхэр ыпэкІэ кьэкІых.
 Оцх-орым хэфэ, ошгъумэ къауты,
 Оцхыцэ пэпчъ пэнапцІэу кыхэо.
 Къыжэхэо, къыжэхэтхъо жьыбгъэр,
 Жьыбгъэм уаер кыызэблехъушъ,
 Хъот-хъошгъае кыытрешІыхъэ.
 Ау зырегъэхьы, макІо, макІо,
 ТІымысэу Апэнэсыр, мэкІуатэ.
 КъыхэкІоты мэзым блэнашъор иашъоу,
 Ышъо, итеплъэ къэшІэгъуае зылІ.
 Лыр иІанэ регъэблагъэ, еупчІы,
 ИупчІэ зэкІужьрэр Дэхэнагъу,
 Дэхэнагъо илтыхъуакІошъ гъогу фай,
 Фай еджэнджэшынуу кыгъэгъозэнэу,
 Ау адрэр кьеошъ щабзэмкІэ ықуашъо,
 Зэрэқуашъоу ригъэубытэу кьеуІэ.
 «Унэ кьеІэрэм ыпсэ еІэжъ»
 ЗэраІоу, лыжъ бзаджэр хегъафэ.
 Мафэ зэрэхъоу ежъэжы, иши иІэжъэп,
 ЛъэкІи иІэжъэп, лыппсыр кыппэчъы.
 Плэмэ елъэгъу благъо шгъыхыхыр,

Къызэрэблагъэу машIор къыредзы.
Ау ащи зыредзышъ еукIы,
ХигъэкIэрэр шIомакIэу лъэкIуатэ.
Мэзым къыхэкIоты иныжъы шъхьихыр,
Мыхъэр егъахъэ, машIор къыIуехы,
КъекIотэхы къушъэм къытекIуатэ,
ТIымыс мэкIуатэшъ, пчы папцIэр хесэ.
Къесы, къещхы, дунаир мэкъутэжъы,
Мэкъутэжъы, шыблэр мэгъуагъо,
Шыблэ гъуагъом пчыкIэр игъус.
Ау оси уайй ащымыщынэу ТIымыс,
Ащи хэкIы, гухэлъэу иIэр зафэба!
Узафэмэ Iаджи дунаим къыщыбдэхъу,
Къыдэхъу ежьи къушъхьэтхым дэкIынэу.
ЗыдэкIыгъэм шыуишъэ хъуным зы щыкIэу,
ЗэкIэ яхьадэхэр зэдыпэбгъоу щызэголъ.
Аль ышIэжынынэу къэкIуагъэп ТIымыс,
Сыд къарыкIуагъэми лIы фэдэу фэхыгъэх,
Зыфэфэхыгъэхэр ашъхъэ иIофыми.

О лIы ухъумэ, псэогъу сыпфэхъун!

Мафэм ышъо къызщыплтырэм дэжъ,
Жъыр пыфэфыкIэу пкIэгъуалэ къынэсы,
Къыфэзгъэсырэр Дэхэнагъу.
Къызэрэнэсэу ешэсышъ, пэгъокIы.
ЗэпэгъокIхэшъ, шыбгъэ заор рагъажъэ,
Заоу ежъагъэр зэкIаблэ, хэблахьых,
Зэрэхьыхэу чатэр зэпэIуадзэ.
ЗэпэIуадзэхэ къэс пчыкIэу къэлыдых,
Зэпэлыдыжъыхэрэр ятандж.

Дэхэнагъо итандж шыбгъэ заом шхъарехы,
 Зэрэшхъарихэу ышхъац кычІэщы.
 ТІымысэу Апэнэсым шым зыредзыхышъ,
 Дэхэнагъо дахэм мыр реІо:
 – Ей, Дэхэнагъу, нэгъо дах,
 О зызакъор ары цІыфмэ ягугъаІэр,
 ПлѳаІэу тиІэр о зызакъор ары.
 Лыгъэ ІапшъэкІэ тызэфэмыгъакІоу,
 СыкызкІэкІуагъэр къэсэгъэІуат.
 Сэ нарт лъэккыым сыщыщ,
 Сшхъэ оры кыызфэхыгъэр!
 Ау Дэхэнагъо шыблэр кызэкІешІэшъ,
 Ыгъэгырзэу чІыльэр зэредзэ.
 Зызэрадзышъ, Іэпшъэбанэр аублэ,
 Іэпшъэ Іэтым хэтхэшъ, зезэрэхъэх.
 Хэти ыхърэп, уцуагъэу къэуцух.
 – Дэхэнагъоу тинасып,
 Псэм нахъи тинахъ лъапІ,–
 КъеІо ТІымысэу Апэнэс.–
 Нарт ябыны сырилЫкІу,
 Сэ сшхъэ пай сыкъэкІуагъэп!
 – О ТІымыс,– еІо пшъашгъэм,–
 Адэ сыда ар къэмыІорэ!
 Сэ кыюсІощтыр зы:
 Зышхъэ сымыльэгъоу,
 Зинэплъэгъу сыкІэхъопсэу,
 Илъэсыбэ сызэжагъэр оры!
 Еблагъ, нартмэ яшъау!
 Бэмэ яшІоигъо кыыздэхъурэр
 ШІугъэ зыфэшъуашгъэр ары,
 Уашхъо, о лІы ухъумэ,
 Псэогъу сэ сыпфэхъун! –
 Дэхэнагъо мыр кызыеІом,

Уашъом пцэ шІуцІэр текІыгъ,
 ШызблэкІыгъ уаери ошІукІэ,
 Тыгъэри кыІугушІукІыгъ.
 Къыхэшъхъыгъэх уци, къэгъагъи,
 Къэгъагъ мѐІу лъэгур къэхъугъ.
 Ащ кыщыхъуи бзыумѐ яорѐд,
 Яорѐд чѐф дунаим хѐхъагъ.
 Ежъхѐри кытехъажыгъэх ягъогу,
 Гъогу мафѐкІѐ нартмѐ къахѐхъажыхъ.
 Нарт чылѐм кызыдѐхъажыхѐм,
 Яжъи, якІи ящѐагумѐ къадѐзѐрѐхыхъ.
 ЗѐІѐпахыжъѐу Дѐхѐнагъо идахѐ аІо,
 ЗѐІурѐм дунаир игушІуагъу.
 ЗѐрѐгъѐгушІоу нарт ябын зѐхахъѐ,
 Къызѐхахъѐхѐшъ, мѐфибл джѐгу афашІы.
 Джѐгум шыгъачъи, псѐгъауи хѐтыгъ,
 Хѐт арихъылІагъѐми адѐтхѐжыгъыгъ.
 Нартхѐр зыгъѐтхѐжъѐу зыгъѐгушІорѐр,
 Нысѐр агъашІоу зыкІалъытѐрѐр нафѐ –
 Дѐхѐнѐгъо нѐф шѐн-сѐн гъѐшІѐгъон
 Дунаим щыбгъѐшІѐгъонѐу хѐлтыгъ –
 Огъумѐ – оцхъ кырегъѐщхы,
 Оялѐмѐ – ошІу къѐшІыжы.
 Зеужыжы дунаим, еІотѐжы.
 КъаІотѐжы джащ фѐдагъѐу Дѐхѐнагъо,
 Пшѐэшгѐ нагъом насып кыдѐкІуагъ.
 ЗыдѐкІогъѐ ТІымысѐу Апѐнѐсым,
 Дунаир инасыпѐу игъашІѐ кыыхыгъ.
 Къыхыгъ шІу дунаим щилѐжыгъѐшъ,
 Илѐжыгъѐ нартымѐ хъяр афѐхъугъ.
 Хъугъѐ шъыпкъѐу мы къѐбарыр аІуатѐ,
 ІорІуатѐм ари изы Іахъѐу тІон...

2017

Шъхьац шІуцІэ дахэмрэ Шъэуаерэ

Шъхьац шІуцІэ дахэм икъэбар
Іотэжъ къэбарэу лІэшІэгъумэ ахэт.
Тызхэт дунаим дэхагъэм, шІушІагъэм,
ИшІушІагъэу алэжыгъэм ар ипэгъокІ.
ЗэгъокІ хъурэп дунаир гъусэ уиІэмэ,
А уиІэр етІани гум щыщымэ ялый.
Урялый оц фэдэмэ пшгэшгэ дахэр,
Дахэм фэдэу унагъом, лІакъом,
Лъэпкъ зэкІужым кыхэпщагъэмэ,
Кыхэпщагъэм лъэпкъыр ыгъэунагъэмэ.
Шъхьац шІуцІэ дахэм Къандж я Шъэуай
Шъэое хафэу, шъэо мафэр зэрэІукІагъэм,
ЗэІукІэхі, лІыгъэшІапІэ зэрихьагъэхэм,
Зэрихьагъэхэм кызырикІыжыгъэхэм,
КыызхэкІыжыгъэм тынэмысызэ хэт щыщ,
Хэтмэ ащыщых Дабэч ыкьо Къандж,
Къандж ыкьо Шъэуаери игъусэу?
Мыхэмэ якъэбар тІэкІу къэтІотэн. ЕтІанэ,
КъэтІотэн Шъхьац шІуцІэ дахэм икъэбар,
Къэбар шІагъохэр зэфэкІасэмэ апыл.
ЕтІанэ тыгу илгъэ зэфакІугъэ гъогум,
ЯщыІэныгъэ гъогу игугъуи къэтшІынэу.

Къандж я Шъэуай

Нарт гъукІэжъэу Дабэч шъаоу,
Шъэо мафэхэу пшІыкІуй иІагъ,
ИІагъэмэ анахьыжыр Къандж.
Къандж нарт хабзэм тетэу,

(Ащ тетэу мыкІонэу хэт фитыгъ.)
 Къыщэнэу ыныбжыкІэ къэсти,
 Шыонэзэтель къырати,
 Іэшэ-шъуашэкІэ къафапи,
 «Уапэ къифи, уауж къэкІи,
 Губгъо нэкІи, бгъодж зэгъокІи,
 Хэти, сыди ущымыщын,
 Нартым щынэ ышІэрэп, гушхо,
 Зыгъэгушху ори, икъоу зыгъэлІ»
 КъыраІуи, къыдагъэкІыгъ.
 ДэкІыгъэр шыуш зекІолІэу,
 ЛІыгъэм енэкъокъоу къэсыжыгъ.
 Ау къэсэщэ ыІоу унагъо фежъагъэп.
 Къыожэна уахътэр, лъыкІотагъ,
 КІэри къэкІотагъ, зыкъыІэтыгъ,
 ЗаІэтынышъ къащэным ышхэр,
 Ыш пшІыкІублыр къынэсыгъ.
 – ЗэкІэми зы ты, ны тыкъыхэкІыгъ,
 ТыкъызхэкІыгъэмэ ягъогу тытет.
 Тызэкъотэу тызэшмэ, тызэщыщмэ,
 Щымыщ ахэмытэу зэшыхъу закІэу,
 Зэшыхъу пшІыкІуй къэтэжъугъащ.
 Хащэ Къандж афэхъуи, дэкІыгъэх,
 ТыгъэкъохъапІи, тыгъэкъокІыпІи,
 Гъогу зэхэкІыпІэ къагъэнагъэп,
 Къэнагъэп яшы лъабжэа темыуцоу.
 Уцуагъэхэу, улэугъэхэу кІалэхэр,
 КІэлэ псэлтыхъохэр псы икІыпІэм дэжъ
 Къыщепсыхыгъэх загъэлсэфынэу.
 Утефэн хъумэ ары зэрэхъурэр –
 Лыхъорэр кІорэм фэд, зэгорэм нэсы,
 Нэсышъ къегъоты, иІоф рехъылІэ.

РихьылІагъэх унагъо пшгъашгър шыхъоеу,
 Нэхъоеу бын дахэ зэкІужьэу яІ.
 ЯІ зы кІэлэхъу, пшгъэшгъэ пшІыкІубл,
 Ау пшІыкІублыр икъуреп, зы ащэкІэ,
 АщыкІэрэр хэты тІокІэу тefэщт?
 Зытеfэщтым еусэхэу зэшхэр зэхэт,
 Куп зэхэтым анахьыжъыр Къандж.
 Анахьыжъым игущыІэ зэкІэ екІужьы,
 Нарт хабзэм мыри изыІахъ, ибзыпхъ.
 Ау хабзи-бзыпхъи къыдимылътэу,
 Ыгу къилъэтыгъэр анахьыкІэм къыІуагъ:
 – Хэт сыд ыІуагъэми, анахьыкІэр сэсый,
 Сэсый ІахъхэмыІоу, адырэмэ шгузэрябл!
 Узэблэни, къыоблэни щызэхэпфына,
 Зэхэмыфышъун зэшмэ сыда къахэкІын,
 ЗыкІыныгъэ ягъашІэм ахэльэу къырэкІох,
 ЗэгурыІуагъэх зэшъогъухэр, зэлэгъухэр,
 Зэкъэгъу-лэгъухэр псэогъукІэ зэрэгъотыгъ.
 Зи зымыгъотыгъэу къэнагъэр Къандж.
 Къыщэжъыгъэх ышхэр, нысэ дахэхэр,
 Дэхэ дахэу янысащэхэри аухыгъ.
 ЗэкІэ заухым тІэкІу тыригъашІи,
 ЗыдакІорэр амышІэу къыдэкІыгъ.
 Нартыр дэкІмэ сыда чылэ Іоф ышІын...
 Сыд ышІэн Къандж, мэзым екІугъ,
 КъыушэкІугъэ щыІэмэ игъомыл.
 Ичыл пашгъхэ лыр щегъажъэ,
 Ыгъажъэрэр ышхыжъэу джауштэу хэс.
 Хэс зэпытына, загъори къэкІожьы,
 КъызыкІожьрэм янэ ренэу къегыи,
 Къегыи, къащэ еІо, уихэтыкІэ мыхъун.
 Мыхъу зэхъум ныр егупшыс-егупшыси,

Кыугупшысыг хэкIыпIэу зы закъо –
 «Зизакъор, кызымщэшъурэр Къандж!», –
 Къанджмэ афэдэхэу кIэлэ Iэтахъомэ
 Загъэхъутатэзэ зыкIожькIэ кыраIо
 (АIонэу языIуагъэр янэмэ сыд фишIэн).
 Къандж мэз цуным ыгузэгу екIужьы,
 Чылэм къэмыкIожьэу имафэхэр макIох,
 ЗэлъэкIох мазэхэр, джыри изакъу.
 Изэкъонми хъазырэу есэжьыгъэу,
 Зы чэщыпэ горэм хъакIэ кыфэкIуагъ.
 КъэкIуагъэм шгыхъашъор ищыгъын,
 Инышгы ины, ау пшъэшгэ зэкIужь.
 ЗэкIужь ыпкыкIи, итеплъэ-IуплъэкIи,
 МакIэуи мэIабэ, кыдашхи IукIыжыгъ.
 Джар язэIукIакIэу иныжъ пшъашъэр,
 Пшъэшгэ иныр кыфакIоу ыублагъ.
 Зэпэблагъэ хъугъэх, бзэри ригъэшIагъ,
 ЗызэрэшIэхэм агу тIуми зэфэкIуагъ.
 Иуахътэ къакIуи джауштэу Къандж,
 «Къандж я Шъэуай нысэр къещэ» фалоу,
 Зым зым риIожьэу чылэм кыдищагъ.
 Кыщагъэм еплъых, агъэшIагъо иинагъэ,
 АшIошынагъу сабиймэ, гуштэ рахы,
 Гуштэ изыхыгъэм цIэу феусы Нэбгырей
 (Нэбгырэу ябгэ теплъэ зиI кырагъэкIэу).
 Ау мэкIэ-макIэу пшъашъэм къариIуагъ:
 «ШъумыгумэкI, сышъошъуй, сышъушыщ,
 Тызэщыщэу джауштэу дахэу тыщыIэн».
 ГущыIэр псынкIэ макIо, уахътэр кIэхъана,
 ЗыригъэукIыхъэрэп, ежъ джар икIуакI.
 ТекIыгъ зы уахътэ, игъор игъом къэсы,
 Кынэсыгъ Нэбгырей – хъушъэн ихъагъ.

Зэрихъэу онджэкъ бгыкъум теуцуагъ,
 Ащ тетэу шъао кыыхэзи, жъокум хэфагъ.
 Зыхафэм сабыир машIом кыыщыгъыгъ,
 Кыызэгъым, ным ащ кыыхинагъ...
 Джауштэу кыыхинэрэм емыкIолIэжъэу,
 КыызэкIэлъыкIохэу нэбгырих хэстыхъагъ.
 Ыгу кыыхагъ Къандж: «Мыщ кIэлэнчъэу,
 Къончъэу сыкъыгъэнэшт, сьд сеусэшт?»
 Зыгорэм уеусэштымэ Сэтэнае гуащэу,
 Гуащэмэ ялыер упIэжъэгъу ашIыти,
 ЫшIэштымкIэ гошъ Iушым еупIыгъ.
 «Джы къэхъун зыхъукIэ сэ кысадж»
 КыыриIуи, нарт Къандж къэкIожъыгъ.
 Джыри лыкIожъыгъ уахътэр кыынэси,
 Кыызэрэнэсэу Сэтэнае джэгум кIэрыхъагъ.
 Хъушгъэн ихъагъэм сабыеу кыыхэзыгъэр
 Кыуобытынэу идженэ кокI фызэIуихыгъ.
 ФызэIуихыгъэм пхыритхъи, ефэхыгъ,
 Зыхэфэгъэ тэпмэ арыджэгоу ахэтIысхъагъ.
 – Джар сэркIэ кIалэ хъун, – ыIуагъ янэ, –
 Къанджи фэхъун, къэхъумэ лIы хъун!
 Къэхъуштыр кыызэхъум Къандж зиIэти,
 ХэIэтыкIыгъэр Iошгъхъемафэти, ыхъыгъ.
 Зыдихъыгъэи имылыпс ригъэшъуагъ.
 Зешъуахэм, тIуакIэм Шъэуае кыыдини,
 «Урян, урят, пIурэу кыыпфэсэгъанэ», –
 РиIуи Iошгъхъемафэ, къэкIожъыгъ...
 Мыр къаIотэжъы хъумэ огъэшIагъо –
 ГъэшIэгъон екъу нартмэ яшъэо гъэсакIэ!
 Ар игъэсакIэу апIугъэ Къандж я Шъэуай,
 «Уай-уай, Шъэуай!» – фамыIоу тэ кIожъын.
 БлэкIыгъэр мэкIожъы, мафэр нэфапIэ,

ТипляпІэр неушышъ, шыхъуштым тежэ.
Узаяэрэ уахътэр кынынэсышъ ылъэ теуцо,
Ылъэ теуцогъэ Шъэуае ыцІэ раІуагъ.
ИлІыгъэ чыжъэу Іугъэ, зэльашІагъ,
ЗышІагъэхэр къелъэІуи, хашъ хъугъэ.
Куп рищажъэмэ къамыхъэу хъурэп,
Мыхъурэ шыІэп, гъусэмэ яушъыи:
– Гъогум шыу закъо шъушыІукІэмэ,
ТызыІукІагъэм изакъу, шъхъэзакъу,
Изакъошъ шъуІоу шъутемыгушхухъ,
Шъутегушхухъэу игугъуи шъумышІ.
Шыу куп шъуІукІэмэ, бащэх шъуІоу,
ЗэшъуІожъэу хэти шъушымыщын!

Къандж я Шъэуае ихъакІ

Шъэуае зэ нартхэр рищэжъагъэх,
Іуишыгъэх чыжъэу, ау мэкІуатэх.
Зэхэтхэр шыуишъэм кынымыкІ,
Гъогу зэхэкІыпІэ кызынэхсэм,
Шыу закъо ІукІагъэх, зи римиІоу,
КъыrimiІоу шІуфэскІэ зэблэкІыгъэх.
Агу къэкІыгъ игъусэмэ ащыщмэ –
Мыр хъаолыеу зыІэкІэдгъэкІынэп.
Чыжъэу ІукІыгъэпти шыу закъор,
Зэризакъом пае тегушІухъагъэх.
Шъхъарыхъагъэх нэбгырэ зыбгъупшІ.
НэбгырипшІ зекІо шыухэр зыхъукІэ,
ІэкІэкІыжыгъуай, къэхъу купышІу,
Ау шІу зыгу имылъым утын ехъыти,
Ахъын агу хэль шыум къатригъази,

Зэпэзырызы ышІыхи ыубытыгъэх.
 Ыубытыгъэхэр яшымэ атрипхэжъхи,
 Къызэхигъэзыхъэхи, ыпэкІэ ефых.
 Ар охъуфэ, Шъэуае икуп кІотагъэ,
 Къызэуцухэм альэгъугъ ныІэп,
 Ар нэмыІэу яшыухэр зэрэбзэхыгъэр.
 Тыдэ щыбзэхыгъэх, сьд къащышІыгъ,
 УмышІэ хъумэ хъурэр Іофышху.
 Іофышхом хэфагъэр купым ипащ,
 Рищажэхи къыгъэкІодыгъэх фаІонба.
 – Сэ мыхэмэ ауж сихъан, салтыхъун,
 Шъукъыслъымышъоу жъугъэзэжъ,–
 КъариІуи, Шъэуае кІэкІэу къыгъэзагъ.
 Тыригъэзэжыгъ къызэрыкІогъэ гъогум,
 Гъогум тыриушъокъуагъэу кІорэ шыум,
 Ишыу куп гъэры зышІыгъэм кІэхъагъ.
 КІэхъагъэми, адрэм зэуи шІошІыгъэп,
 Ау елъэІугъэти, къыритыжъыгъэх.
 Къыщэжъхи, купым хищэжъыхи,
 Купыр епэгъогъохэу кІожъыгъэ.
 Ежъ еужырэу шыум кІэхъажъи,
 Гохъажъи, зыщыщымкІэ еупчІыгъ.
 – УкъысэмыупчІ,– къыриІуагъ,– сцІи,
 СиунацІи, сызфакІорэ Іофри ослонэп.
 ОсымыІоми къэпшІэн ичэзыу къэсмэ.
 Мыщ тыкъэсыгъэмэ некІо къыздакІу,
 Сэ зыдэжъ сыкІорэр Къандж я Шъэуай...
 Шъэуае ичылэ ихэгъуашъхъэ къызэсхэм,
 Шыур къепсыхи, Шъэуае къыриІуагъ:
 – Джы къасІорэм къедэІу, Шъэуае сфелу,
 ФаІорэр тэрэзмэ ар шІэхэу гурыІошт.
 ЕІу хъакІэ зэриІэр, сихъакІэн иамала,

Амал иІа сәри, сиши тихыакІәнәу?
 ХыакІәгъошІу сыфәхъунәп, еІожь.
 Сиш шымә ялуй, зы мэкъу Іатәрә,
 Натрыф матәрә чәщ кьәс ищыкІагъ.
 Сә сизакъоу зы мәлрә пІәстә щыуанрә.
 Сиш фәшъуашәу дәшхәгъу ищыкІагъ,
 Сәри сищыкІагъ сишъуашәу зы шхәгъу.
 Дәгъу ыІомә, пыгъәхъожь – зы илъәс,
 Зы илъәсрә хыакІәшІ ыдәжъ сыщыІәщт.
 Ауштәу сыфәхыакІәщтымә сибысым.
 Шыум ур Шъәуаемә ешІә пшІошІа,
 Мыдрәми ыушъәфыгъ, зи риІожьыгъәп.
 КъәкІожьы, ятә Къандж еупчІыжыгъ.
 – УкысәмыупчІыми хъуни, сишъау, –
 КъыриІуагъ, – шІу фәмышІагъәу,
 ФәшІагъәр гурымыІоу чыләм дәсәп.
 Уимәкъу Іати, уимәл корти имыкъумә,
 Имыкъурәр чыләм къыдәкІын, егъәблагъ.
 Джауштәу къәбләгъагъ шыур ядәжъ...

Шыу закъомрә Шъәуаерә язекІу

ІәшІәхы хъугъа, псынкІагъа, хәт къыІон,
 Къәбарым къызәриІорәр хыакІәр разәу,
 Бысымри разәу, зәфәразәхәу кІащыгъ.
 Зәзәщыгъәхәу, ау хыакІәм игъоу ыльәгъуи,
 Илъәсныкьо зәхъум, шыу закъом къыІуагъ:
 – Апә осІон, сибысым, сышъуфәраз,
 Сыгу разәу сигъогу сытехыажьын.
 Къыпызгъәхъожьын – о ухъазырмә,
 Ухъазырәу укыыздежъәмә сыхъазыр.

Сэ Иоф горэ сиІ, зэшІомыкІы мыхъун,
 Къыздэмыхъоу сэ къэгъээжъ сиІап...
 Адэ гухэлъ зиІэм ыкІэ нигъэсын фай,
 Арти, Шъэуай ихъакІэ дыхэхъагъ.
 Зытехъагъэхэ гъогум мазэ ыхъыгъ,
 Хы тІокІэ хъоо-пщаум екІолІагъэх.
 ЗэкІолІагъэхэм игъочІэгъ хъакІэр чІахыи,
 Зы щэмэдж, кохъуитІу – кІахърэ кІакорэ,–
 Зы уат, зы сыдж, зы лэгъупыжъ
 Зэужы итхэу гъочІэгъым къычІихыгъэх.
 – Сэ сыгъолъыни мазэрэ сычъыешт,–
 КъыІуагъ шыу закъоу Къандж ихъакІэ.–
 Сэ сычъыешт, о чъые уимыІэу а мазэм,
 ЗызэкІэугъуий, мэкъу Іэтищ гъэуцу.
 ЗыбгъэуцукІэ мы лэгъупымкІэ мэфичрэ
 Щымыщ хэмылъэу фыркъо къэбгъэжъошт,
 Икъушт пцантхэм фэдэу зэхэжъухъэм...
 ХъакІэр чъыягъэ, Къанджи иІоф пэуцуагъ,
 «Сыуцуагъ, сыпшъыгъ мазэм» ымыІоу,
 ХъакІэм зэриІуагъэу зэкІэ ыгъэпсыгъ.
 Зэтрегъэпсыхъэ хъакІэм егугъоу иш,
 Пцантхэр щэфэ, пшахъор тыреутэ,
 Шым утын ымышхынэу ашъоу щифагъ.
 – Джы, Шъэуай, мы хым сэ сыхэхъан,
 Сызыхэхъагъэм зы куп тешІагъэу,
 КъызэрэушІункІэу зы Іатэм лыгъэ едж.
 Джыри зы едж чэщныкъо зыхъукІэ.
 Ахэр зыблэкІыкІэ, гуфапльэу псым хаплъ,
 Ухаплъэу псым тхъурбэ фыжъ къышІмэ,
 ЗэкІэ дэгъушъ, хакІоу къэкІоцтыр убыт.
 Ухаплъэу псыр тхъурбэ плъыжъы къышІмэ,
 СиІоф дэишъ, уфаемэ къыслъыхъу, е кІожъ...

ХьакІэр псым хапкІи, чыжьэу ІукІыгъ,
 Шъэуае кІэрымыкІэу хым хаплъэу щыс.
 Іус, мэкъу Іатэмэ акІедзэ, псым хаплъэ,
 Псы тхъурбэр фыжьышъ, рэхъат, гүпсэф.
 Ящанэрэ Іатэм машІор зыредзым, елъэгъу –
 Тхъурбэр плъыжьэу къытырелъхъэ, къехъы.
 Ыгу къихъагъ: «Шыу закъор аукІы,
 Мыр язгъэукІынэу сыкъыдежьагъа сэ!»
 Къандж я Шъэуай и Чэмыдэжъ зыредзы,
 Хым зыхадзэшъ зэІакъоу есыкІых.
 ИкІыгъэх, ау хьакІэр альэгъурэп,
 Агъотрэп, зэхахрэр кІый-куо макъ.
 А макъэр иныжъмэ къахэлукІы,
 Хым зэрикІыгъэр къашІагъэшъ.
 КъымышІэным пае шыур зыдэщыІэр,
 Бырсыр дунаим къыщаІэты, мэкІых.
 Ахэмэ якІый макъэ егъэгубжышъ,
 ІэбжымкІэ бгэу зытетым Шъэуае ео.
 Зэреоу макъэр мэтынчышъ, маджэ,
 Зэрэджэу хьакІэм ымакъэ къеІу:
 – Къандж ыкъо Шъэуай,
 Нэбгырэим ыкъо закъу,
 Къушъхъэ бгитІум азыфагу
 Сихъадэ щылтыхъу!
 Шъэуае ыцІэ зэрэзэхахэу иныжъмэ,
 Иныжъ пшІыкІутІоу шъхъэ хырыхмэ,
 Уае къашІы, мыжьохэр къытырапхъэ,
 Ау Шъэое хъупхъэр машІоу ахэлъади,
 Зэхигъэлъадэхи, зырызэу ыукІыгъэх.
 АукІынэу апхыгъэу щылтыгъэ хьакІэр,
 Къандж къыгъэнэжыи, къежъэжыыгъэх.
 Къежъэжыыгъэмэ шы Іэхъогъур къафы,

Къафырэмэ апэ итыр зы хэкIожъ.
 Хым екIужьхи, шыхэр хэсыхьагъэх,
 Ау аIэпыкIи, хакIор хэхьажьыгъ.
 – Джы Iофыр хьугъэп, Шъэуай,– кыIуагъ
 Шыу закъом,– уукIыгъэхэр нахьыкIэх,
 ХакIом кыщэщтых джыри зэшищ,
 Щыми шгъхэ пшIыкIутIу зырыз ашIот,
 Тапэ къэт чэтэ зэхауи, хэч-хаси,
 Тызэоцтымэ, Шъэуай, тырихьылIагъ.
 ЛIыгъэшIапIэ тиуцуагъ, мыхэр сипых,
 Сипыймэ татекIомэ сыгу жьы дэкIыжьын.
 ХэкIо къэрэжьым тесэу иныжьыр кынынэсы,
 Къызэрэнэсэу хъонэ-цIанэр къеублэ.
 Ащ щеублэшъ заор хьакIэм, хегъакIэ.
 ИкIэрыкIэу шыр чъэжьи, джыри кыхьыгъ.
 Кыхьыгъэр адрэмэ анахъ джад, Iуплъадж,
 Ау зэпэзэладжэу ари хегъафэшъ, къеIо:
 – Мы къэкIоцтым ибанэ хэч-хас, тыкъелмэ,
 Тыкъелэу тытекIомэ, зэкIэ ащ цытыухыгъ.
 ИгущыIэ кымыухыгъэу иныжьыр къэсы,
 Дунаир ыкъутэу, мэшIор кыIуихэу,
 КыIуихрэм тэпхэр щэм фэдэу кыIукIэу.
 – Хэт сшыхэр зыукIэу, тишхэр зыфэу,
 IуфэфыкIэу кыхьагъэм зысерэгъэлъэгъу! –
 Гъуахъоу иныжьыр нэхаеу къэкIуатэ,–
 Сыфай слъэгъунэу хэт тадэжъ къэсыгъэр,
 Къэсын зилъэкI зэшиблыр тыукIыгъэ.
 ТыукIыгъэмэ ятэ-янэхэр афэгъызэ,
 Нэшъу хьугъэх, ахэри къэкIонэп,
 КъэкIонэп зэшымэ ашыпхъу закъуи.
 Къандж ыкъо Шъэуай аIоу,
 Нэбгыреим ыкъо закъоу зы емынэ

Нартымэ къахэхъуагъ, ара къэсыгъэр,
 Къальфыгъэр къэхъугъа ар нэмыІәу?
 – ЕІ, иныжъ, зыкъых, зыкъиль, къао,
 Апэрэ огъур пшынахыкІәми ястыгъагъ.
 Игъо къынэсмэ Шъәуайи бгъотын, –
 ХъакІәм иныжъым зыфигъэзагъ.
 Иныжъым изәуакІә хэч-хасәти, ар хихыгъ,
 Ау апэ яшхэр зэрәшыххәу зәзәуагъэх –
 Иныжъым иш къатхъомэ,
 Хитхъырэр пшахъорэ пцантхъэрэ.
 Мыдрэр етхъомэ, ыубытырэр хетхъы,
 Хитхъызэ, хәкІәжъыр ауштәу рикІыгъ.
 ЗырекІым хэч-хасәм чэзыур къынэсыгъ,
 Ау хәкІә Іәпс-лӕпсым сыд ыгъэхъән,
 Мыхъэр егъахъәмэ иныжъ джадәм.
 Хэч-хасәр ыкІә фәкІә, иныр текІә,
 ТекІәнба ыпшгъэ нәс къычІисагъ.
 Къырихи иныжъым ичатә къыІуагъ:
 – КъәпІәжъын щыІәмэ къәІәжъ!
 – Ац къымыІәзә сә къәсІән, иныжъ, –
 Иныжъыр плъәмэ Шъәуае къыкъокІыгъ, –
 Лпыгъэ уиІәмэ сәри, иныжъ, зә къысаІ,
 Сәри мыщ сыригъус, титІукІи тызәдәукІ!
 – УсыукІынба ори, бадзәу успІәртІын!
 Иныжъыр къетхъуагъ, ау чІыпІә рищыгъәп,
 Рищыгъәп ятІуани, ящани. Етхъуи Шъәуай,
 Хыуае теуагъәм фәдәу, иныжъыр ыпхъотагъ,
 Ыпхъуати, ыпшгъэтыкъ нәс чІисагъ.
 – Сыд къәпІәжъын щыІә, иныжъ? – еупчІыгъ.
 – Сә къәсІәжъын щыІәп, ау къысаІу о ухәт?
 – Сызхәтыр осІән – сы Къанджыкъо Шъәуай.
 – СшІагъэ сә тильәпкъ къызэрәптекІәдәщтыр...

Шъэуае ихъакІэ кыыхичи кыІэтыжыгъ,
 ЗыкъаІэтыжи, шы Іэхъогъури ягъусэу,
 Зэгъусэ зыщыхъугъэхэ гъогъибл зэхэкІым,
 ИзэхэкІыпІэ нэсыхи кыыщыуцугъэх.
 – Сигъогу сытеуцожьын, – ыІуагъ хъакІэм, –
 Ощ фэдэ уиуцогъуштымэ хэти уфэмый.
 Сэ сызфаер кыыздэхъугъ, ар о уишІушІагъ,
 УишІуагъэкІэ сшымэ алъ сшІэжыгъэ.
 Алъ щыщи мы сулыкum изэу дэсэхьы,
 Афэсэхьы сятэ-сянэмэ, анэмэ сыряІэзэн.
 Джы кыюсІон, сыкІалэп сэ, сыпшъашъ,
 СипшъэшъапІэ сикІынэу уфае хъумэ,
 Къыслъыхъуи, сыкъэгъотыжъ...
 Пшъашъэм ипаІо кыызшъхъащихи,
 Шъхъац шІуцІэ дахэр кычІигъэщыгъ.
 Ищыгъэу, ынэ нурэр кыыкІихэу
 Ыпашъхъэ кыиуцагъэти Іэбагъэ,
 Ау Шъхъац шІуцІэ дахэм ышъхъац
 ЫгупэкІэ кыызехъым ыгъотыжыгъгэп...
 ГоІэжыгъэ Шъэуай, мыдэ чъагъэ,
 Модэ чъагъэ, ау пшъашъэр бзэхыгъэ.
 Ау къеІужыгъ мэкъэ чыжъэкІэ:
 – Къандж ыкъо Шъэуай,
 Нэбгырэим ыкъо закъу!
 Синурэ гъогу пфэрэхъу,
 ШІульэгъуныгъэу пфысиІэм
 УигъашІэ кыпферэгъэнэф.
 КъокІыпІэм сэ сыщэпсэу,
 Псэогъу сыпфэхъунэу,
 Укъысфэхъунэу сыпщэгугъы...

Шъэуае кызырищагъэр

Шъхьац шІуцІэ дахэу пшгъэшгъэ икъугъэр,
Къандж я Шъэуай ыгу лъэшэу хэпкІагъ.
Пшгъашгъэм иаужрэ шІульгъэу гущыІэу
Гур зыумэхъэу, машІоу зэкІэзгъанэрэм
ІэпыкІыгъэ хъульфыгъэ щыІа, гоІагъэ.
ГуаІэзэ къушгъхьы, губгъуи, шгофи, мэзи,
Нэмыз-Іумызэу бэрэ ащылтыхъугъэми,
Ымыгъотэу, ар игукІаеу кыгъэзэжыгъы.
Ыгу мызэгъэжы хъугъэ, ренэу игукъэкІ,
ИгукъэкІти зэхишІагъэ нэбгырэу зэрэфаер.
УфакІэ екъуа, тыдэ щыІ, тэ зигъэзэн?
Тэ зыдгъэзэн ац нэс пшгъашгъэм ыджъ.
Яджъ нэсыжыгъэ Шъхьац шІуцІэ дахэм,
Дахэм фэдэу хъугъэр ятэ-янэмэ афиІотагъ.
КъафиІотагъ ышмэ аль зэришІэжыгъэр,
ЫгъэгущІожыхи джауцтэу, иныжъылтыр
Анэмэ ащифи, зэрэщытыгъэхэу хъужыгъэх.
Къадэхъужыгъэм агу ыгъэрэхъатыжыгъэу,
АІотэжыгъэу ны-тыхэр гупсэфыжыгъэх.
Ау гупсэф фэныкъуагъэхэр зэфэкІасэхэр ары,
Нарт Шъэуае ишы лъабжъэ нэмысыгъэу,
Зынэсыпхъэ кымыгъанэу, пшгъыгъэу-пагъэу,
Улэугъэу, тыгъэкъыкьоКІыпІэр зэпикІухьы,
ИкъэкІухьан зэпигъэугуи кыгъэзэжыгъы.
Кызтехъажыгъэ гъогум, ошІэ-дэмышІэу,
Бгъэжышхо кышгъхьаруи, къеуагъ.
Къауи ылъабжъэхэр кыхыІугъ, зэкІиубытагъэ,
ЗыкытриуІуби, кІырыугъ, ау фэгъэхъыыгъэп.
Мыхъэр зыгъахъэрэ бгъэжым Шъэуае ичатэ,
Ичэтэ мафэ кыгъабзи, бгъэжыр зэхиуІагъ.

УІэгъэшхоу бзыушхом ерагъэу зиІэтыжыгъ,
 Шъэуай кыгъээжьи ядэжъ къэкІожыгъ.
 КъэкІожыгъэр нэтхъэ-патхъ, зэхэцутхъагъэ.
 – Сыд къэхъугъэр, сыд кыорыкІуагъэр,
 Сыд бѣлахъ узыІукІагъэр? Уимыхѣзахъу,
 Мыр уикъэкІожыкІэу укъытхъаажыгъ? –
 КъеупчІыгъэх янѣ-ятэхэр гумэкІхъу.
 – ГумэкІыгъошхо зи щыІѣп, – ариІуагъ, –
 УмышцІѣн зи хъугъѣп, зѣо-пыджѣ тІѣкІу,
 ТІѣкІу-шъокІу сыхѣтыгъ, ау сыхѣкІыгъ.
 Ари текІыгъ, ащ фѣди мѣхъу...
 Хъугъѣм ишъыпкъѣпІѣ амышІѣу уцунха
 Нырѣ-тырѣ, кызырагъѣзым, зѣкІѣ хъугъэр,
 Къѣхъулѣагъэр, кыщышІыгъэр, яхъакІѣу
 Илѣсныкъѣорѣ ахъѣкІагъэр зѣрѣпшъащѣр,
 Фѣдѣ пшъащѣ джы нѣс зѣрѣІумыкІагъэр,
 Джы ІукІѣжымыѣ инѣбгырѣ зѣрѣхъуцтыр –
 АфиІѣтагъ, ау зыдѣщыІѣр джыри ышІѣрѣп,
 ЫшІѣрѣр – къѣкІыпІѣм пшъащѣр щѣпсѣу.
 – Сѣтѣнѣ гуѣщѣ нѣмыкІ уигъѣгъѣзѣнѣу щыІѣп,
 Ащ игущыІѣ ыдѣжъ кІѣри зѣ кылтыхъу,
 Хъурѣ щыІѣмѣ къѣбарынчѣ тѣри тымышІѣ.
 ПшІѣмѣ ишІыкІѣр къѣнѣжърѣр уилІыгъ,
 УилІыгъѣкІѣ уѣти сѣри тыкыпщѣгугъы, –
 Нѣбгырыѣ янѣм кыыриІуи, кыыригъѣкІыгъ.
 ИкІѣкІыпІѣкІѣ кыырыкІуи Шъѣуѣѣ,
 Сѣтѣнѣ гуѣщѣм ыдѣжъ зигъѣзагъ.
 Тѣ зигъѣзагъѣми, зѣримыгъѣотрѣр ихъѣкІѣу,
 ХъѣкІѣ мафѣу пшъащѣу кыычІѣкІыгъэр,
 Ащ илѣуѣж теуѣон зѣримылѣѣкІырѣр,
 ИлѣѣкІѣ рихъылѣагъѣми зѣримыгъѣотырѣр,
 Къымыгъѣотынѣу амал зѣримыІѣри риІуагъ.

– О уихъакІэ Шъхъац шІуцІэ дахэр ары, –
 КъыриІуагъ Сэтэнэу гуащэмэ ялым. –
 Ар тыгъэкъокІыпІэм щэпсэу, дахэшъ,
 ЫнэкІу къыкІихырэ нурэр чэщым имаз,
 Мафэм итыгъ, ышъхъац ынэгу рихъомэ,
 Мафэр чэщэу еупІыщІэ, шІункІ къешІы.
 Ау сшІэрэп икъэгъотыкІэ, зыдэшъІэр,
 АІоу зэхэсхыгъагъэ тыгъэкъокІыпІэм,
 Хы гузэгум ит хыгъэхъунэм щыпсэу.
 Псаоу ащ нэсыгъэ щыІэп, джарэу чыжъэ,
 Чыжъэр Іофа, псыпцІэ закІэу, хэкІыпІи,
 ХэхапІи имыІэу нартыжъмэ къаІуатэ.
 АІо а псым цІыф хэмыкІыгъэу,
 ИкІынэу ежагъэм къыгъээжъыгъэп.
 Ау о къэгъазэ уиІэп, о къыожэ, оры,
 О зы закъор ары ащ шІу ыльэгъурэр.
 ШІу олъэгъушъ ори, уигъогу рыкІу,
 КІасэм екІурэ гъогур пфэукІочІын,
 НэмыкІ фэукІочІынэу щыІэпышъ.
 Сыпшъыгъи умыІо, сыуцуагъи умыІо,
 ДаІо, плъэ, о зыр ары нэсынэу щыІэр.
 УщыІэмэ Шъхъац шІуцІэ дахэр,
 Дахэмэ анахъ дахэр къытфэпщэн,
 НэмыкІ о шъуз пфэхъунэн, угу иубыт.
 А узэкІэзыубыти къыпфилъыгъэ бгъэр,
 Бгъэмэ анахъ ябгэу щыІэр ары, Ан-Акъ.
 Къыдэхъурэп джащ пае зыгорэ нэсынэу,
 Нэсынха, о бгъэу къыоуагъэр огум ит.
 Гъогу тетэу ыпэ къифэрэр зэкІэ еукІы,
 ХъэкІэ-къуакІи, цІыфи, хэти пэлъэшрэн.
 Анахъ лъэшэу залътэу къыукІыгъэр бэ.
 УимыукІэу псаоу укъэнагъэшъ тинасып...

«Инасып зыхэлтым хэти блэкІынэп,
 Сэри сыблэкІынэп Шъхьац шІуцІэ дахэм,
 НэмыкІ егъашІэм къэсцэнэп, – зэреложьы
 Къандж я Шъэуай. – ЗэкІэ зыгъэщынэу,
 Щынэ зымышІэрэ Ан-Акъыри сыукІын,
 Ар сыукІмэ, нартими загъэпсэфыжьын».
 Къандж я Шъэуай шыу хафэр ежъмэ,
 Къыдежьэн фитыгъэр къыхихырэр ары.
 Ар ашІэти, щынэгъошхо хэткІи иІагъ,
 ХъэкІэ-къуакІэми загъэбылтыжьэу.
 Къандж я Шъэуай чІыгум щыхафэмэ,
 Огум имыфэжьэу Ан-Акъыр итыгъ.
 Огум итыгъ, чІыльэм тетым шъхьарытыгъ,
 Итетыгъо тэди нэсэу, ыльэгъурэр ыукІэу.
 АукІынэу нартхэр бэрэ ыужы итыгъэх,
 Итыгъэхэр кыукІымэ, екІурэр дихъыеу,
 Дихъиемэ, къушъхьэтхым тет чыгышхом
 Шишхымэ, къушъхьэхэр кыыритэкъохэу,
 Кыыритэкъохыгъэхэр самэшхоу щылыгъ.
 Къандж я Шъэуай чІыгум щыбгъэжьэу,
 Бгъэжь Ан-Акъым огум зыщигъэпщэу,
 Нахъ зызгъэпщырэр къэльэгъонэу щытыгъ.
 Мэзищ гъогу Къандж я Шъэуае ээпичыгъэу,
 Іэхъо-шахъомэ аІукІи, тІэкІурэ ахэсыгъ.
 Узэхэсмэ Іаджыми уарэгущыІэ, зэоІо,
 КъыраІонэу ялъэІугъ хыгум зэрекІуштыр.
 Хъушцт-мышъуштыр уахътэм къегъэлыагъо,
 Альэгъугъэм хъуакІомэ гушцтэ хахыгъ.
 Хэхьагъэу псым зи къыхэкІыжьыгъэп,
 Ыпэ хэхьагъи, нэужым къэкІуагъи,
 КъарыкІуагъэр зы – хэкІодагъэх.
 Къедэуагъэх Іахъохэр, къельэІугъэх,

Ау хэти Къандж я Шъэуай едэIугъэп.
 Iуагъэ ежъ-ежырэу зыфишIыжыгъэти,
 ИгушщIэ епцIынэу амал иIагъэп.
 ЫшIагъэп Шъэуай псым хахъэрэр нэсыфэ
 Пшъашгъэм инэф гъогур фигъэнэфэу,
 ЗыхэхъахэкIэ кызыэригъэушIункIырэр.
 ШIункIымэ шIункI, нэфымэ нэфы,
 «Къегъэнэфыфэ сылъыкIотэн, иикIыпIэ,
 ИхэкIыпIэ сеусэн, сыдэу хъуми сисыкIын», –
 ЗэриIожыгъэ нарт Къандж я Шъэуае.
 Шъэуаеу уай-уаир Чэмыдэжъым еупчIы,
 ЕупчIы, едэIу, зэриIоу зегъэпсы.
 Псым зыхедзэ Чэмыдэжъ, зэIикъузэ есы.
 Ау псым зэрэхапкIэу дунаир къэушIункIы,
 ШIункIыбзэм хэтхэу чэщ-мэфищрэ есых,
 ЕтIанэ нэпкъышгъхэм нэсхи чIым техъэх.
 Iэгум дахъэх, Чэмыдэжъыр шIодзапIэм макIо,
 Шъэуае пшъашгъэм ихъакIэщ егъуалъхъэ,
 Зэрэгъолъэу чэщиблырэ мэфиблырэ мэчъые.
 Шъэуае мэчъыефэ пшъашгъэр къыльтэплъэ,
 Къызэреплъэу къышIэжыгъ – и Шъэуай,
 Шъэуае нэмыкI хэт мы хым зэпрыкIын.
 КъызэпрыкIыгъэр Шъэуаешъ, мэгушIо,
 ГушIом зэрехъэ: «ЛIы сфэхъущтыр къэкIуагъ,
 КъысфэкIуагъ, джы сэ лIы згъотыгъэ!», – еIо.
 ЗэраIон зэфэкIасэмэ агъотышъ, мэгушIох,
 ГушIом хэтхэу мазэ ращыгъ, къыхъэкIагъ.
 ХъакIэгъур ыухи, гъогу техъажыгъэх,
 Къызыхэхъажъхэм пшъашгъэм инурэу,
 Нэфым инурэ къафаблэу псыпцIэр аухыгъ.
 Гъушгъэм утехъажъмэ, гури мэрэхъаты,
 Рэхъаты узыхъукIэ чэфэу уапэ еогъэхъу.

Ау кѣхъуцтыр хэт ышІэн, зѣхишІэн,
 Ау бгѣжъым кѣышІагъ Кѣанджѣкѣо Шѣуай
 Шѣхѣац шІуцІѣ дахэр нысѣу зѣрихъырэр,
 Зыщихъэрѣ гѣогур ыухъумѣу огум иуцуагъ.
 Уцуагъ Шѣуай, кѣуцуи, кІагор ыубгъугъ,
 Джабгъуи, сѣмѣгуи гумѣкІыгѣо шыІѣпти,
 Чѣмыдѣжъым уанэр тырихи, ытІупщыгъ.
 Джащ зыщагѣѣпсѣфызѣ тІури хѣчъыягъ.
 Чѣьерэр зѣгорѣм кѣушыжъын фаети,
 Чѣщ-мѣфиблырѣ чѣый кѣушыжъыгъ,
 Кѣушыжъыгъ, ау кІасѣр шыІѣжъыгъѣп...
 ГуІѣжъыгъѣ, одѣ чѣагъѣ, мыдѣ чѣагъѣ,
 Кѣушъхъѣм дѣчъѣягъ, зиплѣыхъѣагъ, джагъѣ,
 Ау кѣышѣдѣжъыгъѣр джѣрпѣдѣжѣ.
 Кѣехыжъи, кІаклор кѣызѣштѣжъым,
 Пшѣашъѣм лѣу кІѣкІыгъѣр ылѣѣгъугъ.
 Лѣы ужым теуцуи, Шѣуѣѣ ѣжѣагъ,
 Ёжѣэрѣр зыгорѣм макІо, зыдаклорѣр ѣшІѣ,
 Ау тыдѣ ѣжѣ клорѣ? Мѣлѣыхъѣо, зѣгоуты,
 Утынышхоба учѣѣѣзѣ уишъуз ахъыныр!
 Зырегъѣхъы макІо, иІѣп гѣѣпсѣф,
 Гупсѣфѣу имыІѣм, ыгоу стырѣм афы.
 Нѣф шымыІѣу, дунаир шІункІѣу Шѣуай
 ЛѣѣкІуѣтѣ, бгы лѣагѣм дѣкІуѣѣ, ащ тетѣу
 Ёлѣѣгъу чыжъѣу кѣушъхъѣтхы джадѣм,
 Джадѣу уашъѣм кІаорѣм нѣф кѣыщѣпсы.
 Зѣ кѣѣпсы, зѣ мѣкІодыжъы, ащ кѣыщишІагъ –
 КѣырегъашІѣ ауцтѣу пшѣашъѣм зыдѣщыІѣр.
 Псаѣу шыІѣти гушІуагъѣ, тыдѣ шымыІѣми,
 Тыдѣ гѣѣзагъѣми кѣыгъѣотыжъыщт, ар ѣшІѣ.
 Ау Шѣуѣѣ ымышІѣрѣр бгѣжъым ау кѣодыѣу
 Зѣримыхъыгъѣр, ышхын гугъи зѣримыІѣр.

Шъхъац шІуцІа дахэр зыми щымыкІау,
 Ыгу къэкІрэр къырихьылІау ыІыгъ.
 ЫІыгъ, ау ышъхъэ фимытыр гъэрба,
 ИгъэрышІа иикІыжыкІа ымышІау,
 ЫмышІау Шъауае зыдэщыІэр, мэгумэкІы.
 ГумэкІыр, гукІаер къыпцэшхэх, уаухы,
 Игугъэ ыухау, ышІэщтыр ымышІау
 Шъауай бэрэ тетыгъа, макІэрэ тетыгъа,
 Гъогур къыгъоти Ан-Акъэмди къэсыгъ.
 Къызэрэнэсэу зэрэшІункІыр ыгъэфеди,
 Къушъхъэтхым дэлъэягъ, Чэмыдэр ытІупщи,
 ЫпшъэкІа дэкІотэягъ, чъые нэпцІ зишІыгъ.
 КъышІагъ Ан-Акъым зыгорэ къызэрэкІуагъэр,
 КъэкІуагъэр ышІэрэп, ау хэт щыщми ипый,
 Ау иІэ пыймэ анахъ пхъашау, анахъ лъэшыр
 КъыфыкъокІыгъ. Ау бгъэми ышІэрэп ар.
 Шъауае чъыеу Ан-Акъым къылъэгъуи,
 Ихъумэ илъау, дунаир ыкъутэу къытебыбагъ.
 Бэрэ пылбына бгъэжъышхор, кІочІэшІу,
 ШІоу зэкІиубыти, Шъауае ыпхъотагъ,
 Ыпхъуати, ышхынэу бгым тырильхъагъ.
 Тырильхъагъ, ау екІолІакІа фигъотрэп,
 ЕулыІу, лъабжъэр хегъанэ, тамэкІа ео,
 Ау сыд зешІи, зыкІи хэзэгъагъэп.
 Пшъи-пи къыутІупщыгъэти Шъауае,
 Къыдэуай, чатэкІа ытамэхэр гуиупкІыгъ,
 КІыизэ ышъхъи пиупкІыгъ. Ан-Акъау,
 Дунаир зэтезгъакъау, зыгъэщынэу хэтыгъэм,
 Итетыгъо джащ щихуыгъ, нахъ бэлахьыр,
 Нахъ лъэшыр Шъауай ригъэлъэгъугъ.
 Хъугъэр зинэрылъэгъу пшъашгъэр къэсыгъ,
 Нэку-нэлсэу икІасэ ыбгъэ зычІидзагъ.

– Сэ сшІагъэ сауж укъызэрихъаштыр, –
 Шъхъац шІуцІэ дахэм нэпсыр рекъухы, –
 Чэщи-мафи сыожагъ, ау бгъэжъ бзаджэм,
 Мырэу джадэм утемыкІошгунэу сыщынагъ.
 Джы щынэ сиІэжъэп, титІо тызэгъус,
 Тызэгъусэу тынасыпышІоу тыщыІэн!
 – ТыщыІэн, си Шъхъац шІуцІэ дах, о уинур,
 О уинур сытезгъэкІуагъэр, оры сигъозагъэр.
 Джы ар нартми афэгъозэн, янэфэу, янурэу,
 Уинурэ нартхэмкІэ титыгъэ нэфэу щытын!
 – СинурэкІэ сыдигъуи нарт лІыхъужьымэ,
 ЛІыхъужьымэ ягъогу къэзгъэнэфын,
 Синэф, синурэ нартмэ насып къаферэхъ!
 Джауцтэу зызгъэблахырэ Ан-Акъыр,
 Бгъэжъ ябгэм нахъ ябгэ кыкьокІыгъ,
 ТыгъэкьокІыпІэм мы зэкІэ щыхъугъ,
 Хъугъэ-шІагъэр гушІуагъокІэ ухыгъэ.
 Къехыжбынхэ зэхъум къушгъхъатхым,
 Бгъэжъ тамэхэр Шъэуае къыздиштагъ
 (Ары егъашІэм нартмэ зэрашІырэр),
 Шъхъац шІуцІэ дахэр ишыплІэ дэсэу,
 Къынэсыжбыгъэх джауцтэу ядэжъ.
 Зыдэжъ къэсыжбыгъэмэ ягушІогъошху,
 Джэгущо ашІышъ, нартхэр къекІух,
 КъызэлъекІух, ини-цІыкІуи ягушІуагъу.
 ГушІонхэба Шъхъац шІуцІэ дахэр яныс.
 Яныси агъашІоу, яшъауи агъашІоу,
 ГушІом хэтхэу сэнэшъуафэ афашІы.
 АшІыгъэ къодыя, мазэрэ зэхэтыгъэх.
 АшІэцтыгъэ – апэ къэтыгъ джы насып,
 Насып, нэхъой пылъба нэфым, нурэм.
 Шъхъац шІуцІэ дахэм инурэ къуаджи,

Бгъоджи, мэз лъапи, къушгъхэ лъапи,
Алъапэ нартмэ зынэсрэм атепсэ.
Псэ зыпытэу Нарт чІыналгъэм исым
ТІысыпІэ мафэ джы афэхъугъ.
Къадэхъугъэм нартхэр ыгъэгушІоу,
ГушІуагъом хэтхэу бэрэ къахыгъ.
А нэфыр къафэзыхыгъэр агъашІоу,
ШІоу щыІэр Шгъхъац шІуцІэ дахэу,
Дахэмэ ялым рапэсэу, ятыгъэпсэу,
Апсэ фэдэу алгытэу къахыгъ.
Шгъэуаерэ Шгъхъац шІуцІэ дахэмрэ
ШІу зэрэлгъэхуэхэу ягъашІэ къахыгъ,
Ауцтэу къахынынэу Тхгъэшхом ыІуагъэти...

2019

Тыгъэр ошгъогу чапэм джыри кыщцэуцу...

1

Нартмэ нэкъокъоныр якІас,
Ари щыІэныгъэм щыщышгъ.
«Мыр о уикІас,
Мыр сэ сикІас»
АІоу зэхадзрэп.
Хэт нахъ лгъэш,
Хэт нахъ Іуш,
Анахъ ІэпэІас –
Джары кырадзэрэр.
Блэгъожгъи езаох,

Иныжѣи езаох,
Бгъэжѣи, Емынэжѣи –
КъызэкІакІохэрэп.
Дунаир зео зэпытэп,
Хъяри тет, тхъагъуи,
Ау джэгуми
Хэт нэкъокъон,
Сэнэшгуафэми
Щызэнэкъокъух.
Ядунаеу зыхэтхэр
Щэу гошчыгъэу зэтет.
Щэхъух хьалэмэтхэр,
Тащыгъозэнэу тэри къэт.
Нарт Іотэжъ зэкІужьэу
Бэ къытхэнэжыгъэр.
Ахэр ренэу зэкІужьэр
Шум фэлэжыныр ары.
Ау зым шІу елэжы,
Адырэм ер икъотэгъу.
Дэгъур тэІотэжы,
Дэим егъоты икъогъу.
Дунаим зэкІэ щыхъурэм
Унэсын плъэкІынэп.
Ау тапэкІэ хъугъэу
Зы къэбар тыблэкІын
Непэ тлъэкІынэп.
Сэтэнэе гуащэм сыда,
Сыд кыыхэкІи тыгъэр,
Тыгъэу нэфыр ыІэжагъ,
Бэрэ нартхэр ригъэжагъ?
А зыфыригъэжагъэм
Сыд кІэух фэхъугъ?

А чыжьэу хьугъагъэм,
Сыда гур ыумэхьыгъ?

2

Сэтэнэе гуащэм
Сэе дахэ ыдынэу,
Нарт шъаоу Iазэм
Онэ шIагъо ышIынэу
Зэнэкъокъу щыI.
Зэнэкъокъум зы Io пылъ –
Тыгъэр къомыхъажьэу
Сэтэнэе саер,
Шъаом уанэр
Пчэгум кырахъащт.
Игъом ышImэ уанэр,
Нарт сэнэшъуафэм сэнэр
Хасэм шъаом кыщратыщт.
Сэтэнэе гуащэр пIонышъ,
Гоцэ шIагъор кылэжьыщт.
Тыгъэр игъом кыкъокIи,
Зэнэкъокъур аублагъ,
Шъхъадж иIoфи ригъэжьагъ.
Сэтэнаем шэкIы куплгыр
Ыбзи Ioфым пэуцуагъ.
КIалэм шъохэр зэфицагъ,
УпкIэр уанэм тырицхагъ.
IэпIасэр хэт джы пIон,
ИIoф уахътэм ригъэфэн?
Нарты кIалэр ыпэ ит,
Сэтэнае Ioфым пэт.
Саер гуащэм зэпригъази,

ЫкІэ псынкІэу кІиІулІагъ,
 Огум нэІукІэ зыфигъази
 Тыгъэ нэфым елъэІугъ...
 Тыгъэу ядэжъ ежъэжыгъэр
 Ошъочапэм кыІунагъ,
 ЗэкІэ бзыеу ыштэжыгъэр
 Къушъхъэ шыгум кытринагъ.
 Уахътэр макІо, тыгъэр щыт,
 Пчыхъэр джыри къэгужъо.
 Нарты купэу зэхэтым
 КъахэкІыгъ гузажъуи:
 — Сэтэнаеу нарти гуащ,
 Мафэр бэрэ щыбгъэтыгъ.
 Хъугъэ, хъугъэ, бащ,
 Тыгъэр щытзэ езэщыгъ,
 Чэщым фаи кытхэкІыгъ,—
 Нартмэ ащ кыраІокІыгъ.
 — Нарты шъаом уанэ зешІи,
 Сыкъэщтагъэу сыгоІагъэп.
 Сапэ итэу кызысшІошІи,
 Мафэр сІажэу сылъэІуагъэп.
 Саер дахэу къэсыдыгъ,
 Фэдэ щыІэп шъошэ къабзэм.
 Тыгъэр джыри гъогу тетыгъ,—
 Джащ фэдэ псалъэ
 Сэтэнаем къафишІыгъ,
 ИгущыІэ пидзэжыгъ:
 — Тыгъэр сэ зыфэсІэжагъэр,
 КъызхэкІыгъэр шъозгъэшІэн.
 Икъохъэгъу шъо шъуежагъ,
 Сэ селъэІуи, кысэжагъ.

СиІэлыны кѣщы хѣурэр,
 Тыришѣау нарты шѣаор
 ХѣакІэшІ кІуагѣу щыІ.
 Ишѣэогѣоу зыфѣкІуагѣэр
 ЗекІо кІуагѣу чыжѣу щыІ.
 Нарты лІыжѣу зыІукІагѣэм
 Ыдѣж хѣакІэу ыщѣжыгы.
 Иджэныкѣо фѣбэ тхѣагѣом
 ЗэлгыкІэлгырысыгыѣх.
 Чѣщыр икІи, нѣф кѣэшгыгы,
 Пчѣдыжышхэр зѣдашІи,
 Джэныкѣо машІом ыпашѣхѣэ
 Джыри еІысылІѣжыгыѣх.
 Тѣпыр кѣыхѣпкІи машІом
 Бысымым иджанѣ тефагы,
 Зыщихи ыутІэрѣхы,
 МашІом ыгузѣгу пидзагы.
 Зы мафѣ тешІагѣу джыри,
 МашІор кѣэцІычи, кѣѣфагы.
 ХѣакІэм иджанѣ хестыкІи,
 Зыщихи, машІом пидзагы.
 – Сыд пае, адѣ, Тыришѣау,
 Уиджанѣ машІом ептыгы?
 – О ептыгѣэти, тхѣамѣтѣ маф,
 Сѣри зыщысхи естыгы.
 – Сѣ ситѣпыцѣ мѣкѣэгѣэІоу,
 Кѣѣбар гушІуахѣу кѣэсыгы –
 Сятѣшым шѣао иІ, арти,
 ГушІуапкІэу сиджанѣ естыгы.

О уиджанэ ептыгъэшъ осІон,
КъыуеІо – кѣин кѣыпфэсыгъ.
Иныжъыдзэм учылэ зэрипхъуи,
Ыгъотрэр ыхъыгъ, о уикІасэ
Алэрхъуае ДышгъэкокІри.
Ащ икуожъ кѣыоІугъэр,
МэшІуачэм джар икъэбар.
Къэбарыр шІэхэу мэкІуатэ,
Тыришгъауи мэгүІэшъ мэгүІэ.
Пщы шгъаом пкІэгъуалэ кѣыреты,
Шгъэогъуба, кѣыфэгүІэ.
Тыришгъао елбэтэу кѣыдэкІы,
ХигъэкІрэр шІомакІэу ежъагъ.
Хъурэр адэ гухэкІба,
Ишгъхэгъусэ рахъыжъагъ.
Чылэм цІыфэу дащыгъэр
Былымымэ ягъусэу дафы.
Чылэм сыд щыхъугъэр,
Ыгу ыбгъэгү зэрэдаф.

4

ІуфэфыкІэу кѣэкІо
Тыришгъаоу шгъэо мафэр.
МэгүІэшъ, сэри ащ пае,
Тыгъэр зэтесІэжагъэ,
СгъэкІыхъагъэ мафэр.
Мафэр адэ кІэко дэд,
Тыришгъао гъогум тет,
Пыймэ чылэр афы,
Мэл Іэхъогъоу зэхэт.

Тыришгао ельэгъу –
 Цыфхэр укыгъэу щыль.
 Янэжъ-ятэжъхэр ельэгъу,
 Ахэри хьадэу зэпэлуль.
 Тхъэ афелъэлушъ, лъэкIуатэ,
 Шыу цыкIу горэм кIахъэ.
 Къехъулагъэр реIуатэшъ,
 КIонэу елъэIу къэбарыхъэ.
 – Язау пIомэ сязэон,
 Ябэн пIомэ сябэнын,
 Тхъэ пфэсэIо ськIонкIэ,
 КъаIорэр ори зэхэпхын.
 – Уязэони ищыкIагъэп,
 Уябэныни ищыкIагъэп.
 СфяIу: аутхьабзыгъэр яIахъ,
 IахъэмыIоу ДышъэкокIыр
 Къысарэтыжьи.
 Шыу цыкIум ишIэн ышIагъ,
 ИщыкIагъэр кIуи ариIуагъ.
 Ау нэкъэ-пакъэ къырагъэфи,
 «Шыу минкIи яттынэп» аIуагъ.
 Тыришгао зызэкIекъузэ,
 Иныжъыдзэм хахъэшъ езао.
 Сэмэгуи джабгъуи иIэп,
 Ау щэбзэпсыр къыщаупкIэшъ,
 Тыришгао Iэшэнчъэу къэуцу.
 ДышъэкокI еIэжъы ыкуашъо,
 Цые цыпэм зэрэдэлъыр бзэпсыр
 Ауштэу къыгурегъаIо.
 Къыдехышъ Тыришгао мэзао,
 Ащ нэс тыгъэри зэрэщыт.

Дзэм ызыныкьо ыухыгъэу,
Ибзэпсы джыри кыщаупкІэ.
ДышъэкокІ еІэжы ыпшъапІэ,
Цые пшъапІэм дэль бзэпсыр
Къыдехышъ, о пшъхъапэу,
Дзэм хигъажъэу шъаор мэзао.
Ар мэзао, тыгъэр ежэ, ыухмэ
Ядэжъ игъогу техъажьынэу.

5

Ау изакъоу заорэ шыум
Иныжъ купыр фэухына?
Хъадэгъущэ кытыращэшъ,
Тыришъао кІалэр щэфэхы.
ДышъэкокІыр мэгъы, мэгъы,
Тыгъэри къэнэшхъэигъ.
ТІэкІу джыри ежагъ
ДышъэкокІ ежъэжыфэ.
– БэкІи ськІонэп, – арелю, –
МакІэкІи ськІонэп
Сихъадэ гум исынэу.
Коу сьзэрысым
Къишгульхъажъ,
Ышъхъэ сакокІ илтын.
Чылэ горэм тынэсымэ,
Хъадэр чІым ежъугъэкІужъ,
ЕтІанэ сьжъугъотыжын.
Сьд ашІэн, шІомыкІхэу
Хъадэр кум ральхъагъ.
ДышъэкокІ ыкокІ ышъхъэ илъ.

Джащтэу чылэм зынэсхэм
 Хьадэр щауджэдэкIугь.
 Бэныри шIэхэу фагъэпси,
 Хьадэр рахьыжьагь,
 Дышгэкоки адэкIуагь.
 Тыгъэу ежьэжьыгъэр
 Джыри кьызэтеуцуагь –
 Хьадэ фэIо-фашIэр аухын,
 Шъхьадж игъогу техьажьын.
 Хьадэр бэным рагъэкIотэхы,
 Дышгэкокир кьахэкIоты:
 – Лъэбэкъу тIокIитIоу
 ШъузэкIэкIуат,
 О чыл, табыумэ, шгъуIукIот.
 ШъукIуати сэ сыдыдэхьан,
 СигущыIэхэр аужрэу есIон,
 Зэзгъэлъэгъужьын...
 Купыр зэкIакIуи, IукIыгь,
 Алэрхъуае Дышгэкоки
 Бэным дахьы, кьэуцугь.
 ЫIэгъуапэ лэныстэр
 ПсынкIэу кьырихыгь.
 ЗыщилIыжьы,
 IаплI рищэкIи,
 Идунэе ыухыгь...
 Къэбар гухэкIыр
 Джауштэу рекIокIыгь.
 Тыришгъаорэ Дышгэкокирэ
 Зыкьэ-зыбэнэу
 ЗэдычIалъхьагъэх...

Тыгъэм гухэкI шыхъуи,
 Игъогу техъажьыгъ.
 Нахъыбэ сыда щытын,
 ШПэхэу къоухъажьыгъ.
 Чэщым шъуфэягъэшъ,
 Шъузыфаер кыжъудэхъун,
 Чэщыпэ дахи ишъухын.
 Ар ишъохыфэ кIалэмэ,
 КIалэм кIалэ иIофба,
 Iофыбэ чэщырэ яIэба –
 ШПулъэгъум иаухътэшъ,
 Дахэ зэраIон яуахътэшъ.
 Чэщыр тынчэу кынэси,
 ЧIыгум зышиухъытагъ.
 Тыгъэр икъогъу нигъэси,
 Мазэр ом кырищагъ.
 Адэ мазэр имытмэ огум,
 Жъуагъохэр имыIумэтмэ,
 КIасэхэр чIынэлъэ лъэгум
 Сыдэущтэу щызэIукIэн,
 ШПулъэгъуи шызэраIон?
 Мазэр нахъ лъагэу дэкIуае,
 Огум нахъ екIотэжы,
 КIасэхэм ащ щаIотэжы...
 Хэти, сыди уахътэ иI,
 Тыгъэри къэущыжы.
 Къин ыхъугъэшъ,
 Джы зеужыжы.
 Нэфылъ кыызэкIичмэ,

Мазэр огум екІыжы,
Жъуагъохэр егъэкІосэжы,
ИгъэпсэфыпІэ мэкІожы...
Джары, нартхэр, шъосІуагъ,
Тыгъэр зыкІэсІэжагъэр.
Шъольэгъу боу тыгоІагъ,
Къыддэхъунэу тызэжагъэр.
Тыгъэр сэ сэІэжэфэ
Тыришъао зэуагъэ.
Ау ащ игугъи, тигугъи
Гугъэнчъэ хъугъэх...
Ау зэрэгъотыжыгъэх,
Шульэгъу агу илтыгъэти.

7

– Опсэу, ти Сэтэнай,
Сэтэнаеу гоцэ дах,
Къэбар дахэ тыхэдэІуагъ
ИкІэух гухэкІми.
Хэт адэ, Сэтэнэе дах,
Ахэмэ ябэн ылъэгъужыгъ,
Хэт якъэбар ыІотэжыгъ?
– Зэхэсхыгъэр шъосІон,–
АриІуагъ Сэтэнае гуащэм,–
ЗэфэкІасэхэр адрэ дунаим
Щызэрэгъотыжыгъэхэу аІо.
ЗыІорэмэ нахь ашІэнба,
Агу щымыхъугъэ аІорэп.
Шульэгъум къыпфехъы
Нэплъэгъуи,

ГукIаи, гугъуи,
 ГукIэгъуи,
 Гъатхэм ичъыг тIэмыгъэ
 Къышыдэушмэ гугъэр.
 Бжыхъэм ипкIэшгъэ нэгъу
 Дышгъэр зытиз игъогу
 Щымыплъыкъбожмэ...
 Пщэсхэр зэрыт иогу
 Жъуагъор щымытэкъбожмэ...
 Джащыгъум
 Шулъэгъу уиIагъ,
 Аш иIэшIугъэ
 Ори зэхэшIагъ...
 Алэрхъуае ДышгъэкокIырэ
 Тыришгъао кIасэрэ
 ЗэфэкIасэхэу къахыи,
 Зы бэны зекIужьхэм,
 ЯшIулъэгъу аухыгъэп.
 Илъэс заулэкIэ бэным
 ЫпшгъэкIэ зы чъыг
 КъыхэкIыгъ.
 ЫхэкIи зы чъыг
 КъыхэкIыгъ.
 Чъыг цIыкIумэ зызэращэкIи,
 Зы чъыгы хъужьыгъэх...

8

...Уахътэхэр кIуагъэх,
 Зэманхэр блэкIыгъэх.
 Ау шIу зэрэлъэгъурэмэ

Ячъыг мафэ джыри шыI.
Мэфэ фабэм ригъэзыгъэу
Мэлахъо кIалэ горэ
Ячъыг чIэгъ чIэтIысхъагъ.
Якъэбар ыгу итIысхъагъэу,
Ащыгъуазэу щытыти,
Дэлэбайи къутамэ горэ
КъыпиупкIыгъ.
Сакъэу сырынэ хиупкIыгъ,
Ащ епщэзэ, къэунэм чIэлъ
НэбгыритIумэ
КъарыкIогъэ-къяхъулIагъэр
КъырипчъыкIыгъ.
КъырипчъыкIыгъэр зэкIэ
Гъыбзэу гум къыщыкIыгъ.
Шулъэгъу дахэм иорэдэу
Нэужым ари хъужыгъ...
Уахътэм къыгъээзжъэу
Щытыгъэмэ, нартхэр,
Тызфаер къэдгъэхъужыни.
Сыфитыгъэмэ сэ, нартхэр,
Сэе дахэу сыдыгъэр
Алырхъое ДышъэкокI
Ныбжьи блэсхыныеп...
– Сэри, тигощэ лъапI,
Тыришъау къытхэтыгъэмэ,
Мы уанэу сшIыгъэр естыни, –
ШъошIэ кIалэми къыIуагъ...
Нарт къэбарыр гухэкI,
Сыд фэдизэу тыгу хэкIми,
Ари дунаим щыхъугъ...

Тыгъэр ошъочапэм
Джыри къыщэуцу,
Къушгъхъэ дысы лъапэм
Бзыйхэр чIым щэуцу...
ЗэфэкIасэмэ ялъагъо
Тыгъэр рэкIожьы.
ЯшIульэгъу ичъыг
КъэуцуаIэшъ,
Зыщегъэпсэфы.
Ахэмэ ягупшысэзэ
Загъорэ тегупшысыкIы,
ТIэкIурэ мэлтызы,
ЕтIанэ игъогу техъажьы,
Мытхъытхъэу дэхъажьы
Зигъэпсэфынэу.
Зегъэпсэфышъ зыкьеIэты
Пчэдыжъ кыггэхъунэу.
Мафэр джыри къэхъумэ
ШIульэгъуи кыщыхъун.
Ары дунаим икIуакIэ...

2015

НАРТМЭ Я ЖЬЫГЪЭИБГ ГУГЪЭР ЩЭКИОДЫ, ГЪОЧИЭГЪЫМ АКЪЫЛЫР КЪЫЧИЭКИ

Нартмэ ядышгъэ чъыг

Нартхэр бэгъэшIэ лъэпкъэу,
Лъэпкъыжъэу, псэтытэу щыIагъэх.
УщыIэмэ Iаджи зэпыочы, огъашIэ,
ГъашIэм удэчъэпхъы, ори уздещэ,
Ау уздищэрэр сыдым нэс, ыгъунэ тэд?
Гъунэ зимыIэ дунаим тетэп аIо,
ЗыIорэм ымышIэрэ ыIона,
ЫПоми, ежъыри ащ IукIэжъыщт.
Къэхъущт-къэшIэщтым щыгъуазэу,
Нартхэр ыгъэгъуазэу макIэ ахэтына,
Угу зыIэтыни, езыщэхыни Iаджи щыI,
ЩыIэныгъэми шъошэ пчъагъэ иI.
ЯIагъ нартмэ зы дышгъэ чъыг,
Сэтэнае ичъыгыкIэ еджэхэу.
Хэтми ащ имыIэрысэ зыIуфэрэр,
Iуфэу, имыIэрысэпс ешъорэр,
Уашъор щэIэфэ щыIэнэу гугъэу,
Игугъи гугъэ IэнэкIэу щымытэу,
Ыпэ къэтыр кIочIэ зейкIэу,
KIэлакIэ кIуачIэр хэмыкIэу зыкIи,
KIэжъымэ, хэKIpэр хэхъожъэу,
Жъы кIэтэу зекIоу кIалэу къэнэ.
Къызкъуанэрэр мыIэрыситIу –
Зы мыIэрысэр нахь цIыкIоу,
Зы мыIэрысэр нахь инэу
Чъыгы шъхъапэм къышэкIэх.
КъызпыкIэкIэ цIыкIур мафэм къэхъу,

Хэхъошъ, кІэлъэныкъор плъыжыбзэу,
 КІэлъэныкъор дышгашъоу,
 Ышго мѣжыу, нэр пІепехы.
 Зыкъырехы джащ фѣдизэу, дахэ.
 Дэхэ закъоп, зы шэн-сэн хэлъ –
 «Шъузы мылъфэм
 Фыжыыр зэрэІуфэу –
 Шъхъац дэнэфэу
 Пшгашгъэ ащ къыфэхъу,
 Шъузы мылъфэм
 Плъыжыыр зэрэІуфэу –
 Шъоофыжыышхо –
 Нарт шъаор къельфы», –
 Къыщелo нарт къэбарым.
 Къэбарым хэт мыІэрысэшхом
 Щэшхэ Сэтэнае, гуащэми адэгуащэ,
 Зыдэгуащэхэрэр ежъ фэдэу мэкІэжых,
 МэкІэжыхэшъ, икІэрыкІэу зыкъырахы.
 Хэн фэхъурэп зи нарт мыІэрысэм,
 ИмыІэрысэпс лІыхэри дэкІалэх,
 КІэлэ хъалэлхэу, цІыфышІухэу,
 НэгущІо гукІэгъушІэхэу мэхъух.
 Ащ фэдэ хъурэр етІани лІэблан,
 Лыгъэ-пытагъэкІэ ренэу зеушэты.
 Шэтапкъэм игъом нарт шъэо мафэмэ,
 Шъэо Іумафэмэ дунаир агъахъэ,
 Нарт лІыхъумэ апэ упыеу укъэмыкІ.
 ЯкІи-яжъи зэхамыфэу зэфэдэхэу
 Дэхэ-дахэу джаушцтэу нартхэр щыІ.
 Мыщ фэдэу зэрэщыІагъэхэр сыд фѣдиз,
 Хэз ямыІэу илъэс мина, тІуа, нахыба?

БэгашIэхэу джащ фэдэу щыIагъэх
 ЯщыIэныгъэ мыIэрысэмэ къаухъумэу.
 Ау къафэмышъумагъэп ежъмэ ахэр,
 Чэщым зыгорэм ытыгъухэу ригъэжъагъ.
 Агу еIэжъых нартхэр, ашIэщтыр ашIэрэп,
 КъырашIэкIыгъ мыIэрысэм чэу лъагъ.
 Чэу кIоцIым къэрэгъулэхэр боу дэс,
 Ахэри дэс, шыудзи зэпэIутэу агъэуцу.
 Къауцухъэ, ау сыд ашIагъэми пкIэнчъ,
 Гугъэнчъэхэшъ, хэкIыпIэ нартхэр еусэх.
 Хэт сыд къыгушшысыми орэхъуи ары,
 Хъун зыхъукIэ сыдыри зэпэфэ, хъушт.
 Мыхъуны зыхъукIэ, «махъушэм утесми,
 Хъэр къыоцакъэ» зэралоу узфаер хъурэп.
 Хъун фаети, нарт зэшитIу къэкIуагъ –
 Зыр Пызгъэчъ, адрэр Пыдж, кIэлэ чаных.
 КIалэхэр мыIэрысэ чъыгым фэплъырых,
 Плэхэмэ тхэркъуищ зэфэдэу къэбыбыгъ.
 Къэбыбыгъэмэ мыIэрысэшхор рахъыжъагъ,
 Чыжьэу IумыкIыгъэхэу Пыджэ алъыуи,
 Лъыр къыкIэчъэу зы тхьаркъор ыуIагъ.
 УIагъэм илъ гъогу лъагъо афэхъоу,
 Гъогоу зытетхэр хыIушъом нэсыгъ.
 Уахъгэ къэсыгъэти, хъурэр ашIагъ –
 Тхьаркъохэр Псытхъэ гуащэм ыпхъух.
 Тхьаркъуашъо фаехэмэ зыщальэ,
 Зыщальэшъ, зыфаем мэбыбых.
 КъызкIэбыбыгъэхэр мызыгъэгум,
 ГукIэ, псэкIэ псэогъу лъыхъухэу ары.
 Ар бэрэ нартмэ къяхъулIэу хъугъэ –
 ЛIыгъэшIапIэкIэ пшъашъэхэр къякIоу.

КъызфакІохэрэр ежъмэ анахь лъэш,
 ЯлъэшыгъэкІэ къатекІонылІ,
 Лпыгъэр зэтрахрэл, лІыхэр кыяхых.
 Кыяхэрэр псэогъукІэ адиштэу хабзэ,
 Хабзэм изы Іахь унагъо пшІэныр.
 Хэт зыдишІагъэр анахыкІэу Мыгъээщ?
 Зищэ мыохъурэ нарт лІэбланэу Пыдж.
 Джары мыІэрысэ хьалэмэтмэ якъэбар,
 Къэбар дахэмэ язы пычыгъо Іахь...
 Іахь-Іахъу дунаири, тетри гоцыгъэ,
 ШІу зыцагощи, е зыщыраути щыІ.
 УщыІэмэ Іаджи урихьылІэн, уушэтын,
 Зызыушытыжърэр щыІэныгъэм епсыхъэ.
 Зэтегъэпсыхъагъэх джыри нартылІхэр,
 ЯлІыгъи пыч фэхъугъэп, джыри мэшэсых.
 Япщэхэри огу лъагэм джыри щесых,
 Нэсых огу япчыпыджынышъхъэхэр,
 Ашъхъэ джыри уашъом икІэгъэкъон.
 Ау къянэкъокъуныр зинэрыгъ Емынэжъ,
 Емынэжъ жъалымэм ядунаи къызэпрегъазэ.
 Зэ мы емынэм лІыжъ екІагъэ зыкышІи,
 Сэтэнэе гуащэм ыдэжъ къэкІуагъ.
 – СылІыжъ, Сэтэнай, – кыриІуагъ, –
 Жъы дэдэ сыхъугъ, ерагъэу сзекІо,
 СызэрыкІорэ гъогури слъэгъужьырэл.
 Сэлъэгъу, сиякъыл зыкІи чаныжъэл,
 СыгукІи нахь мэхъаджэ джы сэхъу.
 Кысфэхъу джэуап, уишІуагъэ кыисэгъэкІ,
 СыкъэгъэкІэжъ уимыІэрысэ кыисІугъафи.
 – УкъэспІэжыгъ о, у Емынэжъ,
 Жъалымагъэ бащэ дунаим щызепхъагъэшъ,

Къыпшъхьапэнэп зыкИ, ишIуагъи окIынэп, –
КIэкIэу пиупкIыгъ игущыIэ Сэтэнае.
Ольэгъуа, Сэтэнэе гуащэм идышъ чъыг,
Чъыг мафэм шэн-сэнэу хэлъыгъэр?
Зылэжыгъэм дэй зыкИ фэфедэрэп.
Федэ фэхъугъэп джауштэу Емынэжъ,
Ау Емынэжъ емынэжъ зыкIыраIорэр,
ФаIорэм зэкIэмэ екIэ ащэкIошъ ары.
Джары мызыгъэгуми зи къыдэмыхъоу,
ЫгукIэ гъуахъоу зыкIыIукIыжыгъэр.
IукIыжыгъ ашIошыгъ, ау зигъэбылти,
Илъэуж амылъэгъунэу чэщ ыгъэхъугъ.
«Сэ къыздэмыхъоу ишIуагъэ къысэмыкIмэ,
Къыспшъхьапэнэу зыкИ сэркIэ мыхъумэ,
ШъоркИ орэмыхъу, феди шъуфэрэмыхъу», –
ЫIуи Емынэжъ, чэщы кIасэм къакIуи,
Нартымэ ядышъэ чъыг риупкIыгъ.

Нарт гъашIэр мэхъу джы кIако...

Нартхэр зыгъэкIалэрэ мыIэрысэр зау hym,
Ежъхэми зэхашIэу къахаIэу ригъэжъагъ.
Усэрэжъ ыдэжъ зы кIалэ къакIуи,
«Тхьапш къэзгъэшIэшт?» ыIуи къеупчIыгъ.
УпчIэм джэуап раты хабзэти, Усэрэжъ:
– Уижъышъхьэ ипIалъэр шъэрэ шъэныкъорэ, –
КIалэм риIуагъэти, адрэм гукъао щыхъугъ.
«Ащ емыхъуштмэ сыда унэ згъэуцун»
ЗэриIожъи, джауштэу унэнчъэу шыIагъ.
Нартмэ ящыIэныгъэ пыч фэхъугъэми,

КъахаІэми, илѣэсишѣэм дэкІэжъхэу,
 Мэлыци къаІукІэжъэу, зыпкъ иуцожъхэу,
 АпкъыкІи, агукІи зэтетхэу бэкІае къахыгъ.
 Ау къахэхъэгъэ жъыгъор ежъ игъогу рэкІо,
 Уахътэм дэкІо, нартмэ къахаІэ, къэжъых.
 Жъыгъэм иуцорэр нахъ цІыкІу мэхъу,
 Мэхъушъ, етІанэ кушъэм хапхэжъы,
 Кушъэ оредкІэ нысэмэ агъэчыежъых.
 Уахътэм дакІоу джыри ахэкІызэ,
 Зырызэу къэбжъыемэ арагъэкІужъых.
 Нарт цІыкІужъыехэр нысэмэ ялѣІух:
 «Тешъупх тэрэзыІоу, пытэу, нысэ», – аІо.
 ЗэраІоу ашІы, джауштэу къадекІокІых,
 Агу хамыгъэкІэу яжъхэр щагъаІэх джыри.
 Ау шыІэ зэпытынха, цІыкІу дэдэ мэхъух,
 Мэхъухэшъ, къэбжъыемэ арэбзэхыкІыжъых,
 Зыдэхъужъыгъэхэри хэти ымышІэу.
 Нартмэ ашІэцтыр амышІэу хэгъашъо ашІы,
 ЗыкІашІрэр зы Іофыгъу – жъымэ яІоф зэхафы.
 ЗыкІзэхафырэр – шІуагъэ зимыІэжъ жъымэ
 КъадекІокІырэ нысэмэ кІочІэ лые агъэкІоды.
 Ар агъэкІодмэ адрэ Іофхэр къэнэх,
 Іофыр мыухыжъба, Іофым Іоф къельфы.
 ЗэкІэ зэдеІэжъхэми ашъхъэ зэрэхахыжъ,
 Мэщыр, мэкъу-мэщыр, Іэщыр, шэкІоныр –
 МакІа нартхэр зыпылтыр, ябын Іужъу.
 Нарт хэгъашъом иунашъо ац шаштагъ –
 Куахъо зымыштэжъэу, Іатэ зымыгъаІэу,
 ІэхъомбицкІэ чатэ къызымыхыжъэу,
 Ищэбзашъэ зэдидзэу шгыхъэ емыожърэр,
 ЖъыукІ хасэм къыращалІэшъ, иІоф шаІо.

ЗэраЮрэр сыд – бахъсымэ рагъашъошъ,
 Утэшъогъэ лЫжъыр Жъыгъэибг радзыхыжбы.
 Джащ щыханагъ жъымэ якушъэ хапхи,
 Ащ хэгъэхъожь къэбжъые игъэтЫсхъанри.
 ЖъыукІ хасэм кушъэм хэлъмэ адиублагъ,
 Благъи, Іахъыли щыІэп, зэкІэ зэфэд,
 Ащ фэдэ хабзэ нартмэ яІагъэшъ.
 «Кушъэмэ ахэлъхэу лЫжъырэ ныорэ
 Зы унэ горэм зэдилъых, – еІо къэбарым, –
 ЖъыукІыр къежъэгъакІэти зэкІэ щтагъэ,
 Щтэм хэтэу ныом гуІэу еІо:
 – А лЫжъ, зыфэсакъ, Тхъэр сакъ,
 КъакІомэ жъыукІхэр узэрэжъыр къашІэн.
 – КъашІэн ужэ умыгъэуцумэ! – къыІуагъэу,
 КъыІогъэ къодыеу жъыукІ купыр кыхыагъ.
 Кыхыагъэхэр къяплъи, къяупчІыгъэх:
 – ТышъоупчІы, къашъуІо нахыжъыр?
 – Нахыжъыр мыры! – ыІуагъ лЫжъым.
 ЛЫжъым ыІуагъэм ныор ыгъэтхыуагъ:
 – Тхъэр къысауи, о плІэ укІэжыгъ,
 Сэ сыкІэжыгъ зы закъо, Іаджи къэпщагъ
 Сэ сыкъэмыщэзэ, – купэу ар зэхэзыхыгъэм,
 Кушъэм кыхахи, лЫжъыр рищыгъ.
 Дащи, нарт санэ рагъашъуи, радзыхыгъ».

Радзыхыжбын кушъэмэ къызэмынэм
 (Къэбжъыемэ арысхэри аухыгъагъ),
 Игъо къэсыгъ аЮзэ анахыжъыр хацэу,
 Хащрэр рагъашъоу зэрэрадзыхрэр,
 Радзыхрэмэ амыштэу, альапэ рагъанэу,
 КъараІон къамыгъанэми, укІыр мэкІуатэ.
 КъэкІуати иуахътэ, Жэмадыужъри къащагъ,

Къащагъэм аужрэ бжъэр ешъонэу зыратым:
 – Тхъэм мы жьыукІ Иофыр зигупшысэр,
 Къэзыгупшыси къезыгъэжъагъэмэ
 Нарт лІыхъужтым ичэтэ ут аригъэкІон,
 КъэкІонышъ лъы ышІэжъын! – лъэІуагъэ.
 ЫІуагъэр лІыжъым Саусэрыкъо зынэсым,
 ЖъыукІ хасэр Алэдж ицагути зыдэтыр,
 Утын аригъэшхыгъ, алъ ышІэжъыгъ...
 Ауштэу щытми, нарт унашъор уцугъэп,
 Къэуцу имыІэу жьыхэр радзыых.
 ЕдзыыхкІэми кІэхэр къыфаугупшысыгъ,
 Угупшысэмэ адэ зыгорэ къыхэхын.
 ЛІыжъэу къыхахэр матэкІэ дахъые,
 Дахъыеу, къушъхъэтхым зынагъэскІэ,
 Матэу зэрысым мыжъо щэрэхъхэр,
 Щэрэхъ хъураехэ кІагъэуцошъ, атІупщы,
 РатІупщэхэрэр ІэшІэхэу бгым ехы.
 Къыхахыгъэмэ джыри зы хагъэхъуагъ –
 Игъо къызыхъукІэ жъыр ыкъо ыхъынэу,
 Дихъыенышъ, ежъ-ежъырэу ридзыхынэу.
 Ау тауштэу ебдзыхыжъын уятэу уигупсэр,
 Апсэ хэІэжъхэзэ нартмэ яжъхэр ауКІых.
 ЖъыукІ хасэм Шэбатыни иІоф ыІуагъ,
 Іо хэмылъэу Шэбатныкъо ридзыхын фай.
 Ащ фаепышъ Шэбатныкъо шІоигъуадж,
 Ау о пшІоигъуаджэр зы, унашъор хабзэ.
 Нарт хабзэм шІолІыкІи, ятэ рихъыжъагъ.
 Чыжъэу ыхъыгъа, бэрэ ыхъыгъа, нэсыгъ,
 Къушъхъэтхым нигъэси, ыгъэуцугъ.
 Уцуагъэу тІэкІу зигъэпсэфэу щыти,
 Матэм щэрэхъхэр фишІи, ыгъэпсыгъ.

– Спсэ сыхэІэжы, сят, ау сыд сиамал,
Амалынчэ нарт хабзэм сехуІэ,
Мыр кысэхуІэным сыфэмыягъ,
Кысфэгъэгъу, – ыІуи, ритІупщэхыгъ.
Зыдехый, ар зыреІуи, ятэ зи ыІуагъэп...

ГъочІэгъым акъылыр кычІэкІы

КъэкІожынэу кІалэм кыгъээзжыгъ,
Ау тыригъээзжыгъ ыгу мырэхъатэу.
Ятэ рэхъатэу, зи ымыІоу, чыгъ лъапсэу,
Лъэпсэ пырэцэжъ горэм пынагъэу пылъ.
Зэрылъ матэри пыгъэнагъ, тІури елэлэхых,
Гуих тауташым шхъэрыт Шэбатын къэщхыгъ.
– Сыд уздэхъащхырэр, сят? – къор тым еупчІыгъ.
– УкъэупчІэшъ, осІон, о пкъуи мыщ укъизыхкІэ,
Мы чыгъ лъэпсэжъым ушІонэнкІи мэхъушъ ары...
– Армэ хъурэр, хэти зыфаер ерэшІ, сэри сшІэн,
УзгъэкІонэп хъадрыхэ сынэ къаплъэу!
– Ащ о узэреплъ. Ау сэри ащ сыщыхъаолыеу,
Лыеу сызэцэу сыда джы сыкІожын.
КъэмыкІожьми кІуачІэкІэ сишІуагъэ,
СишІуагъэ къэкІонба сигупшысэкІэ.
Гупшысэм кІуачІэ иІ, ар хэткІи федэ,
Зыми уфэмыфедэмэ хъадрыхэ укІогъахэба.
Ыхэ къехыжъхи, Шэбатыныкъо гъочІэгъыжъ,
ГъочІэгъ зэгъокІэу зи зынэмысырэм ыхыгъ.
Къыфехъы тхъамафэ къэс шхын, къыфэсакъы,
Ежьи сакъ, нарт хабзэжъкъутэ къыфашІын,
КъашІэмэ ятэ зэригъэбылгыгъэр, агъэпсэунэп.

Джауштэу псэухэу, ямафэр кІуатэу,
 ГъашІэри кІуатэу ятэрэ ыкторэ шыІагъэх.
 УщыІэмэ уахътэр мэкІо, дэгъуи, дэи хэт,
 Хэт щихъагъ дунаим иуае, итыгъи темыпсагъ.
 Узэсагъэм ренэу урыкІо пшІоигъу,
 Ау шІоигъор къыдэхъоу ренэу хэт щыІ?
 Джауштэу шыІагъэх, тыр зыми фэмыныкъоу,
 Икъу фэдиз Шъэбатыныкъо ынаІэ къытетэу.

ПкІышгъхэ-мышгъхэр зыкІодкІэ...

Зэтетэу, зыпкъ итэу дунаир кІорэп,
 КІалэм изыкъэкІуакІэ тым ыгъэшІэгъуагъ.
 Пшагъоу мызыгъогум кІалэм къыхыгъгэп
 Къыхы хабзэ пкІышгъхэ-мышгъхэмэ ащыщ.
 Сыд щыщ хъурэр, ятэ кІэупчІэнба,
 Ухэтми уупчІэным хэлъэп зи емыкІу.
 – КъысаІу, сикІал, сыд адэ къэхъугъэр,
 Огъуа зыхыгъэхэр къужъи, мыІэрыси?
 Сыоплъышъ, мысагъэ пкъолъым фэд,
 Сыд узгъэнэшхэйрэр, зэ къысаІу.
 – Боу осІон, сят, тичъыгмэ джы яогъу,
 Тыгу зэгъужъэу нартхэмкІэ тыкъэнагъ.
 Гукъанэу тиІэр джары, тят, тшІэрэп,
 Сыд тшІэн, сыдым адэ теусэн.
 Слъэгъугъэри осІон мыщ сыкъежъагъэу,
 Псым къырихыжъагъэу мыІэрысищ,
 Щыри шІагъоу, зэпэлыдыжъхэу,
 КъыхэлэдыкІхэу псыхъом щесых.
 Салыхэхъагъ, ау ежъхэр блэсыкІи,

Гугъэ IэнэкIэу сэри сыкъагъэнагъ.
– Ар гукъанэ умышI, сикIал, хэкIыпIэ иI, –
КъыриIуагъ ятэу Шэбатын, – пшгъхэ Iэт,
Пшгъхэ Iэтыгъэмэ щыIэр о плъэгъун.
Плъэгъурэ щыIэмэ нартмэ афэхъыжъ,
ЯпхыылIэжърэр чылапхэ хъужбын...
Хъугъэ Шэбатын зэкIэ къыриIуагъэр,
ЗэкIэ хъоуи, хъуати, мэзи, къушгъхы
ЗэпикIухы, огъу къелыгъэу чыгитIу,
Зы чыгыр мыIэрысэу, адрэр къужъэу,
Нартыжъымэ апытыр къафихъыгъ.
Къафихъыгъэр зэкIэ нарт чIыгужъым,
ЧIыгу бэрчэтым къыщыкIы хъужыгъ.
Заужыжыгъ нартмэ, Шэбатыныкъо,
Шэбатын ыкъо, кIэлэ дэгъур къыхъыгъ.

ТIы щымыIэу хъубгъапхэ щыIэн

НэмыкI уахъти къыхъыгъ язэман,
Зэман зэблэкIмэ ямэл Iэхъогъумэ,
Iэхъогъоу Амышгъ къыкIэныгъэмэ
Зы къахэмынэу тIыхэр узым ыхъыгъ.
Ар зехъым хъубгъапхэ текIынэу,
ЗэтекIынэу Iэхъогъум зи къыхэмынагъ.
Къэнагъэ мэлмэ арапэсыщтыр амышIэу,
ЗымышIэрэм шыкIэр кIэупчIэу хабзэ,
Хабзэм тетэу нарт хасэр ашыгъ,
Ашыгъ, ау хэкIыпIэ амыгъотыгъ.
Шэбатыныкъо ятэ дэжъ къэкIуагъ,
КъэкIуагъэр нэшхъэишъ, нэшхъэй.

– Сыда унэшхэй? – Ятэ кьеупчІы,
УпчІэ кьатыгэмэ джэуап ищыкІагъ,
Гукъанэу нартмэ яІэр ятэ фиІотагъ.
– Мы кьэпІотагэм, сикІал, хэкІыпІэ иІ,
ИІэр – мэлхэр Амышгъ итІыхъупІэжъ фых,
Джащ фыхи, мэлхэр кьэбэгъожьышт...
Нарт Шэбатынэу лЫжъ дэдэ хъугъэм,
Іаджи ащ фэдэ хъугъэу ылъэгъугъ.
Нахыжым ылъэгъурэр кІалэм игъогу,
Гъогу озгъэлъэгъун щыІэмэ дэгъу.
«Дэгъу, – аІуагъ нартмэ, – боу дэгъу,
Боу игъу, кьытэпІуагъэр, кІал.
Ау о укІал, тыдэ кьэкІрэ уиакъыл?» –
Акъылэгъу кьыфэхъурэр ариІуагъэп.

Чылапхэм кьегъэээжы

Зы гъэ горэм нартымэ ямэщи хъугъэп,
Хъугъэп а гъэми, кьыкІэлъыкІуагъэми.
Ащ кьыкІэлъыкІуагъ гъаблэр, гъаер,
Гъаер кьэзыхыгъэр чылапхэ щымыІ.
ЩымыІэр фихына, ятэ игъомылэу
Хъэ гъэлыгъуагъэ тІэкІу зыдыхыгъ.
Зыфихыгъэм тІэкІу шІомакІэ хъугъэ,
Ар зыкІэхъурэм ыгу кьеоу кьеупчІыгъ.
– Тят, уиупчІэ лъэшэу сегъэонтэгъу,
Мэфэ онтэгъухэр нартхэм кьытфэкІуагъ.
ГъитІу кІуагъэ тимэщ кьэмыхъоу,
Мэщ зыщымышъурэм чылапхэ щыІэп,
Чылапхэ зыдэщымыІэм гъаблэ щыІ.

– Ара шъуиІэр гукъаоу? Ащи хэкІыпІэ иІ,
 ИІэр сэ осІон, о пшъхъэкІэ бгъэцэкІэн,
 ПфэмыгъэцэкІэн, сикІал, ащ хэлъэп.
 Гухэлтыр ТхьагъэлыджыкІэ къегъажь,
 ИмэщыпІэжъ, имэщ зэрищагъэ гъогухэр,
 Зы гъогу къэмыгъанэу зэкІэ зэхэжъуахъ.
 Ужъуагъэм кытекІэрэр нарт чІыгум,
 ЧІыгу бэрчэтым чылапхъэ фэхъужьын.
 Шъори шъуІотэжьын, бэгъашІэ шъохъу!
 Шъо шъухъумэ тэри джыри тыщыІэн.
 ГушчыІэр шІэхэу лъэкІуатэ, ау мэщыр,
 Мэщым ишІэн сыдигъо ІэшІы хъугъэ.
 Шэбатыныкъо ышІапхъэр ышІагъ,
 Ыжъуапхъэр ыжъуагъ, мэщ бэгъуагъэ
 Игъо кыызэсым Іуихыжьыгъ, джауцтэу
 Зэ джыри нартхэр хищыжьыгъ.

Нарт тхьэлъэІу

Зызыужьыжьыгъэ нартхэр тхьэлъэІум,
 ТхьэлъэІу сэнэшъуафэм щызэфэсыгъэх.
 Къызэрэнэсхэу сэнэфыбжъэр кыфаІэты.
 ЫцІэ аІэты: «Уай-уай Шэбатыныкъу!»
 Шэбатыныкъо пчэгум кыращэ,
 Кыращэшъ, нартхэр къеунчІых:
 – КыгъаІоба, Шэбатыныкъу, сыдэу хъумэ,
 Тэ тфэмыгъэхъурэр о зэкІэ бгъэхъугъэ?
 Къэбгъэхъужьыгъэх мыІэрыси, къужъи,
 Нарт Амышгъ итІыхъупІэжъ мэлхэр пфи
 Бгъэбэгъожьыгъэх, етІанэ чылапхъэ

Емыутэу мэц гъэбэжъу къэбгъэкІыгъ?
 Шэбатныкъо тхьэлъэІум ыпчэгу къиуцуагъ.
 – Сэрэп,– ыІуагъ,– мы зэкІэ зиакъылыр!
 – Хэт зиакъылыр шІэхэу къытаІу!
 – ШъосІон Тхьэ къашъуІомэ шъумыгубжынэу,
 Шъугубжэу шъуичатэ къысфишъумхынэу.
 – Къыпфитхынэп, Тхьэ къыпфэтэІо!
 – Джы къэсІон, нартхэр, хъугъэр зэкІэ,
 Мы зэкІэмэ сэ сишІушІагъэ ахэлъэп.
 ЗишІуагъэ хэлъыр сятэу Шэбатын.
 МыІэрыси, къужыи къэзгъэкІыжыгъэр,
 Нартмэ ямэлхэр зыгъэбэгъожыгъэр,
 Мэц гъэбэжъу къэзгъэкІыжыгъэр сят.
 Сятэ къысимиІо сшІагъэп, сигъэгъозагъ,
 Сигъэгъуази, акъылкІэ къыздэгощагъ.
 Къызыддэгущэм, шъольэгъу, тыкъэнагъ.
 Адэ тыкъызкъонагъэр тижъмэ яакъылмэ,
 Акъылыгъэ хэлъа Жъыгъэибг зэрэтщэхэрэм?
 Сэри сшагъэ, адэ сыд сшІэн, нарты хабз,
 Хабзэр зыукъорэр шъогъэппцынэ.
 Щынэ зышъхъарыт тинахыжъмэ
 Янахыжыгъо гупсэфэу арэгъакІу.
 Сятэ Шэбатын Жъыгъэибгым зысэххым,
 СфэукІыжыгъэп шІу дэдэ сэлъэгъути.
 Хэти ымылгъэгоу зы гъочІэгъ горэм
 Схыгъэу ац джы щысэгъэпсэу.
 Мыпсаугъмэ сятэ Шэбатын,
 Жъыгъэибгы есидзыхыгъмэ хэт,
 Хэты адэ тыкъыкъонэжыни?!
 Непэ гъэбэжъум итхьэлъэІу,
 Тхьэм тежъугъэлъэІу тинахыжъхэу,

Тинахыжъ кІасэхэр кытфиухъумэнхэу.
Нартхэр къэзэрэІэтхи, Шэбатыныкъо,
Шэбатыныкъо мафэм хьохъу кыфаІуагъ.
Тхъэ зэфаІуагъ – нахыбэрэ жъы хьурэр
Жъыгъэибг амыщэжынэу,
Тырамыщэжынэу хьадырыхэ гьогу.

Акьыл зэфэхысыгъэр

Джы гьогоу нартхэр зытехъажьыгъэм
Гугъэр нахыбэ щаукІыжьрэп.
Агу кызыкІыжькІэ яблэкІыгъэ,
ХэкІыпІэр зиакъылым бжъэ фаІэты.
ТэІэты тэри, тэшІэ, акъылым хэти,
Хэт ущыщми, ущымыкІэмэ дэгъу.
Дэгъу, тэІо, дэгъу акъылыр загощым
Къыддэгощэн нартмэ зэрахэтыгъэр.
Ащ ихъатыркІэ нарт гьочІэгъым,
ГьочІэгъ мафэм акъыл кычІэкІыгъ.
Гум къэкІы – нартхэр зекІыжьым,
ИмыкІыжьхэзэ ахэмэ яакъыл,
Яакъыл зэхэлъ ащ чІалъхъажьыгъэмэ,
Зыщигъом джыри дгъотыжьынэу?
Ар хэт джы ар кытфигъотыжьын,
ИкІыжьыгъэхэмэ ячІыгу нартхэр?
Унэм икІырэм къегъээжъэу хабзэ,
Хабзэ пылъа адэ зичІыгу зыбгынагъэм,
Сыд е хэт джы ащ кыгъэгъунэрэр?
Къафэтэгъэгъунэ нартымэ ячІыгу,
Тыгу кытеІо – ахэр къэкІожьыщтых.

КІуагъэх зекІо, чыжъэшгы чыжъэ,
Ур зичыжъагъэр сыдигъо къакІужьышт.
Ау зекІо кІоным щыпсыхъагъэ нартмэ
Нарт Насрэны жакІэр джыри апэ ит.
Къэтми, ахэми зэ къытрагъээзжыын,
Къэзгъээзжырэмэ Лъэпшъ мафэм
Ишгъэо мафи ахэмэ къахэхъажьын.
Къызэхэхъажьхэмэ нарт Саусэрыкъоу,
Саусэрыкъоу тикъанэу псаоу чІатІагъэр
ЧІы чІэгъым къычІащыжьын,
КъычІащыжъмэ, нартмэ къахэуцожьын.
Тызэхэуцожъмэ нартмэ яакъылэу
Акъыл зэфэхьысыгъэр тэри дгъотыжын...

2016

Усэрэжъ

Усэрэжъ гъогу тетэу пчыхъэр къынэсыгъ,
Узнэсыгъэм чэщ щипхыныр хабзэм изы Іахъ.
Къош-Іахъыл уимыІэ хъумэ, чылэр уибысым,
Бысымыгъэ зэримыхъэу нартымэ хэт ахэт?
Узыхэти, узыщыщи зи къыкІэупчІэнэп,
УпчІэ хъакІэм иІэмэ, мэфищэ рагъэжэн.
«Сежэшгунэп, сшІуабэ машІэ», – ыІоми аштэн,
Къэштэ-штэжъэп ныІа хабзэр, ащи бзыпхъэ иІ.
Хабзэу тиІэм тырэгъуазэшъ, хабзэри мэкІуатэ,
МыкІотэжъ зыщыхъурэм ащ тыщынаартыжъэп.
Нарт я унэхэр унэ фыжыбэу зэхэт,
Яхъэ фыжы джадэхэр дэхъапІэмэ аІуль.

357

ПэІульашьо льягэхэр шыбгьэм енэкьокьух,
 Зэфрикьужьрэ чылэр нэхьои щымыкІ.
 ХьакІэ пэгьокІыныр яхэбзэшІум щыц,
 Ащымышькьахахьэмэ дахэу агьэшІон,
 ХьэкІэ гьашІо, хьэкІэ гьашхэ пчыхьэми фашІын.
 ПшІэны фаер чылэ Іушым ешІэ, ищыпашІэп,
 ХьакІэу непэ кьафэкІуагьэр жэкІэ-пэкІэ фыжь,
 Тыжьынышьо жакІэр ныбыджым шгьхарэкІы.
 КІалэп, лЫжьэп, лЫкур нахь итеплгьэ-Іупль,
 Инэплгьэгу рэхьат, ау кІочІэ лые хэлъ.
 Зэплгьэрэм пхырыплгьэу хьуцтыр кьешІэм фэд,
 Фэдэ хьакІэ кьыдэхьагьэп, чылэм егьэшІагьо.
 АгьэшІагьо икьуи, лЫхэр пчыхьэм зэфэсыгьэх,
 Зэфэсыхи, хьакІэм сэнэшгуафэ фашІэу яхабзэти,
 Хабзэм тетэу Іэнэ шыгьэр кьызэрагьэнэшыгь.
 ХьэкІэ ныщри гьэжьо фыжьри кьаупщэрыхьэ,
 Пщэрахь кІалэмэ хьакІэщым ахэр кьырахьагь,
 Зэхэхьагьэхэр нарт Іанэм тхэжьыхэу щышхагьэх.
 Ешхэ-ешгьом сэнэф кІадэр боу щыкІэрытІупщ,
 ШгьхэрытІупщы кІадэм ычІи кьэлгьэгуагь.
 О плгьэгьугьэм анахь дахэу хьохьухэр шаІуагь,
 Бэ шаІуагьа, макІа, хьохьум хьохьур пыт.
 Зэлгыпыты Іанэмэ лЫхэр зэрапэф,
 ЖэкІэ-пэкІэ фыжьымэ шІоу загьэшгьокІыгь.
 КІэух зимыІэ щыІэпти, шхэн-ешгьоныр аухыгь,
 Шхэныр зыухыгьэмэ лэпс кьафахьыжыгь –
 «Кьолэжьыми лыжъ егьоты, ымыгьотрэр лэпс».
 Лэпсым кьылыкІожьрэр гущыІэгьу уахът,
 ИщысыпІэ шгьхадж итахътэу хэти щэрэхьаты.
 Цыфыр зырэхьаткІэ дэІогьомІу мэхьу,
 Мэхьушъ, цІыф губзыгьэмэ аІорэм едэІу.

ДәІон шыІә хъумә Іаджи гушыІән,
 ГушыІәныр зинәрыгъым Іаджи кыІотән.
 Ау мыш фәдә хъумә хьакІәм бжәпәр раты,
 ГушыІә зәратрәм ышІән шыІәмә кыІон.
 КыІон зымыгъотырәр кьәбар кІәупчІән,
 ЗәкІәупчІә-зәдәІужьхәу пчыхьәр лъыкІотагъ...
 – ЛъыгъәкІуат джы, о, тихьакІ, – аІуи фагъэзагъ. –
 Тыдә зыбгъэзагъәми дунаим Іофыбә тет,
 УизытеткІә гъогуанә о къәпкІугъәшгъ нафә,
 Ефыжьагъә, ехыжьагъә Іоф упыльәпщтын.
 Ауштәу щытмә, гъогуи, лъагъуи бә ащыольгъәу,
 Плъэгъурәр кыпшхьәпәнәу дунаим ушәзекІо.
 КІо, тихьакІ, тәщ нахь дәгъоу ар о ошІә –
 Бә зыгъәшІагъә нахьи, нахьыбә зыльгъэгъугъ.
 Нахьыбә зыльгъэгъугъәр даІозә мәугъуае,
 Акъыл зыугъоирәр губзыгъәшІу мэхъу.
 Ар кыыздәхъурәр Усәрәжъәу цІыфымә альытә
 (Гу лъытагъәп купым нахь, яхьәкІагъәр Усәрәжъ).
 Усәрәжъ кыІоу хабзәм сыд къәхъуштми,
 Сыд къәшІәштми бәу халъагъоу аІо.
 ЗиІокІә дәІохъурәп, хъуштым тырегъафә,
 Зафәшгъ, зафә, лЫ Іумафәшгъ, ІукІәрәм имаф.
 ХьәкІә мафәу, о, зимафә, о, мәфишгъә хъун,
 Дәгъу хъуни, Усәрәжъы ущыгъуазәу щытмә,
 Сыдәу щыт кытаІу, сыд илЫло-лЫшІу,
 ИшышІоІукІә сыдәу щыт?
 Идунай тетыкІә ренәу ашІозафа?
 Зәфә закІәу шыІәр тәшІә, ар зы закъу,
 Тхьә закъом нәмыкІ щыкІагъә хәт имыІ.
 ИмыІә былымыр Усәрәжъ ыугъоирәп,
 Зәхиугъоярәр нарты лъәпкъым иакъыл.

Акылылэгъу кыытфэхъуи, зэ тыхэгъадаIу,
 Порэм тедэIунокIэ Уашъор тэ тикъан.
 Къанмэ я къаныжьбэу о Титхъэшхо мафэ,
 Мафи, чэщи, ошIуи, уайи зэрэзэблищрэр,
 Тызыщыщыр, тыкыыздищрэр, тэ тырищэжьагъ,
 Зэ ежьагъэр ыпэ макIо, тэ сыд гъогу тытет?
 Тызытети, тызыхэти, тапэ ити, зыльэ тити,
 КыытфэIуат, тхъамэтэ маф, тидунаи изытет,
 ТитекIэ ащ сыд фэд? Тижъмэ аIоу зэхэтхыгъэ –
 Тхъэм дунаир кыызегъэшым, щэу ар ыгощыгъэу,
 Тхъэр зыфэгощагъэм псэ зыпыти, зыпымыти,
 Огум ити, чIыльэм тети шъхъадж иIахъ ритыгъ.
 Нарты чIыгоу кыытитыгъэм фэдэ тэркIэ щыIап,
 ЩыIэми тыфаеп, тызыфаер непэ, хъэкIэ маф,
 Мэфэ нэфха тапэ къэтхэр, сыдэу уахътэм
 тыщыхъушт,
 Хъушт-къэхъуштыр цIыф губзыгъэм ыгу
 щызэпещэчы,
 Уищэчалгъэ илгыр ошIэшъ, къаIо, кыытфэIуат.
 Тапэ къэтэу узщыгъуазэм тэри зэ тыхаш.
 – Сызыщыщи, сыкыыздикIи, сауж щыIи, сапэ щыIи,
 ЩыIэу щыIэр къэзгъэшгыгъэ Тхъэшхом ешIэ.
 СшIэри щыI, сымышIи щыI, – къариIуагъ Усэрэжъ. –
 ОшIа, шъоIошъ Усэрэжъыр, сыIукагъэу щыт.
 ИщытыкIэ, итетыкIэ нарты кыызэрыкIу,
 KIо, сэш фэдэ теплгъэ иIэу пIоми ари хъун.
 Хъун-мышъуныр ешIа пIомэ, ащ щэч хэмыль,
 Ыгу илгыр ыIоу хабзэ, бэрэ ащ сэ седэIугъ.
 AIуи щыI, амыIуи щыI, зэкIэ аIорэр аIожърэп,
 Сыд аIожьыми, зэраIожьми, ар агъэкъэбарырэп.

Нарт къэбарым, шъошIэ дэгъоу, шъо шгъумышIэ
хъуна,
ШъорышIыгъэ фашIырэп, хагъахъорэп, хагъэкIырэп.
Угу къэкIыгъэр емыхьылI, нарт ыIуагъэм ари щыщ.
Тызыщыщ дунаир Тхъэшхом къызегъэшгым,
Шъэфы хъуна, огу къатибыр апэ ыгъэIагъ.
Огу Iэтыгъэм тыгъэр, мазэр, жъуагъохэр хищагъ.
Щыгъогъонэу огу шхъуантIэм шыblэ гъуагъор,
ЩыхъупскIэнэу пчыкIэ лыдыр гъусэ афишIыгъ.
Нэф къытфэшгы, тыгъэр къытфыкъокIы,
ИкъокIыпIи, икъохъапIи зэрэкIорэр зы гъогу.
Цэ зырызэу огум жъуагъохэр хитакъуи,
Ритэкъуахьхи, чэщы огур хигъэнагъ.
Къэнэжыыгъэр, мазэу тыжыныпсэр
Псэ зыпытхэм яшгъэфэгъоу ом рищагъ,
КъырищэкIхэу жъогъо быныр кIэкIлэпхъагъ.

ЗэмыокІыжыырэр дунаим игъогу

Зэхэпхэаггэи мь дунаир, шхьхадж игьогу тет,
Чыгур чыи тетынэу шытыти, хьшхом кьыхищыгь.
Кьызхищыгьэр экИгьакьИуи, чыи нахь кьыИэтыгь,
Чыи зиИэтмэ фэныкьонба, адэ ари ляхэ –
ЫхэкьИ кьатиблэу дунаи шигьэшыгьгь.
Кьыгьэшыгьгьэ чыигур зэмы-зэпцИэу шытыти,
Ар зэпцИынэу мэл Иэхьогьум Амышь регьэубы.
Былым цыкьИуи, былым пИашьи нарти Ихьом,
Иэхьогьубэу нэм фэмыплэу нартомэ кьаритыгь.
Тхэ зэтагьэ купым Иэщи, мэц бэгьуагыи иИ,
ЯИэм ычИэ амышьИэжьэу Тхээгьэлэдж ихьамэ,

Хьамэу нэм фэмыплгырэм гъажьор къытешасэ.
 Ащ нэс огоу, огу шхуантІэм пцэсыхэр щэзекІох,
 Ягъогу мыкІу лъагэмэ шыблэр ащэгъуагъо.
 Ащ игъогъо макъэ пчыкІэр къегъэчачэ,
 Зэтэчачэу, зэтетакъоу макъэр зэбгырэчъы.
 Огоу ар зыщычъэрэм оцхыбыбыр къехы,
 Ар зыхафэу, ипс зынэсырэр тыдэкІи щэбагъо.
 Мыжъо абрагъохэр огум зылъищагъэх,
 Щальэгъунхэу ялъэагъи, яинагъи,
 Джы хэщагъэх ахэр пцэси, пщагъуи.
 Хьанэ-гъуни, пэІудзыгъи ахэр джы ягъуаз,
 Къушъхъэ гъуазэхэр зэфэдэу дунаищми хэт:
 ЧІылгэм тет, чІычІэгъым лъапсэр нэсы,
 Шхъапэр нэсы огум илъэапІэ.
 Ар нахъ егъэлъапІэу къычІэкІын,
 НэмыкІыгъэмэ сыда ыгъэлъэагъ?
 Огум щизми, чІыгуми щигъотыгъ зы Іахъ,
 Іахъ мыгощэу чІым ычІэгъ зы лъачІэ,
 ЛъэчІабгъоу пытэу Тхъэм щыфигъэуцугъ.
 Джауштэу уцугъэх огуи, чІи, чІы чІэгъи,
 Гъатхи, гъэмафи, бжыхъи, кІымафи.
 Агу къыдафэрэ уахътэр зэокІы,
 ЗэмыокІыжърэр дунаим игъогу...
 А гъогум хэти дэх имыІэу рэкІо, рэгъуазэ,
 Узгъэгъозэщтыр, шъошІэ, тэ ти Тхъэшху.
 Тхъэшхом дунаир къызэригъэшгыгъэм
 Шъэф хэмылъэу сшІэрэр къесІолагъ.
 Лым зэхихрэр зэкІэ ыІотэжъэу хабзэп,
 Ау агуагъэр къэсэІожькІэ сыпцІыусэп –
 Сэ къэсІуагъэр Усэрэжъы икъэбар...

Нартмэ ячыгу

(Тхээшхом иштаткэ)

– Къэбар шIагъомэ, тихъакI, тахэдэIуагъ,
КъытэIугъэм тшIи-тымышIи Iаджи хэт.
Хэт дунаим зэкIэ ышIэу къытехъуагъ,
Тхъэу тыкъэзгъэхъугъэм нэпэмыкIэу. –
Лыжъ губзыгъэу хъакIэм госым Iадэр ышти,
Джэгум жьокоу пэлъыр нахъ цызэфыцагъ.
Ащ къыщыбырсырхи тэп зэхэхэр,
Тэпы шэсыри къызбгърыуи, къепсыхыгъ.
(Укъырагъэпсыхмэ адэ сыд пIожьын.)
– Iадэр къышгъухаIагъэ пае сыд къэхъугъ,
Мыхъурэ цыIэмэ тэри гу лъыттэн, –
Лыжъым жьокур ыгъэIасэу реIо, –
Лъытэныгъэ машIом фэзымышIрэм,
МэшIо джэгу иIэныр епэсыгъэп.
Иакъыл нэсыгъэп, нарт Саусэрыкъоу,
Саусэрыкъо къанэу, Саусэрыкъо нэфэу,
МэшIо нэфыр къэзыхыгъэм ыгу къеон.
Шъугу къеонэу, жьоку бын, о тэпышэси,
Тигупшысэ хэлъэпышъ, зышгъушъI,
ЩэIагъэ сыдкIи уиIэмэ нахъышIу.
ШIукIэ тызэхэс, джыри тыщысышт,
Тыщысыны хъумэ машIор мыуцэкунэу,
Кунэ-куIэу яжъэр къэмынэнэу,
Пхъэ Iуш тIэкIу кIэтлхъан шъуимашIо, –
АриIон ымышIэ хъуна лыжъ губзыгъэм,
Губзыгъагъэр Iаджыми анэсы.
ИгушъыIэ анэсыгъэу къычIэкIын,

МэкIэ-макIэу жьокурэ пхьэрэ зэхэхьагь.
 Зэхэхьэгъэ купым пащэу иIэм
 КъыIорэм мытхьытхьэу пидзэжьи:

– Дунаир лъэкIуатэ, хьэкIэ маф, тэрэз,
 Тэрэз дэд, тиухьти ащ кыхьэкIы.
 КъэкIых чьыгхэр, уцхэри мэшгьхьалгъэх,
 Шгьхьалхэри мэхьаджэх, цыхэр аджых,
 Джэрпэджэжьири пчэдыжьрэ къэджэжьи...
 Джауштэу макIо зыпкыи итэу тидунай,
 Дунаим идэхапIэр тэркIэ нарти чIыгу.
 ИчIыгу тытетэу нартир зыми риутыгъэп.
 Риутына ичIыгу гъэрет лые кыиретымэ.
 Ау щытми, тичIыгу тигъэгумэкIэу мэхьу,
 Ар зыкIэхьури отIон, тхьамэтэ маф.
 Непэ тэ тимаф мы чIыгур тиешь,
 Ау хэт иягъ ар тапэ, хэт мыщ исыгъ?
 Исыгъэхэр иныжых, испи цIыкIух аIо,
 AIорэм сыдигъуи зыгорэ уегушхьсэнэу хэлъ.
 Зи хэмылгъэу дунаим щыхьурэп, щышIэрэп,
 Сыда икIыжьи гъэхь мыщ иныжхэр?
 Иныжъмэ ятIысыпIэ джи кьошгъхьэ бгычI.
 Мы чIым фэдэм ауштэу икIыжьи хьа,
 Сыда икIыжьи гъэхь, рафыгъэхэмэ шIэ?
 Ау хэт рифын, иныжъ ябын кIочIэшIу.
 IIIу кыыздэхьун испыхэри сыда икIыжьи гъ?
 Джи зыдэкIожьи гъэхэр, шыпкьэ, чIыпIэ дах,
 Дахэх ипсыхьохэр, шьофыхэр эикI,
 ИкIымафи, игъэмафи, игъатхи, ибжыхьи
 Зэфэдэ хьазырэу кьырэкIо. Къушгъхьы яI,
 Якъушгъхьэ лгъагъ япщы ЖэкIэжъ ипытапI,
 ПытапIэм изакъоп ахэр кыизкьуанэрэр,

Кыкыуанэх ящэбзашэу фэдэ щымылэм,
 Чымы, огуми тэрэзыджэу птлупщмэ ягоон.
 Кыягоон щымылэмэ, ялаши пхъашэмэ,
 Хэт мыхэмэ анахь пхъашэу кыаклугъ?
 Кыаклухи рафыгъэха, ежъхэр иклыгъэха,
 Хэт ар нартхэм джы тэ кытилон?
 Тэ тягоонэу, дгъэпыинэу тыгу емылу,
 Тызэмыклумэ тауштэу Исны гуащэр,
 Исны гощэ дахэр Хъымыщ кыдэклуагъ?
 Клуагъэх, чъагъэх илъэсхэр, лэшлэгъухэр,
 Лыгъэшланлэ бэрэ тифагъ, тиклыжыгъ.
 Ау тыдэ тыкыкли мыщ тэ тыкэклуагъ,
 Мыщ тыкэклоным ыпэ тыдэ тыщылагъ?
 Тыщымылагъэмэ тыдэ тыкэклыгъ,
 Тхъэм ыгу кэккли тэ тыкыгъэхъугъ,
 Тыдэ тыкыщыхъугъ, мыщ сыда тыкэклуагъ?
 Тикэклуаклэ сид, тапэ илбыр сид, тэри адэ
 Ыпэ исыгъэмэ афэдэу зэгорэм тиклыжыщта,
 Тиклыжэмэ тыдэ зыдгъээщт, хэты кытилошт?
 Мыщ фэдэ упчлэхэр бэрэ тыгу кыщэклых,
 Тыщэклэ джэуап тэрэз тыгу ыгъэрэзэнэу.
 Рэзэныгъэ зыфытилэ Тхъэшхом тыщэгугъы,
 Гугъэ лэнэкл тымышл тэлошъ телъэлу.
 Телъэлумэ кытфишлэу ренэу хабзэшъ,
 Нарт хабзэр тибзыпхъэу тэ тыщигъэлэн.
 Шлу угу илъэу ущылэмэ, Тхъэм урицлыф,
 Цыфыгъэ зыхэлбыр ижъауплэ члэт.
 Ащ члэтынэу зинасыпмэ зэу тащыщ,
 Тыщыщы лыхъухэр лыгъэм енэкъокъух.
 Нэкъокъон зимылэ тетэп мы дунаим,
 Дунаир кызэхъум ари кыдэхъугъ.

Къыщыхъугъ тичІыгу, ошІа, Іаджи,
 Іаджи джыри щэхъу, идунаи щэкІо.
 Ери къакІо, шІури къеужыры,
 Еужыр емгъэхъым ышэ ишърэр хэт?
 Хэты щыщми нарты чІыгум екІа къекІурэр,
 ЕкІа къыздикІыгъэм машІом хэтэу егъээжъы.
 Тыгуи мээгъэжъышъ, тидунэе нэф,
 Нэф къыщышгъэм, тыгъэр щыкъохъажъэу,
 Жъэу къэтэджэрэм шыкІэхъу къыфальфэу,
 Льфыгъэу тиІэмэ тагъэрэхъатэу къэтэхъы.
 Джаушгъэу къэтхъы тэ тшІоигъу сыдигъуи,
 Тыфэигъоу тыщыІэнэу Тхъэм телъаІу.
 ТилъаІу хэт тэ пыджи, зауи тшаухъанэу,
 Инэу тиІи, кІалэу тиІи, насыпышІо ешІ.
 Тэ тымышІау мы дунаим Іаджи щэхъушъ,
 ЗэкІа хърэм идэханІа тэ къытипэсын.
 Нартым зэрипэси, зэримыпэси Іаджи щыІ,
 УщыІэмэ, щыІэныгъэм шэтапкъи урегъэуцо.
 Ащ узиуцокІа, улІмэ пшгъхъэ хэхыжъ,
 Хэзыхыжырэм ыцІа ышгъхъэ фагъадэ.
 АдыкІа укІомэ, тихъакІ, нартыр Тхъэм зеушэтым,
 Зыушэтынэу къыгъэкІуагъэм раІожыгъэр ошІа?
 УмышІа хъуна, о умышІэрэ щыІа, Усэрэжъ уфэд.
 Нартыр зыфэдэ шыпкъэр Тхъэм ыушэтынэу,
 Шэтапкъэу щІашхъор къазыфегъакІом, къяупчІыгъ:
 – Дэгъу макІэхэу, мэкІа гъашІэхэу, ау цІэрыІохэу,
 ШгъуцІи, шгъуищытхъуи аІуатэу, шгъуилІэблэнагъэ
 ЛІэшІэгъумэ ящысэу шгъукъэнэжъынэу шгъуфая?
 Хъаумэ шгъуфая бэ шгъухъоу, шгъушгъхъакІончъэу,
 Щытхъунчъэу бэрэ шгъушыІэнэу шгъуфая?
 – Тыфаеп, – аІуагъ, – былымым фэдэу тыбэгъонэу,

Тфэбэгъонэу цІыфыгъэр, хабзэр тыфай.
Тыфай шыІэныгъэр тфэмакІэми,
Щытхъур кытэрэбэкІ, шыпкыагъэр тигъогу,
Терэгъогогъу зэфэныгъэр, гугъор тэрэмышІэ,
Гу шхъэфитэу бэрэ тэрэпсэу!
Ары типсэукІэ, нартхэм гъашІэ кытет,
Тетыгъо Тхъэм ыІомэ тичІыгу щытиІэн.

Нарт Лъэшгъырэ Чъыг гоцэ дахэмрэ

(МэшІуачэм кыыхъыгъэ кэбарыр)

Ущысмэ узэрыгущыІэн ущыкІэна,
Чэщ кІахэ нэс щысыгъэх, чэщыбгыр зэпичи,
Ымакъэ кыыричэу атэкъэжъри къэІуагъ,
ЗэраІуагъэм дэгупсэфыхэу лІыжъ жэкІэфхэр
Ягупшысэ нэфмэ къащакІухъэхэу хэтыгъэх...
Джыри зеущыхъажъти машІом, пхъэ пальхъагъ,
Зыпальхъагъэр тІэкІу шІагъэу зы мэшІуачэ
МашІом кыыхэхъупскІи къахэуагъ.
Къызхэуагъэ купым хъакІэр ыпэ исти,
ИтІысыпІэ къэси, джанэм кытефагъ.
Зытефагъэ чІыпІэр куоу хистыкІыгъ.
ХъакІэр кэтхыуагъэп, гуІэуи етхъуагъэп,
Мытхытхыыхэу джанэр зэхищахы,
Ыуцэрахы машІом ыгузэгу пидзагъ.
Зэридзагъэ купыр лъэшэу къэгумэкІы,
Ау гумэкІыгъэп хъакІэр, къахэплъагъ,
Ащ Іуплъахъхэу мыдрэрхэр кэнагъ.
– Мы мэшІуачэр кэбарыхъэу кысфэкІуагъ, –
АриІуагъ Усэрэжъ ІугушІукІи. – Нарт Лъэшгъэу,

Лъэшгы къанэу гъукІэ Іазэр гьогу тетыгъ,
 Бэрэ къэтыгъа, макІэу къэтыгъа, хэт ышІэн.
 Тэ тшІэрэр дунаир къыкІухъанэу ежы,
 Еужырэу, елъэкІонэу Лъэшгъ дэкІыгъ.
 КІонкІэ Іазэм сыдкІэ зы шыуанэ ищыкІагъ?
 ИщыкІагъэр щылыч цуакъ, щылыч бэщы кІыхъ,
 Убэлахъмэ кІахъ джы Лъэшгъэу къанэм.
 НэмыкІым имээз гьогу зы мафэкІэ ащ екІу,
 Илъэсым акІурэр мазэкІэ зэпечы.
 Псыхъом зэпырэкІы, къушгъхъэмэ ялъае,
 ЗызигъэлъаекІэ, мэзыми шгъхарэкІы.
 Хышхом зэпырыкІи, Чъыгы гуащэу,
 Гуащэмэ ялыеу, дышгъэр зынапэу,
 Тыжыныр зыкІышгъоу, дэнагъо шгъхацэу,
 Зышгъхацыпэ дахэхэр ошгъогум нэсэу,
 ЧІыгу чІэгъым нэсырэр зылъапсэу,
 Ыгуи, ыпси, игупшыси къабзэу,
 Хабзэу хэлъым Лъэшгы ыгу ыщэфы,
 Гоцэ мафэм дэжъ тІэкІурэ исыгъ.
 ХъакІэр щысмэ бысымыр къеупчІынба,
 УпчІэу зыгъэгумэкІрэр зэкІэ филоагъ.
 Филоагъ дунаим тет акъылыр, губзыгъагъэр,
 ШІэныгъэу тыди щыІэр къыгъотынышгъ,
 Нартмэ афихъынэу зэрэлгъыхъурэр.
 – Тыди ущылтымыхъу, си Лъэшгы къан,
 ПшІошІы гъэхъу, сымышІэрэ тетэп дунаим.
 Дунаим итыгъи, имази, ижъуагъуи ателъым,
 ЧІы чІэгъым чІэлъым санэсышгъ, сэгъэунэфы.
 Згъэунэфыгъэр зэкІэ Дунэе акъылым щыщ,
 Узыщыщмэ ар осІонышгъ, дахэу яхъылІэжъ,
 ЗяпхъылІэжырэм ыуж садэжъ къэгъээзжъ.

Ау Лъэшшгы къанэр емыдэЮу, ыпэ лыкЮотагъ,
ЗэрыкЮогъэ гьогумэ илъэужхэр къатенагъ.
Къатринагъ ыухыхи щылыч цуакъи, бэщы кIыхьи,
Гьогуонэ кIыхьэмэ аулэугъэу, пшгыгъэу, пагъэу
Къыгъээжьи Чыгы гуащэм дэжъ къекЮолIэжыгъ.
– Сыд бгъэхьагъэ, сыд къэплъэгъугъ, Лъэшшгы къан,
Уигукъанэхэр зэшЮкIыгъа? – Гуащэр къеупчIыгъ.
– УиупчIэ иджэуап оЮон – дунаим гъуни, цыпи
иIэп,

Апэ дэдэ ар къызгурыЮагъ. ГьогурыкЮу зизакъом,
Шъхъэ закъоу дунаим тетым иЮоф анахъ къин.
Къиным щылычыр еухы, фэмышхрэр пкъышбл.
– КъыосЮогагъ, Лъэшшгы къан, зыми уемыжъ.
Укъызфежъагъэр зэкIэ сэ озгъэгъотын,
Гьотэу щыIэм анахъ лъапIэр Дунэе акъыл,
Акъыл шъущымыкIэу гъашIэр шъо къэшъухын.
Орырэ сэрырэ гъэшIэ дахи, къани, зэдэтхын.
Ау къэнэныр Лъэшшгы къанэм зэу щигъэзыягъ,
Ыгу щизэу нарт хэгъэгум ихъажыныр шЮкIэсагъ.
Чыгы гуащэм сыд ышIэн, унэм ихъажыгъ,
Ихъажыгъэм шъэожъые дахэ унэм къырихыгъ,
Къырихыгъэ сабий цIыкIур Лъэшшгы къыритыгъ.
– Мыщ нахъ тыны лъапIэ Тхъэм сэ къыситыгъэп,
Орырэ сэрырэ мыр тхэкIыгъэу тисабыи цIыкIу.
ЦIыкIуи-ини шъуфэсакъмэ мыщ шъуигъэгъозэщт,
Узгъэгъуазэу огум ити, чIылгъэм тети, ыхэ щыIи,
ЩыIэу хъурэр зэкIэ мыщ хэслъхьагъэшъ,
шъуфэсакъ.

Ау сакъыныр шъо шъупагэшъ зэшгъупэсынэп зыкIи,
ЗэкIэ шъузфаер къыжъудэхъоу нартхэмкIэ шъуесагъ.
Узэсагъэу хъурэр зэкIэ ренэу къыбдэкIощтэп,

ШгукІотэнэу ыпэ щытмэ мыр шгуиғьозэ нэф,
Ащ инэф шгукьыкьонэн, иакъыли жгугъэфедэн,
Федэ шгуфэхъмэ сигопэн, лъфыгъэр сыбгъэ кІэсчи,
Мыр зыхэсчи, нарт ябынкІэ кышгъостыгъ,
Тыны мафэ Тхэм ышІын, шгунаІэ тежгугъэт.
Тешгумгъэтэу кІалэр кІодмэ, шго шгудэкІодыщт,
ГукІодыгъо щыІап непэ, ау неущым шгуплъ,
Шго шгутеплъэггукІмэ кІалэм непэ шгуиІ,
Ау неущыр непэм ыуж итышъ, шгуегупшыс.
Игупшысэ ыпэ итэу Лъэпшъ джы кытфэкІожы,
КытфэкІожышъ, шгэо мафэр нартмэ

къафехъыжы.

Мы къэбар гушІуагъор мэшІуачэм кыыздихъыгъ,
Титхэ лъапІэ нарт ябынкІэ джарэу кытфэсакъы,
Тэ тысакъэу кІалэр тфэпІумэ, мы дунаим тытетын.
Джы икъун, шІукІэ сыдри идгъэкъугъэу тІон...

Саусэрыкьорэ лІыукІ купырэ

(МэшІуачэ шыцаджэр)

Ар кыІонэу игъо ифи, хъакІэм зыкызыеІэтым,
Зы мэшІуачэ джыри гуІэу къэлъэтагъ.
Зигъэльтати жантІэм дэсы лІыжъэу,
ЛІыжъ жэкІэфым иджанэ зытридзагъ.
Зызэридзи, кІышгъом нэсэу ылыгъуагъ,
Альэггугъэр зыфахытыр сыдэущтэу ашІэн,
АшІэн амышІэу щысхэу, къоджэ лІыжъыр
ИлІыжыпІэ кытэджыкІи, машІомкІэ Іэбагъэ.
ЗэрэІабэу джанэу зысихыгъэр ащ пидзагъ,

ЗыкIпидзагъэр ежьи ышIэрэп, гоIагъэ,
Усэрэжъ ышIагъэм кIырыплъыгъ.
Къызэплъ-зэплъыжъэу купыр щытыти,
Усэрэжъти зыщыгугъхэрэр, Iуплъагъэх.
ЗыIуплъагъэхэр нэмыз-Iумызэу щыт,
ИщытыкIэкIэ зы къины горэ ынэ кIэкIы.
ЗэкIэмэ етIанэ гуфаплъэу къахэплъагъ.
Инэплъэгъу зэрмыр ышIыгъэ купыр,
Купы амалынчъэу пчэгу къынагъ.
– Къиныгъом джы ишыуадж къэкIуагъэр, –
Усэрэжъ къехыльтэкIэу къариIуагъ. –
Джы шъолъэгъу, машIом дэгъуи, дэи щэсты,
Ыстырэм къыхэкIы ежъ къыхэкIрэр.
Зы мэшIуачэм къэбар дахэр къытфеIопщы,
Адрэм тици, зы Iофышхо тыхидзагъ –
Дзэу къызэхэуцагъэх лIыукI купхэр,
Купы зэфэшъхьафхэр Хьэрам Iуашъхьэу,
Iошъхьэ лъапIэм джыри къекIух.
КъекIурэмэ иныжъи, нарты шыуи боу ахэт,
Сыд мыхэр зыхэтхэр, сыд джы ямурад?
Зы мурад мы купым иIэр – лIыгъэ шIап,
ЛIыгъэ шIапIэу Iошъхьэ лъапIэр къыхахыгъ,
Хэт зэхихми, Саусэрыкъо зыгъэпыеу щыIэм,
ГущыIэ зэреты нарты хафэр ыукIынэу.
ЛIыукI купыр джэуштгъэу зэрэугъои,
Ем икъэбарыхъэу мы мэшIуачэр хъугъэ.
Дэгъу хъугъа, дэеу хъугъа, къэшIэгъуае,
БгъэшIэгъон зи хэлъэп, гошчыгъэ дунаир.
Ери тет, шIушIагъэри ащ гот,
Шъхьадж къыготыр фэхъу гъусэ.
Саусэрыкъо шыу шъхьэзакъоу хэт,

Хэт ишгээогъу класзу ащ илаггэр,
Ялуй-яшил ренэу эдрагаштэу?
Шэбатныкьоу, Шэбатныкьо хафэр ары,
Нарты зафэу лыггэм энэкьокоу.
Нэкьокоогъу Чылэхъстэн зафэхум,
Ащ ыуж кьэхьуггэр дэгъоу шьошлэ,
Зымышлэрэ щылэмэ, Шэбатныкьо хэклодагъ.
Гуклодыгьо Саусэрыкьо ифэмэ, кьышлэни,
Гузэхашлэклэ гунцланэу ар щытыгъ.
Сыдэу щытми, Саусэрыкьо пыйхэр пэс,
Сыдыгьо кьэсышт ар, ашлэрэпышт, зэгоутых...

Щэчалгэ

– Саусэрыкьо фэдэр бггэпыиныр сыдым щыщ? –
Купым щыщы лыжгэм агу кьеуагъ, –
Тэ тчыщ нартхэр сыда иныжгэм джы ягъус?
Зызфаггэгусаггэ щылэмэ хасэм зэхэрэф,
Ащ зэхифрэр хэтыкли унашгэ, дэгъоу тэшлэ.
Тымышлэрэр шлушлаггэ боу зышлаггэу,
Зышли, зыггэхгэггэу, нартхэр зыфэхгохгэу,
Хгохгубэ зыфалуаггэу Саусэрыкьо нэф,
Инэф хэт пызыупклынэу джы ихгэггэр?
– Купэу зэхгхгэггэмэ ягукгганэр сэ шгослон,
Бэ рыплонэу ащ джы ищыклаггэл, иггоп.
Иггэу, иггэуаджа ар юфы шггхгэф,
Зэфэшггхгэфгэу нарти, иныжг пггггггг, бэмэ,
Бэмэ Саусэрыкьо агу хиггэклыгъ.
Агу хэклынба ащыщ фырикггггггг,
Ежг кгггфырикгуи бэ риггггпсыхыггэр.

Зэ рагъэпсыхыгъэм ыгу гукъанэр щэшхэ,
 Шхафэу къэмынэным пае лъы ешIэжы.
 – Ар къыдгурымыIоу щытэп, хъэкIэ маф,
 ЗэкIэмэ уафэмэфэн адэ плъэкIына?
 Ау хэты ылъэкIыгъ Саусэрыкъо нэпэмыI,
 ЗэпырыкIи хибл, къушгъхьибл шгъхьарыкIи,
 МэшIо нэфыр нартмэ къафихыгъ.
 Емынэжы тичылапхъэ зехым, хэт,
 Хэты къыхыжыын шIуа тIоу тыгумэкIыгъ.
 Ау гумэкI лые хэти римыгъэшIэу,
 ЫшIэн фаер Саусэрыкъо ыкIэм нигъэсыгъ –
 Къынигъэсыжыгъ тигъажо ичылапхъэ,
 Джы етпхъыщты пае тыщымыкI.
 Ыгу къэкIи, шъошIэ, сэнтIращэу,
 Щызэращэу кIэнхэр зы джэгукIэ,
 Рыджэгунхэу нартмэ къахихыагъ.
 Зэрихыагъэр Саусэрыкъо лIыгъэ макIа,
 Зыгу къэкIрэм нартыр ыукIынэу щыта?
 Хэти урикIэсэн плъэкIыщтэп, ар тэрэз,
 Ау тэрэзджэ Саусэрыкъо фэдэр уукIыныр...
 Усэрэжы къыIуагъэп, ау ешIэ Саусэрыкъо,
 Саусэрыкъо хафэр зыфауджэгъурэм хэлъи щыI.
 Хэлъыгъ а хъор-шэр тIэкIур, тхьагъэщIыгъэр,
 (Ащэмэз зегъапщIэм шъофым къыщрифыжыи
 Жыы къыIумыкIыжъэу хым къышгъхьарифыгъ).
 Нарт Тотрэщ ыгу къегъуи, пIальэр зыфзэкIехъэм,
 Ежъ фызэкIимыхъэу Хьэрам Iуашгъхъэ щикIыгъ.
 ЫукIынэу чатэр къызеIэтым, Тотрэщы къыриIуагъ:
 – О Саусэрыкъу, бзылъфыгъэмэ апIугъэлI!
 (ЛIы уигъэсагъэмэ сэри пIальэ къысэптыжыни,
 Къысэптыжыгъэмэ хъурэр плъэгъун къыригъэкIэу.)

Ауштэу щытми хэмыукъорэ щыІэп,
ЩыІэр зэкІэ щэчалъэм зэдиплъхъан фай,
Джашыгъум узэрэфаем фэдэу шІури, ери,
Ер кызыпыкІри зэхэугуфыкІыгъэ хъун.

Уахъгэр нэд дэдагъ...

МэшІуачэм икъэбар чылэр гоІэн хидзагъ,
Зэридзагъэхэми, джэнджэш агу кыхыагъэп.
«ХыакІэм зыгорэ ыІуагъэ пае шыогумэкІа,
МакІа мыщ фэблаплъэу е жьогъуаплъэу,
Хьадрыхаплъэу е джэнчыдзэу кыдэхъагъэр?
Мыщ кыдахьэрэр зэкІэ Усэрэжъ шыушъошІа,
Шъхьадж ышІошІырэм шыуедэІушъ шыузэхэс!», –
Чылэ зэхэсым зыІони кыхэкІыгъ.
Ау инахыбэр мэшІучэм иІопщын кыгыгъуаІи,
ГоІэн хэтхэу чылэ хасэр къаугъоигъ.
ЗызэкІаугъуаи лІы чъэпхыгъэу дэхэр,
Зэлтышэсхи, Хьэрам Іуашъхьэ фаузэнкІыгъ.
АхэкІыжьи, игъогу техъажьыгъ яхъакІи,
ХьэкІэ гъозаджэу чылэ дэхьэ-дэкІэу лыыкІотагъ.
ГъогурыкІо кызыэрыкІоу ар зэрэщымытым,
Зэрэщыт шыыпкъэр къамышІагъэми, егуцэфагъэх.
ТІэкІу гуцаф ашІыгъ ар Усэрэжъы шыыпкъэу,
Ау шыыпкъэр хэты кыыиІон, ежъ дэкІыжьи.
Ащ ыужы агу къэкІыжьи – Хьэрам Іуашъхьэу,
Іошъхьэ зэІукІапІэм хэты щыщми кыщытшІэн.
Нартхэр гъогу техъагъэх, Усэрэжьи игъогу тет,
Іофмэ языхэт зэхафы ашІоигъоу зэгоутых.
АшІоигъоджэ дэдэр Саусэрыкъо икъэбар,

МэшІуачэм икъябар гъозаджэ зэридзагъэх.
 Ягупшысэ къэдзы-нэдзмэ агу агъэцІыкІугъэу,
 ЦыкІуи, ини чылэм дэсыр къыдзэрэщыгъ...
 Ау хэти ымышІагъэр уахътэр нэд дэдагъ,
 УдэкІуагъэу удэчъагъэкІи сыд пшІэн,
 Сыд ашІагъэми лІыукІ купхэр нэсыгъэхэу,
 Саусэрыкъо зао рашІылІэнэу загъэхъазырыгъ...

Сэтэнае иІэлъын

Ащ нэс Саусэрыкъо гъогу техъанэу унэм кыкІыгъ,
 Ыгу къэкІыгъэр янэ кышІи, унэм кылыкІыгъ.
 – Угу къэкІыгъэр непэ хъущтэп, о си Саусэрыкъу,
 Саусрыкъо нэфэу, пчымыІуфэр зиашъу,
 Ашъор зиджэнэ кокІ, удэкІыкІэ шІоп, сикІал.
 ШІоп уигъогуи, уапэ илъи, сиІэлъынэ еплъ,
 Лъыпсыр къещы, бжыгъэ мэІу къэхъу.
 Хъун хэтыгъэмэ уиІоф, ар зэпэжъыуни,
 Уитанджышъхъэ жъыоу Іэгү удэзгъэкІыни.
 Джы удэмыкІ, лІыукІ куп уаужы ит,
 Зыуж итхэр о уагъэкІодынэу ары.
 – Ары! Зыгорэ зэгорэм кыщысажэ сІонышъ,
 Зысыушъэфынышъ сыщысынба джы!
 Джы нэс сымышІагъэр сыдэу хъумэ зэспэсын,
 Къысаши, кыспэси, щысыгъо мыгъо афэсшІын!
 ЛэшІэгъуишъэ бгъэшІэнышъ, пцІи мыІоу,
 УзхамыІоу улІэжъын нахъи, гъашІэр макІэми,
 ГъэшІэгъуишъэм укыханэмэ дэгъуба, тян!
 – Уянэ кыюлгъэІумэ о едэІу, сикІал, удэмыкІ!
 – ПкІэ зимыІэ Іофышъ, укысэмылгъэІу.

– Дэгъу амэ, о джы узэрэбл, ау зыкІэ сыолъэІу.
– КъаІо, нэпэмыкІмэ хъаІу сэ оркІэ сиІэп.
– ПІэ лъынэсэу зыууфэу гъогум зи щымышт,
Умыштэнэу сыгъэгугъи, кІо, угъогу маф.
– Мафэр шІагъо, мафэр дэгъу, угу гъэгупсэф,
Сэри сыгупсэфэу сигъогу сытехъан.

КІорэр зыдежъагъэм нэсы, ау тыдэ?

Гъогу техъэ хабзэр хабзэм рэкІо,
ГъогурыкІонми хабзэ горэ хэлъ.
Угу илгыр умыІуатэу уздежъагъэм кІо,
«КІорэр зыдежъагъэм зэгорэм нэсы,
Нэмысрэр хъэмэ ашхы» аІо.
Еомэ хигъэкІэу Саусэрыкъо макІо,
Тыда зыдежъагъэр, хэты къыІотэн?
ІорІуатэм жъыхэр нахъ фэІаз,
ЕІэээкІхэу къэбарыр агъэщы,
Агъэщынба, ашІэ къаІотэн.
КъаІотэн, ар шыпкъэ, къаІотэн.
– Ау хэт дэІон? – кІэупчІэ къэбарІуатэр...
МакІо Саусэрыкъо, къэбарыри лъэкІуатэ,
УкІуатэмэ зыгорэм адэ унэсын.
Нэси, Саусэрыкъо чыгы джадэм,
Зэрэджадэм пае паІор къыпщигъэзэу,
Езэщыгъэу къычІэкІын, тІэкІу къыщыуцун,
Зигъэпсэфын ыгу хэлъэу плъэмэ, шъхьапэм,
Шъхьапэ шыпкъэм цокъытІу щызэзао.
Зыр цокъэ шІуцІ, адрэр сэхътан цокъэ плъыжъ,
Цокъэ плъыжъыр текІомэ, чыгыр къэкІэраклэ.

Ау кырикІмэ цокъэ шІуцІэм чыгыр мэгъу,
 Хъунэп мыр зэрелошъ, цуакъэхэр зэгущы.
 Зэгущышъ, зэкІерэщых, бгъукІэ Іуедзых,
 Ау зызэрадзыжышъ, язао падзэжы.
 Игъогу педзэжы, адэ сид ышІэн,
 Бэ темышІэу пхъэчаитІу аІокІэ, яплъы.
 Яплъымэ ылъэгъурэр гъэшІэгъон щыхъугъ,
 УмгъэшІагъо хъуна зы пхъэчаим санэр из.
 Адрэм зы гъуаткІи итэпышъ мэгуІэ,
 ГуІэм хэтэу пхъэчай Іупэр къечъыхъэ.
 «Ыхъы, мыр хъунэп» еІошъ Саусэрыкъо,
 Пхъэчаеу санэр зэрытыр къеІэты, еутІэрэбгъу.
 Сыдэу ыутІэрэбгъуми, зы гъуаткІуи кыччыгъэп,
 Фэдэ ылъэгъугъэп наргы шыум, сид ышІэн,
 ПшІэн умышІэ хъумэ, лъыгъэкІуати, кІуатэ.
 ТІэкІу кІотагъэу зы кІэпсэ щыхъагъэ щыльти,
 Къызщыльтэти, ыуж зыкъридзагъ, ау зэкІидзэжыи,
 Зыкызыгъэгъэжым, зыкылыдзыжыгъ етІани.
 ЕтІани гъогу темхъажи, лъыкІотагъ,
 УлъякІуатэмэ зэгорэм унэсын, ежъ икІасэ дэсэу,
 ЧылэшІу зэхэсэу кыынэси, ащ дэпсыхагъ.
 Къепсыхыгъо имыфэу хъэбзы лъфэнэу щылым
 Ыныбэ кІоцІ илъ хъэжъу щырыр къехъакъугъ.
 Ахэмэ къябгъукІуи унэм кызыІохъэм, елъэгъу,
 УнэІут бзылъфыгъэр мэкъо, ыІэ машІом хэлъ.
 Пэмычыжъэу кІасэм янэ тэпхэр ыжэ кыдэтэкъух,
 Къуахэм дэжъ кІасэм ятэ ыбзэгъ блэ тесэу ебзэи.
 Аузэ кІасэм иунэ нэсыгъ, сэнэ бжъибл кыыришгъуи,
 Ыбгъашгъо дэжъ щыгъолъыжыгъ, ау хъурэр шІагъо –
 УмыгъэшІагъо хъуна, кІэлъэныкъор мылы дыкъ,
 КІэлъэныкъом машІо кІэлъ. Ауштэу щылыына,

Ылэ кытеуцожыг, нэшхэй хызырэу шытыти,
 Гу кылыти, пшэшэ класэу илэр кьеупчлыг:
 – Сыд уигукъау, Саусэрыкъу, сыда унэшхэй?
 – Сызгэнэшхэйрэр джы нэс сымыльэгъугъэу,
 Непэ слэгъугъэхэр зыфэхшыщтыр сшлэрэп.
 – Умышлэрэр Иофэл, плэгъугъэр къэлуат,
 Къэлуати, ащ кыкИрэр боу кыпфэсИотэн.
 Сыд ышлэн, зэрихылаагъэр зэкИэ рИотагъ.
 – КъэпИотагъэр зэкИэ тинепэл, тапэ къэхъун Иоф.
 КъэкИощтым иИоф а зэкИэ плэгъугъэр хэцагъ.
 Язырызыгъоу укъехмэ, чыгышхоу плэгъугъэр,
 Дунаим ичъыг, ащ икъутамэ цокъэ заор щэкИо.
 КъэкИонышъ уахътэ лъэкъытИу тетыгъор зэтырахэу,
 Язао мыухыжъ яуахътэ бэрэ дунаим щыкИощт.
 Дунаим шхэкИыгъэрэ нэкИыгъэрэ егъашлэм,
 Къагъэшлэщтым щызэгурыИощтхэл, джары
 Пхъэчаеу зэрызымрэ нэкИымрэ къарыкИрэр.
 КИэпсэкИым кыкИрэри ослон, ар класэл,
 Ныбыдж класэу уяне узэрехыгъагъэр ары,
 Ар уяне умыгъэгуалэ елошъ, зыкыпфедзы.
 Къамыльфыгъэ хъэжъу щырэу къэхъакъугъэр,
 Зыфэхъакъурэри ослон, мыри къэкИощтым щыщ.
 Щысхэу тыхэр акъохэр хасэм щыухасэу хъушт.
 Къэхъуштыми епхыгъ сиунэлут пшгашгэ иголакИэ,
 ЗэкИэ ащ пэкИэкИрэр о кыюхылаагъ, уд зэхэсмэ
 Аухэсы уигъэкИодыкИэ, а унашгъор къафашлыгъ.
 Къафэзышлыгъэхэр пых, нарти, иныжыи ахэт,
 Куп зэхэтмэ уаукИынэу зыкъагъэхъазыры.
 Мыдрэ тынэ хъадагъэм щыли, зи щилуагъэпышъ,
 Къымылуагъэр зэкИэ машлоу кылокИыжы.
 Сяти кылокИыжыи пситИу зыщызэхыхъэрэм
 Япсы лъакъохэр зэригъэфыкъуагъэм пай,

Ибгырыпхыжъэу ридзыжыгъэр блэ хъугъэу,
 Плъэгъугъэ ыбзэгъу лъы щешъошъ телъ.
 Сэ скІэлъэныкъо мылы, скІэлъэныкъо машІо,
 А машІуи, мыли къызхэкІыгъэр оры.
 ОркІэ гуитІу-шъхьитІу сыхъугъэшъ ары,
 Арэу сыда хъугъэ пІомэ, оркІэ сырыразэп,
 О бгъэразэхэрэр нэмыкІ бзылъфыгъэх.
 Бзылъфыгъэхэу чылэ Іудзыгъэмэ адэсхэр ары,
 Сэрышъ, сичылэ ублэкІымэ угу сыкъэкІы.
 Угу къысфакІоу укъысфакІорэп, си Саусэрыкъу...
 Саусэрыкъо къэтэджи, шъхьангъупчъэм Іухъагъ,
 ЗэрэІухъэу мафэр Іаеу къэушІункІыгъ.
 А шІункІым щытэмаохэу цундхэр къэбыбых,
 Къэбыбыхэшъ, уни, шъхьангъупчъи къятэмаох.
 ЗаралъэкІэу къяхох, уни, бгъагъи къакъутэщтым фэд,
 Фэдэ зымлъэгъугъэ нарым ыІон ымышІэу къэнагъ.
 – Уиухътэ къынэсыгъ, си Саусэрыкъу, уикІодыгъу,
 УикІодыгъо къэсыгъэшъ, зэкІэ плъэгъурэр мэхъу.
 ШІу къыбдэхъу сшІоигъонба, ошІэ, усикІас,
 Уянэу узикІасэм дэжъ джы еужьырэу кІожъ.
 – Сэ сыкІожьыщт ара, пыймэ сагъэщтагъэшъ?
 Боу сагъащтэ ашІоигъоу Іаджыри гоІагъэх!
 Ежъхэр згъэгоІэжъхэу, сичатэ иутын ашхыгъ,
 Зашхыхъажъэу тхьапшырэ сэ сфыгъэх ахэр,
 Ахэмэ саукІыщт ара, адэ сымыукІхэмэ плъэгъун!
 ЛпэшІэгъуишъэ бгъэшІэнышъ, пцІи мыІоу,
 УзхамыІоу улІэжъын нахы, гъашІэр макІэми,
 ГъэшІэгъуишъэм укъыханэмэ нахышІу! –
 Ар Саусэрыкъо къызэриІоу, огур зэкъоужьы,
 Тыгъэр къыкъокІыжъи, ошІу къэхъужьыгъ.
 Ежъи Хъэрам Іуашъхъэ гъогум техъажьыгъ...

Саусэрыкъо иаужрэ гьогууан

Къэбарыр шIэхэу мэкIуатэ, ащ шыур лъыкIэхъэна,
Еу Iоу зырегъэхъы Саусэрыкъо, ыгу машIо илъ.
ЛпышIэжъ аIуи къызэрэуагъоигъэмэ зэ анэсэу,
Ыгу щизэу зао аришIылIэным фызэгоуты.
Узэгоутми, уахътэр ежъ зэресагъэу иуахътэ рэкIо,
УкIомэ ыпэ хэбгъэкIын, уахътэри къыбдэкIо.
Уахътэри лъыкIуатэмэ, ежъи уегъэкIуатэ,
Къэбарыр лъэкIуатэ, Саусэрыкъуи гьогум тет,
Пыеу иIэ хъугъэр зэкIэ Хьэрам Iуашъхъэм тет.
Ауштэу кIозэ, гьогум телъэу лъэхъэ дахэ IокIэ,
ШIокIэу дахэ, зэпэжъыужъы, нэм къыкIапкIэ.
ЕIэбэхи, къыштэнэу зеуфэ, ау Тхъожъые къэгъуIэ:
– ГоIэн тыхэмыдз, Саусэрыкъу, – къыриIуагъ. –
Уянэ ыIуагъэр угу къэгъэкIыжъ, зи къэмышт.
Къымыштэу лъахъэр Саусэрыкъо къыблэкIыгъ,
КъызблэкIыгъэр бэ мышIэу ыпэкIэ зы аркъэн,
Аркъэн зэпэлыдыжъэу дэхэ дэдэ елъэгъу.
Лъахъэм ыгу фэгъузэ къыблэкIыгъ, ау аркъэным,
«Мырэу дахэм сыблэкIынэп» ыIуи, къэуцугъ.
Ау къызэрэуагъу Тхъожъые къэгъуIэ:
– ГоIэн тыхэмыдз, Саусэрыкъу, – къыриIуагъ. –
Уянэ ыIуагъэр угу къэгъэкIыжъ, зи къэмышт.
Ари къыштагъэп, адэ сьд ышIэн, лъыкIотагъ,
Бэрэ кIуагъа, макIэу кIуагъа дышгъэ тандж,
Тандж зэпэлыдыжъ, тыгъэм пэжъыоу елъэгъу.
Зэрилъэгъоу шым зыкъыргъэльтэхи, къыпхъотагъ,
Къыпхъуати, ышъхъэ тыригъэтIысхъагъ.
– ТебгъэтIысхъэпхъагъэп, Саусэрыкъоу тикъан, –

Къэгугагъ Тхъожъе, –
 Мыр гукъанэ уяни сэри тфэхъу.
 Джы къэхъшутыр тшIэрэп, къэмышт Сэтэнае зЕлом,
 ЗыкIиIуагъэм хэлъ зыгорэ, тэ къэтымышIагъэми.
 Джы тымышIэрэм тыфэкIо, сыд тикIуакIэ хъун?
 – Ари къэтлгъэгъун, орырэ сэрырэ тлгъэгъугъэм,
 Тлгъэгъуи тпэкIэкIыгъэм сыдкIэ къыхэщын,
 Тызфэщынэн зи щыIэп, хэт тэ къыттекIон!
 Сэ сыд текIоныгъэ сшIыгъэми о усигъусагъ,
 Уигъусэ ущыгугъымэ, гугъу сыда ухэтын,
 Ухэмытымэ сиIоф, сыд сэ сиамал!
 Джы тиамал зэхэлъэу Хьэрам Iуашгъхэ текIун,
 КъекIугъэ пыймэ шIоу тязэон, укъэмыгумэкI.
 СкIышгъо щэ хахьэрэп, скIышгъо щылыч,
 Щылычыпкъ зысиIэкIэ сыд ухэм сэ къысашIэн.
 Ау ашIэмэ къырысашIэнэу зы мэхапIэ сиI,
 СиIэр зэкIэ щылычми, Лъэпшгъы сызепсыхъэм,
 Мыпсыхъагъэхэу къэнагъэхэр скопкъитIу.
 СкопкъитIоу Iадэм ыIыгъыгъэр цIыфы копкъых,
 Арышгъ, скопкъхэр симэхапI, нэмыкI зи сиIэп.
 О мэхапIэ уиIэу сшIэрэп, сыда угумэкIрэ,
 Щтэм уегъэгумэкIы сIонышгъ, щтэ о угу илгъэп.
 – Сыгу илгъыхэп, ащкIэ тызэфэд, сэри оцъ сыфэд,
 Сыд фэдащи къысхэхъаштэп, ау мэхапIэ сэри сиI,
 Слгъэбжгъэ кIоцIхэр махэшгъ, мыжгъо къаеи хэкIрэп.
 Тэ мэхапIэу тиIэхэр зэхихынэу хэти амал имыI.
 Ар зиамалым тимэхапIэ ышIэн, ыгъэфедэн,
 Ар зыгъэфедэрэм IэкIэкIыжыгъуае тфэхъун.
 (Ар зэрэхъу хабзэр гущыIэжъымы хэлъ:
 «Мэз чIэгъым уишгъэф щымыIуат,
 Мэзэхэ чэщым умакгъэ умыIэт, зэхыхыщтышгъ».)

– Хъун, хъун, си Тхъожый, орырэ сэрырэ тизакъу,
Зизакъомэ аІорэр азыфагу екІодэжы, ашІэнэп.
Ау ашІагъ – амыІорэ шыІ, амыІотэжырэ шыІэп. –
КъыІогъэ къодыеу танджыр шъхъарыкІыгъ,
ШъхъарыкІыгъэр удэу шытыти, ІубыбыкІыжыгъ.
Быбыжыгъэр удэу Бырамбыфти, Хъэрам Іуашъхъэ,
Іуашъхъэу пыйхэр зыщызэхэтхэм къахэхъажы,
Къыхыжыгъэу зэхихыгъэр ариІотэжыгъ.
Іор-Іотэжыр лъэкІуатэ, Саусэрыкъуи къынэсыгъ,
Къызэрэнэсэу Іошъхъэ лъапэм зэрэщытэу джагъэ:
– Сыд, нартыжыи, иныжыи шъузэонэу

шъукъэкІуагъэу,
Лпыгъэ шъо зешъухъащтымэ, джы шъурихылагъ!
– УлІы хафэмэ джанышгъэрыхым апэ натІэкІэ
къеу! –

Зэреощт шъыпкъэр ашІэти еджагъэх, рагъэуагъ.
Зэуагъэ чанщэрэхъыр Іуашъхъэм дифыежыгъ.
– УлІы хафэмэ лъапэкІэ къеу! – къекуагъэх.
Къызэрехыгъэм нахь псынкІэу дифыежыгъ.
– УлІы хафэмэ блыпкъыкІэ къеу! – ащи еуагъ.
– Джы къеу убэлахымы копкъыкІэ, къыдэфыежъ!
– КопкъыкІэ сеомэ скопкъыхэр пихышт.
– КопкъыкІэ къеу, улІы бэлахъэу зыолгытэжымы!
УлІыба, нартым епІомэ зышъхъасыжыны, еуагъ,
Зэреоу лъэкъуитІур къыпихи, къызэхэфагъ.
Къызэхэфагъэти, Тхъожыы къэси, къэтІысыгъ:
– Къытетыхъ шІэхэу, Саусэрыкъу, епсыкІэкІ,
ПсынкІэу лъэкъуитІур гужъуакІэм къыдалъхъ!
Саусэрыкъо зэрэшэсэу Тхъожыы илыгъ,
Ыгу илыгъэр зы – Сэтэнае дэжъ нигъэсынэу.
Зэрэнигъэсэу лъакъо пызыщхэжъэрэ уцыр иІэшъ,

Зэрэщытыкѣабзэу Саусэрыкѣо кѣхѣужыщт.
 Хѣурэм Саусэрыкѣо кѣегѣэгубжышѣ, шым егыи:
 – Тыдэ сыпхырэ, пыйхэр ауджэп зыдэщыІэр,
 Слѣакѣо пымытыжымыи сичатэ сІэдэжѣ, тегѣзэжѣ!
 Ау кыгѣзэагѣэп Тхѣожыем ыпэ регѣхѣу,
 Хѣурэрэ зинэрылѣгѣу Бырамбыф удыр кѣэлсынкІэ:
 – Эй, шѣуепсынкІэкІ иныжѣи, нарти, мыжѣо кѣаер,
 Мыжѣо кѣае чанхэр тэди щишѣутэкѣухѣ,
 Ахэр зишѣутэкѣухѣэкІэ яІоф ухыгѣахѣ, –
 СІорэр зэхэшѣохымэ, шѣуепсыкІэкІ!
 ИкІэкІыпІэкІэ кѣырыкІохи, мыжѣохэр рапхѣыхѣи,
 Ылѣэ ымыхѣыжыынэу Тхѣожыер кѣашІыгѣ.
 Сыд ышІэжыын, шым Саусэрыкѣо кѣыриІуагѣ:
 – Саусэрыкѣу, джы сэ сиІоф ухыгѣахѣ,
 Сыкѣыпфэхыеу егѣашІэм сыуигѣусагѣ.
 Джы сыуигѣусэжѣкІэ сыд мэхѣанэ сиІэжѣ,
 Кѣэнэжыыгѣэм пшѣхѣэ кѣызэрэпфэхѣумэжѣ.
 Сэ кѣыпфэсшІэжыынэу кѣэнагѣэр сшѣо техи,
 Сшѣо щэ хэхѣащтэпышѣ, ащ кІоцІытІысхѣ...
 Пыймэ апэтІысы Саусэрыкѣо, щэр еухыфэ мзэао,
 Мэфибл заоу кѣырашІылІагѣэм зи кѣафешІагѣэп.
 АшІэн амышІэу зэдегупшысэхѣи, хѣэкІэ-кѣуакІи,
 Кѣолэбзыуи, цІалѣи, цуахѣуи макѣэ арагѣэІугѣ,
 Лпыхѣусэжѣылѣ ешѣонэу фаер кѣыІухѣанэу.
 КѣыІухѣагѣэу «хѣау, Саусэрыкѣо ылѣ сыфаеп,
 Фаер ерэшѣу» зыІуагѣи кѣахэкІыгѣ.
 Ахэмэ Саусэрыкѣо шІукІэ тхѣэ афелѣэІугѣ,
 Ыл зыуІоу, ылѣ ешѣуагѣэм ибгыбзэ тефагѣ.
 Ежѣ зэхэфагѣэми, ичатэ зынэсрэр еукІи,
 ИукІыкІэ зеусэхэм, Бырамбыф кѣариІуагѣ:
 – Мыр шѣуфэхукІытэпышѣ машэу кѣэшѣутІыхѣ,

Зышгъутыхьэрэм ыуж ащ еж ифэшт.
 ЗифэжьэкIэ къэгъэсэй зэрэпсаоу тешгуштыхь...
 ... Гъатхэр къэсышъ, дахэу чыгхэр къэтIамых,
 Ахэр къэтIэмэу ригъажьэмэ, Саусэрыкъоу тикъанэу,
 Саусэрыкъоу тинэф, пчэмыIуфэр зиашъоу,
 Ашгъор зиджэнэкоклыр къэгугаIэшъ, къэгуремы.
 Къэгуремы дунэе нэфым къытехъажьынышъ,
 Мыхъун зезыхьэрэм, ипыеу чIым къытенагъэмэ,
 Афимыгъэгъоу ылъ ышIэжьи шIоигъу мэгуаIэ.
 Сыд фэдиизэу Саусэрыкъоу гоIагъэми, шIоигъоми,
 ШIоигъом иамал Тхьэшхо закъом ыдэжъ гъэзагъэ.
 Ыгу мызагъэу джырыкIэ къехьы нарт Саусэрыкъоу,
 Саусэрыкъоу тикъанэу, Саусэрыкъоу тинэфэу,
 ПчэмыIуфэр зиашъоу, ашгъор зиджэнэкоклэу,
 Танджыр зипэIо шыгоу, ешыгуаор зичатэу,
 Зичэтэ Iапшгъэ джыри пытэу зыIыгъым.
 Гъэры цыхъугъэу адрэ дунаеу, дунэе шъхьаIэм
 МыIэ-мылIэу тет, лагъэп, псаоу джыри щэпсэу...
 Псаухэмэ ащымыгугъымэ хэт цыгугъын, къэплъэ,
 Ау чыжыаплъэр ти Тхьэшху, ащ игъо зилъэгъурэм
 Саусэрыкъоу изакъоп, хэти зыфаер зыфаем
 ыльэгъун...

Узыщыщым шIу фэлэжьи, шIу къыуапэсына?

Усэрэжъ гъогу тетэу пчыхьэр къынэсыгъ,
 Узнэсыгъэм чэщ щипхыныр хабзэм изы Iахь.
 Къош-Iахьыл уимыIэ хъумэ, чылэр уибысым,
 Бысымыгъэ зэримышъэу хэт адыгэм ахэт?
 Хабзэу тиIэм тырэгъуазэшъ, хабзэри мэкIуатэ,

МыкIотэжъ зыщыхъурэ ащ тыщыадыгэжъэп.
 Адыгэмэ яунэхэр фыжыбызэу етIэфкIэ игъэх,
 ЫхэкIэ нахъ уекIотэхмэ, унэ лъачIэм дэжъ,
 ЕтIэ гъожькIэ зэрэпсаоу пылыкIыгъэх.
 Къэблэчъэ дэкIыгъо-дэхъэгъум дэжъ
 Хъэ фыжыхэр аIуль, чылэр къаухъумэ.
 Чылэм къеухъумэ хабзэр, зэрехъэ,
 Чылэм къыдахъэрэм ихъакIэщ хъазыр.
 Хэти фэхъазырэу иIэгу ащ фегъэпсы,
 ХъакIэ гупсэм нэхъой къызыдехъышъ.
 Зыдэхъагъэ Iэгум хъакIэр къыщагъашIошъ,
 ХъэкIэ гъашIо, хъэкIэ гъашхэ фашIы.
 КъамышIэу Усэрэжъи, ари щахъэкIагъ.
 ХъакIэр джэныкъо машIом еблэгъагъ,
 Благъэу къэтIысыгъэх чылэ лIыжъхэр.
 Нэжъ-Iужьымэ ашъхъартхэу кIалэхэр,
 ЯкIэлапIэ бгукъыжъыер аIыгъэу итыгъэх.
 Мафэм итыгъэ хъазырэу кыхъэIагъэу,
 Ичатэ гъэIагъэу кIымафэр къэблагъэ.
 Благъэу зэрэщыIэм бжыхъэр кыызэкIефэ.
 КIэфэфыкIэу жьыбгъэр къытесыхъэ,
 Ос кыкIэкIипхъээз, итетыгъо еубыты.
 УбытыгъошIу фэхъурэр гъогурыкIор ары,
 КIым ичъыIэ гъогурыкIом зырегъэутIыIу.
 КъыокIуны закIэу щыхъурэп мы дунаим.
 Шъхъадж зыфаер егъотыфэ гъогу пчъагъэ тет,
 Тызытетхэр щыIэныгъэ мыкIом игъогух,
 Гъогу мыкIо щыпэрыкIо мэхъух тигъогухэр.
 Гъогогъу тфэхъух тыгъи, ошIуи, оцхи, уайи,
 Шыблэ гъуагъор ташъхъагъы цэгъуагъо.
 Ар зыгъуагъокIэ пчыкIэр кыхъэхъупскIы,

ХъупскІэ нэфым чэпээхэогуур къегъачэ.
 Зэтечачэу шыблэр мэщхышъ, мэхъушІэ,
 Мыхъун дэди ышІэрэп, джау пщэсым щэчъэ,
 ЗычъэкІэ икухъаринэ огум гъогу хегъэтхы.
 Тхъагъоба мыщ фэдэу чыІэу зыгомыІум,
 ИгомыІугъэ пцигъэгъушэу машІом укІэрысмэ!
 Лпы зэхэсмэ къэбар Іаджи хъакІэщым щаІуатэ,
 ІорІотэжъкІэ нарт къэбармэ мары анэсыгъэх.
 Зынэсыгъэм щырагъажьы, чэщы кІахэ нэс,
 Зэхэсыгъэх, нарт лыхъужъмэ шІоу ашІагъэм,
 Агъэхъагъэм, лыхъэу зэрахъагъэм, нарты хабзэм,
 Хабзэм ибзыпхъэ зыфэшІугъы, зыфэмышІугъы,
 ШІур зылэжыгъы, ер зылэжыгъы къаІотагъ.
 КъыІотагъэх къэбар ямышІыкІэхэр Усэрэжъы,
 Усэрэжъ ымышІэрэ ыІона, ыІон ур щыкІэна,
 ЩыкІэгъэнчъэу нартмэ къарыкІуагъэр къыІотагъ.
 КъыІотагъэр зэкІэ сыда непэ къэтІожьын,
 ІорІотэжъэу лъэпкъы усэмэ ахэтэу макІо.
 – ШъхъакІо тцэхъу нарт лыхъужъымэ ащыцхэр
 Зыщыц нартмэ якІодылІэжыыхэу зэрэхъугъэр.
 Сыдэу хъумэ, Саусэрыкъоу машІор къэзыхыгъэр,
 Ячылапхъэ къэзыхыжъы, нартхэр къээгъэнагъэр
 ЧІым тырамыгъэтэу псаоу хъадрыхэ агъэкІуагъ? –
 Лыжъ жъэкІэфэу хъакІэм госым гущыІапэр ештэ. –
 Саусэрыкъо имашІо ПэкІо тхъэ бзаджэм зехъым,
 Къыхыжыынэу лъыкІуагъэ Насрэныр ыубытыгъ,
 Ыубытыгъэ закъуа, ибгъэжъ ыбгъэгу регъэулыІу.
 Ула-сылла зыІоу щыІэр Іошъхъэмафэ зекІум,
 Ышъгъэ кІуагъэр нарт ялыеу Хъымыщыкъо Пэтэрэз.
 Зео-банэкІэ машІор Пэтэрэзы къыхыжыгъы,
 Къышъжыгъ нарт пащэу Насрэн жакІи.

Мыхэр зэкIэ зишIушIагъэм тхьамафэрэ фэуджхи,
 Джэгү ужым Пэтэрэзыр шъэфэу аукIыгъ.
 «Узыщыщым шIу фэлэжьи, шIу кыуипэсын» аЮ,
 Адэ а аIуагъэм сыда Саусэрыкъуи, Хъымыщи,
 Хъымыщыкъо Пэтэрэзи, адрэ купри хэмыфагъ?
 Къинэжыгъэп нарты чIыгум нарты лъэпкъ,
 Нарт лъэпкъэу кытфэнагъэр Саусэрыкъо закъу.
 Ащ изакъоу хьадырыхэ джы къэнагъэу щыI,
 ЩыIи фэд, щымыIи фэд, зыдэщыIэри тымышI.
 УмымышIэрэм укIэупчIэным емыкIу хэлъэп,
 УпчIэу тыгу илъэу зиджэуап тымгъоти щыI.
 Тэ тыщыI, адыгэр мыш щэпсэу, мыр тичIыгу,
 Тэ тичIыгу, ау нартмэ ауж тэ кытфэнагъ.
 Тэ къэнагъэх, хъэкIэ маф, нартхэр, теI ябын,
 Нартие чIыгу мафэр сыдэу хъумэ абгынагъ?
 – Абгынагъэу зыкIэхъугъэр Тхъэшхом ешIэ, –
 АдкIэ жантIэм дэс лIыжъ Iэпс-лъэпсым къариIуагъ. –
 ЕшIэ абгынагъэми зыфабгынагъэр. ШъошIэ,
 ТэшIэ зэкIэми, зи хъаулыеу щыхъурэп дунаим.
 Дунаим икущэрэхъ дихъыжыгъэнхэкIи хъун.
 Мыхъурэ щыIэп, тятэжъ кыIожъэу зэхэсхыжыгъэ,
 Жъыгъо IофкIэ имыкIыжъхэу, ое-осыпшо,
 Осхъот хъошъае къэхъуи,
 Омрэ чIымрэ зэтригъэдыеу,
 Уигъэдыкъэу чыIэ лыгъу-лыстыр къежъагъ.
 Ауцтэу къежъагъэм хэкIыжынхэу амал ямыI,
 Акъыл зиIэмэ, «Хъунэп, амал горэм теусэн!» аIуи,
 Зэдеусэхи зы хэкIыпIэ къагъотыгъ – шы ныбэм,
 Шы ныбэм ыкIоцI зэрифэхэу итIысхъэхи,
 Ауцтэу ашгъхэ хахыхыжыгъ, къэнагъэхэр чыIэм,
 ЧыIэ лыгъу-лыстым хэкIодэжыгъ.

Сенэгуе хэкIодэжыгъэкIэ нарыхэр уахътэм,
Уахътэм ахэр кытфищэжыныр гугъэнчъ.
Угугъэна, чIыр абгыни Саусэрыкьо кыщанагъ...
Гум ранагъэ нарыхэр гъатхэ хъумэ мэгурымы,
Ар гурымымэ тэ тыгуи дэгурымышъ, мэузы.
Тыгу фэузы, икъэгъэсэи зыдэщыIэр тшIэрэп,
ТшIагъэмэ тыкIони, гу щытфэн, кыттифэн,
Гу зэритымынагъэр Саусэрыкьо гурыIони...

Саусэрыкьо ихьакI

– Саусэрыкьо икъэгъэсэй, тэрэз, гъотыгъуае,
Ау ар кыгъотыгъэу, ыдэжы щыIагъэу,
ЗэрэщыIэр къафиIуатэу кIалэ сырихьылIагъ.–
РихьылIагъэ шъухэтмэ, шъугу къэкIыжын,
Зыгу къэкIыжырэ щыIэмэ кыыхэжъугъэхъожын.
ТхэкIыжыгъэмэ ядунаи шъхъафы, шъошIэн фай,
Зэрэфаеу хэти ащ щыщыIэп, бгъуитIоу щыгонщыгъэх.
Зы бгъум ренэу хэхъо, щыIэр щэбагъо,
Адрэм зэ кIуагъэр егъашIэм ащ къэнэ.
Ау гум кыыранагъэ хъадрыхэ щыIэп,
ЩыIэм зэкIэм ячIыпIэ гъэнэфагъэ.
Саусэрыкьо зыдэщыIэм хэкIы, хэхъо,
Зыхахъорэм щыщхэр тидунаи къэкIох.
КъэкIох Саусэрыкьо ыкъуитIоу адрэ дунаим,
Дунэе шъхъаIэм кыщыхъугъэу щыриIэхэр.
ЩыIэмэ зекIо адакIохэу ахэри мэхъу,
Мыхэр щэхъух ядунаи, джар ящыIакI.
– Сыд щыщиIакI адэ Саусэрыкьо а дунаим,
Дунэе хъафым сыда кыырамыгъэкIрэ?

Игумэки пыуни, ыгу гурымэу сыда щыи?
 – Ауштэу щыи, ау дунаим кытехъажмэ,
 Ежэ зэрэфаеу дунаир ыгъэпсынэу фежъэн.
 Ащ фежъэмэ, хэт ышIэрэ, зилажьи, зимылажьи
 Лажэр ашхын, арышъ, тIэкIу тещынахьых.
 Тещынахьыхэшъ, аIо: «Адрэ дунаим щэрэIэгу,
 Гумэки тимыIэным пай, ащ щыгупшысэн,
 Гупшысэу, иакъыл зэфэшIумэ, кыгъээзжыын».
 Кыгъээзжыын, нартымэ яуахътэ зэтеуцожьымэ...
 Джы кыфэдгъээзжыын Саусэрыкъо ихъакIэ.
 ХъакIэм хъугъэу кыIотагъэр цIыфмэ анэсыгъ,
 Зыгу нэсыгъи, зышIошI мыхъуи къахэкIыгъ.
 КIалэр гъогу техъагъ чылэ чыжъэ кIонэу,
 ЗырэкIощтыр гъогу кIыхъэ кIай, мэфитIу гъогу.
 Гъогу тетыр зыпшъыкIэ къэуцу, зегъэпсэфы,
 КIалэми зигъэгъэпсэфынэу, чэщ рихынэу,
 Ыгу рихынэу кыгъготи чIыпIэ, къэуцугъ.
 Кызтеуцуагъэр Iошъхъэ пIашъэу лъагэ,
 А лъэгапIэм укъеплтыхмэ зэкIэ олъэгъу.
 Ежэ ылъэгъурэп, ау Саусэрыкъо къелъэгъу,
 Кылтъэгъунба, Iуашъхъэр ежэ икъэгъэсэй!
 КIалэр шIэхэу хэчъыагъ, зэхехы чъыем хэтэу,
 Зыхэтыр пчыхъапIэми нэфапIэми кымышIэу.
 Шыу пIашъэ кыIухыи, «Жъыу!» ыIуи къэджагъ,
 Кызэджем, Саусэрыкъо икIи пэгъокIыгъ.
 – Саусэрыкъу, нартмэ сэнэшъуафэм кьерэблагъ,
 Къегъэблагъ аIуи сыкъыплъагъэкIуагъ.
 – ЗыIуагъэм хэтми сыфэраз, ау хъакIэ непэ сиI,
 СихъакIэ къээзгъанэу сыкъакIомэ хабзэм щыщэп,
 Хэт щыщыми сихъакIэ, мыщ чэщыпэ щырехы.
 – Амэ, сыкIонышъ, нахъыжмэ сыкъяупчIыжыын.

390

Ащ фэдэу узщылээрхыым сыда кыгуампэсыг?
Тызыщэсыхэм ыуж кьэнаггэм тIэкIу ухэIэжыг?
– Ар кыызхэкIыггэм, хьакIэр, лъапсэ иI, зы хабзэ,
Нартхэм хабзэ егъашIэм тиI, хьадрыхэ кIожьрэм,
ЗэрэкIожьын хьадэIус гьомылэ фагъэхьазыры.
Фагъэхьазырырэр адрэ дунаим щегъотыжы.
Сэ зи згъотыжыггэп, хьадэIус хэт сфишIыни,
ИшIыггэм тефэу нартхэр икIыжыггэхэмэ.
ИкIыжыхи, ауж сыкынаггэу сизакъоу сыщыI,
СызэрэщыIэр пшIомытэрэмэ, пшIэщтым кьедэIу.
Io зыхэмылгыр, уздежыаггэм дэгъоу унэсыщт,
Унэсыщт, узфаери кыбдэхъунышъ бгъээзжыщт.
Зыбгъээзжэу укIожьмэ, Саусэрыкъо ихьадэIус Iуи,
Iэнибл сфяггэшIи, чылэр щыггашх, яхьалэл.
Саусэрыкъо зэрэриIуаггэу кIалэр гьогу рыкIуагъ,
ЗыфэкIуаггэр кыггэцакIи, чылэм кьэкIожьыгъ.
Зэрэчылэу ыугъои, Iэнэ шыггэ, Iэнэ бай ышIыгъ,
Бэ шIагъа, макIэ шIагъа, кIалэр джыри гьогу
техьагъ.

Зытехьаггэ гьогур Саусэрыкъо икьэггэсэй нэсыгъ.
Зынэсыггэм чэщыпэ щырихынэу джау кыщыуцугъ.
Уцуаггэу, паггэу щытыггэп, факIоу кьэкIогъагъ,
КыызкIэкIуаггэр, кыызфэкIуаггэр бысымым
кышIагъ.

ЫмышIэ хъуна, Саусэрыкъо Iушэу, зэхашIэ иIагъ.
Ыпэ зэрэхъуггэм фэдэу чэщы шыур джыри
кьэкIуагъ:

– Саусэрыкъу, – кьэджагъ, – нартымэ сэнэшъуафэ яI,
ЯIанэ ураггэблаггэ, сэнэшъуафэм укIоныр хабзэшъ,
Хабзэм тетэу тиIэнэ шыггэ еблагъ.
– Себлэггэна, хьакIэ сиI, – ыIуагъ Саусэрыкъо.

– УихьакИи кыздащи кьакIo.
ЗэдэкIуагъэх сэнэшъуафэм Саусэрыкъуи, ихьакИи,
ХьакIэр хабзэм ельтытыгъэу Iэнапшъэм ашагъ,
Ар зыдащагъэм Саусэрыкъуи къеджэхи, агъэтIысыгъ.
ЗыдэтIысыгъэ чIыпIэм шхыныр темыфэжъэу телъ.
ИПусылъэ хэлъти, Саусэрыкъуи иIани

щигъотыжъыгъ,
Щигъотыжьи, ыгу нахъ псэфыжъыгъэ, щыкIэжъынэп
джы.

ГукъэкIыжъэп мы къэсIуагъэр, зэкIэ джауштэу
хъугъэ,

Щэхъу мы дунаим Iаджи, Iаджи кыщекIокIы.
Тыгу къэкIых ренэу нартхэр, ахэм тафэныкъу.
Тальэныкъо кьагъэзэнба тэIошъ, тягупшысэ.
Ежъхэр пшысэм хэтхэм фэдэу чэщырэ кьагъэзэжъы,
ЗыщызэIукIэхэрэм сэнэшъуафэ щашIы.
ЯмышIыкIэ Iанэхэр ац боу щызэблэкIы.
Уахътэ зэблэкIыгъом, нэфылъ зэкIечыфэ нэс,
Джауштэу нартхэр чэщым чIыгум шэIэх.
Нэфым дэбзэхыжъых, ягъогу техъажъых,
Зытехъажьи, зыхэхъажьи, ягъогуи тшIэрэп.
ТшIэрэр ядунай зэгорэм кыгъэзэжъымэ,
Ежъхэми кьагъэзэжъын, зэщыщы тыхъужъын.
А къэнэжъыгъэ тIэкIoу чъыIэм хэкIыжъыгъэм,
ХэмыкIэу яцIыфышгъхэ хахъо яIэу щытмэ,
Сыда тинасып кыхъынэу тымгугъэшт?

– Тыгу етыгъэу, хьакIэр, пIуагъэм тедэIугъ,
Тхэр етагъ ичIыгу гупсэфыгъо щызиIэм,
Тэ тиIэр тиIагъэм джы бэкIэ хэкIыгъ,
ТхэкIырэр нахыбэу, тихахъо кыхаIэу,
КъытхаIэрэм тыпэмыуцужъышъу тыхъугъ.

Лъэшъ ишъао кыгъээжъымэ...

Мыр зэхъум адэ Лъэшъ ишъэожъыеу,
Шъэожъые мафэу нартхэм ягъуазэ
Тыдэ зигъэзагъ, сыда ащ гум тыринагъ?
– Нартхэр гум ринагъэхэу кIалэм сэ сшIэрэп,
СшIэу сызщыгъуазэм игугъу къэсшIын.
СымышIэрэ сIорэп, сшIэрэр згъэбылърэп,
Сыгу имылъ цIыф есIуагъэп, сэри шъошъ сыфэд
(Афэдэ дэдэу зэрэщымытыр, зыхэтыр амышIэми,
АшIэрэ тIэкIумкIэ егуцэфагъэх. Мыр е
жъогъуаплъэ,
БлэбгъуаплъэнкIи мэхъу, хъадырыхаплъэнкIи хъун,
Дзэнчыдзи хъун, уахъые кыызфехи, хахыгъэнкIи
мэхъу).

Щыхъурэр мы дунаим бэ, Лъэшъ ишъэожъые,
Шъэожъые мафэу, дунэим ишIэныгъэ зыхэлтыр
Зылъэхинагъэр хэт? Нарт бзылътфыгъэмэ афигъэзагъ,
Ежъ зигъази икIыщ чIэхъажъыгъ, иIоф пидзэжъыгъ.
ПыдзыкIы хъугъэ кIалэм тIэкIу зыкызыеIэтым,
ЗиIэти, чылэм дэкIыгъ, нартмэ джауштэу ахэкIыгъ.
ЗэрахэкIыгъэр мэлахъомэ янэрылътэгъу хъугъэ,
Къэхъугъэр ашIагъэп, кIалэр гъогу техъагъ.
Зытехъагъи, зыфтехъагъи сыдым ушъ фашIэн,
Ежъ ышIэу кычIэкIын, игъогу хигъэтхэу,
Мытхъытхэу лъэпытэу теуцоу дэкIыгъ.
ЗыхэкIыгъэ нартхэр гоIагъэх, ыуж ихъагъэх,
Ау осэпс лъэужыр зэрэкIодэу кIалэр бзэхыгъэ.
ЧIыохи, къушъхъи, мэз пырыпыцуи, хы нэзи –
Зи къамыгъанэу зэкIэ лъыхъугъ, ау кIодыгъэ.
Агу кIодыгъэу нартхэр Лъэшъы дэжъ кIуагъэх:

– Зэ кІуи, янэ дэжь кІожьыгъэмэ зэгъашІэ,
 ТшІэщтыр тшІэрэп, тыздэкІощтыр тшІэрэп...
 Сыд ышІэн, Чъыг гуащэм дэжь Лъэпшъ кІуагъэ,
 Ау зэрэкІуагъэм нахъ псынкІэу къэкІожьыгъ.
 Къыхъыжьыгъэ къэбарым нартхэр къыгъэтхъауагъ.
 – Шъутхъаусхэу шъуцэскІэ, пкІэ иІэжъэп,
 ШъогоІэжъкІи сыд хэшъушІыхъажьын.
 Ежъ ыгу къэкІи дэкІыгъэмэ, зыдакІорэр ешІэ,
 ЫмышІэ ышІэрэп, ащ зэгорэм къыгъээзэжъын.
 Ащ къыгъээзэжъын, ау шъо, нартхэр, шъуичІыгу,
 ШъуичІыгоу жъугъашІорэм шъутесыжъыщта,
 Шъутемысыжъэу шъуикІыжъыщта, ар Тхъэ Іоф.
 Шъор-шъорэу Іоф къызфэшъохъыжъы,
 Нартхэр шъо шъупэгэ-ябгэ лъэпкъ,
 Хэти шъуепэгэкІзэ, ащ шъутекІодэжъы...
 Джары якІодыкІэ нартмэ, ары зэхэтхыгъэр,
 Зэхэтымхыгъэ сыда игугъу тшІын.
 ТшІэрэр, нартмэ ауж мыщ тэ тыкъэкІуагъ,
 ТыкъызлтыкІуагъэмэ чІыр къытфагъэнагъ.
 Къытфагъэнагъэх яхабзи, ябзыпхъи,
 Тэ ар бзыпхъэу тиІэнэу, тырыщыІэнэу.
 Джы тыщыІэнэу адыгэхэм тыфаемэ,
 Тызфэен фаер адыгэу тыкъэнэныр ары.
 Тэ нарт чІыгум адыгэу тытетмэ,
 Гъогу тет кІалэм зыдэкІожьын иІэщт.
 Ау къэт тикІалэ, дунаим игъогумэ арэкІо,
 Ятэ зэрыкІуагъэм ежьи рэкІо, зэкІэ зэрегъашІэ,
 ШІэныгъэу иІэ хъугъэр къыздихъыжъыщт,
 Къыфихъыжъыщт адыгэр адыгэу къанэмэ...

2020

СЭТЭНЭЕ КЪЭГЪАГЪЫМЭ ЯОРЭД

Сэтэнае игъэсэпэтхыдэхэр

Нартмэ губзыгъэу, упчІэжъэгъу ашІэу,
АшІэрэмкІэ акъылэгъу бэрэ афэхъоу,
Мыхъун ымыІоу, мыхъун ымышІэу,
ЫшІэрэм шыгушІукІхэу, ядахэ аІоу,
Іотэжъмэ ябзыльфыгъэхэр ахэтых.
Хэти зыгорэм фэгъэзагъэу шытыгъ,
Зыфэгъэзагъэм шытхъухэ рыхъоу,
Къыдэхъурэм нарт ябын ыгъэгушІоу
ШІур ылэжъэу Сэтэнай ахэтыгъ.
Узхэтымэ акъылэгъу уафэхъумэ,
Къадэхъурэм шыщ къыпкъырэкІмэ,
ИкІи, ижъи гуІэтыпІэ афэхъу.
Мыр къыдэхъуштыгъэ гощэ Іушым.
Іушымрэ губзыгъэмрэ сыд азыфагу,
Зэфагощырэ хъатэ шыІэп, ау Іушыр
Іушышъ, етІанэ губзыгъэ мэхъужъы.
Губзыгъагъэр апшгъэ шыІ, ащ нэсрэр
Нэсрэл лъэгапІэ пІонэп, шысэ мэхъу,
Ар къыздэхъурэмэ ащыщыгъ Сэтэнае.
«Сэтэнэе гуащэм дэжъ тыкІонышъ,
Къыоушъыин, гъэсэпэтхыдэ къыуиІон,
КъыуиІорэм акъыл хэпхын» аІоти,
ЗэпІуапхъэ шъаохэр фащэщтыгъэх.
Къыфащагъэр дахэм фэдэу ыгъэтІысти,
Сыд лъэныкъоми хэшІыкІ фыриІэу,
ИІорэ-ишІэрэ зэтетэу, лІы мафэу,
ЛІы хафэу, зыщыщ нартмэ ащизэу,
Зао къэхъумэ апэ итэу лІэбланэу,

Нарт зэдэджэгүмэ к'ахэлыдыкІэу
 Х'унхэу г'эсэпэтхыдэ ариІоштыгъ.
 Джары нарт унаг'омэ якІэлэ бынхэр
 Сэтэнае гуащэм зэриг'асэщтыгъэхэр.
 Ау г'эсэпэтхыдэм, кІэлэ г'эсэным
 Фэг'эсаг'эу джыри ахэмыты х'уна,
 Х'унрэ-мых'унрэ ахэми араІоштыгъэ.
 Ау ащ фэдэу зэгорэм зыгорэ зыриІокІэ
 Сэтэнэе гуащэм ыгу к'еоштыгъэ,
 К'еошты, ш'х'бакІо ышІыштыгъэ.
 К'ышшышІыгъ джащ фэдэ Л'эпш'гы,
 Сэтэнаерэ ежырырэ зэшІу дэдаг'эми.
 Ымыдаг'эр гуащэм сыд? Ар к'этІон.
 Ж'ок'боянэу Пэтэрэз цІыкІур зышІурэм
 Сэтэнае ыгу ебгы, ишІур фицаг'эп,
 Г'эсэпэтхыдэ к'ыырырг'эІуаг'эп.
 Ау зыгорэм к'ыыриІон фаети, рищэж'агъ,
 Чыж'э мыкІуаг'эу нарт Іах'боу Амыш'ъ,
 Амыш'ъ мафэу нартмэ ятх'э папкІэ
 ІукІи, ел'эІугъ фалэ кІалэм феджэнэу.
 Ау адрэм ыдаг'эп, феджаг'эп сыд зеІуи.
 К'ыыриІуаг'эр зы: «Уфаемэ мэл зэкІэс,
 Е ш'ынэ к'ыюстын, ау мыр сиІофэп».
 Іофыр ыкІэ нэг'эсыг'ээн фаети,
 Ж'ок'боянэр еж'агъ, ау ыг'эотыг'эп.
 К'ыыг'ээзэжыг'эу, пш'гыг'эу, паг'эу
 Нарт Л'эпш'ъ г'укІэ мафэм ІукІагъ.
 Ыгу к'еІуг'ээн фае бзыльфыг'эм,
 Ыг'эуцуи, Пэтэрэз фалэ феджагъ.
 Зэрэфеджаг'эр Сэтэнае зэхихи,
 К'ыыхихи, кІуи Л'эпш'ъ ецІэцІагъ:
 – Сыда уимыІоф, Л'эпш'ъ, ухах'эрэ,

Узэхъагъэр сэ сиІоф, гъэсэпэтхыдэ
Сэры нахъ орэп зиІоныр! –
Джар къыриІуи, зигъэгуси ІукІыжыгъ.
Мы зыгъэгусэн-шъхъакІоштэныр бэрэ
Нарт гошабэмэ, Сэтэнае фэдэу, ахэлтыгъ.
Ахэлтыгъэ шэныр пэгагъэм шыщыгъа,
(Ащ фэдэ тІэкІуи хэлтыгъэщтын,
Сыд пІоми мыхэр бзыльтыгъэхэба.)
Хъаумэ гуащэмэ уасэ зыфашІыжъу,
Ежъхэми къафашІэу, ашъхъэ алтытэу,
Нарт ябзыльтыгъэрэ яхъулыфтыгъэрэ
ЗэблэкІыщтыгъэхэшъ ара къызхэкІыгъэр?
Мы зэблэкІыныр ІэшІэхы хъугъэп,
Хъуна бзыльтыгъэмэ ятетыгъорэ
Хъулыгъэмэ ятетыгъо итеуцогъурэ
Зэнэкъокъу хэлъэу зэблэкІыгъэ.
КъыхэкІыгъ зыщызэгуремыІохи,
ПхырыкІыгъэх зыщызэгуремыІохи,
«Хъэрэ тыгъужъырэ зэблэкІых» аІо,
ЗыІуагъэм зыкІиІуагъэр нахъ ышІэн.
Тэ тшІэрэр хъулыфтыгъэмэ ялъэтегъэуцо
Зэтеуцагъэми, нарт ябын ренэу ихэбзагъ
Ибзыльтыгъэ уасэ икъу фишІыныр.
Плъытэрэм уилытэжъыщтышъ нафэ,
Зэфэныгъэм ары сыдигъокІи игъогу.
Гъогогъу зэфэхъухэрэр зэдэупабжъэх,
«Яжъэм шІомыкІыр итесын» аІоми
(ЗыфаІорэр хъулыфтыгъэм итетыгъу),
А яжъэр щымыІэмэ сыд а шІомыкІыр,
ШІомыкІ тэшшэсэу зыгъэтэпыщтыр?
Тэпхэр чэщыгум яжъэм пащыхъажъых
Пчэдыжъ нэс щымыплъыкъожъынхэу.

Тэп нэфхэу кьанэхэшъ, джэгур агъаблэ,
 Тыдэ щыблэхэми, а яжьэм кьеухъумэх,
 Бзылъфыгъэм укъыухъумагъэм фэд...
 Джащ фэдагъ Сэтэнэу гоцэ хъупхээр.
 Къэхъущт-къэшIэщтым щыгъозагъ,
 Нартхэр ыгъэгъуазэу, ашIэщтыр ариIоу.
 ЫIорэм нартхэр зыкIи шIомыкIхэу,
 КIали, нахыжъи, бзылъфыгъи едэIоу.
 ЕтIани Iэзэным ишъэфхэр ышIэу,
 ШIыкIэ зэфэшъхъафхэр арихьылIэу,
 НартылIэу заом уIагъэ щыхъугъэр
 Пчэдыжъ къэмышъузэ ыгъэхъужьэу.
 Жырытэджэу, гоцэ хъупхэу,
 Ихъупхъагъэ нарт хэгъэгум щыIоу,
 Io дахэ зыпылъэу, цIэрыIоу щытыгъ.

Iор аIорэм иджэрпэджэжъ

Ау сыд фэдэу ущыткIи ымыштэу,
 Гуштэгъуаджэу кьыпфыщыти щэIэ.
 ЩэIагъэ уиIэмэ ахэми уаблэкIын,
 УзблэмыкIыщтыр цIыфмэ аIорэр ары.
 ПфаIорэр зэкIэ уутхыдзэу, узэридзэу,
 Угу зэридзэу, ебгъэкIоу ебгъажэмэ,
 Угу уелэжъын, уичэфи дыджэу пиутын.
 Утынэу пшхырэм ихьылтэ Iэтыгъуай,
 Гум зимыIэтыжъымэ сыд уфэежъын.
 «Бжыгъэ тыгъэми тыралъагъо» аIo,
 Уахътэм дакIоу Сэтэнэе гуащэм ыIорэр,
 ЫIорэ-ышIэрэм рымыразэхэри къэхъугъ.
 Ежъ шIу щэхъу ыгу имылъэу адзекIо,

Адрэмэ шъхьакІо кырахышъ, ыгу къео.
 Гукъао зиІэм гукъанэ иІ, шъхьакІо ешІы.
 ШІу зишІэкІэ цІыфым ащ иджэуап,
 Джэуапэу фэшъуашэр ыгъотыжбы шІоигъу.
 УишІушІагъэ къагурымыІомэ ащ фэдэу,
 Инахьыбэм зегъэгусэшъ, акІэлъырэкІы.
 Ыгу хэкІыгъэр ыгу щэшхэшъ, еусэпы,
 Щэм ыстырэр псым епщэшъ, Іушы мэхъу,
 Ащ фэди мэхъу ыІонышъ, егушысэщт.
 Нартымэ япашэу, яхашэу Насрэн жакІэм
 Ыкьо Шъокъалэ Сэтэнэе гуащэр ыубэу,
 «Шъуз дэубзи, лІы бзэмыІуи зэфэдэ,
 Тэ тылІымэ нартхэмкІэ тылІын фае,
 ЛІы унашъу тиІэнэу цытыр!» ыІуагъ.
 ЫІуагъэ къодыеп, нарт хасэм хилъхьагъ.
 ШъхьакІо ащ фэдэу кырахэу хъугъэпти,
 Губгъэнышхоу ылыти Сэтэнэе гуащэр,
 Гоцэ гъэшІуагъэр нарымэ ахэкІыжбыгъ...

Гуащэр лъэпкъым хэкІыжъмэ...

КІалэп-гъуалэп, Саусэрыкъуи щыІэжъэп,
 Шэбатыныкъуи фэхыгъэ, сыда нартхэри
 Къыфэмыныкъожьхэу Сэтэнае ахэсыжбын?
 КІэй зэшъозэщиз дахэу, къушъхьэ лъапэу,
 Ылъашъхьэ псынэкІэчъ ІэшІуи къыкІэчъэу,
 Нартымэ акІэлъырыкІи, псэупІэкІэ хихыгъ.
 Ышъхьэ ахихи, егъашІэм къахэхьажбыгъэп,
 Ежъхэри ІукІэжбыгъэхэп. Лъыхъуагъэх,
 ГоІагъэх, бэрэ фэныкъуагъэх, ау сид ашІэн,
 ЗыдэщыІэр умышІэрэр тыдэ къипхыжбын.

Ежь Сэтэнэе гуащэ игукъанэхэр зэхэхьагъэх –
Зымы хэмыхьажьэу, ежьи изакъоу къэнагъэти
Къыфэнэжьигъэр сыд? Ежьирырэ Тхьэшхомрэ.
«Тхьэшхом серэщэжь, – егупшысагъ, –
Сыда дунаим джы сытетыжъын.
Ащ фэзгъэзэжъмэ ижъау сычІэтын,
ПэчІынатІэу иІэмэ ащыщ сишІын,
КъысфимышІагъэ джы нэс щыІагъэп».
ЕгъашІэм Тхьэшхом Сэтэнае зэрелгъэІурэр,
Іогъу имыфэу ренэу къыфишІагъ.
Мызыгъэгуми зэрелгъэІугъэр къыфишІи,
Дунэе шгъхьаІэм ригъэгъэзэжьигъ...»
ЧІыр зэгози дэфагъэм фэдэ Сэтэнае,
Сэтэнэе гуащэу ягупшысэ хащэу иІагъэр,
ЯІэ зэхъум икъоу уасэ зыфамышІыгъэр,
Сыд ашІагъэми нартмэ замыгъотыжъым,
Нартмэ якІодыжъын ащ къыщэжъагъэу,
Къэбарыжъмэ гупшысэ ахэлгъэу къехъы.
Емыгъэхь-емыгъэшхым хэщагъэр бащэу,
Бэм идэй бэм идэгъу текІо зыхъукІэ,
Дунаим ищэчалгъи лъэныкъорыгъазэ мэхъу.
Мэхъуба кум имыфэн е шы фэмыщэн,
Бащэ иплгъхэмэ кушгъор ычІыцІэу,
ЫцІыцІэу кушгъэрэхъри, кутакъэр къефэхэу,
Ащ щыуухэу уигъогу уизакъоу укъанэу.
Ар ушгъхьэзакъоми, укупыми, улгъэпкъыми...
Нарт лгъэпкъым хэкІыжъэрэр алгытэу,
ГъэтІылыжъыкІэ гъэнэфагъэ ащ иІэу,
ЯІагъэу ямыІэжъым къэгъэсэй фашІэу,
ФэзышІырэ лІымэ япаІо из къырахъылІэмэ,
КъырахъылІагъэр зэтратакъозэ аІэтэу,
Іэтэ Іошгъхьэшхоу ахэр хъужьыхэу хэбзагъэ.

Мы хабзэм тетэу Сэтэнае агъэтІылыжыына,
КъезыхьылІэн ятІэ нартылІ щымыІагъэм.
ИІэгъэ закъор зы къашъхь, шъофым итэу,
Ащ тетыгъ мыжъосын хэмыкІокІэнэу.
Мыщ игукІае ыгу нэсыгъэу зы лІыжъ,
ЛІыжъ шъхъэзакъо нартхэр рихьылІагъ.
Ау ащ ехьылІэгъэ къэбарым тынэмысэу,
Сэтэнэе гуащэ нартмэ захэкІыжъым хъугъэм,
КъащышІыгъэм тІэкІу джы тыхэдэІон...

Сэтэнае икъэгъагъ шъоф

Нартымэ зэгорэм огъу бзаджэ къафакІуи,
ЯщыІакІэ икІуакІэ къызэблихъугъ.
Зызэблахъугъ псыкъефэхымэ, япсынэхэу,
Псынэ куумэ япсы ІэшІу игъукІыгъ.
ХэкІыпІэ агъотрэп, къушъхьэ мылми
АпыткІужьрэ щымыІэу огъушху.
Тхъэшхом ащ фэдэ хъумэ зыфагъазэ,
Огъушхор атырихынэу елъэІухэу хабзэ.
Ау Тхъэм уелъэІумэ къурмэн ищыкІагъ,
ИщыкІагъэр зэрахьылІи къушъхьэ лъапэм,
Лъапэу зэшъозэщизым нарт ябын екІугъ.
ЗэльекІугъэмэ лэгъунышхохэр къахьыгъ,
Тэкъэжъхэр къахьыгъ, машІо акІашІыхьагъ.
Ерагъэ-мыгъуаекІэ арагъэхъонэу Іусыпс,
Лэпсыпхъэ хэкІынэу къырахьылІагъ.
Ау къяхъулІэрэм хэкІыпІэ фагъотрэп –
Псыр къэмыжъоу машІор кІэстыкІы,
Стымэ, лэгъуным ежъукІы, лыр естылІэ.
НартылІымэ Іэгъо-блэгъур къачъыхьэ,

Тыдэ чъагъэхэми псы гъуаткІуи амыгъот.
 Замыгъотым Афэмыдэ дахэр агъэкІуагъ
 Къушгъхъэ лъапэм щыІэ псынэм псыхъэ.
 Псыхъэ кІуагъэр бгы лъапэм зынэсым,
 Гум нэсэу, джы нэс емыІугъэу оред дахэ,
 Идэхагъэ гури-псэри пІэпихэу зэхехы.
 Афэмыдэ дахэр чІыпІэ имыкІышгъоу,
 Орэдышгъо дахэм ыумэхъыгъэу щыт.
 Зыдэщыти, зыкІыщыти щыгъупшагъэу,
 Ыгу итІысхагъэ орэдыр зэпыугъэ.
 Зызэпэум зыкышІэжыи гоІэжыыгъэ –
 Къэужыырэп нахъыбэ мэкъэмэ дахэр.
 Афэмыдэ дахэр кІуати бгы лъапэу,
 Бгы лъэпэ зэшъозэцизым ихъагъ.
 Зэрыхъагъэм щилъэгъурэр пчыхъыпІа,
 Хъаумэ нэфапІа кыгурыІожьрэп.
 ЫмышІэжъэу псыхъэ зэрэкІуагъэр,
 Къэгъэгъэ закІэу шъоф дахэм ихъагъ,
 Къэгъагъэмэ ахэтэу зэкІэ щыгъупшагъэ...
 МыдыкІэ нартхэр паплъэх, мэгуІэх,
 ГуІэнхэба Іусыр естылІэ, ежъылІэ,
 НартылІхэр егушшысэхы, Малчыпхъу
 Пшгъэшгъэ хъупхъэр Афэмыдэ лъагъэкІуагъ.
 Еужыырэу макІо, къушгъхъэбгъум зынэсым,
 Гум нэсэу зэхехы жъгырыоу мэкъамэ.
 Мэкъамэ зэреІоу зэтеуцо, кІэдэІукІы,
 ЧІыпІэ имыкІышгъоу кыызэтенагъ.
 Бэрэ щытыгъа, макІэрэ щытыгъа,
 Щыт зэпытына, бгы лъапэмкІэ ежъагъ,
 Бгы лъапэм тет псынэм фиузэнкІыгъ.
 Ау чІыохым зынэсым къэгъэгъэ шъофэу,
 Шъоф зейкІым идэхагъэ ыумэхъыгъэ...

Ежагъэх ащи бэрэ нартхэр, ял ежъылІэ,
 ПсыфалІэ ежъми къанэсыгъ, мэголэжъых.
 ГоІэныр имафэу Іадыиф дахэр кІонышъ,
 ОкІофи, къэкІожъыфи зимыплъыхъэу,
 Хэти емыплъэу, къеплъи пымылъэу,
 Лъэтемытэу псы къыхъынэу агъэкІуагъ.
 МакІо Іадыф, щэлъитІур ІэкІэль,
 ЛъэпсынкІэу еужъырэу лъапэм нэсыгъ,
 Ау зэрэнэсэу мэкъамэу къеІугъэм
 Ыумэхъи, чІыпІэ имыкІэу къэнагъ.
 Къэгъэгъэ шъофыр инэплъэгъушъ, мэгуІэ,
 ГуІэр ыпэ итэу бгым ечъэхы, мадаІо.
 Къэлурэ орэдыр къыздиІукІырэм лъэхъу,
 Ау зылтыхъурэр хэти зыфаем егъота,
 Зи ымыгъотэу къэгъагъэ дахэмэ ахэхъэ.
 Зыхэхъагъэмэ зыкъыращэкІы, къедэхашІэх,
 КъашІагъэу къэгъэгъэ кокІ шъабэм хагъэлъы.
 Дэплъыемэ огу шхъуантІэм щесых шъабэу
 ЗагъэІушъабэу пщэс Іэтэ фыжъхэр...
 Ежагъэх Іадыифи, ау ари умэхъыгъэу
 Къэгъэгъэ шъофым ыкокІ гупсэфэу илъ.
 МыдыкІэ машІоу лэгъупым кІэлъым
 Лэгъупым илтыр зэхестыхы, елыбжъэ...

Узыумэхъырэ мэкъамэхэр

Агу зэбгъэжъэу нартмэ гъучІ лъхъончмэ
 Лэгъупэу апылхэр пахыжъых, мэшэсых,
 ЗэкІэ шэсыгъэхэр къушъхъэ лъапэм екІух.
 КІохэзэ, ба-макІа зэпачыгъэр, нэсыгъэх,
 Зынэсыгъэхэ чІыохым къиІукІрэ мэкъамэр

Зэхэзыхырэм кIетхушъ, шъофымкIэ мачъэ.
Зыфачъэри ышIэрэп, макъэм зыфещэ,
Зэфещэ нарт купэу къэгъагъэмэ ахэтыр.
Бэрэ пэтыгъэха, макIэрэ ауштгэу кIуагъа,
Уахътэр зэрэкIорэр къамышIэу зэхэтых.
Ахэр щытых, орэдыр лъэкIуатэ, зеIэты,
Гур еIэтышъ, нэм къыубытрэр дежъыу.
Ежъхэри дежъых, дунаир, адэ, ятхъагъу,
Утхъэнба узгъэтхъэн орэд зэхэхымэ!
Мэкъамэр зэхихи Iащэмэз ахэкIотыгъ,
ИкIотыкIын зымылъкIрэ купышIоу
ОрэдышIум ылъэхъагъэм ыпэ ихъагъ.
Ыгу кыхъагъэр адрэмэ сыд фашIэн,
ЗыкъэзышIэжърэ купым зи хэмытмэ.
Iащэмэз ибжъамые къештэшъ, дежъыу,
Ац ижъыу дырагъаштгэу нартмэ кыхадзэ.
Къызэрэхадзэу орэдым зеIэты, псыхъоу,
Псы нашхъоу блэчърэр къапежъыужъэу...
Мэкъэмэу зэпэжъыужърэр жъгырыу,
Орэд жгъырыур зэхахышъ, пшгъашгэмэ –
Афэмыди, Малычпхъуи, Iадыифи кыхадзэ,
Къэгъагъэ куашэмэ акокI къетэджыкIхэшъ...

Губгъом ис лIыжъыр

Губгъом лIыжъ горэ ралъагъошъ екIух,
ЗэкIугъэхэр къашъхъэ горэм кIэлъырыс.
Сынэу къэунэм тетым лIыжъыр еплъы,
Джы нэс зэхамыхыгъэ гъыбзэ дахэ къеIо.
КъыIорэр къызкIиIорэр, къызфиIорэр
Зыфахын амышIэу нартхэр зэхэтых.

Куп зэхэтым зэгүсэхэу Афэмыди,
 Малычпхъуи, Іадыифи кыхэхъажых,
 Шъхадж къэгъэгъэ Іэрам зырыз ыІыгъ.
 Бжъамыер ыІыгъэу Іащэмэз къахэкІы,
 КІэрэхъэ лІыжъэу апашъхъэ исым.
 – Тхъамэтэ мафэу, зимафэ мэфишъэ хъун,
 Хъунэу щытмэ къытаІу, хэты икъ мыр?
 Къэм укІэрысэу хэт гыбзэ къызфапІорэр? –
 ЕупчІыгъэти, лІыжъыр къыдэплъыагъ.
 – Сыда уигъэгумэкІырэ о ащ, сикІал,
 СикІэлэ маф, тауштэу ар къыосІон?
 – КъытаІу, тэгумэкІышъ тыкыкІэупчІэ,
 УпчІэм иджэуап къыдгурыІон, умыгумэкІ.
 – СымыгумэкІ хъуна, мыр зэкІэ наргымэ ян,
 Ным фэгъэхыгъэшъ, сэгъыбзаешъ сыщыс...
 – Мы узкІэрысыр Сэтэнэе гуащэ икъашъхъа?
 Икъашъхъэ тымышІэу джы нэс къэтхыгъ.
 – Къэшъухыгъэми джы жъугъотыжыгъэ,
 Зыгъотыжърэм еІотэжышъ, шъуІотэжын...
 КъаІотэжы бэрэ Сэтэнэе гуащэ иІушыгъэ,
 Іушым иІушыжъэу, дахэмэ анахъ сурэтыгъ.
 Тэ тилІыгъэ шІапІэкІэ ащ тигъэгъуазэу,
 Гъуазэ къытфэхъоу, пый къытфыкъокІмэ
 ХэкІыпІэр къытиІоу. Губгъэм тихъэмэ
 Къэтхышът лэжыгъэм игъогу тигъэлъэгъоу,
 ТишэкІогъу мафэмэ ягъогу къыгъэнафэу,
 Мафэм тфэтыгъэу, чэщым тфэмазэу,
 Тигъэразэу, тыфэразэу бэрэ къэтхыгъ
 Тхъэшхом ыдэжъ ещэжыфэ нэс...
 Сэтэнае пае къэкІых мы къэгъагъхэр,
 Мы къэгъэгъэ дахэмэ ацІэр Сэтэнай.
 Сэтэнэе къэгъагъым гъэм тІо зыкыпрехы,

Бгы чапэм ехрэ шьофыр зэкІэ зэльєбгъэ...
 Шьугу зэбгъэжьэу бэрэ шьухэтыгъ
 Кышшьухэтыжьэпти Сэтэнэе гуашэр.
 Тхьэр зэгуашэм ар кышшьуитыгъагъ,
 Ау икьоу уасэ фэшъушыгъэп нахъ.
 Хэти иІахъ дунаим щыІокІэжьы,
 Гум хэкІри зэгорэм гум щэІэсэжьы,
 Гум пыкІри псапэшъ, зэгорэм пэкІэжьы.
 Уегупшысэжьымэ дунаим щыпкІурэ гьогум,
 ЩыІэныгъэм игьогу зэхэкІымэ уарэкІожьы.
 УзщыгоІэжьы щыІ, узфызэплтэкІыжьы,
 КъэкІыжьы гум Іаджи, гухэкІи, гукъани,
 Гум кьинэжьэу гушІуагъуи, узщытхъагъи.
 Бэрэ шьузэдатхъэу шьо шьущыІагъ,
 Сэтэнае щэІэфэ щыкІагъэ шьуиІагъэп.
 ШьуимыІэжьы зэхъум шьугоІэжьыгъ,
 ЗэшъуІожьэу «тыхэукъуагъ, кьэгъээзэжь».
 Ау тауштэу кьыгъээзэжьын шьухэкІыжьы,
 Ыгу еІэжьыгъэу дунаим текІыжьыгъэм...
 Къэзгъээзэжьырэр Тхьэм ештэжьы,
 Ными кьыфэзгъээзэжьырэр ештэжьы,
 Ежьы шьуиштэжьыгъэу кьычІэкІын.
 НэмыкІыгъэмэ тауштэу икъашъхъэ,
 Ежь ыпашъхъэ джы фэдэу шьукъыхъан.
 Хьун зыхъукІэ игъом сыдри мэхъу,
 Хьунэу щытыти, Сэтэнае икъэгъагъи,
 Къэгъагъ шьоффри зэкІэ шьулъэгъугъэ.
 Слъэгъу кьэс сиумэхъэу сэри кьэсхыгъ,
 Джы кьэсыгъ сэ сиухъти, ау сыгупсэф.
 Гупсэфэу Тхьэшхом дэжь сэгъээзэжьы
 Зыгу къэкІыжьын Сэтэнае джы щыІэшъ.
 ЦыфышІум икъашъхъэ иятІэ Іээзгъу,

Гузэжъогъу шъуиІэмэ мыщ шъукъекІу.
ШъукъакІоу мыщ щыщ ятІэ шъухъымэ,
Шъушъхъэ хэшъухыжын, ари текІын.
Огъу хъумэ ятІэр псым хашъульхъ,
Хашъульхъи Тхъэшхом шъуельэІу,
ШъуильэІу кышъуфишІэн, шъутугъ.
«Гугъэр тыжъы кІэныжъ» тижъымэ аІо,
Мыр зыІуагъэхэр тапэрэ нарых,
Нартыжъымэ амышІэрэ аІуагъэп.
Ахэмэ аІуагъэм шъо шъутетымэ,
Шъутетыгъо джыри кІэшъуцын.
Сэ сигушъи, сигъашъи сыухыгъэ,—
Лыжъым ымакъэ тынчэу екІошъэхи,
ИгъэшІэ нэф гупсэфэу ащ циухыгъ...

Сэтэнае икъэгъагъэ мэшъхъальэ

Дунаир зыухрэм Тхъэм фегъээжъы,
Къызэхэнэжъыгъэ нартмэ лыжъыр
АгъашІоу къэгъэсэй фашІыжъыгъ.
Сэтэнэе гуащэу гоцэ кІасэми икъэ
Къэгъэсэй Іуашъхъэ щаІэтыжъыгъ.
Нарт пшъашъэмэ аІыгъ къэгъагъэхэр
Іуашъхъэмэ зырызэу атыралъхъагъ...
Илъэсхэр кІуагъэх, уахътэр кІотагъэ,
Джыри нартмэ Сэтэнэе гуащэу,
Гоцэ дахэу, Іушымэ анахь Іушэу,
Хъупхъэмэ анахь гоцэ хъупхъэм
Бэрэ хищыжъыгъэх огъуи, гъай.
Сыди, хэти зэгорэм игъо кынынэсы,
Нартыми къанэси, заІэтыжъыгъ...

КЮжыгыгъэх, ау Саусэрыкбоу,
 Саусэрыкбоу тимафэу,
 Пчэмы Юфэр зиашбоу,
 Ашгор зиджэнэ кокЮу,
 ПызкэутыкЮр зипчышгъэу,
 Зитанджышгъэхэ тыгъэм пэлыдрэр
 Къагъэнагъ. Псаоу чIатIагъэшгъ,
 Псаоу джыри адрэ дунаим шыщыI,
 ЗыдэщыIэм къырагъэкЮрэп нахъ...
 Нартмэ заIэтыжыгыгъ, ау якъэгъэсэй
 Юшгъэхэ лъапIэхэр къытфагъэнагъэх,
 Къэтыгъумэнхэу ягупсэф, ярэхъат.
 Тыгу рэхъат, нартыжмэ агъэхъагъэм
 Гухахъо непэ джыри боу хэтэгъуатэ...
 ...Сэтэнае икъэгъэсэй Юашгъэхэ
 Илъэсым тЮу къэгъэгъэ мэЮу мэхъу.
 Зэрэхъоу мэкъэмэ жгъгырыур щэЮу,
 Ау ар зэкIэмэ яЮрэрэп, шЮр зылэжъэу
 Ем пэчыжъэм, дахэ зыIорэм зэхехы...
 Къэгъэгъэ мэЮу шгофыр непи шыI,
 ШыIэхэшгъ Сэтэнай, нарт лIыжыи
 Якъэгъэсэйхэр. Ахэр зыдэщыIэм
 ШыщыIэх джыри нарт гупшысэхэр.
 Гупшысэ зыдэщыIэм акъыл шыI,
 Акъыл зыдэщыIэм – губзыгъагъэр,
 Губзыгъагъэр адыгэм игъогогъу,
 Гъогогъу мафэу джыри бэрэ тиIэн!
 ...Джары, тедэЮгъ Сэтэнэе дахэм,
 Сэтэнае гуащэм икъэгъагъэмэ яорэд...

2020

Дэтхэр

Пэубл	5

Гьатхэ

Гьэтхэпэ хьохъу	23
Укьэгуужьуагь, гьатхэр, укьэгуужьуагь	24
Гьатхэр кьэсыгь	25
Чьэщы гупшысэхэр.	26
Ощх кьэгьагь	29
Зыкьызэгуехы си Мыекьуапэ.	30
Чьыгыр гьогу зытехьэкIэ...	31
Гьэтхэ уай	33
Зэрэдунаеу кьэгьэгьэ мэIу	34
Мафэр дахэшгы дахэ.	35
ГьашIэр гьатхэм кьыщежьэ...	36
Чьыгы льягъу	38

Гьэмаф

Гум щыIурэ орэд.	41
Дунаим иохътэ зэблэкIхэр	42
ТызышIырэр бэгьашIэ	45
Кьэтэгьэщхы	—
Ощхы быб	49
ПкIашьэмэ зыгорэ кьаIуатэ...	51

Пщыц	52
СэркІэ ны Іэгу	55
Тыгээр псашьо кІуаггэ...	56

Бжыхъэ

Чъыгы тхьап	61
Огъа, оцха	62
Бжыхьапэм тырещажъэ	63
Бжыхъэ	64
Бжыхъэ пчэдыжъ	65
Бжыхьэр ытх шъхьэрыкІыгъ	66
ЗиутхыпкІыжыгъ чыгаем	67
Опъогуми гухэкІыхэр иІэх...	—
Оцхы шагу	68
Сэхъы	69
Тыдэ уежъагъ, ситхъэпэ цыкІу?	71
«Бжыхъэ нэфэу тыгъэпс нэгу...»	72

КІымаф

Илъэсышъхъэ зэблэкІыгъу	75
Апэрэ осыр	77
Къесы	—
Хъот-хъошгъай	78
Огу нэшхъэим	79
КІымафэмрэ сэрырэ тызэнэкъокъу	80
Уахътэ зимыІэ зи щыІэп	82
«КІымэфэ осыр чынэ-чэрэгъу...»	84

НыбжыкІэгъур тхьагъо

Пщынэ	87
Пшгашгъэ ус	88
Сыд?	89

Къытебгъээжыын...	90
Къангъэбыль	91
ПцІашхъо.	92
«Дунаим икущэрэхъ мытхъытхъэу мэкІуатэ...» . .	94
«Игухъа-гужъ ыбгъэгу ренэу щышхагъ...»	—
«Тэ ущыІ о, сикІэлэгъу...»	95

Усэхэу орэд къэзыІохэрэр

Адыгэ орэд	99
Кавказ иосхэр	100
Ипытагъэ чІым фэд	101
Джурт хэгъэгум щыхэхэхэр	104
Быбыжырэ бзыухэр	105
Дышгъэ мэІу	106
Сыд адыгэм иорэд?	107
Шъозэбэн	108
Телефон	109
Умынэшхъэй	110
Пшгъэшгъэ нагъор	111
Гум орэдыр къыІо къэс...	112

КІэлэцІыкІумэ сафэусэ

Нанэ икушгъэ орэд	115
Абэкъуш	116
Адыгэр зэрапІурэр дэхагъ	117
Кунац	118
Къытэплъышгъ, тыкъегъэфабэ.	—
Тыгъэбзый	119
Тэтэжъ ипшыс	120

Ныбжым дэчъэпхыгъэ усэхэр

Ощх орэд	125

ТыщыІэшъ, тыщыІ	127
Хъульфыгъэ зэтес	128
Джары мэфэкІыр, джары тхъагъор	131
БлэкІыгъэр	132
Хэти игугъэ ыгу къыщэкІы...	133
Тызнэсырэм джыри теплъын	135
Тапэ итымэ такъылтъыкІуагъ	137
Дунаим тыщышгъэрышгъ	139
Испы ун	141
ТхъэчІэгъ мэз ичъыгъежъ.	147
Адыгэ къушгъэхэр.	152
Хъэшъаохэр хэт, хэтмэ ащыщых?.	154
Дунаим идахэр бзыльтфыгъ.	157
Джары, сшыпхъу...	159
Елэмэ кІалэхэр.	162
ШыІэхъогъу	163
Тхъамэтэ маф	165
Чыли, чыги заужыжын...	166
Шхъанчэрыхъаблэ гум кызыридзэрэм	168
Рэдэд.	169
Чэщы шыухэр	171
УичІыгужъ упІапчъэмэ	173
Уадсир псыхъом икІэй.	174
Шъыгъо маф.	176
Тыубых тэ...	178
КъыщыпІон джыри орэд	180
ШыкІэппцын	181
Гупшысэм итетыгъо къынэсын	184
Ра! Шыу нэкъуакъоха!	186
Адыгэ паІохэр	192
ШІумрэ емрэ азыфагу	194
ЗгъэшІагъэ зы гъашІэ. ЗгъэшІагъэ шІулъэгъу... .	197

Юпцынхэр

Осэньч Тхэр угу илгыныр	209
Оридадэр бэрэ пфаIon	210
ШШур икьотэгъу	212
Батэр зыгъэщэу, щынэ зымышIэу....	—
Зы махуи сигу уимыкI.	215
ШШум идахэ Iэзэгъу	217
ШШу шIэ, шIу лэжы	219
Усэм о уригъэр	221
ЗапIорэм узэхишIыкIмэ	223
Зянэ зиIэм дунаир иIахь	224
ЦIыфмэ апашгъэкIэ тыадыг.	226
АкъылкIэ ори уятагъ.	227
Угу бэрэ онх кыщещы.	229
ИIo ишIэ кIэхъажы	231
ЩышгъуIотэжыгъ	233
Елэмэ пщынэжъ	235
УцIыфмэ Тхэм урикIас	236
МакIэмкIэ бэ, бэмкIэ мэкIаIo	238
Адыгагъэм щыщ хъяр адэбгощыныр	239
СыжъудэкIэлэн сэIo	240
Сшынахыжъ.	242
Ным ижъау.	244
Уидунае джыри гьогу тет	245
Къэт джыри Iаджи уапэ	247
Схэхъуагъ адыгэмэ сахэтэу.	249
Сэ шьосIon.	250
УщыIэмэ дунаир лъэкIуатэ.	252
Дунаим ишэрэхъ мэхэрэгъу	253
Неуши, тэшIэ, Мэкьулэр шэсышт	255
Уихъасэхэр ренэу гъэбэжъух	257
Лыгъэ, Iэдэб, зэфагъ.	259
Уитеуцогъу, сикъош, зэпыфагъэ	260
МафэкIэ тIотэжыын	261

Гугъэ дэхабэ тапэ илъ	263
Лые ымыІу, лые ымышІ	265
Бзылъфыгъэм дунаир епхыгъ.	267
Дунаим акъыл зыцагощым.	268
Гоузишгъэу зэкІоцІыль	271
УзфэкІони уиІ, уздэкІони уиІ	272
Узфаер дунаим щыбгъотмэ, уимаф.	273
Зырымэ сэри сащыц	274
Зыбгъэаслъанэу уежъэмэ...	275
ЦІэмэз кІалэр	277
Сызщыщыр жъаупІэ сфэхъу	279
Къыттешхэ, къыттесэ, осэпси къыттешхэ...	280
Тэ тыуикІэгъэкъон	282
Джары, сикъош, дунаим икІуакІэ...	284
Зиш анахъ чъэрыр атечъы	286
МакІох илъэсхэр, мачъэх.	288
Шапсыгъэ кІалэр чъэпхъыгъэ	290
ЗэкІэми залэтышъ, задэоІэты.	291
Бэрэ джащ фэдэу кІапщын.	293

Нартмэ афэгъэхьыгъэ гупшысэхэр

Нартымэ янысэхэр	297
Дэхэнагъу	298
ТІымыс мэшэсы	302
О лІы ухъумэ, псэогъу сыпфэхъун!	304
Шъхьац шІуцІэ дахэмрэ Шъэуаерэ.	307
Къандж я Шъэуай	—
Къандж я Шъэуае ихъакІ	312
Шыу закъомрэ Шъэуаерэ язекІу	314
Шъэуае къызэрицагъэр.	320
Тыгъэр ошгогу чапэм джыри къыщэуцу...	328
Нартмэ я Жыгъэибг гугъэр щэкІоды, ГъочІэгъым акъылыр къычІэкІы.	342
Нартмэ ядышгъэ чгъыг	—

Нарт гыашIэр мэхъу джы кIако....	346
ГъочIэгъым акъылыр кычIэкIы	350
ПкIышгъхэ-мышгъхэр зыкIодкIэ...	351
ТIы щымыIэу хъубгъапхэ щыIэп	352
Чылапхэм къеггээзжы	353
Нарт тхэлгъIу	354
Акъыл зэфэхьысыгъэр	356
Усэрэжъ	357
ЗэмыокIыжырэр дунаим игъогу	361
Нартмэ ячIыгу	363
Нарт Лъэшгъырэ Чъыг гоцэ дахэмрэ	367
Саусэрыкъорэ лIыукI купырэ	370
Щэчалъэ	372
Уахътэр нэд дэдагъ...	374
Сэтэнае иIэлъын	375
КIорэр зыдежыгъэм нэсы, ау тыдэ?	376
Саусэрыкьо иаужрэ гъогууан.	380
Узыщыщым шIу фэлэжы,	
шIу кыуапэсына?	384
Саусэрыкьо ихъакI	388
Лъэшшэ ишгъао кыггээзжыымэ...	393
Сэтэнэе къэгъагъымэ яорэд	395
Сэтэнае иггэсэпэтхыдэхэр	—
Iор аIорэм иджэрпэджэжъ	398
Гуащэр лъэпкъым хэкIыжымэ...	399
Сэтэнае икъэгъагъ шъоф	401
Узыгумэхырэ мэкъамэхэр	403
Губгъом ис лIыжыр	404
Сэтэнае икъэгъагъэ мэшгъхалъэ	407

Асфар Сагидович Куёк

ЦВЕТЫ ДОЖДЯ

Стихотворения

На адыгейском языке

Редактор **С. М. Жачемук**
Художественный редактор **Н. Г. Федотова**
Технический редактор **А. Г. Хабаху**
Корректоры: **С. Б. Бжемухова, С. А. Шхафижева**
Компьютерная верстка **Т. А. Косяк**

ИБ № 21

Сдано в набор 14.04.2021. Подписано в печать 26.08.2021.
Формат 70х90/32. Бумага офсетная. Гарнитура шрифта
«PetersburgC». Печать офсетная. Усл. п. л. 15,21. Уч.-изд. л.
15,0. Тираж 500 экз. Заказ № 24.

Государственное бюджетное учреждение Республики
Адыгея «Адыгейское республиканское книжное издатель-
ство». 385000, г. Майкоп, ул. Гоголя, 8.

Отпечатано в ООО «Качество», ИНН 0105004524,
385000, г. Майкоп, ул. Крестьянская, 221/2,
тел./факс: (8772) 52-36-87.

